

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Význam mezigeneračních vazeb pro seniory
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

16.8. 2010

Autor práce: Kateřina Elstnerová, Dis.
Vedoucí práce: Mgr. Petra Zimmelová, PhD.

Abstract:

The Significance of the Intergenerational Relations for the Senior Citizens

The thesis deals with intergenerational relations and communication from the point of view of different generations – young, middle-aged and senior citizens – regarding the senior citizens situation and their position in the current society. The theoretical part is mainly focused on psychological and social issues of the acceptance of aging process and old age, it touches upon the aging process of the population, opportunities for senior citizens and demonstrations of community interest in the issue of senior citizens, it summarizes a range of pieces of knowledge and a number of scientific references to intergenerational communication.

The aim of the thesis was to find out the interest in intergenerational relations and communication of particular generations, to find out what the extent of such relations within and also outside the family is. What the attitudes of different generations to each other are and how important the mutual contact is for them if there is any.

The method of qualitative research was used, as component methods of the research were used discussions and discussion groups were used as partial methods. A questionnaire consisted of free associations to words like old age, young age and senior citizen was used as a complementary method.

The outcomes suggest that a mutual intergeneration contact takes mostly place within a family where family ties can be very different; however in a through majority at least some of the adult children are in a regular touch with their parents in most cases and there is a mutual tie. The intergenerational contact is not so intensive outside the family, it takes mostly place within working or personal interests of the people who were the interviewees.

The future research could be focused on possible development of intergenerational programmes and activities e.g. within community planning.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne

.....

podpis

Děkuji vedoucí práce Mgr. Petře Zimmelové, PhD. za povzbuzení a cenné rady, které mi poskytovala v průběhu práce. Děkuji účastníkům výzkumu za sdílnost a zájem, pracovníkům daných domovů pro seniory, ústavu soc. péče a domovů mládeže za ochotu, se kterou mi byli při provádění výzkumu nápomocni, i všem, kdo mi svým životem či odborností pomohli utvářet si pohled na problematiku stárnutí a stáří. Za technickou výpomoc velmi děkuji Ivanovi Stropkovi, za trpělivost také své rodině.

Obsah:

Obsah	5
Úvod.....	8
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1 Stáří, seniorský věk.....	9
1.2 Stáří a jeho přijetí.....	11
1.2.1 Změny ve stáří	11
1.2.2 Aktivní stáří x ztráta soběstačnosti	14
1.2.3 Vliv způsobu života na zdraví a proces stárnutí	15
1.2.4 Vliv zdraví na způsob života, kvalita života.....	17
1.2.5 Adaptace na stáří.....	19
1.3 Stručná charakteristika seniorské populace	20
1.3.1 Seniorská populace	20
1.3.2 Rizika seniorské populace	21
1.4 Demografie – stárnutí populace	22
1.5 Senior v rámci dnešní společnosti	23
1.5.1 Pojem senior	23
1.5.2 Postavení seniora ve společnosti.....	23
1.5.3 Bio-psycho-sociální jednota /holistický pohled na člověka/	24
1.5.4 Veřejný zájem o problematiku stárnutí.....	25
1.5.5 Služby pro seniory – zdrav. soc. péče o seniory v ČR.....	26
1.5.6 Postmoderní společnost	28
1.6 Rodina a rodinné vazby	29
1.6.1 Rodina a její význam	29
1.6.2 K proměnám tradiční rodiny	30
1.6.3 Rodinná versus institucionální péče	30
1.6.4 Pojem autonomie	31
1.6.5 Rodina a senior, problém samostatnosti, autonomie ve vztazích	32
1.6.6 Samota, osamělost	33
1.7 Soužití a střet generací v současném pohledu	34
1.7.1 Generace	34
1.7.2 Interakce.....	35
1.7.3 Komunikace	35
1.7.4 Mezigenerační vazby a komunikace obecně	35
1.7.5 Generační soužití v rodině, poznámky	37
1.7.6 Předsudky a stereotypy, problém ageismu	38
1.7.7 Komunikace a bariéry v komunikaci	41
1.7.8 Podpora mezigenerační komunikace a vztahů.....	42
2. CÍL PRÁCE	44
2.1 Zjišťování pohledu na mezigenerační komunikaci.....	44
2.2 Zjišťování způsobů a možností.....	44
3. METODIKA	45
3.1 Použité techniky.....	45
3.1.1 Rozhovor.....	45

3.1.2	Diskuzní skupiny	47
3.1.3	Anketa.....	47
3.2	Kategorie výzkumného souboru – rozhovory:.....	48
3.2.1	Senioři – SEN	48
3.2.2	Zralý věk – ZR.....	48
3.2.3	Střední dospělost – DO	49
3.2.4	Starší školní věk – ŠK.....	49
3.3	Systém „kódů“	49
4.	VÝSLEDKY	50
4.1	Rozhovory.....	50
4.1.1	Kategorie SEN – senioři	50
4.1.2	Kategorie ZR – zralý věk.....	54
4.1.3	Kategorie DO – střední dospělost.....	62
4.1.3	Kategorie ŠK – starší školní věk.....	68
4.1.5	Celkové shrnutí rozhovorů kategorie SEN, ZR	76
4.1.6	Výsledky – celkové shrnutí, obecný pohled	79
4.2	Diskuzní skupiny	80
4.2.1	Diskuzní skupina 1.....	80
4.2.2	Diskuzní skupina 2.....	83
4.2.3	Diskuzní skupina 3.....	87
4.2.4	Diskuzní skupina 4.....	90
4.3	Anketa.....	94
4.3.1	Výsledky ankety – kategorie ŠK	94
4.3.2	Výsledky ankety – kategorie SEN	97
5.	DISKUZE	101
6.	ZÁVĚR	108
7.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	110
8.	KLÍČOVÁ SLOVA	117
9.	PŘÍLOHY	118

Seznam použitých zkratk:

CMP – cévní mozková příhoda

ČR – Česká Republika

DpS – Domov pro seniory

ID – invalidní důchod

Gen. – generace

JČ – Jižní Čechy, jihočeský

OÚ – odborné učiliště

Pc – personal computer /osobní počítač/

SŠ – střední škola

Stř. Č. – Střední Čechy

TP – trénování paměti

TV – televize

U3V – Univerzita třetího věku

ÚSP – Ústav sociální péče

VČ – Východní Čechy, východočeský

VŠ – Vysoká škola

ZŠ – Základní škola

Úvod:

Vítám čtenáře práce a věřím, že se rád projde zamyšlením nad mezigenerační komunikací, jejím významem pro jednotlivé věkové skupiny a souvislými problémy, které se týkají stárnutí a jeho přijímání ze strany jedince – seniora, dospělého člověka, mladého dospívajícího – i ze strany „společnosti“ a jejích organizačních struktur.

Původ tématu, které mě osobně zajímá, byl u myšlenky na sociální zařízení či sdružení, které by provozovalo aktivity společné pro více generací /např. při domově pro seniory, domově mládeže, dětském domově, škole apod./ s možností bližšího vzájemného kontaktu. Jednou z částí výzkumu je tedy také zájem o mezigenerační komunikaci ze strany jednotlivých věkových skupin. Je zřejmé, že komunikace mezi generacemi je pro dobré fungování společnosti nezbytná a odehrává se přirozeně. Může být zdrojem konfliktů, ale také mnoha podnětů.

Záměrem práce je alespoň částečně zmapovat oblast mezigeneračních vztahů, zjistit, jak funguje vytváření osobních vazeb i jednoduché setkávání se napříč generacemi, zda je mu věnován prostor i mimo rodinné prostředí a také jaký význam má pro odlišné generace a jejich jednotlivé členy. Zabývám se v práci touto otázkou především ve vztahu k seniorům a jejich současné společenské situaci.

Gerontologická problematika je nyní bohatě zpracovávána nejen s ohledem na stárnutí populace a pokračující nutnost celkových změn ve společnosti. S tématem práce souvisí mnoho oborových pohledů, ve stručné teorii jsem se proto zaměřuji jen na některé, především na psychologickou a sociální problematiku přijetí stárnutí a stáří, na roli seniorů a jejich životní možnosti, shrnuji některé odborné poznatky a zmínky týkající se mezigenerační komunikace. Velmi zběžně se dotýkám proměny rodiny, tématu, které samozřejmě s mezigeneračními vazbami úzce souvisí, ale jeho je mu též jistě věnován dostatečný prostor jinde. Důraz je kladen na kvalitativní výzkum.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Stáří, seniorský věk.

„Proč tato kniha? Protože stárnutí nám může nahánět strach. Protože stárnutí se v dnešní době prezentuje jako ekonomické a společenské břemeno a problémy s ním se chápou příliš často výhradně z finančního nebo lékařského hlediska. Protože mnoho starých lidí potřebuje v každodenním životě pomoc. Protože starost o opotřebovaná těla se stala přednější než akt sociální péče.....Naučme se staré lidi spíše poslouchat, následovat v jejich rytmu a na cestě, kterou nám ukazují, než podléhat obavám a touze dělat pro ně vše co nejdokonaleji.....Tato reflexe nám, pečovatelům, pomocníkům i blízkým lidem, může být pomocí při změně přístupu a postojů ke starým lidem. /Marie-Jo Guissetová, ved. programu Staří lidé v nadaci Fondation de France, Pichaud, Thareauová, 1998, cit. s. 9/.“

Stárnutí probíhá u jednotlivých lidí různým tempem. Patří k němu jak například změny vzhledu, tak biologické funkční změny organismu. Mluví se o biologickém věku, který se může značně lišit od věku chronologického. Snaha gerontologů biologické stáří či mládí organismu souhrnně vyjádřit nemá zatím úspěch. Pacovský mluví o funkčním věku, který by měl zahrnovat duševní výkonnost, svěžest, práceschopnost, v pozdějším stáří také schopnost postarat se sám o sebe. Sám proces stárnutí je mnohadimenzionální, nestejněměrný a žádný z podobných ukazatelů nemá jasný smysl. Proces stárnutí je zřejmě do velké míry nezávislý i na zdraví a nemoci, ani mezi zdravím a stárnutím není možné najít zcela jednoznačný vztah /Říčan, 2006/.

Stáří se vyznačuje plasticitou /tvárností, přizpůsobivostí/, variabilitou /růzností/ – mezi funkcemi i jednotlivými osobami, a vysokou mírou biografické individuality. Teprve patologie, jako například stařecká demence, stanovuje této mnohotvárnosti meze a to zejména v oblasti dalšího vývoje /Baltes, 2009/.

Většina gerontologů používá pro označení začátku stáří neboli mezního věku hodnoty mezi šedesáti a šedesáti pěti lety – Bromley, 1988, Decker, 1980, Kermis, 1983, Rebok, 1987, Ward, 1984. Není to jen kvůli vyhovění západním zvyklostem, ale také s ohledem na to, že zhruba v období mezního věku dochází ke zřejmým fyzickým

a psychologickým změnám. V určitém okamžiku tohoto „plovoucího prahu“, jak píše Stuart-Hamilton, začne většina lidí vykazovat příznaky stárnutí /Stuart-Hamilton, 1999/.

Významné bylo také používané rozdělení na třetí a čtvrtý věk /neboli rané a pozdní stáří/. P.B. Baltes mluví teprve o čtvrtém věku jako o době, kdy nastává postupný úpadek téměř ve všech oblastech lidského života. Tím se /ve vývojovém trendu/ stává čtvrtý věk homogennější než třetí, snazší ke zobecnění, a to nejen v důsledku přibývajících patologie neboli stařecké polymorbidity. Třetím věkem rozumí P.B. Baltes věk mezi 60-80 lety, ve kterém se dnešní senioři díky plasticitě! /vlastní přizpůsobivosti v myšlení/ a také vývoji společnosti, jeví výrazně tělesně i duševně zdatnější než jejich věkoví vrstevníci např. před třiceti lety. P.B. Baltes dává takto např. dnešní sedmdesátileté na roveň o pět až deset let mladším jedincům dříve. Čtvrtým věkem se rozumí věk přibližně od osmdesáti let výše /“kmetství“/. Popsané vymezení věků je však dáno spíše pro výzkumné a vědecké účely. /Baltes, 2009/.

J.S. Hamilton mluví o tomto rozdělení podle schopnosti *aktivního* a nezávislého života /třetí věk/ a nutnosti být při zajišťování základních potřeb odkázán na druhé /čtvrtý věk/, nerozlišuje tedy podle chronologického věku. Píše o oblíbenosti těchto pojmů díky absenci pejorativního nádechu, který někteří lidé slyší ve slovech „starý“ nebo „pokročilého věku“, přičemž stojí za povšimnutí, že pojmy definované gerontology nemusejí být vždy shodné s těmi, které užívají či preferují starší lidé /Stuart-Hamilton, 1999/.

Čtvrtý věk vykazuje méně pozitivní obraz stáří, jedinci tvořící výjimky jsou mimořádně pozitivním výběrem vzhledem ke své vitalitě, neboť 95 % jejich vrstevníků už není naživu. Negativita vysokého stáří se projevuje mimo jiné výraznou ztrátou rozumových možností a plasticity já. Schopnost a potenciál učit se je u velmi starých lidí stále nižší, i v případě, že netrpí demencí. Učení nových kognitivních strategií je ve vysokém stáří obtížnější a namáhavější. Ani celkový životní pocit spokojenosti již není ve vysokém věku tak stabilní jako dříve. Nejstarší lidé často hovoří o osamění a ztrátě kontroly nad svým životem, nespokojenosti z toho plynoucí, adaptivní plasticita zde dosahuje svých hranic /Baltes, 2009/.¹

¹ Kurzívou jsou v textu označovány spíše doplňující pasáže; citáty/příklady; případně již zmíněná témata.

1.2 Stáří a jeho přijetí

1.2.1 Změny ve stáří

Jak píše Ram Dass, bývalý americký univerzitní profesor, stárnutí není pro většinu z nás snadné. Snadný není ani život, ani umírání. Bojujeme proti nevyhnutelnému, následkem čehož trpíme. Je pak třeba najít si jiný pohled na život, proces narození, stárnutí a umírání, abychom byli schopni zvládat překážky a životní děj pro nás přitom nebyl jen dramatem utrpení. Může nám pomoci „perspektiva duše“, vědomí, že jsme součástí neměnného, krásného, vědomého a trvalého /Dass, 2002/.

Vývojovou problematiku stáří je možné nalézt dobře zpracovanou např. v Geriatrii a gerontologii Zdeňka Kalvacha /2004/, psychologické aspekty stáří např. v Psychologii stárnutí Iana Stuarta Hamiltona /1999/. o medicínských a sociálních aspektech v gerontologii, geriatrii bylo u nás vydáno několik ucelených monografií /Př. Topinková, Kalvach et. al., 1997, 2004/. Hromadí se studie potvrzující, že stáří není – pokud odhlédneme od vyslovené patologie – jen smutným úbytkem sil a schopností, stejně jako dětství není jen jejich šťastným přibýváním. Mění se emoční postoje, přehodnocuje se žebříček hodnot a zájmů, mohou narůstat vědomosti v jiných oblastech, na které nebyl dříve čas /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

Genetické, společenské, psychologické a náhodné procesy působí společně a vytvářejí tak více či méně rychlé a obsahově velmi různé procesy stárnutí /Baltes, 2009/.

Charakteristickou změnou je pro staršího člověka zhoršení zdravotního stavu ovlivněné poly- a multimorbiditou s rostoucí potřebou péče pro klesající mobilitu. Tento stav vede ke změně funkčního stavu organismu a ztrátě soběstačnosti /Koval, 2001/.

Individuální rozdíly mezi lidmi jsou však i ve stáří významnější než odlišnosti dané chronologickým věkem. *Jsou muži a ženy, kteří jsou i v osmdesáti letech stále vůdčí a ve významném postavení, ať už v rodině nebo i jinde. a naopak jsou lidé, kteří si už v necelých šedesáti letech bez ohledu na relativně dobrou kondici připadají na konci života. P. Říčan mluví o duševním růstu nebo úpadku jako o možnostech, které „zůstávají i po šedesátce“ /Říčan, 2006/.*

Jako silnou stránku stáří vyzdvihuje P.B. Baltes krystalickou inteligenci, tedy kulturně vázané vědomosti a dovednosti jako řeč, profesní vědomosti, sociální inteligence..., které mohou dobře fungovat až do velmi pozdního věku. Souvisejí s životní a každodenní zkušeností daného člověka. „V Berlínské studii o stárnutí byly dobré řečové schopnosti pravidlem i u těch nejstarších, osmdesátiletých.“ Je však třeba brát v ohled, že jde o vyhraněnou pozitivní výseč z hlediska tělesné i duševní vitality /Baltes, 2009, cit. s. 13/.

Jedním z možných rysů stáří je snížení zájmu o okolí a netečnost. Mrkvička o něm mluví jako o „únavě z životní cesty“. Naopak Skinner i tento rys stáří zpochybňuje. Je to podle něj otázka prostředí, ne vnitřních dějů. Starý člověk, který je méně odměňován za svůj zájem a snahu, je pak poměrně lhostejný. Skinner radí, aby i on se snažil ovlivnit prostředí okolo sebe a povzbuzoval svoji chuť k jídlu nebo přemýšlení, četbě, zábavě například tím, že najde někoho s podobnými zájmy /Říčan, 2006/.

Velkou změnou a často i obavou se stává pro seniora odchod do důchodu. Pavel Říčan píše o ztrátě dosavadního stavu „ještě-ne-důchodce“ jako o ponížení, zranění sebeúcty nebo sebedůvěry, jak ji prožívá mnoho mužů, ovšem také žen, následkem čehož může vzniknout významný pocit méněcennosti. Jak Říčan poznamenává, mluví se stále o „odchodu“, málokdy o „přechodu“ a už vůbec ne o „vstupu“. Znamená to pro něj zcela negativní význam. Ženy se dle jeho slov s vyhlídkou důchodu smiřují v celku spíše snadněji než muži, více je těch, které tuto změnu vítají /Říčan, 2006/.

Stáří je poslední etapou života, bývá označováno jako postvývojová fáze, před kterou už byly realizovány všechny latentní schopnosti rozvoje. Rané stáří přináší rozhled a moudrost, pocit naplnění, ale též úbytek energie a nutnou proměnu osobnosti směřující k jejímu konci. Je to období relativní svobody, ale i doba nahromadění nevyhnutelných ztrát v mnoha oblastech. V raném stáří již dochází k evidentním změnám daným stárnutím, ty ale nemusejí být ještě tak velké, aby staršímu člověku znemožnily aktivní a nezávislý život /Vágnerová, 2007/.

Aby stárnoucí člověk, senior, dosáhl toho, že se jeho osobnost se i ve stáří rozvíjí, musí omezit aktivity a zúžit zájmy. Starý člověk je zaměřen na minulost, bilancuje,

hodnotí, přičemž se musí neustále přizpůsobovat novým problémům a změnám. Jeho možnosti, kompetence jsou omezeny /Oudová, 2003/.

O třetím věku, čili raném stáří hovoří Paul B. Baltes ve stati „Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností“ jako o době velkých vývojových možností a zmiňuje se o tom, že na základě celospolečenského pokroku i osobního nasazení jedince je dnes možné stáří daleko lépe utvářet a ovlivňovat /Baltes, 2009/.

Pocit základní důvěry /v období raného stáří/ je definován jako pocit pozitivní naděje, která už nezávisí na fyzickém bytí staršího člověka, ale je vázána k navazujícím generacím a k pokračování vlastního díla dalšími lidmi. Nezávládnutí vývojového úkolu stáří se projevuje jako nespokojenost s uplynulým životem a zoufalstvím nad ztrátou možnosti jej změnit, prožít znovu, lépe. Dosažení uspokojivé integrity se u většiny lidí projevuje převahou pozitivního hodnocení vlastního života – 80 % lidí od 60 do 90 let považovalo svůj život za dobrý či převážně dobrý, což mnohdy neohrožily ani skutečně traumatické zážitky /Vágnerová, 2007/.

Jmenujme alespoň několik možných velkých životních změn v období stáří: Odchod do důchodu; odchod dětí a narození vnoučat /babička a dědeček/; biologické a fyzické změny; smrt blízkých, vrstevníků; změny bydlení, případně vstup do domova pro seniory. /Pichaud, Thareauová, 1998/. Obvykle v tomto období sílí také manželské svazky a velmi závažnou životní událostí pro seniora bývá ztráta partnera /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

Například odchod do penze znamená, že člověk: opouští zaměstnání, ztrácí svou profesi, která ho jistým způsobem definovala, stává se „důchodcem“, mění tak svou osobní identitu. Ztrácí kontakt s lidmi ze zaměstnání, je nucen uspořádat si novým způsobem běžný denní život, přijmout novou realitu. V důchodovém čase je však stejně tak možné uskutečňovat plány, na které se dříve nedostávalo, využít nově čas, dál se plně rozvíjet. Autoři uvádějí způsoby seberealizace. Seniori ovšem občas potřebují, aby byli někým informováni o možnostech, které mají. Podobně je to i s odchodem dětí, nutností nalézat nový způsob společného manželského soužití, později s dalšími změnami /Pichaud, Thareauová, 1998/.

Odchod do důchodu může mít vliv na všechny složky osobnosti, postoj ke světu i k sobě samotnému. Může vést ke kognitivnímu zpohodlnění, ale též k rozvoji schopností v rámci některých nových aktivit /např. univerzita třetího věku/. Bezprostřední reakce na skončení pracovní činnosti může být různorodá, od pocitů smutku až k euforii. Z dlouhodobého hlediska vede odchod do důchodu spíše ke zklidnění a uvolnění. Celková změna, kterou odchod do důchodu přináší, může různým způsobem ovlivnit také psychické potřeby jako jsou: Potřeba stimulace, orientace a adaptace, potřeba aktivity, sociálního kontaktu, citové jistoty a bezpečí, potřeba seberealizace /Vágnerová, 2007/.

1.2.2 Aktivní stáří x ztráta soběstačnosti

Tabulka č. 0: Potřeba pomáhat v ČR, v populaci starší 65 let. /Tošnerová, 2009/.

Soběstační s pomocí rodiny a nejbližší komunity	80-90 %
Potřeba pomoci v domácnosti	13 %
Potřeba domácí péče	7-8 %
Potřeba ústavní péče	2-3 %

Tab.: Přehnal, J.: péče o geriatrické a chronicky nemocné pac. Lék. Listy. ZdN č. 8, 1999.

K problematice stáří se obvykle vyjadřují ekonomové, poukazující na nutnost důchodové reformy, zprávy černé kroniky či lékaři, u kterých jsou v popředí pozornosti nemoci stáří. Sdělovací prostředky podporují tento trend, vznikají stereotypy chápající staré lidi jako slabé, nemocné či bezmocné, závislé na péči. Podle údajů /z Lékařských Listů roku 1999/ je potřeba plné ústavní péče u seniorů asi 2-3 %, potřeba domácí péče 7-8 %, 13 % seniorů potřebuje pomoc v domácnosti, avšak 80-90 % seniorů je soběstačných s pomocí rodiny či nejbližší komunity /Tošnerová, 2009/.

„Stáří není choroba, i když je zvýšeným výskytem chorob provázeno, a ztráta soběstačnosti není nezbytným, zákonitým důsledkem stárnutí. Zdravotní a funkční stav seniorů se historicky, generačně zlepšuje a je účelné a smysluplné aktivně usilovat nejen o zabezpečení nemocných a závislých starých osob, ale především o další zlepšování zdravotního a funkčního stavu ve stáří a o prevenci závislosti /Mühlpachr, 2005, cit. s. 13 /.“

Typická je pro stáří vzájemná provázanost zdravotního stavu a sociální situace. Následkem řady chorob může být zhoršení situace starého člověka a naopak změna sociální situace může vyvolat zhoršení zdravotního stavu. Např. úmrtí partnera vede ke vzniku depresivního syndromu nebo přemístění do DpS vznik delirantního stavu /Gruberová, 1999/.

Proces stárnutí je úzce spjatý s psychosociálními podmínkami v osobní i společenské rovině. Nejnovější socio-psychologické a sociologické studie potvrzují důležitost těchto specifických známek sebepojetí /self-concept/, ve smyslu osobní integrity a převzetí kontroly nad vlastním životem a životními okolnostmi /Tobiasz-Adamczyk, 2004/.

1.2.3 Vliv způsobu života na zdraví a proces stárnutí

„Buďte hodně aktivní, protože aktivní lidé prokazatelně déle žijí.“ Myšlenka, ke které Tvaroh připomíná, že i zde je těžké rozhodnout, jako všude v přírodě, co bylo dřívě, zda slepice, či vejce. Zda dlouho aktivní jedinec má k aktivitě a pracovitosti biologické předpoklady nebo naopak, zda jeho činnost je prvotní příčinou, která jeho životní kapacitu /fondy, možnosti a schopnosti/ zachovává. /Říčan, 2006/.

Dlouhověkost se chápe jako projev biologicky ovlivněné schopnosti dožít se pokročilého stáří. Podstatným projevem této determinace, která se prolíná celým životem organismu, je ale rozvoj procesu stárnutí. Stáří je konečnou fází tohoto procesu. Zdravé stáří je pak výslednicí života, produktem schopnosti a možnosti „správně žít“ při zachované integritě struktur a funkcí. Prodloužení absolutní délky života by lidstvu mnoho nepřineslo, pokud by nemělo jít o aktivní dobu, aktivní léta. K tomu se vztahuje

„koncepte reálného věku“ Michaela F. Roizena a spol.: vykonávat každodenní jednoduchá opatření ke zpomalení postupu biologické degradace, „díky němuž dostal pokročilý věk nálepku –stáří /Roizen, Stephensonová, 2000/.“

Pro mnohá onemocnění, která se projevují až ve vysokém věku, představuje přibývajícím stáří rizikový faktor. Vzhledem ke stárnutí populace je tak stále více lidí ohroženo nástupem více onemocnění. u téměř všech chorob, které se více vyskytují ve stáří /př. diabetes mellitus, onemocnění krevního oběhu, poruchy spánku, poškození duševních funkcí/ je významný vliv dědičnosti. *Genetické zatížení způsobují nepatrné změny na více genech, proto tato onemocnění nazýváme komplexními.* Genetické vlohy se však většinou projeví jen vlivem určitých zevních faktorů /př. přísná životospráva u genetické dispozice k diabetes mellitus/. Mnohé výzkumy zahrnující vliv životního stylu na riziko onemocnění ukazují, že prevencí lze tato rizika výrazně snížit. *Každý jedinec by do určité míry mohl snížit riziko vzniku onemocnění a užívat si delšího života při plném zdraví navzdory černým populačním předpovědím.* Holsboer tak považuje za jedinou smysluplnou zdravotní a sociální politiku v budoucnosti investici do výkumu mechanismů onemocnění, jejichž objasnění by mohlo pomoci zabránit vzniku většiny stařeckých onemocnění. Ovšem také změnu paradigmatu /jejímž začátkem je cílený zásah na základě identifikace rizikových faktorů a následné možné prevence/, kde již nebude cílem dnes téměř výhradně používaná reparativní medicína, ale osobní preventivní medicína /Holsboer, 2009/.

Za klíčový pojem při chápání zdraví ve stáří je možno považovat **potenciál zdraví**, formulovaný v 60. letech 20. století C. Drbalem jako propojenost tří vzájemně se ovlivňujících, neoddělitelných součástí: zdatnosti, odolnosti a kreativní adaptability. Všechny tyto složky jsou plastické, dynamické, do určité míry proměnlivé, uplatňují se v celostním uspořádání organismu v psychickém i somatickém, morfologickém i funkčním rozměru. Potenciál zdraví je individuálně specifický, subjektivně prožíván i objektivně posuzovatelný /Kalvach a kol., 2008/.

1.2.4 Vliv zdraví na způsob života, kvalita života

Zde je příhodné zmínit termín kvalita života. Podle Štefana Kovala všeobecně pod kvalitou života rozumíme souhrn objektivně a subjektivně posouditelných činností a vjemů člověka v jeho běžném životě a společenských vztazích. /Koval, 2001/.

Martin Potůček, vedoucí Centra pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd UK v Praze, definuje kvalitu života jako široký koncept, který se vztahuje k celkové úrovni blaha /well-being/ jednotlivců. Je tvořený vzájemným působením sociálních, zdravotních, ekonomických a ekologických podmínek. Materiální podmínky, zdraví, mezilidské vztahy a začlenění jedince do společnosti jsou podle něj nejdůležitější oblasti, které určují kvalitu života lidí. Celkový obraz o kvalitě života lze získat /znovu/posouzením vývoje objektivních podmínek dobrého života spolu s jeho subjektivním prožíváním /Velemínský, 2005/.

„Well-being jako subjektivně dobrý pocit je vysoce relativní individuální pocit spokojenosti, který se týká jedince, jeho rodiny, zaměstnání, zdraví apod. Výzkumy potvrzují, že životní spokojenost s příchodem stáří směřuje ke stabilitě. Lidé spokojeni se svým životem v předcházejícím období budou pravděpodobně ve spokojenosti pokračovat i nadále, naopak u osob nespokojených je pravděpodobnost obdobně úměrná předchozímu stavu“. Potvrzuje se význam tělesných aktivit, kladně ovlivňujících zdraví, nezávislost jedince, pocit společenské užitečnosti /efektivnosti/, pozitivních emocí /Štílec, 2004, cit. s. 22/ .

Celkový dobrý stav člověka závisí současně na kvalitě života, na zdraví, životní spokojenosti a radosti, schopnosti přizpůsobit se prostředí a lidem v něm žijícím a konečně také na fyzické kondici /Dessaintová, 1999/.

Nejdůležitější činností zdravého „šedesátníka“ má být práce, při které může uplatnit své znalosti a zkušenosti. Vedoucí pracovník by se měl okolo 60. roku věku pomalu připravovat na přechod do obdobné funkce, která je stejně kvalifikovaná, ale méně stresující. u některých profesí je takovýto přechod obtížný. Jak pomoci najít další uplatnění lidem, jejichž výkon se ve stáří snižuje, přesto je stále kvalitní, je praktický test naší úcty ke stáří Kromě toho je třeba také včas pěstovat osobní záliby, kterými budeme vyplňovat volný čas. Stejně tak je důležité dbát o vzájemné vztahy s partnerem,

příbuznými a přáteli. Vydrží-li duševní zdraví a svěžest, i „po šedesátce“ může následovat mnoho klidných a možná svobodnějších let než do té doby. Jde o to najít si něco, co je pro nás smysluplné a kde se uplatníme, tím lépe, pokud je to něco víc než jen zábava /Říčan, 2006/.

Chápání kvality života je klíčovým problémem. Závisí na hodnotové orientaci člověka, jeho vnímání smyslu života, ochotě volit k jeho dosažení odpovídající nástroje. Vysokou hodnotou je zdraví. Dle Hoška /1998/ se nabízejí dvě hlavní strategie zlepšování kvality života. Tou první je snaha měnit vnější okolnosti vlastního života podle zvolených životních cílů, druhá znamená změnu prožívání, aby současné životní podmínky byly přijímány ve větší shodě s životními cíly. Pro kvalitní život je třeba kombinovat obě tyto strategie /Štílec, 2004/.

P.B. Baltes mluví o silných stránkách stáří, které je třeba zdůrazňovat a co nejdéle také využívat, a pro ukázkou aktivního individuálního přístupu a přizpůsobení se postupným věkovým změnám, uvádí „teorii efektivního životního řízení“ Max-Planckova institutu pro vzdělávací výzkum, **teorii selektivní optimalizace a kompenzace** /př. viz příloha/. Selektce, optimalizace a kompenzace by se měla dle výzkumu zaměřit na „vzdělávací aktivity vedoucí k posílení zdrojů, vytváření sítě sociálních vztahů, péči o vlastní plasticitu! a především také na zdraví zachovávající chování“. Zřejmý účinek ukazuje na příkladu sportu jako životní aktivity a jako výsledek výzkumu také udává, že lidé, kteří tuto metodu využívají jako „k cíli vedoucí životní strategii“ po celý život, cítí se lépe než ostatní a dojdou také v životě dále. Při uvádění této teorie v praxi je třeba vzdát se jiných vedlejších cílů, což však není z psychologického hlediska zcela jednoduché /Baltes, 2009/.

V šíře pojatých sociálních úvahách se stává požadavek kvality života symbolem moderních podpůrných sociálních konceptů přístupu k jednotlivci a sociálním skupinám. Z tohoto úhlu je možné říct, že podpora kvality života je původním smyslem všech sociálních a zdravotních zásahů v seniorském věku /Čornaničová, 2004/.

1.2.5 Adaptace na stáří

„Stáří je skvělá věc, pokud jsme nezapomněli, co to znamená začínat.“ Martin Buber

Dnešní psychologie se kromě jiného zajímá o způsoby člověka přizpůsobit se svému prostředí, okolí. Gerontopsychologové zdůrazňují schopnost člověka přizpůsobit se stáří, které navazuje plynule na předchozí život a způsob jeho prožívání s ním velmi souvisí. „Stárneme stejným způsobem, jakým jsme žili.“ Stáří je pokračováním dospělosti. Ztráty a životní zvraty se však již více hromadí a staří lidé se tak stávají zranitelnějšími. /Pichaud, Thareauová, 1998/.

Adaptace starého člověka často připomíná pud sebezáchovy. Morfologicko-fyziologické zvláštnosti starého člověka, podmíněné procesem stárnutí, se nemohou měnit tak rychle, jako okolní prostředí. V důsledku toho vzniká neshoda těchto procesů, která se projevuje změnou chování, mezilidských vztahů a sociálního prostředí vůbec. /Holmerová, 2000/.

Ve stáří má adaptace řadu zvláštností. V mládí je tento proces ovlivňovaný pracovní činností a za aktivní účasti vědomí, ve stáří tyto faktory zanikají /Koval, 2001/.

Adaptace na stáří souvisí s dimenzemi osobnosti: Aktivita – pasivita, Optimismus – pesimismus, Přijetí – popření reality. Z těchto dimenzí vyplývá **pět modelů stárnutí**, které ve shrnutí uvádí např. D. Oudová. Jde o kombinaci výše zmíněných dimenzí: **1. Model aktivní, optimistický a akceptující** – snaha přijatelnými způsoby zvládat obtíže stáří. **2. Model pasivní, optimistický, akceptující** – nízké sebevědomí, se smířením přijetí závislosti na druhých, ta dotyčnému nevádí, netřeba vyvíjet aktivitu. **3. Model aktivní, optimistický, neakceptující** – odmítání smířit se s faktem, že člověk stárne, aktivní jedinec, demonstrování vlastní soběstačnosti. **4. Aktivní, pesimistický, akceptující realitu** – tragédie stáří, nepřiměřené způsoby reagování. Agresivita, hostilita, nenávisť ke všemu mladému. **5. Pasivní, pesimistický, neakceptující** – depresivní, nedomnívá se, že by mohl něco v životě ještě pozitivně změnit, postoj vznikající většinou v pozdním stáří v důsledku zhoršení tělesného stavu /Oudová, 2003/.

Vývojovým úkolem ve stáří podle E. Eriksona je dosáhnout osobní integrity, přijetí vlastního životního příběhu v té podobě, v jaké se odehrál. Takováto integrita je patrná u zralých lidí všech kultur, jedinečná svým historickým obsahem. Je výsledkem celého předchozího života, na který navazuje, a jeho dovršením, konečným smyslem. Nedostatek této integrace se projevuje strachem ze smrti, zoufalstvím. „Zdravé děti se nebudou bát života, jestliže jejich předkové budou mít dost integrity, aby se nebáli smrti.“ Tak osobní běh lidského života a společenské instituce, které jej podporují, ukazují na souvislost mezi počáteční důvěrou v život, ve svět, v lidi... a integritou stáří. /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

Subjektem **sociální adaptace** může být jak společnost jako celek, sociální skupina, tak i osobnost, jednatel. Vzhledem k tomu je i různý stupeň sociální dezadaptace. Může jím být „porucha jednotlivce ve skupině“ nebo skupinová porucha přizpůsobení, tzn. nedostatečné společenské vztahy. ...Důležitou podmínkou adaptace je optimalizace vztahů, které je možné dosáhnout na základě hlubokého vzájemného pochopení /Koval, 2001/.

1.3 Stručná charakteristika seniorské populace

1.3.1 Seniorská populace

Pavel Mühlpachr jmenuje určité charakteristické rysy stáří, coby velmi heterogenního věku, i v rámci jemnějšího členění a určitých regionů. Za významné považuje jedinečnost vloh a osobnostních rysů; různou míru rozvoje těchto vloh během mládí a středního věku; interindividuální odlišnost involučních biologických dějů; různou míru chorobných změn; události dlouhého života, zkušenosti, návyky, včetně vzdělání, profesní vybavy, životního způsobu; systém hodnot, životní názor, aspirace, očekávání; různé sociálně ekonomické zázemí včetně majetkových a bytových podmínek. Přes své společné rysy se tak senioři navzájem velmi liší, jak ve své zdatnosti, tak v životních podmínkách a jiných nárocích a potřebách /Mühlpachr, 2005/.

„Prodloužení lidského života a vzájemné soužití všech věkových skupin dává prostor k vytvoření nového modelu osobního růstu, kde nebudou vytvářeny hranice

mezi mládím, dospělostí a stářím, kde bude lidský život chápán jako jeden nepřetržitý celek od narození až do smrti /Klevetová, 2008/.

1.3.2 Rizika seniorské populace

Určitá rizika, která vyplývají pro seniorskou populaci z hlubší analýzy sociálních jevů, jsou dle Pavla Mühlpachra např. pauperizace, čili ekonomické ústrky znemožňující uspokojit přiměřené potřeby vzhledem k dané populaci; věková diskriminace, ageismus; segregace, nedobrovolný život na okraji společnosti; generační intolerance /vedoucí pozice, pracovní příležitosti, bydlení/; předsudky – např. přeceňování poklesu funkční zdatnosti ve stáří a větší nemocnosti; podceňování léčitelnosti zdravotních obtíží a potřeba věkové modifikace zdravotnických či jiných služeb; maladaptace na stáří a s ní spojená změna životních rolí /př. penzionování/; osamělost, zvláště v souvislosti s ovdověním; rychlý vývoj společnosti, zastarávání technologických znalostí, ztráta konkurenceschopnosti na trhu práce, zhoršení orientace ve společenském dění i mezigenerační komunikaci /nové aktivity, nová terminologie/; vyšší nemocnost, při kombinaci s atypickým průběhu chorob ve stáří i vyšší riziko omylu; zvýšené riziko ztráty soběstačnosti; pokles schopnosti a vůle ohlašovat své potřeby a potíže; manipulace, ztráta rozhodovacích možností /zvláště v souvislosti se zdravotně-sociálními službami/; zanedbávání či týrání nesoběstačných jedinců /Mühlpachr, 2005/.

„Obecně je značně rozšířený mýtus, že většina starých lidí žije v samotě a je osamělá, což je pravděpodobně způsobeno skutečností, že mnoho z nich nedožívá svůj život obklopeno milující rodinou a věrnými přáteli, ale spíše v ústraní nemocničních pokojů a léčeben dlouhodobě nemocných. Tento mýtus nicméně nemusí být zcela pravdivý, neboť sociální izolaci a na ní navazující osamělost zažívá pouze část seniorů, zejména v případě dlouhověkosti a vážných zdravotních problémů.“ Sociální život starých lidí má kromě toho svá určitá specifika, které je také nutno brát v potaz a při zkoumání jejich osamělosti je respektovat. Především může být stáří značně širokým pojmem zahrnujícím u jednotlivce dobu např. delší než 25 let, na sociální život starého člověka nelze také nahlížet z pohledu mládí plného plánů a možností /Bumbálek, 2005/.

1.4 Demografie – stárnutí populace

Dramatický demografický vývoj, který vyvrcholil v hospodářsky vyspělých státech na přelomu 20. a 21. století relativním i absolutním stárnutím populací, učinil ze stáří dlouhou realitu, která výrazně ovlivňuje kvalitu a vyznění života každého jedince i rozvoj společnosti. Problematika stáří překročila rámec osobní a rodinné události a stala se závažnou společenskou výzvou /Mühlpachr, 2005/.

„Evropská populace nezadržitelně stárne a zároveň dochází ke zdatelnému poklesu populace Evropy jako celku. V roce 2050 bude Evropa jediným kontinentem, na kterém dojde k absolutnímu poklesu všech obyvatel.“ Do tohoto data má být v Evropě cca 30 % obyvatel starších 65 let. Pokles obyvatel Evropy má být podle kvalifikovaného odhadu statistiků přibližně o 9 % /60 milionů/ oproti roku 2004. Přitom roste také význam generace 50+, které je již nyní např. v České republice 34 %, v Evropě by ji do roku 2030 měla tvořit více než polovina obyvatel, přičemž jen pětina populace bude mladší 20 let. Generace 50+ se tak stane rozhodující věkovou kategorií, na kterou již nyní začínají směřovat pozornost například marketingové firmy. Její význam v dalších letech bude tedy nejen ve společenském a zdravotním rozměru, ale především v rozměru Evropské ekonomiky /Vurm, 2005, cit. s. 5/.

Jen dostatečná empatie ve vztahu ke stárnoucímu a starému člověku může znamenat úspěch při uskutečňování demografické a sociální politiky státu. Moderní gerontologie se nemůže vyvíjet bez teoretických základů „ekologie člověka“, s nutným ohledem na požadavky starého organismu a stárnoucí populace. /Koval, 2001/.

„Stárnutí populace se chápe jako přirozený civilizační vývoj, který přináší řadu šancí i výzev týkajících se např. povahy dlouhého života ve „stáří“; seberealizace a využití potenciálu starších lidí; změny konceptu zaměstnanosti a penzionování; financování zdravotnických a sociálních systémů i stereotypů při poskytování podpory a služeb /Kalvach a kol., 2008, cit. s. 21/.“

Demografický vývoj je podmíněn vývojem ekonomickým a sociálním, zároveň je jedním z faktorů, které je nutné zahrnout do tvorby politiky ve více oblastech. Růst počtu a podílu starších lidí vyžaduje přizpůsobení služeb a produktů jejich potřebám,

jakož i přijetí opatření k podpoření ekonomického růstu. Strategie zohledňující stárnutí populace by měla využít potenciálu starých osob a vytvořit mezigeneračně soudržnou, věkově inkluzivní společnost. Je žádoucí hledat účinná opatření na podporu rodin a souladu rodinného a pracovního života /MPSV, 2008/.

V České republice tvoří osoby nad 60 let věku přibližně dvě pětiny obyvatelstva, z více než tří pětín se jedná o jedince ve věku 65-74 let. Skutečnost, že muži umírají v průměru o šest až osm let dříve než je tomu u žen, formuje strukturu seniorské populace podle pohlaví a rodinného stavu. V kategorii 85letých a starších je poměr žen a mužů 1000 : 367. u seniorů nad 85 let věku je podíl vdovců více než poloviční, žen vdov je v této skupině bezmála 90 procent. Stárnutí populace nastoupilo v naší republice o něco později oproti západoevropským zemím a přestože je nyní obyvatelstvo ČR historicky nejstarší, jeho věková struktura patří prozatím k evropskému průměru /Sýkorová, 2007/.

1.5 Senior v rámci dnešní společnosti

1.5.1 Pojem senior

Pro zdůraznění pozitivního významu užívání tohoto pojmu nebyla autorem práce nalezena dostupná definice. Pouze Stuart-Hamilton vyslovuje myšlenku, že ne vždy termíny zvolené gerontology odpovídají těm, které užívají či preferují sami senioři či starší lidé /Stuart-Hamilton, 1999/. Seniořem zde rozumíme osobu nad 65 let věku.

1.5.2 Postavení seniora ve společnosti

Společenský přístup ke stáří má dva aspekty: 1. Potřeby a zájmy stále se zvětšující skupiny seniorů, otázky smysluplnosti, kvality a zabezpečení jejich života. 2. Sociálně-ekonomické důsledky stárnutí populace včetně ovlivnění hospodářského rozvoje a smíru ve společnosti. Společenská opatření vůči seniorům by měla být komplexní, koordinovaná, individualizovaně cílená, vycházející z potřeb seniorů, příp. jiných dílčích skupin a účelně orientovaná zpět na tyto subjekty, za jejich aktivní spoluúčasti, cílené ochrany jejich práv = účelná aplikace tzv. „comprehensive policy“ – „politiky porozumění“ /Kalvach, 2004/.

Pozice starého člověka v sociálních vztazích je daná nejen normativně předepsanými privilegii nebo závazky, ale také srovnatelnou úctou – oceněním, a neúctou. ...Sociální pozice je daná také akulturací, zvláště předáváním kultury dalším generacím, adaptací starých lidí na chování vlastní skupiny apod. ...Postavení starých lidí v současné společnosti je dané sociálním statutem, rolí starého člověka ve společnosti, sociálním klimatem. Je ovlivňované sociálními kontakty, komunikací, interakcí, případně sociální izolací starého člověka /Koval, 2001/.

Tradiční pojetí sociálního stáří se zdá být otřeseno. Pasivní „důchodcovství“ se jeví do budoucna spíše jako sociální patologie – jako projev neúspěšného stárnutí, maladaptace na stáří a/nebo závažného zdravotního postižení /Kalvach, 2008/.

1.5.3 Bio-psycho-sociální jednota /holistický pohled na člověka/

Stáří nemusí být „problémem“, pokud se na něj s pochopením připraví společnost, i každý jednotlivec. K optimistickému vývoji lidství zůstává pořád podmínkou svoboda, coby také síla v člověku, která umožňuje jeho růst /Koval, 2001/.

Ve stáří se prohlubuje celostní provázanost člověka, jeho bio-psycho-sociální jednota. Kvalita života, seberealizace a interakce s okolím jsou ve stáří často ohrožené hodnotami včetně extrémních případů segregace, diskriminace, degradace, ztráty smyslu života, sociální deprivace, bilančních sebevražd. Senioři se musejí často vyrovnávat se závažnými životními událostmi a vývojovými úkoly *jako jsou ovdovění, osamělost, penzionování, ohrožení či ztráta soběstačnosti* /Kalvach, 2004/.

Naše orientace na člověka by měla vycházet: z jeho celistvosti a osobitosti jako individua; ze sociální stránky – mnohotvárnosti a složitosti vztahů a spoluutváření životního prostředí, účasti na životě, vztahu k druhým lidem; z přirozeného životního okruhu – osobní, společenské, ekologické stránky a transcendentální roviny /Koval, 2001/.

Hošek /1998/, vyzdvihuje slovo „sociální“ v biopsychosociálním modelu, na zdravotní stav člověka má vliv kromě biologických, psychologických faktorů také sociální oblast. Jedná se především o vzájemné vztahy mezi lidmi, saturaci sociálních

potřeb nebo frustraci plynoucí z jejich nenaplnění, o sociální harmonii či disharmonii, evaluaci či devaluaci v mezilidské komunikaci /Štílec, 2004/.

1.5.4 Veřejný zájem o problematiku stárnutí

Otázky stárnutí jsou již dnes v centru pozornosti a praktického úsilí politických struktur u nás i mezinárodně. „Přijímané programy kladou důraz na kvalitní zdravotní péči, přiměřené životní podmínky, rovnost podmínek pro všechny, i na aktivní přístup samotných příslušníků starší generace. Uvědomujeme si, že aktivní stáří pomáhá jak samotným stárnoucím a starým lidem, tak i celé společnosti /Havlík, 2005/.

V posledních dvaceti letech se věnuje značná pozornost problematice stáří na mezinárodní úrovni /např. Mezinárodní akční plán OSN k problematice stárnutí z roku 1980, Zásady OSN pro seniory z roku 1991 apod./. „Současné celospolečenské programy kladou hlavní důraz nikoliv na další prodlužování života, ale zejména na podporu kvality života ve stáří. Zdůrazňovány jsou především principy nezávislosti, participace, seberealizace a důstojnosti starých lidí. Prosazována je koncepce „úspěšného stárnutí“ – nárůst starší populace nemusí nutně znamenat zvýšení počtu osob závislých a nemocných, je-li společností dostatečně zajištěna prevence vzniku závislosti. /Langmeier, Krejčířová, 2006, cit. s. 210/.“

V roce 2002 byl vládou České republiky schválen Národní program přípravy na stárnutí populace, do kterého jsou zakomponovány principy politiky aktivního stárnutí. Program je adresován všem věkovým skupinám a klade si za cíl vytvořit „společnost pro všechny generace.“ /Sýkorová, 2007/

Jednou z priorit zdůrazňovaných organizací OSN, je přiměřená účast seniorů na životě společnosti, na správě věcí veřejných včetně těch, které se týkají přednostně starších lidí. Část seniorů se zapojí přirozeně občansky na základě vlastní integrace ve společnosti, zdůrazňována je také vhodnost dobrovolnických aktivit a podpora vzniku různých seniorských hnutí a sdružení /např. Život 90/, schopných přesněji formulovat i prosazovat společné skupinové zájmy. Největší důraz je kladen na místní úroveň těchto aktivit, v zahraničí /např. Něm., Francie/ jsou dobré zkušenosti se seniorskými

centry, která fungují na komunitní úrovni jako jádro pro nejrůznější činnosti a aktivity – poradenské, zájmové, vzdělávací, pečovatelské, apod. /Kalvach, 2004/.

V posledních letech vznikají různé neziskové organizace jako občanská sdružení, nadace, svépomocné skupiny, které se věnují seniorské otázce a snaží se současně ovlivnit celospolečenský pohled na stárnutí a stáří /Klevetová, 2008/.

Pro seniora – jednotlivce nemají význam deklarace a národní plány podpory zdraví, i když o jejich významu v celospolečenském povědomí není pochyb. Zcela konkrétními příklady, jak oslovit seniory k tomu, aby žili lépe a aktivněji mohou být: seniorské rady obcí /coby poradní orgány obce/, akademie a univerzity třetího věku, vycházkový klub, taneční pro seniory, kavárničky pro seniory,² tištěné informační materiály, internetová kavárna pro seniory,³ nejrůznější zájmové aktivity, sousedské aktivity⁴ a spolkové aktivity, dříve běžné /př. Sokol, baráčníci/. S těmito formami podpory zdraví a aktivizace seniorů existují i v ČR jednoznačně pozitivní zkušenosti, senioři o ně mají zájem, je třeba hledat vhodnou formu, jak tyto činnosti seniorům přiblížit /Holmerová, 2002/.

1.5.5 Služby pro seniory – zdrav. soc. péče o seniory v ČR

Cílem všech zdravotnických služeb pro seniory je co nejdříve zachování zdraví, soběstačnosti, integrace ve společnosti i při zhoršení zdravotního stavu, co nejdříve možnost pobytu v domácím a rodinném prostředí. Tyto cíle předpokládají systém služeb, které budou plynule navazující i přes hranice resortů; a budou přizpůsobeny potřebám seniorů v té které komunitě, okrese či regionu /Holmerová, 2002/.

Od začátku devadesátých let došlo v oblasti sociálních služeb k významným kvalitativním i kvantitativním změnám. Jednou z příčin bylo zrušení státního monopolu a zvyšující se role obcí a nestátních subjektů, což vedlo i ke vzniku řady nových forem služeb sociální péče. Nové přístupy přinesly také některé nové metody, formy práce

² V projektu „stárnout zdravě“ o. s. GEMA vznikly na 16 místech ČR, jedná se o místa setkání, komunikace seniorů, informační či zábavné aktivity, včetně informací o zdravém životním stylu.

³ V ČR dosud nepříliš obvyklá aktivita, zkušenosti ze zahraničí ukazující na velmi dobrou formu aktivizace seniorů, nejen rozšíření vlastního obzoru, ale také zvýšení prestiže vůči jiným generacím /vnoučatům/.

⁴ V některých městech úspěšně probíhají projekty „zdravá sousedství“, kde jsou integrováni i senioři.

s klienty, prvky humanizace, jakož i nové typy zařízení. Neustále se zvyšuje poptávka po terénních sociálních službách, především po pečovatelské službě. V roce 2000 využívalo pečovatelské služby více než 113 tisíc klientů, dvojnásobek oproti roku 1990. V některých krajích se objevil vyšší počet neuspokojených žadatelů o přidělení bytů v sociálních zařízeních /Doktorová, Leština, 2003/.

„...Na komunitní úrovni je třeba usilovat o komplexnost, koordinovanost a kontinuitu dlouhodobých služeb a intervenčních postupů, dispenzarizaci a depistáž osamělých či jinak rizikových pacientů a o cílevědomou podporu laických pečovatелů, především rodinných příslušníků /edukace, supervize, nabídka respitních denních center i vícedenních pobytů, ale také zdravotní a psychická podpora pečujících osob/. Světová zdravotnická organizace podporuje vznik komunitních geriatrických center: age-friendly primary health care centers /Kalvach a kol., 2008, cit. s. 26/.“

Ve svém příspěvku Sociální služby pro stárnoucí populaci v ČR uvádí Kozlová mimo jiné: Požadavky na sociální služby, které uvedla stárnoucí populace byly: rozšíření kapacity v domovech „důchodců“ pro možnost respitní péče, celodenní dostupnost pečovatelské služby včetně víkendů a svátků, osobní asistence, zkvalitnění informačního systému týkajícího se otázek sociální péče /např. informace o dávkách, soc. službách, místech kontaktu/, zajištění dopravy, služeb pro seniory. V požadavcích na kvalitu života jde především o zajištění osobní autonomie a důstojnosti uživatelů sociálních služeb, důraz na dodržování lidských a občanských práv. „Je podporován rozvoj sociálních služeb založený na kvalitě a dobré praxi, proces poskytování sociálních služeb by měl být co nejvíce transparentní pro širokou veřejnost. Dále je potřebné přizpůsobit novou koncepci sociálních služeb podmínkám demografickým, sociálních a ekonomických změn /Kozlová, 2005/.“

V posledních letech byly realizovány změny, které přispěly k vytvoření mnoha standardních mechanismů a struktur kompatibilních s principy EU. Zásadně je nutné přetvořit systémy zdravotního a nemocenského pojištění, jakož i systém důchodového pojištění /Doktorová, Leština, 2003/.

V budoucnosti je ideálem setrvání starého člověka v rodinném prostředí s využíváním denních center. Až po vyčerpání těchto možností následuje ústavní řešení.

Jde o ústav rodinného typu, postavený v blízkosti bydliště v rámci komunitního plánování, kam rodina může bez problémů za svým blízkým docházet. Pomoc a podporu terénních a ambulantních služeb nabízí zákon 108/2006 Sb. o soc. službách, pokud budou příspěvky využívány k rozvoji terénních služeb, ne však k finančnímu přilepšení v rodině /Tošnerová, 2009/.

1.5.6 Postmoderní společnost

Pavel Mühlpachr, ve svém textu Gerontologie – sociální nutnost postmoderní společnosti: jmenuje určité atributy postmoderní společnosti a píše mimo jiné: Postmoderní filosofie ukazuje nový přístup člověka k nynějšímu stavu světa – vyžaduje změnu našeho způsobu uvažování, hodnotové orientace od kvantitativního, lineárního a jednodimenzionálního ke kvalitativnímu a multidimenzionálnímu. Problémem postmodernismu se stává zvládnutí této mnohoznačnosti, mnohotvárnosti, jinakosti životních způsobů, hodnot, zkušeností, celospolečenského vývoje tak, aby vedl k důstojnému životu člověka. *Otevírá se nám široký výběr způsobů života, chování, který bude ovlivňován kvalitou a bohatstvím socializačního procesu.* Znaky postmoderní společnosti a fenomén globalizace hrají významnou úlohu, masová komunikace a kultura ovlivňují společnost ve svém celku, jedinec se vytrácí, dominuje úspěch, síla, schopnosti a hlavně mládí. Hodnotové a normativní limity dnešní společnosti lze pozitivně ovlivnit velmi obtížně, problémy seniorské populace v této hektické době s prvky anomie zůstávají v pozadí. Zkušenost je sdělitelná, ne však předatelná. /Mühlpachr, 2005/.

Stanislav Hubík se zamýšlí nad otázkou, jaký vztah k problematice stáří mohou mít problémy, které s sebou přináší prostor multimediality a „*síťové teletopie*“. Inovace, které s těmito dvěma prostory vznikají, jsou takové povahy, že mnoho seniorů, ale i příslušníků mladší generace uvádění do kognitivní izolace, s přímými sociálními a kulturními důsledky. Vyslovuje domněnku, že se zásahem multimedialních prostorů odstraňují principy intergeneračního zachování a předání stabilizované a srozumitelné reality. Vznikají inovace, které mění autonomii rozumějících seniorů v izolaci nerozumějících, či málo rozumějících /Hubík, 2004/.

1.6 Rodina a rodinné vazby

1.6.1 Rodina a její význam

Rodina je „společensky schválená forma stálého soužití rodičů a dětí“, vytváří předpoklady pro naplnění biologické, ekonomické, výchovné, socializační a emocionální funkce. *“Ještě v nedávné minulosti kraloval na vesnici model postupného přechodu z plné aktivity do aktivit méně zatěžujících... Tento způsob stárnutí byl přijatelný mimo jiné proto, že měl svůj řád, svůj rituál.” ... “Model mezigenerační výměny a tolerance působil samozřejmě výchovně a ovlivňoval celkové emocionální ladění rodiny.” /Haškovcová, 1989, cit. s. 77/.*

Rodina, v různosti svých forem a struktur, je základní společenskou jednotkou, spojnicí generací, měla by být zachována, posilována a chráněna v souladu s kulturou každé země. Vlády by měly podporovat také aktivity místních orgánů, nevládních a dobrovolnických organizací, včetně seniorských sdružení, která mohou mimořádně přispět k úspěšnosti podpory a péče poskytované seniorům v rodinách a místních komunitách /Kalvach, 2004/.

Včasné a důsledné uskutečňování preventivních a výchovných opatření v podmínkách rodinného způsobu života má blahodárný vliv na fyzické a psychické zdraví, ale i na vztah ke staršímu členovi rodiny a starým lidem vůbec. Rodina pro každého člověka představuje místo seberealizace, pocit jistoty, potřebu zúčastňovat se spolu s ostatními na životě rodiny a společnosti. Tím se vytvářejí podmínky pro určitou kvalitu života jedince ve zdravé sociální homeostáze. Plní důležitou funkci ochrany zdraví svých členů a zvláště dětí. V rodině se vytvářejí nejen charakterové rysy a návyky, pěstuje se lidskost a pocit povinnosti, ale kladou se též základy psychosomatické pohody /Koval, 2001/.

Síla citových vazeb k blízkým lidem se ve stáří nemění a význam rodiny s věkem roste. V širší rodině plní senior obvykle stále /i dnes/ roli prarodiče, případně i praprarodiče, zejména starší prarodiče tuto roli silně pozitivně prožívají. Velmi pozitivní význam může mít jejich vyprávění o vlastním dětství rodičů dítěte či dospívajícího v generačním konfliktu, mají i velmi podstatnou roli „výukovou“, kde jde především o výuku, výchovu k hlubším hodnotám a postojům, učí své potomky nakonec

i svou smrtí – pomoc vyrovnat se snadněji s vlastní smrtí, uvědomovat si odpovědnost ke své rodině a širší společnosti. Pro dítě je setkání s prarodičem jedinečnou zkušeností, rozšiřuje paletu podnětů, kterých se mu dostává, ukazuje mu důležitý model stáří i jeho vlastní budoucí role. Platí zde i nepřímé vlivy jako např. instrumentální pomoc matce, která má tak větší prostor pro interakci s dítětem /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

1.6.2 K proměnám tradiční rodiny

Velmi důležitou složkou identity je rodina /Vágnerová, 2007/.

Současná často atomizovaná rodina není schopna plnit množství funkcí běžných v preindustriálních společnostech. V tomto kontextu /“soudobých fragmentovaných rodinných vztahů, akcentované individuality“/, je také poukazováno na riziko ztráty vlastní identity seniora, zvyšování jeho pocitu závislosti na nejbližším okolí nebo na možnou kvalitu péče s ohledem na specifické potřeby „opečovaných“. Při nespokojenosti se standardem služeb v institucionální péči /ze strany seniora či příbuzných/ je pozorovatelný zvýšený zájem o terénní služby domácí péče – „Home Nursing“ /Remr, 2005/.

Z pohledu stárnutí obyvatelstva jsou silně vnímány problémy socio-ekonomické, méně uvědomované jsou zatím jeho dopady na subjektivní prožívání stáří a na mezigenerační vztahy v rodinách. Individualizace, která charakterizuje novodobé změny soužití v rodinném životě, přináší hlavně nejstarším osamělým ženám, ale také mužům, mnohé ekonomicko-sociální, zdravotní i psychologické problémy. ...Na venkově jsou tradičně vzájemné vazby užší, těsnější a více osobní, což je dáno jednak počtem obyvatel v lokalitě a tudíž absencí anonymity, dále tím, že vedle sebe žijí ve většině případů rodinní příslušníci a známí /Pavlíková, Herová, 2005/.

1.6.3 Rodinná versus institucionální péče

Rodinu chápeme jako základní prvek společnosti, který integruje všechny věkové skupiny. Považujeme za podstatné, aby byl vytvořen systém podpory pečujících rodin v případě nemoci či nesoběstačnosti seniora. Rodině je třeba dodat služby, které jí

umožní se o seniora – pacienta postarat. Nezastupitelnou rolí státu je vytvořit vyhovující legislativu, která by umožnila a usnadnila poskytování péče /Holmerová, 2002/.

Jiří Remr ve svém příspěvku ke konferenci generace 50+ z roku 2005 popisuje na základě výzkumu základní rozhodovací činitele, které ovlivňují rodinu při uvažování o možnostech péče o seniora k ní náležejícího. Popisuje změny „klíčových činitelů“ na podkladě historických souvislostí. Rodina byla v tradičních společnostech základním prvkem, který zajišťoval péči o seniory v pozdním věku, to, že děti, když dospějí, pečovaly /s vděkem za výchovu/ o své rodiče, platilo jako danost, bylo to jejich povinností, bylo to i v jejich možnostech. Takováto rodinná solidarita je považována za optimální způsob zabezpečení i v dnešním věku /široký rozsah zabezpečení služeb seniorovi, neformální charakter, vysoká míra flexibility, domácí prostředí/. Vytváří se zde prostor pro „rozvíjení inter-generační solidarity“, při správném fungování rodina eliminuje „riziko sociální exkluze seniorů.“ Rodinná péče má i svá značná omezení, nejvíce tam, kde senior nežije v rodovém společenství, nebo např. v nízkopříjmových domácnostech, kde rodina problematicky zabezpečuje své vlastní potřeby. *V takovém případě dává někdy přednost instituci sám senior.* /Remr, 2005/.

Vytvářet předpoklady pro důstojný život seniorů v podmínkách zdravotně sociálních institucí, rezidencí, domovů pro seniory, domů na půli cesty, domů s pečovatelskou službou a ústavů sociální péče znamená výrazně přispívat k tomu, aby klienti těchto zařízení prožili své stáří aktivně, smysluplně a v maximální možné míře vnitřního uspokojení. Pro pracovníky těchto institucí to znamená především účast na zabezpečení příjemného a přirozeného bydlení seniorů, vytváření domácího prostředí, poskytování potřebné zdravotně sociální a ošetrovatelské péče, ke kvalitě služeb patří však také úroveň aktivizačních programů, přitažlivost výchovně vzdělávacích činností a účinnost volnočasových aktivit. /Havlík, 2008/.

1.6.4 Pojem autonomie

O autonomii píše Sýkorová jako o termínu, který se používá volně, je konceptuálně plastický, zahrnuje množství pojmů jako sebeurčení, nezávislost, svoboda a kontrola rozhodování a jednání individua prosté vnějších zásahů. Vyjadřuje objektivní

nebo pocíťovanou schopnost jedinců uskutečnit vlastní životní cíle a dosáhnout jich pomocí vlastních zdrojů. Tzn. fyzických a duševních možností, finančních rezerv, sociální podpory, moci, prestiže /Sýkorová, 2004/.

Stáří však častěji než jiná období provázejí změny které mohou vést k řídnutí osobních zdrojů, mohou ovlivňovat schopnost jedince kontrolovat vlastní životní situaci a být tudíž autonomní. Výše zmíněné změny, mezi jiným penzionování, modifikace sociálních sítí a jejich podpurné funkce v důsledku ovdovění, úmrtí sourozenců, přátel /Sýkorová, 2004/.

1.6.5 Rodina a senior, problém samostatnosti, autonomie ve vztazích

„My, kteří věříme v záchranu a renesanci rodiny jako základního životního společenství od kolébky až za hrob, v obnovení a upevnění solidarity mezi generacemi uvnitř rodiny, se snažíme, za pomoci psychologie a sociologie, najít prostředky, jak tuto myšlenku realizovat,“ píše Pavel Říčan. První z překážek, které vidí na cestě k obnovení těchto vztahů, je časté stěhování. Mladá generace dětí se stěhuje za výhodným zaměstnáním, novou rodinou, staří „zůstávají sami“. Není jasné, co je zde příčinou a následkem odcizení. Je však možné využívat další způsoby kontaktů, dopisování, telefonický kontakt, časté návštěvy a podobně. Citové vztahy se mohou při fyzickém odcizení vyvíjet naopak kladněji než při blízkém každodenním soužití /Říčan, 2006/.

Říčan zmiňuje dvě hlavní zásady v soužití dvou po sobě jdoucích generací: Udržovat odstup – zásada autonomie, nevměšování – a pěstovat blízkost. Odstup, autonomie je nutným předpokladem v rámci blízkosti v soužití rodičů s dospělými dětmi /Říčan, 2006/.

„Přeji si, aby můj život a má rozhodnutí závisely na mně samotném, abych si byl vědom sebe sama jako myslící bytosti odpovědné za svá rozhodnutí a schopné vysvětlit je odkazem na své vlastní myšlenky a záměry“. Citace filozofa I. Berlina k potřebě integrity a svébytnosti /Sýkorová, 2007/.“

Autonomie a závislost na pomoci druhých se nevyklučují, píše Pichaud a Thareauová, závislost jako situace, kdy člověk potřebuje pomoc druhého při běžných denních činnostech, odlišná od autonomie, coby schopnosti vést život podle vlastních

zásad, měřítek – „zůstat pánem svého žití a chování“. Pojem autonomie má takto blízko ke svobodě. Ve výběru, rozhodování, sebeuvědomění. Opakem je heteronomie, kdy je člověk kontrolován a veden ostatními i ve věcech vlastního života. *Jestliže jsou narušeny schopnosti něco činit nebo se rozhodovat, pro člověka je nutná pomoc druhé osoby. Podíl účasti pomáhajícího na pomoci druhému je dán stupněm autonomie a nezávislosti* /Pichaud, Thareauová, 1998/.

Podobně zmiňuje Sýkorová: Absolutní autonomie, svoboda, soběstačnost nejsou možné už z podstaty člověka jako lidské bytosti. Jako společenské bytosti jsme vzájemně závislí jak na úrovni uspokojování nižších potřeb, tak potřeb vyšších, které nás definují. ...Účast na sdílených činnostech, pocit sounáležitosti, respekt druhých a možnost být něčím užitečný jsou řazeny k vyšším potřebám člověka, stejně jako autonomie. *Seniori vnímají obě potřeby či hodnoty ve vzájemném spojení.* Autonomii nelze stavět proti sociálním vazbám. Sociální interakce vytváří určitý rámec, v rámci kterého se udržení kontroly a autonomie vyjednávají. ...Některé gerontosociologické teorie předpokládají aktivní řízení sociálních vztahů ze strany seniorů, která spočívá v autonomní redukci sociálních sítí a v selektivní koncentraci na vztahy, které jedinci přinášejí psychické a sociální uspokojení /nejčastěji k významným druhým a nejbližším příbuzným/ v důsledku zvyšují morálku a kvalitu života ve stáří. /Sýkorová, 2007/.

1.6.6 Samota, osamělost

Podle definice slovníku Larousse je samota „stav člověka, který je odloučen od okolního světa“. Je možné však zakoušet pocit osamění a nebýt přítom ve fyzickém odloučení a nebo naopak ani v odloučení nepociťovat samotu. Pichaud, Thareauová zmiňují průzkum ve Francii z roku 1992, podle nějž se během dvaceti minulých let zdvojnásobil počet osamělých lidí ze tří na šest milionů, každý desátý člověk žil v té době sám. Polovinu z osamělých lidí tvořili jedinci nad 60 let věku, z nich 80 % bylo žen /Pichaud, Thareauová, 1998/.

1.7 Soužití a střet generací v současném pohledu

1.7.1 Generace

Generací nazýváme souhrn jedinců žijících ve stejném období, kteří mají společné historické a sociální podmínky. Období jedné generace se obvykle vymezuje 15 nebo 30 lety /podle Dromela z r.1862 nebo Rumelina z r. 1875/. Generace člení společnost, podle historicko-sociální příslušnosti jejích členů, zároveň tím vytvářejí její kontinuitu. Generace jsou důležitým dynamickým sociálním faktorem /Koval, 2001/.

Generací je míněna skupina lidí narozených a dospívajících v přibližně stejné době bez ohledu na příbuzenské či jiné vztahy. V chování jednotlivých generací najdeme rozdíly dané společenským vývojem. Vrstevníky spojují životní a dobově podmíněné zkušenosti, hodnotový rejstřík, způsob uvažování. u nás se v současnosti délka trvání jedné lidské generace prodlužuje, což odpovídá vývoji ve většině rozvinutých evropských zemí. Díky prodlužování průměrné délky života se žijí nyní na světě současně čtyři generace lidí. i když vnímáme jejich odlišné životní zkušenosti, v současnosti rychle se měnící životní podmínky mohou rozdíly stírat. Hodnotová orientace nemusí být rozdílná, jen rozdílně uplatňovaná. Jiné životní zkušenosti mohou být výhodou. Jejich nevýhoda se naopak projevuje v případě zatvrzelých postojů, které jsou překážkou kdekoliv, bez ohledu na věk. Soužití generací je v současnosti mnohem volnější než dříve, generace žijící v rodině existují často vedle sebe, jsou v kontaktu, na obou stranách však bývá tendence osamostatnit se. Stále však platí určitá mezigenerační výpomoc, psychická i fyzická, je-li rodina schopna a ochotna ji poskytovat. Objevuje se také prvek globalizace. /Tošnerová, 2009/.

Generační kontinuita je přijímána obvykle jen ve skupině známých lidí, určité skupiny, v rámci rodiny. V širší společnosti mohou mezi jednotlivými generacemi vznikat sociálně vymezené hranice, které zdůrazňují rozdílnost těchto skupin. V rámci generační kontinuity má význam i úmrtí jedince. Jeho roli přebírají příslušníci dalších generací, kteří pocházejí od něho. Vlastní život je třeba posuzovat na základě této kontinuity. /Vágnerová, 2007/.

Důležitou podmínkou sociálně-ekonomického rozvoje je věkově integrovaná společnost, kde je eliminována věková diskriminace, nedobrovolné vyčleňování, je posilována vzájemná solidarita a podpora mezi generacemi. /Kalvach, 2004/.

1.7.2 Interakce

Interakce – komunikace je nejvýraznějším lidským jevem. Vzájemné ovlivňování sociálních aktivit vytváří interakční časoprostor, který tvoří pro sociální aktivity příslušné dynamické pole, ve kterém se tento interakční proces realizuje. Jde o složitou strukturu, která je nejvlastnějším prvkem sociálního chování a jednání jednotlivce a skupiny. *Základem interakce sociálních aktivit mezi starými lidmi a dalšími členy společnosti je navázání sociálního kontaktu. Interakce je závislá na socialitě partnerů, jejich individualitě, osobitosti, sociální situaci, ve které se nacházejí. Interakce vytváří a upevňuje sociální vztahy.* /Koval, 2001/.

„Věřme tomu, že ulice, náměstí a parky budou přátelská místa lidem napříč generacemi. Budeme počítat s tím, že lidé chtějí „být u toho“, nepostačí jim virtuální realita. /Tošnerová, 2009. Cit. s. 231/.“

1.7.3 Komunikace

„Pojem komunikace je užíván pro označení velkého množství dějů, které probíhají mezi lidmi při vzájemném kontaktu a výměně informací.“ Do velké míry ji určují vzájemné vztahy a pozice ve skupinové struktuře. Veškerá lidská komunikace probíhá na úrovni slovní – verbální a mimoslovní – neverbální. Při komunikaci se starým člověkem vystupují do popředí složky neverbální komunikace. /Minibergerová, 2006, cit. s. 41/.

1.7.4 Mezigenerační vazby a komunikace obecně

Z hlediska genetické posloupnosti náleží každý jedinec ke generaci dětí, rodičů, prarodičů, případně praprarodičů. Ve zjednodušení můžeme vyjít ze tří generací, které se liší především rozsahem a zpracováním životních zkušeností. i když popřeme tvrzení o nutnosti generačních antagonismů, víme, že může docházet ke konfliktům, které

plynou z rozdílů v názorech, postojích, v motivaci. Pro dobré soužití např. v rodině je nutné, aby se všichni snažili porozumět generačním zvláštnostem /Kalvach, 2004/.

Ve sborníku ostravského kongresu z roku 2004 se autoři příspěvku Problematika mezigeneračního soužití a vztahů zabývají mezigeneračními vztahy nejen v rámci rodinného soužití. Mezigenerační soužití a rozpory jakožto dávnou součást dějin lidstva vnímají jako závažný společenský problém. Jako významné vlivy na změny v dnešních rodinných vztazích jmenují: celkovou společenskou proměnu spojenou se vznikem liberální společnosti a jejím vývojem; změny v oblasti dělby práce /výroba mimo rodinné prostředí/; celkové společenské změny jako oslabení citových a morálních vazeb; proces urbanizace a rozpad třígenerační tradiční rodiny; demografické změny; negativní trendy jako snižování počtu úplných rodin; současný životní styl, kvalitu života chápanou z individuálního hlediska; snahy o korekci a plány /př. komunitní plánování/; trend přesouvat péči o staré a nemocné mimo rodinné prostředí /Lavička, Zavázalová, Zikmundová, 2004/.

Vztahy mezi generacemi z pohledu vývojové psychologie shrnuje mimo jiné stručně D. Oudová. Generace v rozmezí 15-65 a více let dělí do tří stupňů – mládež, střední generace a starší generace, mezníky je věk 20/25 a 60/65 let. u mladých zdůrazňuje hlavní úkol dospívání, kterým je „uvolnění z přílišné závislosti na rodičích a navazování diferencovanějších, významnějších vztahů k vrstevníkům. *Věnuje se této emancipaci, jejím způsobům a projevům v dospívajícím věku, píše o delší době, kterou potřebují dnešní mladí k dosažení psychické a sociální zralosti vzhledem k vyšším nárokům na vzdělání, profesní přípravu a dalším zátěžím dnešní společnosti.* Zmiňuje rozpor mezi hodnotami mládeže a starší generace a jejich konflikt, který nemusí nutně vzniknout, záleží na porozumění, toleranci, pružnosti názorů. Sblížení generací podporuje uvolnění patriarchální struktury rodiny, rozbití autoritativního přístupu ve výchově /vymezení jasných hranic při zachování dostatku volnosti k samostatnému rozhodování/. Rozpor, který se objevuje, znamená u starší generace strážení tradice, tendenci ulpívat na vlastních původních normách a hodnotách, u mladší generace sbírání nových zkušeností, odmítání platnosti starých měřítek, vnímání norem starší generace jako překážek v celkovém pokroku /Oudová, 2003/.

Proměna vzájemného postavení příslušníků odlišných generací umožňuje rozvoj tzv. reflexní generativity, pro kterou je typické, že starší člověk není už jen autoritou, rádcem, ale se zájmem o rozvoj mladších oceňuje jejich znalosti a je ochoten naučit se od nich něčemu, co oni umí lépe /Vágnerová, 2007/.

1.7.5 Generační soužití v rodině, poznámky

„Vztah ke stáří bývá významně ovlivněn již v dětství. Záleží proto na rodičích a přístupu k jejich vlastním rodičům. Příklad chování, který dávají svým dětem, poskytuje model jednání, jaké od nich mohou sami ve stáří očekávat /Štilec, 2004/.“

Jak píše Pavel Říčan, při dnešním způsobu života následující generace nespojuje společná práce, mohou je vzdalovat generační rozdíly v názorech, způsobu výchovy apd. *Situace ohledně žití v těsném sousedství nebo naopak co nejvzdálenějším bydlení od rodičů se může vždy lišit podle věkového odstupu generací, společenské vrstvy, všech dosavadních rodinných vztahů i osobních vlastností zúčastněných, i podle toho, zda mají manželé děti. /Říčan, 2006/.*

O vztahu mezi generací dospělých dětí a rodičů během pozdní dospělosti /50-60 let/ píše mimo jiné Marie Vágnerová: Stárnoucí lidé musejí přispět k vytvoření nové rovnováhy rodinných vztahů. Musejí se na situaci adaptovat již v době, kdy ztratili jistotu své role rodiče, musejí ji transformovat, aby odpovídala nové pozici příslušníků dvou rozdílných generací. Pozitivní stránkou této vývojové změny bývá zklidnění rodinných vztahů. Ke stabilizaci interakce rodičů a dětí dochází v době mladé dospělosti a tudíž i větší zralosti dětí. ...V pozdějším období se odehrává výměna názorů více na úrovni vzájemnosti a recipacity; odpoutání, osamostatnění od rodičů posiluje jednoznačnost mezigeneračních hranic.“ Frekvence kontaktů a míra uspokojenosti vztahu stárnoucích rodičů s dospělými dětmi může během času kolísat a proměňovat se. Zasáhnout zde může množství nejrůznějších faktorů, které zvětšují faktickou či symbolickou vzdálenost mezi příslušníky obou generací. /Vágnerová, 2007/.

Je přirozené, pokud se rodiče snaží být pro mladou generaci svých dětí „atraktivní společností“. Dobře mezi nimi může fungovat systém výhod a služeb, které

si vzájemně poskytují. Blízké, ne však příliš blízké soužití je pak spíše výhodné než nevýhodné /Říčan, 2006/.

Kvalitní vzájemné kontakty jistě ovlivňují i psychologickou adaptaci prarodičů. S věkem se mění rozložení sil při vzájemné pomoci, s příchodem vážnějších zdravotních problémů se prarodič stává obvykle postupně více závislý na pomoci vlastních stárnoucích dětí. Pozitivní pouta vytvořená během předchozích vývojových období jsou základem pro přijetí takovéto postupné změny situace a také poskytnutí opory stárnoucím rodičům až do terminální fáze života. /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

Starší senioři mají vysokou potřebu udržení spolehlivých a jistých citových vazeb, které jsou pro ně zdrojem komplexní opory. Postupně dochází k redukci jejich sociální sítě. V rámci úbytku sil a energie, ale i potřeby citové pohody a jistoty, velmi staří lidé mnohé vztahy a kontakty omezují. Souběžně s touto situací roste emoční význam nejbližších lidí, příbuzných a přátel. Staří lidé je považují za výlučný zdroj své jistoty a anticipovaného bezpečím případnou separaci nebo ztrátu proto vnímají jako silný stres /Vágnerová, 2007/.

Neustále je třeba mít na mysli a zdůrazňovat, že odpovědnost za výchovu dětí mají především rodiče, kteří také musejí vynaložit nejvíce sil a překonat množství překážek. Prarodiče by jim v tomto úkolu měli být nápomocni jednotným působením na dítě, kde ovšem rozhodující slovo musejí mít vždy jeho rodiče. Námitky lze projednat jen bez přítomnosti dítěte /Langmeier, Krejčířová, 2006/.

1.7.6 Předsudky a stereotypy, problém ageismu

Je potřeba hledat se vší vynalézavostí, životní zkušeností a trpělivostí přednosti stáří a nové formy soužití. Při čemž je každý z nás zatížen svými předsudky, pocity křivdy nebo méněcennosti a podobně, což toto naše hledání ztěžuje /Říčan, 2006/.

Objevil se nový termín ageismus – diskriminace na základě věku, zahrnující negativní představy o stáří /Klevetová, 2008/.

Ukazuje se, že sociální percepce příslušníků jiné generace může být v negativním smyslu ovlivněna předsudky. Chybnými názory, které vyjadřují zaujatost vůči členům určité skupiny na základě znaků, které se ihned nabízejí /stereotypizace/.

Ageismus – věkové předsudky mladých vůči starým, je třeba doplnit předsudky starých vůči mladým, neboť ani ty nejsou vzácné. Podle teorie dekategorizace se předsudky zmírňují, pokud se rozšíří možnosti sociálního kontaktu mezi jedinci nebo konfliktními skupinami /Kalvach, 2004/.

Stereotypy, navyklé vzorce chování mohou směřovat nebezpečně k diskriminaci druhých, k jejich bojkotování. Předsudky vůči odlišnému chování druhých, způsobenému jejich příslušností k určité skupině – věkové, sociální aj. *Promítá se obava z jinakosti ve vizáži, chování, myšlení, přístupu k životu, vyznávání odlišných životních hodnot. Odráží se i ve vztahu rodičů vůči dětem a dětí vůči rodičům, případně vůči společnosti, místní komunitě vůči oběma.* Předsudky mají zdroj v neznalostech, neporozumění, nepochopení, vyrůstají z pocitu ohrožení, obav z vyloučení z místního společenství a jeho následků - venkov, zájmová skupina...apod. /Tošnerová, 2009/.

...Sociologická šetření potvrzují, že svou negativní roli sehrávají v současnosti i sociální bariéry, vytvářející u mnohých seniorů ostych cvičit, sportovat ve věku, který je veřejností vnímán jako období klidné důstojnosti /Štílec, 2004/...

Ageismus odráží hluboko zakořeněné obavy mladých a střední vrstvy, stává se osobní obranou, tj. *odvedením pozornosti od nepříjemných myšlenek jako jsou odpor ke stárnutí, chorobám, ztrátě soběstačnosti, neužitečnosti a smrti.* Ageismus je přitom nejvíce rozšířený v městských aglomeracích. *Stálost ageistických postojů proniká do všech oblastí života, od vztahů až po institucionální odmítání starých lidí například penzionováním vitálních starých lidí v oblasti vědy a školství, byrokratický ageismus úředníků a zaměstnavatelů. ...Zastaralé nevědecké názory o stáří, opakující se pesimistické představy o životě starého člověka jsou faktory, které ovlivňují veřejné mínění. Každodenní medializace vitality mladých bez vyváženého pohledu na staré lidi vytváří kult mladosti v kultuře dané společnosti. Ztráta klasické morálky ve společnosti, vytlačování duchovní dimenze člověka v minulosti a její složitý návrat k modernímu člověku spolu s rozpadem přirozených generačních vztahů, založených na tradicích a úctě, společnosti starého člověka odcizili* /Koval, 2001/.

Jádrem mezigeneračního neporozumění je netolerance, nezájem a nevhodná povahová skladba na kterékoliv straně, bez ohledu na stáří a věk. Budoucnost není

v nastaveném individualismu ve společném soužití. Vede to k nepříliš chtěné samotě především starých žen, což je jedna z daní vysokého věku. K mezigeneračnímu porozumění je třeba tolerance a znalost různých potřeb zúčastněných ve zdraví i nemoci /Tošnerová, 2009/.

Změna generačních vztahů je logická. Dnešní evropská společnost je orientovaná na mládí. Od doby renesance se v Evropě upřednostňuje autonomie a nezávislost jednotlivce. Daní za to může být pak izolace a samota ve stáří. Vztah mladší generace ke starší je většinou ambivalentní. Starý člověk je často vystaven posměchu, vykořisťování, týrání a degradaci /Koval, 2001/.

Diskriminace starších osob je závažné celospolečenské téma, v posledních letech je významně sledováno Evropskou unií. Existuje evropská definice, která byla převzata do návrhu zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací – antidiskriminační zákon, a je začleněna i do návrhu české podoby zákona. Diskriminační chování pramení z předsudků, které zaujímáme vůči určité skupině jednotlivců. Pět nekriticky přijímaných představ o stáří v ČR podle T. Tošnerové: Staří lidé jsou všichni stejní; stáří mužů a žen je stejné; staří nemají čím společnosti přispět; stáří je křehké, potřebuje péči; stáří je ekonomickou zátěží společnosti /Lorman, 2006/.

Ageismus systematicky, na institucionální i osobní úrovni, stereotypizuje a diskriminuje lidi a základě věku. Vede k omezení sociálních rolí, znehodnocení statusu seniorů, strukturuje očekávání druhých vůči nim, odpírá rovné příležitosti, snižuje v mnoha ohledech jejich životní šance. „Ve společnostech s diferencovanou ekonomickou a sociální strukturou jsou senioři přiřazováni k marginalizovaným skupinám, aniž by se připouštělo, že právě sociální a ekonomické struktury hrají významnou roli v produkci jejich závislosti.“ /Sýkorová, 2007, cit. s. 50/.

Generace se příliš neseťkávají, nemají kde, neznají se, málo o sobě, kromě stereotypů, vědí. Jako by společnost nebyla členěná. Hlas dostávají ti, které je nejvíce vidět a slyšet, na společnost se tedy díváme nejčastěji očima třicetiletého muže a jeho hodnot, či pohledem majoritní společnosti. Z dětství zná tento muž svou milovanou babičku, ta je však pro něj někým jiným než „bába odnaproti“. Děti z mateřské školy

chodí zpívat do Domovů pro seniory, odkud si odnášejí obraz nemocného, na ústavní péči závislého stáří. Seniori mohou být však lépe v roli průvodců-expertů například při návštěvě výstavy, zajímavých technických expozic či lidové tvorby /Tošnerová, 2009/.

1.7.7 Komunikace a bariéry v komunikaci

Prostřednictvím komunikace navazujeme kontakty. Ve vztahu ke starému člověku jsou to kontakty sociálně nepřímé /třetí strana/, přímé, primární, sekundární, symbolické /gesta, mimika/ nebo terciální – prostřednictvím masmédií. *Sociální izolace, odloučení jedince od skupiny nebo druhých jedinců, vede k osamělosti. K izolaci může dojít tak, že je jedinec ostatními vyloučený, nebo se sám odděluje, případně k izolaci dochází pro lepší adaptaci jedince na nové prostředí anebo kvůli jeho nedostatečné účasti na záležitostech celku /Koval, 2001/.*

K obecným komunikačním problémům přibývají u seniora specifické obtíže, kterými mohou být poruchy smyslového vnímání, neurologická onemocnění s následnou afázií /poruchou řeči/, kognitivní poruchy, psychiatrické choroby aj. /Minibergerová, 2006/.

Tyto specifické obtíže je třeba chápat a respektovat. Pro podporu dobré komunikace je velmi důležitá ochota naslouchat a sdílení prožívané situace z naší strany projevené ve verbální i neverbální rovině /Venglářová, 2007/.

Martina Venglářová zmiňuje i další problematické situace, které mohou nastat při komunikaci se seniorem /zde zároveň klientem/, jako odmítání kontaktu ze strany klienta, hovor na opakující se témata nebo zlostné a vulgární výrazivo, a jmenuje jejich možné zásadní příčiny, jakož i možné způsoby jejich řešení. „Komunikaci posiluje snaha domluvit se. Přemýšlení o možnostech usnadnění narušených schopností klienta, hledání cest a empatie ke změnám v životě“ /Venglářová, 2007/.

„Společným jmenovatelem veškeré péče o seniory je komunikační kompetence pracovníků posilující identitu, sebevědomí, sociální začlenění, soběstačnost, nezávislost, důstojnost a sebeúctu seniorů a současně přispívající k renesanci původního

životního stylu, k iniciování rozvoje schopností vést samostatný spokojený život a snižovat tak osobní sociální a zdravotní rizika /Havlík, 2008, cit. s. 106-107/.

Pozornost médií a propagace zdravého životního stylu pod názvy „Stáří má červenou, Hledání moudrosti stáří, Barvy života apd. By měla být nenásilně a kreativně směřována do pořadů pro mládež, aby byla překlenována propast mezi mladou generací a generací seniorů /Dušek, 2006/.

1.7.8 Podpora mezigenerační komunikace a vztahů

Příklady konkrétních programů:

Langmeier zmiňuje v poznámce programy podporující aktivní zapojení prarodičů v nukleární rodině, zejména v sociálně rizikových rodinách /např. Olds – Prenatal/Early Infancy Project, 1981/ nebo v rodinách, kde je dítě s postižením. Prarodiče jsou zde vedeni k větší přímé fyzické pomoci rodině, k povzbuzení a emoční podpoře matce, mohou pomoci i při „rozšiřování vnější sociální sítě rodiny“ nebo vyhledávání možných sociálních služeb. „Všechny tyto aktivity mají prokazatelný pozitivní vliv nejen na vývoj „ohrožené“ nukleární rodiny, ale i na starého člověka samého tím, že jej udržují v aktivitě a poskytují mu pocit užitečnosti pro druhé /Langmeier, Krejčířová, 2006/.“

Tamara Tošnerová popisuje projekt výuky práce na PC pro seniory, který ji zaujal v Míši již v roce 1999. Kromě autorů projektu se jej účastnili jako žáci senioři, jako vyučující gymnazisté. V původních německých projektech zaučovali gymnazisté seniorskou populaci v odpoledních hodinách na půdě školy /2x týdně po dobu půl roku/, se závěrem: „Práce s počítačem vede ke vzájemnému respektu, úctě a vysokému ocenění mezi generacemi.“ Hlavní motivací seniorů bylo získat znalosti k vlastnímu používání internetu, dále si kladli cíle ve smyslu duševního tréninku, dalšího vzdělávání, získání nového koníčku. Při výuce se vyvíjel také postoj studentů ke starší generaci. Během učení se měnil v pozitivní v 64,3 %, vůči učitelům studentů pak v 50 %. Studenti poznali obtíže výuky, vnímali různé předpoklady u frekventantů kurzu. Úcta k jejich vlastním vyučujícím stoupala. 81,2 % účastníků se studentů kurzy chápalo jako prospěšné a velmi prospěšné v rámci svého osobního rozvoje. Učitelé

informatiky ve škole vnímali znatelné zlepšení v osobnostních projevech studentů: zvýšila se trpělivost, tolerance, metodické zručnosti. Relativně nezměněné zůstaly: přesnost, spolehlivost, některé typy učebního chování. Přenesení odpovědnosti na gymnazisty bylo chápáno jako přínos pro formování jejich osobnosti. Projekt přináší výhody pro: společnost /porozumění pro druhého, vzájemné učení/, seniory /překonání bariér, sociální posílení, zlepšení sebehodnocení, rozšíření komunikace, aktivity a duševní trénink/, studenty /rozvoj osobnosti, posílení zodpovědnosti, týmová práce/, školu /centrum setkávání, kulturní dění/, ekonomiku /3-4 senioři z každého kurzu si koupili počítač/. V ČR je přístupná řada podobných kurzů pro seniory, méně jsou chápány mezigeneračně a nejsou monitorovány z hlediska přínosu pro vyučující. Důraz je kladen na funkčnost, nízkoprahovost, dosažitelnost pro seniora /Tošnerová, 2009/.

2. CÍL PRÁCE

2.1 Zjišťování pohledu na mezigenerační komunikaci ze strany seniorů, mladé a střední generace

Výzkumné otázky č. 1-2:

- 1/ Mají rozdílné generace zájem o komunikaci mezi sebou navzájem a vytváření mezigeneračních vazeb? Je mezi nimi lhostejnost? Co pro ně mezigenerační vztahy znamenají. Jak jsou pro ně důležité.
- 2/ Jak vnímají jedinci druhé generace, jaký mají na ně pohled. Jsou jejich dojmy a postoje k nim spíše pozitivní, negativní – proč právě takové? Co utváří jejich pohled na starší/mladší generaci, čím je tento pohled ovlivňován.

2.2 Zjišťování způsobů a možností používaných pro vytváření mezigeneračních vazeb

Výzkumné otázky č. 3-5:

- 3/ V jakých souvislostech se různé generace vzájemně setkávají? /Kde, jak často, při jakých příležitostech/. Vytvářejí se mezigenerační vazby především a pouze v rodině nebo i mimo ni?
- 4/ Vyhledávají senioři komunikaci, vztahy s mladší generací a naopak nebo žijí jednotlivci spíše uzavřeni v okruhu svých vrstevníků?
- 5/ Je ve společnosti dostatek možností, které podporují vazby a komunikaci mezi různými generacemi?

3. METODIKA

V práci byly použity **metody a techniky kvalitativního výzkumu:**

Kombinovaná technika = současné využití více různých technik pro co největší objektivitu získaných dat.

Metoda: dotazování

Techniky: nestandardizovaný rozhovor, volně řízené diskuzní skupiny

Doplňková technika: Anketa – volné asociace ke slovům stáří, mládí, senior.

Výzkumný soubor: Seniorská generace. Starší školní věk, střední generace. /Bližší rozdělení viz kapitola 3.1.1./ Výzkum byl prováděn u běžné populace bez zřejmé sociální nebo zdravotní patologie.

Výběr respondentů byl *úcelový*. V rámci účelového výběru, který byl určen věkem respondentů, relativním počtem respondentů v jednotlivých věkových kategoriích a alespoň částečným zastoupením mužů v jednotlivých kategoriích, byl další výběr respondentů *náhodný*. **Velikost souboru** nebyla stanovena, náhodný výběr respondentů byl dále omezen pouze na ochotu odpovídat – účastnit se, a časovým plánem výzkumu.

Množství dotázaných, kteří odmítli účast na výzkumu, není zohledněno ve výsledcích.

3.1 Použité techniky

V následujících kapitolách jsou blíže popsány použité techniky: rozhovor, diskuzní skupiny, anketa – asociativní technika.

3.1.1 Rozhovor

V rámci účelového výběru byly vytvořeny **4 kategorie dané chronologickým věkem dotazovaných a příslušnými generacemi**, přestože jejich hranice jsou pouze uměle určené.

Podle předpokládaného průměrného odstupe dvou generací 20-25 let by byly generace rozděleny například takto: 15-24 let/ 35-44 let/ 55-64 let/ 75-94 let. Některý věk by tak nebyl přiřazen k žádné generaci. Pro potřeby výzkumu byla proto populace ve věku od 15 do 94 a více let rozdělena do čtyř skupin nerovnoměrně takto:

Senioři /65-94+/: SEN

Zralý věk /35 – 64/: ZR

35-49, 50-64 = ZRA, ZRB

Střední dospělost /20 – 34/: DO

Starší školní věk /15 – 19/: ŠK

Pozn. Čísla v závorce označují věkové hranice, které určovaly danou kategorii.

V kategorii zralý věk byly vytvořeny navíc dvě podskupiny, nicméně jen pro lepší orientaci v rámci pozdějších srovnávání. Jsou označeny ZRA a ZRB.

Obvyklá **délka rozhovorů** byla 45 – 50 minut.

Rozhovory byly dotazovatelem zapisovány, nebyl pořizován jejich zvukový záznam. Dotazovaní ve všech případech svolili k použití rozhovorů při zachování anonymity. u rozhovoru sen2-ž84 byly v práci s ohledem na soukromí dotazované ponechány pouze podstatné úryvky.

Rozhovory byly vedeny **nestrukturovaně**. V závěru některých rozhovorů byla použita asociativní technika – pozitivních/negativních asociací ke slovům stáří, mládí a senior, /odpovědi k ní jsou součástí rozhovorů mimo výsledky samostatné ankety/.

Rozhovory jsou vzhledem k objemu dat **v kapitole Výsledky** pouze zkráceně zaznamenány, z důvodů velkého rozsahu zde nebylo možné ponechat jejich plné znění. Vybrané části rozhovorů z pohledu jednotlivých témat jsou uvedeny **v přílohách**.

Snahou bylo zachovat v co největší míře soukromí dotazovaných. Použité rozhovory jsou přepsány do spisovné češtiny a zaznamenány ve třetí osobě jednotného čísla, přestože se jedná o přímou řeč dotazovaných. Jedinečná nebo osobitá slovní spojení jsou ponechána v uvozovkách. V závěru každé z kategorií lze nalézt **shrnutí rozhovorů**.

3.1.2 Diskuzní skupiny

V rámci výzkumu byly uskutečněny **čtyři diskuzní skupiny**, kterých se zúčastnilo celkem **18 dotazovaných**. Z nich většinu tvořili dotazovaní z kategorie zralého věku – **ZR**, poslední skupiny se účastnili dotazovaní ze skupiny seniorů – **SEN**.

Skupiny měly předem daný jednoduchý rámec, v němž byly vedeny volně. Probíhala dynamická diskuze, v níž jednotliví účastníci měli možnost na sebe vzájemně reagovat, moderátor zasahoval do diskuze jen pro udržení rámce nebo doplnění významu řečeného. Snahou bylo, aby se ke každému tématu vyslovili postupně vždy všichni účastníci skupiny.

Tématické shrnutí jednotlivých diskuzních skupin včetně stručného komentáře je uvedeno v **kapitole Výsledky**, téměř celé znění diskuzí je k nalezení v **přílohách**.

K diskuzním skupinám byly použity předtištěné materiály s navrženým plánem diskuze, a jednoduchý dotazník pro vyplnění osobních dat /viz přílohy/.

Doba trvání skupin byla přibližně 60 minut, z čehož cca 15 min. bylo věnováno stručnému uvedení do tématu. Seznámení či praktické uvedení skupiny není do času započítáno. **Schéma základních témat** bylo následující:

MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /15 MIN./

OSOBNÍ NÁZORY, POHLED NA JINÉ GENERACE /15 MIN./

VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ /15 MIN./

Diskuzní skupina č. 2 přesahuje záměrně původní rámec a je rozdělena do dvou částí, z nichž jedna je zaznamenána v kapitole Výsledky jako diskuzní skupina **č. 2a** a věnuje se mezigeneračním vztahům v rámci rodiny, druhá je zaznamenána jako diskuzní skupina **č. 2b** a podržuje se původního schématu /Viz kapitola č. 4.2.2./.

3.1.3 Anketa

Použití asociativní techniky je v rámci práce **doplňující**. Anketa byla prováděna v rámci jednotlivých věkových kategoriích s převážným množstvím dotázaných v kategoriích **ŠK a SEN**. V těchto dvou kategoriích je anketa také stručně

vyhodnocena, výsledky jsou komentovány v příslušné kapitole. Dotázaní byli osloveni k sepsání 3-5 volných pozitivních/negativních asociací ke slovům stáří, mládí a senior. Plné znění anketních odpovědí v kategoriích ŠK a SEN je uvedeno v příloze.

3.2 Kategorie výzkumného souboru – rozhovory:

3.2.1 Senioři – SEN

Rozhovory zaznamenané v kategorii SEN byly vedeny v rámci výzkumu ve vlaku /SEN1, SEN6/ a ve dvou domovech pro seniory /SEN2 – SEN5/. Další výběr dotazovaných byl náhodný, ovlivněný pouze ochotou dotazovaných odpovídat, případně také zdravotními možnostmi dotazovaných. Některé z rozhovorů byly vedeny v rámci průběhu praxe tazatele. Rozhovory v DpS byly vedeny vždy po předchozí domluvě s dotazovaným a Domovem pro seniory, probíhaly výhradně v domácím prostředí dotazovaného za účasti pouze dotazovaného a tazatele. Rozhovory byly písemně zaznamenány a jsou komentovány v kapitole Výsledky. Žádný z dotazovaných neměl osobní vztah k tazateli. u rozhovorů ve vlaku byly vždy předem zhodnoceny časové možnosti, tak aby nebyl rozhovor ve svém průběhu přerušen.

3.2.2 Zralý věk – ZR

Rozhovory v kategorii ZR byly vedeny technikou náhodného výzkumu v restauraci /ZRA1/, ve vlaku /ZRA2, ZRB2, ZRB3/, v rámci kurzů trénování paměti /ZRB4/, i v domácím prostředí /ZRB1/. Žádný z dotazovaných neměl osobní vztah k tazateli. u poloviny rozhovorů byla v závěru použita doplňující technika asociací ke slovům stáří, mládí, senior, která není zahrnuta ve výsledcích ankety. *Rozhovory probíhaly vždy pouze za účasti dotazovaného a tazatele, s výjimkou ZRA1 a ZRB1, u kterých byl vliv okolního prostředí omezen na minimální míru. u rozhovoru ZRB1 byla pro případnou dodatečnou kontrolu použita nahrávací technika, kazetový magnetofon. u rozhovoru ZRA2 byly přítomny mladší dcery dotazované – 4 a 2,5 roku, které významně nebránily dotazování.*

3.2.3 Střední dospělost – DO

Rozhovory v kategorii DO byly vedeny ve vlaku /DO1, DO4, DO5, DO6/ a v prostředí VŠ kolejí /DO2, DO3/. K této kategorii náleží také tazatel. *Výběr byl více účelový vzhledem k anonymitě, časovým možnostem a způsobu života dotazovaných.* u rozhovorů DO2 – DO4 včetně se dotazovaný a tazatel předem znali z běžného kontaktu, neměli vzájemně další vazby. Rozhovory probíhaly vždy pouze za účasti dotazovaného a tazatele. u rozhovorů ve vlaku byl brán předem ohled na potřebný čas.

3.2.4 Starší školní věk – ŠK

Rozhovory v kategorii ŠK byly vedeny ve dvou domovech mládeže při středních školách. Další výběr dotazovaných byl náhodný, ovlivněný pouze ochotou dotazovaných se rozhovoru v danou chvíli účastnit. o této možnosti byli dotazovaní informováni předem – do výběru tak vstupovali jako zprostředkovatelé také vychovatelé Domova mládeže. Rozhovory byly vedeny v klidné místnosti jen za účasti dotazovaného a tazatele. Rozhovory byly tazatelem písemně zaznamenávány. Téměř ve všech případech byla použita doplňující technika asociací ke sloům stáří, mládí a senior, tyto asociace nejsou zahrnuty ve výsledcích ankety.

3.3 Systém „kódů“

Kódy pro označení rozhovorů /Př. SEN1-Ž69/ byly utvořeny z názvu kategorie /SEN, ZRA, ZRB, DO, ŠK/, pořadí rozhovoru v dané kategorii /1, 2 atp./, označení pohlaví dotazovaného /Ž, M/, a jeho věku /př. 69/. Takto jsou v práci používány při uvádění odkazů na rozhovor, mimo nadpis rozhovoru je kód obvykle v podobě s malými písmeny. Př. sen1-ž69 /= rozhovor v pořadí 1. z kategorie SEN, žena, 69 let/.

U diskuzních skupin bylo pro eventuelní identifikaci členů použito číslo skupiny s označením, že jde o diskuzi /Př. Di1, Di2a/ a číslo jejího člena – konečný kód tedy vypadá např. Di2a-3 /= člen diskuzní skupiny 2a označený v soupisu členů číslem 3/.

4. VÝSLEDKY

4.1 Rozhovory

Shrnutí použitých rozhovorů všech kategorií – tabulka:

Kategorie /věkové rozmezí/	Věk		Počet		Součet v kategoriích
	Ženy	Muži	Ženy	Muži	
SEN /94 – 65/	86, 85, 84, 69	77, 69	4	2	6
ZR B /64 – 50/	<u>63</u>	59, 57	2	2	4
ZR a /49 – 35/	37	44	1	1	2
DO /34 – 20/	30, 25, 22, 21	30, 23	4	2	6
ŠK /19 – 15/	<u>18</u> , 17, <u>16</u> , <u>15</u>	17, 15	7	2	9
Počet celkem	-	-	18	9	27

Tabulka č. 1: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotazovaných v jednotlivých věkových kategoriích, celkový počet dotázaných je 27, z toho 18 žen a 9 mužů. V kategoriích SEN, ZR a DO bylo použito šest rozhovorů, v kategorii ŠK bylo použito 9 rozhovorů. Kategorie ZR je pro větší přehlednost rozdělena na ZRA a ZRB.

Pozn.: Podtržení cifer v kolonce věk je užito pro dva jednotlivce stejného věku.

V kategorii ZR/SEN byly navíc vedeny skupinové diskuze, které jsou uvedeny v další kapitole.

4.1.1 Kategorie SEN – senioři

V této kategorii bylo vedeno celkem 8 rozhovorů, z nichž 6 bylo použito pro konečný výsledek. Redukce rozhovorů proběhla jen na základě informační hodnoty rozhovorů, sdělnosti a srozumitelnosti, výběr respondentů byl náhodný, ovlivněný jejich schopností a ochotou odpovídat.

Část rozhovorů byla prováděna v rámci výběrové praxe na ZSF, 2 z rozhovorů jsou z výzkumu ve vlaku. V Domově pro seniory do výběru vstupovali v některých situacích také pracovníci v sociálních službách, kteří znali případná smyslová nebo

mentální omezení zdejších klientů. Při vlakovém výzkumu i výzkumu v DpS rozhovory probíhaly vždy pouze za účasti dotazovaného a tazatele.

V závěru kapitoly je uvedeno celkové shrnutí rozhovorů této kategorie.

Použité rozhovory kategorie SEN – tabulka:

Kategorie SEN	Věk /65 – 94+/⁵	Počet
Ženy	69, 84, 85, 86	4
Muži	77, 69	2
Počet celkem	/69 – 86/ = věkové rozmezí	6

Tabulka č. 2: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotázaných u rozhovorů v kategorii SEN. V této kategorii bylo celkem šest dotázaných, z toho 4 ženy a 2 muži.

Zkrácený záznam rozhovorů – kategorie SEN:

SEN1-Ž69:⁵ Žije ve vesnici v JČ, v kraji, kde se narodila, většinu života však prožila s manželem ve městě, pracovala jako kuchařka. Manžel zemřel, žije sama v domě po rodičích, věnuje se zahrádce, stýká se s přítelkyněmi, má tři děti, 6 vnuků, 2 z každé rodiny dítěte. Každá z rodin dětí žije v jiném městě, jedna z nich se chystá přistěhovat k ní, na což se těší. S dětmi a vnoučaty se vzájemně navštěvují, ne zřejmě tak často, jak by si představovala, ale nestěžuje si. Na Slovensku má sestru, se kterou si pravidelně a často telefonují.

SEN2-Ž84: DpS, předtím žila ve městě v bytě, před odchodem do DpS 7 let sama po smrti manžela. Narodila na Moravě, kde žila i část života. Rodina – 3 děti /60, 58, 51/, 6 vnoučat, 2 pravnoučata. Z ostatní rodiny už nikdo nežije. Od 45 let je v ID, děti i vnoučata ji navštěvují, mají vzájemně dobré vztahy. V DpS ji navštěvovala dříve pravidelně také dobrovolnice, se kterou je ještě v kontaktu; když žila sama,

⁵ Kódy pro označení rozhovorů /Př. SEN1-Ž69/ jsou tvořeny z názvu kategorie /SEN, ZRA, ZRB, DO, ŠK/, pořadí rozhovoru v dané kategorii /1, 2 atp./, označení pohlaví dotazovaného /Ž, M/, a jeho věku /př. 69/. Takto jsou dále v práci používány při uvádění odkazů na rozhovor, mimo nadpis rozhovoru je kód obvykle v podobě s malými písmeny. Př. sen1-ž69. Viz také kapitola 3.3. – Systém kódů.

navštěvovaly ji pracovnice charity, se kterými také udržovala vztahy. Kladný vztah k mladým lidem měla obecně celý život, ráda se setkávala s vrstevníky dětí, když přišli na návštěvu. Z přátel: Kamarádka jí zemřela, další už nechtěla.

SEN3-Ž85: DpS, dospělý život prožila v domku v malém městě, kde 20 let pracovala na poště, s manželem se seznámila ještě na gymnáziu, po jeho vojně měli asi v roce 1947 svatbu. V důchodu pět let dál pracovala během svátků, po odchodu muže do důchodu pracovat přestala. Dvě dcery, obě postupně odešly do JČ, kam za nimi přišla s manželem asi před 10 lety. Do DpS odešel po CMP nejprve manžel, ona zůstala tři roky ještě doma, pak deset let žila u dcery, v DpS je třetí rok, od úrazu nohy. Zájmy: /lyžování, tenis/, divadlo, kino, čtení, dovolená s dětmi u moře, plavání. Má 5 vnoučat, vnučku vdanou v zámoří, se kterou si každý týden telefonují. Navštěvují ji dcery, pravidelně i oba zeťové – zeť s vnučkou, u kterých bydlela. S vnoučaty nejsou už tolik v kontaktu. Příležitostně navštěvuje rodinu dcery, u které má v domě svůj pokoj. Navštěvuje ji známá z původního bydliště, se kterou si také telefonují. S manželem žijí v různých bytech v rámci DpS, chodí za ním.

SEN4-Ž86: DpS. „86, tak mladá“, říká úvodem. Její život ovlivnily hodně dějinné události. 3 dcery, jedna z nich žije na jiném kontinentu, lékařka v penzi, 66 let. Druhá učitelkou v penzi, třetí RNDr. v penzi, 57 let. Život prožila ve VČ, ve městě v domku, dokončila soukromou jazykovou školu, poté začala válka, v 19 letech se vdala za právníka. *Rodinných přátel pár, na lidi museli být obezřetní např. v době totality.* Po smrti manžela odešla za dcerou do jiného kraje, 17 let před odchodem do DpS žila v domě s peč. službou. 6 vnuků, všichni v ČR, jeden pracující v zahraničí. 2 vnučky u dcery v zahraničí, VŠ vzdělané, pracují. Podle možností ji navštěvují dcery, telefonuje s vnukem. Přátelé už většinou nežijí.

SEN5-M77: DpS. Muž, 77 let, narozený ve VČ, po válce jako dítě do stř. Čech, OÚ, 2 roky zaměstnán, SŠ průmyslová, zaměstnání. Vojenská služba, seznámil se se svou ženou. Později více dalších zaměstnání. 3 synové /55, 51, 47/, 5 vnuků. 1. syn dvě děti, rozvedený, žije s druhou ženou a dítětem, druhý syn 3 děti, dvakrát rozvedený, třetí syn žije v Čechách se ženou ze zahraničí. Zájmy: aktivní hudebník, příroda, /sport/, učení, práce, kutilství. Mladší bratr, se kterým se pravidelně navštěvují, 1x měsíčně asi na 3-4

dny. Pravidelně se navštěvují se synem a vnukem, kteří bydlí blízko, s druhými syny jen málo. Jeho žena už nežije. Chodí za kulturou, navštěvuje univerzitu třetího věku /U3V/, setkává se i s mladými lidmi. Př. při hraní na nástroj s dcerami svého přítele muzikanta.

SEN6–M69: Má 3 děti, sedm vnoučat. 43 – dvě děti /23, 20/, už má i pravnouče, 34 – tři děti /5, 3, 2/, dcera 30 – dvě děti /7, 2/. Má za to, že je dobře vychoval a stojí pevně na svých nohou, nepotřebují ho. Prvního nejstaršího syna měl ve 21 letech, po vojně, z prvního manželství, je podruhé ženatý. S druhou ženou, 61 let, žijí velmi spokojeně, v hlavním městě. Po odchodu do důchodu tráví čas od dubna do října na chalupě, letos prvním rokem. Nejstarší vnuk 23 let jezdí za ním na chalupu, vychází s ním velmi dobře, žádné „mezigenerační třenice“ mezi nimi nejsou. Mají společnou profesi, kterou žijí. Myslí si, že každá generace má svůj okruh přátel a těžko se prolíná do jiných generací. Chystá se na schůzku s kamarády, každý je zcela jiné profese, scházejí se čtyřikrát do roka. Bydleli společně v jednom domě, trávili společně čas. Jim je okolo 55 let, je z nich nejstarší. V rámci rodiny se setkávají příležitostně při oslavách, na svátky, při krátkých návštěvách, vztahy mají dobré. S mladším synem se setkávají pravidelně každou neděli při sportovním zájmu, vztah mají už „slabší“. *Letos poprvé, co bude na chalupě, ještě neví, jaké to bude. Manželka je městská holka, na chalupu nechce, za třicet let, co se znají, byla dvakrát v lese.*

Celkové shrnutí – rozhovory kategorie SEN:

Hlavní hodnotou pro seniory této kategorie byla podle výpovědí rodina a práce, také mezigenerační vazby vytvářeli senioři především v rámci rodiny. *Tak tomu bylo u rozhovorů sen1-ž69, sen3-ž85 i sen4-ž86 /u ž86 uzavřený rodinný styl konkrétně jejich života odpovídal také podmínkám doby a možnostem v situacích, ve kterých se jako rodina ocitali např. v době totality/. V rozhovorech sen2-ž84, sen5-m77 a sen6-m69 je zmiňován i jiný kontakt s mladší generací, u obou mužů souvisí s jejich prací nebo osobními zájmy /př. sport, hudba/, v rozhovoru sen2-ž84 byl tento kontakt dán zřejmě také otevřenou povahou dotazované, která měla, jak uvádí, po celý život kladný vztah k mladší generaci a ráda se stýkala například s vrstevníky dětí. Kontakt měla také s pracovníky charity nebo dobrovolnicí v DpS.*

Rodina je u většiny dotazovaných základním okruhem lidí /kromě pracovníků či obyvatel DpS/, se kterými se nyní setkávají. *Sen1-ž69 se navíc stýká se svými přítelkyněmi, sen3-ž85 někdy ještě navštěvuje známá z původního bydliště, sen6-m69 se setkává se třemi přáteli o mnoho let mladšími /okolo 55 let/ z dřívějšího bydliště a dalšími lidmi různého věku v okruhu jeho zájmů – stejně jako sen5-m77, /Pouze pro sen2-sen4 tvoří rodina prakticky téměř jediné kontakty/. Obvykle jde o rodiny dětí, případně také vnuky, /bratr – sen5-m77/, u rozhovoru sen4 a sen6 je zmíněn blízký vztah k jednomu z vnuků, v rozhovoru sen6 vnuka s dotazovaným pojí stejný zájem. Sen3-ž85 a sen6-m69 mají ještě své partnery /sen3 nemocného manžela v DpS, kde žije/. Zejména u sen3 se objevuje zájem jen o blízké a rodinné kontakty, další vazby nevyhledává.*

Náhled seniorů na mladší generace v současnosti odpovídá tomu, v jaké míře je poznávají; s výjimkou vnuků a rodinných příslušníků mají s nimi dotazovaní všeobecně jen velmi malou osobní zkušenost a minimum informací o jejich životě. Úryvky rozhovorů na téma pohledu na druhé generace viz příloha.

U dvou dotazovaných žije už nyní jedno z dětí trvale na jiném kontinentu /sen3-ž85, sen4-ž86/, vzájemný kontakt mají. Oproti tomu u všech dotazovaných nejméně jedno z dětí žije v blízkém dosahu. Sen3 a sen4 se za některým z dětí přestěhovaly do stejného města. Naopak za sen1-ž77 se chystá přistěhovat jedna z mladých rodin dětí.

4.1.2 Kategorie ZR – zralý věk

V této kategorii bylo provedeno a použito celkem šest rozhovorů, z nichž dva jsou řazeny do mladší kategorie ZRA /35-49 let/, čtyři do kategorie ZRB /50-64 let/ - viz tabulka. Rozhovory jsou zkráceně zaznamenány ve verzi, ve níž je ponechán prostor i pro názory dotazovaných. Přestože jsou rozhovory sepsány ve třetí osobě jednotného čísla, jedná se o zkrácené přímé vyjadřování dotazovaných. Některá osobitá spojení jsou ponechána v uvozovkách. V závěru kapitoly je uvedeno celkové shrnutí této kategorie rozhovorů.

Použité rozhovory kategorie ZR – tabulky:

Kategorie ZRB	Věk /50 – 64/	Počet
Ženy	63, 63	2
Muži	57, 59	2
Počet celkem	/59 – 64/ = věkové rozmezí	4

Tabulka č. 3: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotázaných u rozhovorů v kategorii ZRB. V této kategorii byli celkem čtyři dotázaní, 2 ženy a 2 muži.

Kategorie ZRA	Věk /35 – 49/	Počet
Ženy	37	1
Muži	44	1
Počet celkem	/37 – 44/ = věkové rozmezí	2

Tabulka č. 4: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotázaných u rozhovorů v kategorii ZRA. V této kategorii byli celkem dva dotázaní, 1 žena a 1 muž.

Zkrácený záznam rozhovorů – kategorie ZRB:

ZRB1 – žena, 63 let: Učitelka v důchodu, do 58 let pracovala, na ZŠ, 7 let na speciální škole. V dětství žili v domě, s rodinou ve dvou místnostech, v jedné pak maminka jejich otce, ve dvou malých rodiče matky. To byl pro ni úžasný vzor, babičky se měly rády, respektovaly se navzájem, babička jedné všechno spravovala, druhá jí prala, pomáhali si navzájem a každý měl svůj úkol. *Dnes žijí v domě po matce její švagrové, vidí se občas.* Má o tři roky mladšího bratra, vztahy dobré do doby, než začal podnikat. 2 děti, syn 39 svobodný, má domek, SŠ s maturitou. Dcera vystudovala PedF a spec. ped., atestace z logopedie, 5 let v lékařství, část. ve zvláštní škole. *Nemohla by mít lepší dceru, jak se k ní chová, jak jí na ní záleží. Respektuje její názory, dbá o sebe, myslí, že se tím i oživuje mysl.* S rodinou žili v bytovém domě, později v domě. ... *V lázních se setkala*

s ředitelem školy o mnoho let starším, ve 39 letech se k němu odstěhovala i s dětmi /syn 15, dcera v 7. třídě/, tam žila 12 let. Měl dvě děti, asi 30 let, ženatý, vdaná, syn bydlel s nimi v domě, „/mladí/ byli rádi, že se o ně někdo stará.“ Po čase zjistila, že všechny investované peníze byly napsané na děti přítele, vrátila se zpět domů k rodičům, kam jezdila. Prarodiče už po smrti, žili v domě sami. Přátelé, kamarádky – skoro každý rok k ní přijdou, jezdí na výlety, setkají se. Opravdu si teď váží života, který má, i svých dětí. Význam vztahů v rodině – nedá se snad ani vyjádřit. Měla krásné dětství, úžasný vztah k prarodičům, rodičům. Přeje si, aby děti měly takový vztah k ní. Chodí k ní dceřiny kamarádky na návštěvu, udělají si kávu, dá jim něco dobrého, i s dětmi se setkají. Na zahradě, doma, mají dobré vztahy. Zájmy – celý život hráli divadlo, zpívala v souboru, dnes už jen ve sboru, zahrada, křížovky, dříve také ruční práce. Někdy jezdí k večeru na kole si zaplavat, na hodinu a zpět, snaží se udržovat kondici. Rozhodně nesnáší jen tak sedět a dívat se na TV. *Výběr z rozhovoru viz příloha/.*

Stáří – *Moc na stáří nemyslí, nepřemýšlí o něm.* Negativa – nemoc, *jestli to zvládne, o sebe se postarat, aby nemusela nikoho otravovat.* Soběstačnost, nezávislost.

Mládí – Láska, vitalita, plnost života, životní energie, snaha něco v životě ještě dokázat.

Senior – To slovo nemá ráda. Představí si důchodce, který ze sebe dělá nějakého „machýrka“, který dělá ze sebe, že ještě nic, přitom je starý. Když se řekne starý člověk, nijak jí to nevadí. Domov důchodců je jí milejší než Domov pro seniory, slovo jí připadá americké, západní.

ZRB2 – muž, 57 let: Má ženu, 50 let a tři děti, dceru 28, syna 22 a dceru 19. Žije ve městě, SŠ s maturitou, pracuje v továrně jako technik. Zájmy – zvířata, příroda. Ženil se mladý, nějakou dobu žili u rodičů, ale bylo to moc lidí v jednom domě. Dcera a syn bydlí sami, několikrát týdně jezdí domů, i oni k nim, nejmladší je ještě doma. Matka 76 let – bydlí sama v domě, dcera teď bydlí u ní, vztahy mají dobré! Jezdí tam dost, na sobotu, neděli, i v týdnu někdy na chvíli, podle času, času moc není. S mladší generací se nevidá, jen když zajdou na návštěvu někdy ke švagrové, její syn na ZŠ. Druhá švagrová má děti starší, ty moc nepotkají, když jsou doma, jen náhodou. Rodina by

měla držet pohromadě, aby si věřili. Rodina by měla být základ. Jak to je špatné v rodině, nemůže být důvěra k lidem.

Názor na mladší generaci dnes – nic moc, nelíbí se mu. Rozdíl v šetření věcmi, rozhazování, žijí úplně jinak. Od škol, po učitele, po vše. Je učitelé učili úctě k lidem, dnes je učí, co mají za práva. To člověk vidí i v autobuse, že nemají úctu. Také žijí ze dne na den, dřív myslel člověk víc dopředu, dnes hlavně, aby měli peníze, dneska! Jedno, jak je dostanou, samý podvod dnes. Velké rozdíly jsou, všechno vidí u druhých, chtějí to mít také. Jednak také nic neumí, vaření jim nic neříká, koupí si někde bagetu a to jim stačí... Žili skromně oproti nim, jak kdo. Také záleží, kdo má kolik dětí v rodině, oni byli čtyři, i když si nemůže stěžovat, že by mu něco chybělo. Když si chtěl něco pořídít, musel si na to našetřit, pomalu. i když někde, když jezdí, žijí lidé víc v bídě, než dřív. Lidé jsou nervózní, někde pomalu zoufalí, když nemají nic, nemají práci. Dřív s prací nebyl problém, člověk neměl starosti.

Stáří – Je teď víc skromný, víc si váží zdraví, dneska vidí hlavně zdraví.

Mladí – Žádné starosti nic, nic si nepřipouštějí. Dřív mladí slušnější.

Senior – Neví.

ZRB3 – muž, 59 let: Má ženu, tři děti, dceru 36, syna 38 a dceru 27 let. Ve 29 letech se ženil. V roce 1991 měl úraz, od té doby menší výdělký, po čase se rozvedli. Nyní je rozvedený, má částečný invalidní důchod, žije sám, ve městě. Přítelkyni má v Praze, pracuje jako účetní, seznámili se v lázních. Narodil se a do 18 let žil na vesnici, do města šel na vojnu – více měst. Rodiče – tatínek zemřel v 96 letech, maminka před třemi lety. Má jednoho bratra – 63 let, žije poblíž /60 km/, navštěvují se asi 1x za měsíc. Střídavě jezdí k sobě navzájem. Příbuzní – bratranec, 200 km, vídají se 1-2x v roce, sestřenice, vídají se asi 1x za rok, občas si telefonují. S přítelkyní telefonují každý den. Před ID /2 roky/, pracoval jako zedník, i cestoval. Po úraze chvíli uklízečem, později nemohl sehnat zaměstnání, na ÚP, 2x na soc. podpoře. Zájmy – 1x za měsíc jede za přítelkyní do Prahy, přítelkyně každý týden za ním. Dříve rád chodil do lesa, na houby, borůvky, zdravotní stav se horší. S lidmi staršími, než je on, se vůbec nevidá, s mladšími také ne. S dětmi se stýkají, ale málo. „Mladí dneska nemají čas“. Nejmladší dcera žije 400 km od něj, přijede 1x v roce, se synem se nevidá. S druhou dcerou –

přijede občas, asi 1x za měsíc, má dvě děti, 10 a 7 let, kuchařka. Dříve měli „partičku lidí“, přátelé, všechno se změnilo po revoluci, každý si hledí svého. 1-2x týdně se scházeli /z práce/ na pivo, to si dnes nemůže finančně dovolit, stejně jako kino apod. 2-3x týdně chodí k doktorovi, občas do města, do parku, když je pěkné počasí, v létě. Doma TV, poslech rádia „od rána do večera“. Za mládí drobní zemědělci. Politika ho nezajímá, zajímá se o zdraví, o přítelkyni, občas s dětmi, že se sejde, a jinak – jak se to žije dneska, už každý svým životem.

Stáří – tam už je to špatné. Nemoci, lékaři, poplatky za vše, bát se večer vyjít ven, aby vás někdo neokradl o těch 15 korun, které u sebe máte, má strach i z cestování vlakem. MHD pozdě večer – špatnou zkušenost sám nemá, že by ho někdo napadl, ale nedovolil by se někomu podnapilému nic říct, když se mu nemůže postavit.

Mládí – rozhazovační, chybí úcta ke starším, auto, dům, pěkný mobilní telefon, PC.

Senioři – Staří lidé. Určité typy lidí, kteří mají dobré důchody, těm se žije možná dobře. Ale záleží na tom, jak je na tom člověk zdravotně. Senior – domov důchodců, člověk, o kterého nikdo nemá zájem. Pokud není soběstačný. Někdo v 80 letech vypadá líp než šedesátiletý, nedá se to porovnat.

ZRB4 – žena, 63 let: Paní M. narozená v roce 1945, 63 let. Dětství v lázeňském městečku ve VČ, bydleli v domku, později ve vilce. Má dva bratry, staršího, mladšího, dva roky rozdíl mezi každým sourozencem. ZŠ v městečku, pak na internátě, střední průmyslová škola. Ve 20 letech vdaná do JČ, pracovala na železnici. Ve 45 letech se rozvedla a přestěhovala do většího města. Z manželství má dvě děti, syn – 42 let bydlí v hl. městě, dcera 41 let ve stejném městě jako ona. Má 4 vnoučata. V Praze dvě vnučky, 14, 16 let, v JČ vnuka 16 a vnučku 18 let. Všichni studují, vnučky na víceletých gymnáziích a gymnáziu, vnuk na průmyslovce, „šikovní, hodní“. S rodinou v Praze není příliš v kontaktu, volají si, ale nevidí se téměř vůbec, někdy i několik let. Syn je řemeslným umělcem. „Oni mě nezvou, já se nevnucuji a říkám si, alespoň je klid. Nelpím na tom, víme o sobě, pro případ, že by se něco dělo.“ Doma jsou v kontaktu více, zvou se na oběd, vzájemně si vypomohou, podle příležitosti. Volají si nejdéle ob den, i se zetěm, píší po internetu. Otec zemřel v jejích 43 letech při dopr. nehodě, matka před 3 lety v 83 letech. Měla Alzheimerovu chorobu, společně s bratry o ni pečovali.

Bratři přes týden, oba ve VČ, „mají tam oba postavíno“, ona za ní jezdila o víkendech. Bylo to „nad její síly“, teprve teď se z toho „vzpamatovává“. Sama má obavu, jestli nemoc brzy nepodědí. K babičce jezdily všechny vnoučata na prázdniny, dům bratra, další vnoučata, děti sousedů, krásné vzpomínky. Zájmy: Jóga - 3 krát týdně, angličtina, vedení bytového družstva, /klub turistů/, U3V. Vnukovi zpracovává některé maturitní otázky, on ji na oplátku učí na počítači, vnučka kontroluje úkoly z angličtiny, ona jim zas na prázdniny „dá nějakou korunu, aby měli“. V létě ji doučovala vnučka angličtinu, recipročně. *Mladé generaci „fandí“, vnoučata, děti má „strašně hodné“, i ty, kdo se s nimi přátelí, hřeje ji, když vidí jejich aktivity, zájmy, jaké mají, možnosti, zná spíš tyhle děti, je ráda, když se snaží. Většina slušných, ti, co se pohybují venku, fetují apod., to je menšina. Sama dává dětem příklad, že se mohou učit i ve stáří, snaží se s nimi udržet řeč, komunikovat. „Vidíte, babička, je schopná se s vámi o tom bavit.“ Technika – počítače jejich generaci minuly, 90% z nich s nimi neumí.*

Zkrácený záznam rozhovorů – kategorie ZRA:

ZRA1 – muž, 44 let: Svobodný, 7 let žije se svou současnou rodinou, družkou – vdovou 45 let, a dvěma dcerami, ve větším městě, kde se i narodil. Rodinu považuje za základ, čeho by měl člověk dosáhnout. Dcery – starší 14 let, vlastní /společná/ 7. Starší je v osmé třídě, příští rok se bude rozhodovat o pokračování v životě, mladší je ve školce, příprava na školu, moderní gymnastika. Pracuje jako policista, družka v domácnosti, vztahy v rodině dobré. Další rodina – otec zemřel před 11 lety, matka 82 let, žije sama v bytě se psem – má své přátele, rodinu, cvičí, je duševně vitální. 3 bratři, kteří se u ní střídají v návštěvách, všichni žijí ve stejném městě. S bratry navzájem se vídají vzácně, mají své rodiny. Když má volno, je s dcerami, starší je ve škole, často doma u učení. o víkendech jezdí na výlety apod., tráví společně čas. Zájmy: plavání, hokej, šachy, dříve aktivní sportovec /kolektivní sporty/. Přátele má ve svém věku, ale i starší, v důchodovém věku, i mladší, o generaci dřív. V práci, sousedé, v restauraci, kam chodí. *„Pokud není člověk uzavřený, seznámí se všude.“ „Když se jedná o komunikaci, na věku nezáleží, pokud si máte s kým co říct.“* S každým jiný okruh zájmů a témat. Se svou generací se baví o současných věcech, co se děje ve sportu, v

politice. S někým jede na výlet, za sportem, na různé akce. *Př. kamarád vezme syna na tenis, jede se podívat s dcerou apod.* Starší dcera vázaná na matku, jeho „nepřijímá“. Vídá se s babičkami, babička přijede tam, i ona jezdí k ní. Bývalá tchýně matky /75/ žije v domově důchodců, tam jsou vztahy přerušené. */Doplnění rozhovoru viz příloha/.*

ZRA2 – žena 37 let: Žena hovoří bez emocí, věcně, působí smířeně. Vyučená, žije na vesnici v obecním bytě, asi 10 km od většího města. Čerstvě rozvedená, má čtyři děti – 19, 16, 4 a 2,5 roku. Sama je ze čtyř sourozenců – sestry 40, 36, bratr 35. Rodiče – matka 57 let, nejsou v kontaktu, nemá ani zájem o vnoučata. V mládí byla v dětském domově, vztahy přerušené, matka žije ve městě. S manželem žila šest let do roku 2004, od té doby sama s dětmi. Má přítele, otce posledních dvou dětí, nyní ve vězení. Zájmy – malé děti na starosti, na zájmy není čas, je co dělat, aby to zvládla. Z rodiny se vídají se švagrovou – hlídá mladší dceru se starším synem, s mladší sestrou se nevídají. Starší sestra nemocná, vídají se jen občas v nemocnici, v rámci možností. S otcem žila do dvanácti let, po jejím návratu z DD brzy zemřel. *Generace rodičů – byla jiná doba, byty, práce, alespoň podle toho, co jí říkají. Dnes vše drahé, má obavu, kde ji zaměstnají se dvěma dětmi po mateřské dovolené.* Přátel moc nemá, mnoho z nich vdaných, rozvedených, z vesnice mají k sobě daleko. Ze školy a DD se s nimi už nezná. S někým z jiné generace se nevídá. Prarodiče /babičky/ už zemřeli. Zažila je do svých 12 let, viděli se asi 1x týdně, o víkendech, chodila do školy, práce doma... chodila k nim ráda /za táty maminkou/. Kdyby měla možnost více poznávat někoho z generace rodičů, prarodičů, určitě by je chtěla poznat. S lidmi své generace se setkává ve vlaku, ve městě na náměstí potkává kamarády, tam vyrůstala. Je ráda, že je potká, že si popovídají, „ve vesnici je člověk zavřený“, je ráda, když se s dětmi dostane „ven“. Na vesnici jsou lidé jedna rodina – mají tam babičku, dceru apod., když tam člověk nikoho nemá, je to těžké.

S bývalým manželem se nestýkají, on by měl zájem, ona nemá, je ráda, že se dokázala rozvést /neúnosný život, sliboval, že se změní, ale nezměnil/. Je mu 53 let, nedokáže to pochopit, že je rozvedený, nemá oporu. 3x se k němu vrátila, ale už to nebylo možné, po

třech letech, kdy žili odděleně, mohli být rozvedeni bez jeho souhlasu. Nyní žije manžel ve městě ve svém domě, který prohrál v automatech, částečný ID.

Celkové shrnutí – rozhovory kategorie ZR /ZRa + ZRb/:

Také v kategorii ZR dotazovaní kladou velký důraz na rodinu a vztahy. /zrb1-ž63, zrb2-m57, zrb3-m59 – přítelkyně, zra1-m44/. Rozhovory zrb1-ž63 a zrb4-ž63 jsou ukázkami aktivních žen téměř v seniorském věku, které se snaží vědomě si pěstovat vztah k mladší generaci v rodině /u obou je vazba více na jednu z rodin dětí/, stejně jako udržovat svou duševní i fyzickou kondici. Obě také dávají význam vzdělání. Zrb1-ž63 zdůrazňuje dvakrát pevnost rodinných vazeb v situaci životní nouze, stejně tak emoční podporu, kterou si vzájemně poskytují především v rodině dcery. Zrb4-ž63 zmiňuje také starost o matku, kterou si dělili mezi všemi sourozenci.

Zrb3-m59 a zra2-ž37 jsou zástupci „sociálně znevýhodněných“ občanů, zra2-ž37 je matkou samoživitelkou na mateřské dovolené, zrb3-m59 je v částečném invalidním důchodu. Zrb3-m59 zdůrazňuje hodnotu peněz a nedostatečnost vztahů v rodině i v celkovém dnešním stavu společnosti. Zra2-ž37 komentuje mimo jiné svůj život na vesnici, který jí bez rodinné opory připadá těžký. Zrb2-m57 je spokojen se vztahy ve vlastní rodině, při otázkách na mladší generace však vyjadřuje povšechnou nespokojenost s dnešní dobou, výchovou a morálkou.

Zra1-m44 taktéž zdůrazňuje význam rodiny, v osobním vývoji člověka – „nejvíce, čeho by měl člověk dosáhnout“, rodinu tvoří s družkou a dvěma dětmi, společně se třemi bratry udržuje pravidelné kontakty a vztahy s dosud samostatnou matkou. Jde o člověka otevřeného komunikaci napříč generacemi, veškeré vztahy posuzuje individuálně podle povahy zúčastněných. Ve dvou případech rozhovorů se zde objevuje kontakt s jinými generacemi také mimo rodinné prostředí, v rámci zájmových aktivit /jóga, U3V – zrb4-ž63/ nebo v rámci trávení volného času /restaurace, sousedé, sport – zra1-m44/.

4.1.3 Kategorie DO – střední dospělost

V této kategorii bylo vedeno a použito celkem šest rozhovorů. Jsou zde ponechány jejich méně zkrácené verze, ve kterých jsou zmíněny i některé osobní názory dotazovaných. Doplňující části rozhovorů lze nalézt v příloze. Rozhovory jsou zaznamenány ve třetí osobě jednotného čísla, jedná se však o přímé vyjadřování dotazovaných. V závěru kapitoly je stručné shrnutí rozhovorů této kategorie.

Použité rozhovory kategorie DO – tabulka:

Kategorie DO	Věk /20 – 34/	Počet
Ženy	21, 22, 25, 30	4
Muži	23, 30	2
Počet celkem	/21 – 30/ = věkové rozmezí	6

Tabulka č. 5: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotázaných u rozhovorů v kategorii DO. V této kategorii bylo celkem šest dotázaných, z toho 4 ženy a 2 muži.

Zkrácený záznam rozhovorů – kategorie DO:

DO1 – muž, 23 let: Žije ve městě, studuje v hlavním městě, doma tedy teď moc nebývá. Rodina: otec 50, matka 43, bratr 21 let, s další rodinou, především sourozenci rodičů a bratranci, se vídají podle příležitosti, v rámci možností docela často. Prarodiče – babička 65 let. *Zažil všechny své prarodiče, jen otcův otec zemřel, když mu byl asi jeden rok. S babičkou z otcovy strany bývali často asi do jeho pěti let, v dvougeneračním domku. Často se také vídali s „dědou a tetou“ z matčiny strany.* Vztahy v rodině dobré. Od té doby, co je pryč, jsou ještě lepší, než dřív, tím, že je jinde. V širší rodině se vídají při návštěvách, výjimečných příležitostech, na svatbě, pohřbu, „klasicky“. Zájmy – breakdance, začínali ještě na střední škole. Znamé má odtud teď při škole, i doma. Jízda na kole apod., ne tolik aktivně. Čas tráví se svými vrstevníky. S lidmi z jiné generace se setkává při studijním životě – vyučující, jinak výjimečně, např. v autobuse. *Názor na generaci rodičů, prarodičů – neměl nikdy žádné extrémní*

problémy s jinými generacemi. Vyrostli v něčem jiném, myslí jinak. Jinak dobré = nevznikaly konflikty, které by vedly k ukončení vztahů apod. Vztahy mezi rozdílnými generacemi nechápe jako zvláštní skupinu vztahů. Vztahy mezi generacemi = vztahy mezi lidmi, mohou být dobré nebo špatné. Vztah s lidmi.

Stáří – pozitiva – šedivé vlasy, úsměv, spokojenost. Negativa ho nenapadají.

Mládí – negativa – nezkušenost, nerozvážnost, pozitiva – bezstarostnost.

Senior – papuče, ovladač v ruce, kostkovaná deka přes nohy, hůlka.

DO2 – žena, 21 let: Za nejzávažnější považuje kontakt mezi nejmladší a nejstarší generací. Mladší už žijí jinak, jinde, než ti staří, nemají si asi co říct. Myslí, že si moc nerozumějí. i když jejich babička je výjimka. /Například, když přišla její sestra s piercingem v nose, přivítala to/. Zájmy – knížky, čtení, ráda maluje, sport – volejbal, tenis, plavání – „běžné“. Teď na VŠ to vše ale „pohaslo“. Rodiče – matka 45, otec 60 let. Má dva sourozence, sestra 18, bratr 11 let. Rodiče rozvedení asi 5 let, po určité době začala žít u rodiny přítele /18, 20 let/. Jeho rodiče okolo 60 let, 7 sourozenců. Popisuje peripetie rodinných vztahů, nyní žije „oficiálně“ znovu u matky však v péči otce, studuje. Hodně si rozumí se sestrou, ta je ve věku, kdy zkouší různé lehké drogy, tak se jí snaží usměrňovat. *Vztahy sestry s matkou špatné, útěky z domu, přátelé apod. S otcem se vídají o svátcích, Velikonoce, Vánoce, prázdniny. S přítelkyní má novou rodinu, dvě její dcery 18 a 22 let, žije víc s nimi. Nekonfliktní, vztahy s ním mají dobré. Vztahy s prarodiči – babička s dědou. Jsou hodní, ale pokud po nich chtějí pomoc, stojí za matkou, nepomohou. Další rodina – teta 43 let, matčina sestra, vídají se jen na oslavách. Teď, když je ve škole na VŠ, je doma méně, v létě jezdí společně se sestřenicemi na chatu. Oslavy narozenin – tradice, že se všichni scházejí, rodina z matčiny strany. Jen tak se nesetkávají, jen u nějaké příležitosti. Občas jde na návštěvu za babičkou, pokud je doma, na procházku. Tam chodí hlavně matka s bratrem, ti jsou tam stále, sestra má svou partu, ta ne. Se starší generací se kromě rodiny nesetkává, kontakt s jinou generací nemá, nenapadá ji. Na praxi v DpS.*

Mládí – pozitiva – zdraví, vitalita, radost, optimismus. Negativa – alkohol, zkoušení nových věcí, drogy apod.

Stáří – moudrost, jistota, klid. Negativa – blížící se konec života, deprese, nemoci.

Senior – Pozitiva – moudrost, vnoučata, jistota. Negativa – deprese, ztrácí smysl života, konec chození do práce, nuda.

DO3 – žena, 22 let: Mezigenerační komunikace – nejdříve se jí vybaví vlastní prarodiče. Trošku svérázní, nemůže je “shrnout do jednoho pytle s ostatními“. Dědeček z matčiny strany je podruhé ženatý, s druhou ženou nemají v rodině nijak „vřelé vztahy“. Rodina – sestra, 14 let, rodiče 44, 47 let, žijí v rodinném domku. Prarodiče – z otcovy strany 77, z matčiny strany asi 69, 75 let /děda/. *Rozvedení, mají už oba další rodiny. Rozváděli se, když bylo matce asi 15 let /kolem 1970/. Když byla tehdy z rozvedené rodiny, nebylo to obvyklé, rodiče například zakazovali dětem hrát si s ní. Brali se jako mladí, 16, 19 let. S prarodiči se vídá o svátcích, Vánoce, narozeniny, jezdí i vzájemně na návštěvy, např. o víkendech spolu s mamkou. Prarodiče z otcovy strany tráví většinu času na chalupě, tam to měla dřív blíž, jezdila za nimi 1x za měsíc, za dva. Teď, když studuje VŠ, jezdí k nim méně často. Z další rodiny dvě sestry od otce, vídají se s bratrancem a sestřenicí od nich ve stejném věku. Například ve městě jdou se někam spolu podívat, „sednout si“ apod. Ze starší generace má nejbližší vztah asi s matkou. Přátelský, má k ní i větší dávku respektu, snaží se přijímat její rady podložené už nějakými zkušenostmi. Domů jezdí asi 1x za 2-3 týdny, bývá tam i celé prázdniny. Starší generace – nejvíce se setkávají na praxi, v nemocnici. Nebo v autobusech, kde ji většinou /starší lidé/ „pěkně štvou“. Názor na starší generaci – individuální, někteří jsou otevření, tolerantní, ale většina těch, se kterými se setkává, je spíše rigidní ve svých názorech, „nechápu, že teď mají lidé jiné zájmy, nedělají to, co dělali oni, generace se mění.“ Většinu přátel má přibližně ve svém věku, do 30 let, s těmi tráví nejvíce času. Zájmy – občas koncerty, plavání, výlety – někdy ven pod stan, na kole apod., jinak je „ve škole“. **Stáří** – pozitiva – čas na své koníčky, pokud jsou zdravotně způsobilí,*

- negativa – zdravotní potíže, osamělost

Mladí – pozitiva – cestování, možnosti – vyvažují negativa.

- negativa – nedostatek financí, finanční závislost, neustálenost, nezkušenost

Senior – pojem se jí kryje se stářím. Vybaví si své prarodiče, důchodce v autobuse. Nedočkavost – vždy musejí být všude první, pospíchají, i když mají na všechno celý den. /Hodinu připraveni před obchodem, u autobusu/.

DO4 – žena, 25 let Studuje VŠ, doma bydlí ve městě s bratrem a mamkou. Babičky – 75, 76 let, děda 79 let, bratr 20 let. Má „štěstí v tom“, že rodina funguje výborně, komunikace s mamkou, s babičkou. Jely společně na třígenerační dovolenou – ona, matka, babička – byly schopné se tolerovat, brát na sebe ohledy. Má 2 babičky – nejstarší členové rodiny, lidé se kterými může komunikovat. Bratr o šest let mladší, též si rozumějí, mohou si vyprávět o problémech ve vztazích, jít nakupovat, za zábavou apod. Rodiče rozvedení od jejích 3 roků, bratr je nevlastní, její otec /54/ žije s novou manželkou /48/, bydlí v hlavním městě. Jezdí /ona/ za nimi na víkend na návštěvu, nebo i na společnou dovolenou, kde jsou všichni pohromadě delší dobu. Vnímá problém starší generace přizpůsobovat se nové době, přijímat nové možnosti, které se nabízejí, měnit své zažité stereotypy. Naopak zná typy seniorů jako jedna z jejích babiček, kteří jsou vděční za nové možnosti a snaží se je využívat a poznávat. Vidí hranici u starší generace mezi lidmi, které zná, v rodině, mají společná témata, jsou si blízcí... /má v podstatě i blíže k lidem tohoto věku, než k lidem svého věku, ráda se od nich učí, přijímá jejich zkušenosti/ a staršími lidmi, se kterými se setkává v domě, na ulici, v dopravě, ke kterým se chová s úctou, ale nemá k nim vztah a připadají jí někdy nepřizpůsobiví, příliš se starající apod. Zájmy – čtení, ježdění na kole, internet. Společnost – být s lidmi, které má ráda, kamarádky, čajovna.

Stáří – dědeček s babičkou, zkušenosti, šedivé vlasy, vousy, péče /= pocit, že je třeba o staré lidi pečovat, už nejsou samostatní, ale odkázáni na své blízké/, moudrost. Negativa – sousedé – sekundární vjem. /= *nejdříve vnímá člověk své prarodiče – má je rád, moudří, může se od nich učit, a pak je zlom, kdy jsou ti protivní důchodci, kteří se baví jen o zdraví, prášcích, je s nimi dlouhé vysvětlování s každou věcí. Ve výsledku jsou věci myšleny velice dobře, ale ve chvíli, kdy nemá druhý čas, obtěžuje ho to, řešit takové věci/.* Zkušenost z MHD – *že se kolikrát ženou a tak dožadují svých práv, že člověk nemá ani radost je pustit, protože „by ho bičovali předem“.* Přehnaná rivalita – *mám na to teď nárok, takže ty nemáš šanci!*

Mladí – pozitiva – proces učení, mladí herci, lidé v plné síle, získávání zkušeností, poznávání světa, spousta možností.

Senior – Neví.

DO5 – muž, 30 let: Narodil se ve městě v SZ Čechách, studium VŠ na Moravě, kde se také setkal se svou ženou, s ní nyní 7 let žije ve větším městě v JČ. Ve městě prožil celý život. Rodina – rodiče 60, 69 let, 2 bratři, 38, 40 let. Jeden v SZ Čechách, žil v manželství bez dětí, nyní žije s partnerkou a dítětem, druhý na Moravě, žije se ženou a dvěma dětmi. K rodičům jezdí asi 1x za měsíc, na víkend, bratr přijde na návštěvu při té příležitosti. S druhým bratrem se vídají asi 1x za dva roky, není „kde se navštěvovat“. *Měli by i vůli se vzájemně navštívit, ale životní styl mají jiný, spolu by neměli kam jet apod.* o víkendu na návštěvě – po bytě jsou děti, povídání s babičkou, do kterého se věnují dětem, občas přijde z hospody po ping-pongu děda. Zájmy rodičů – tatínek ping-pong, maminka knížky, TV, sudoku, pletení. Dříve závodní střelba, chození na houby apod., teď už nemůže fyzicky, „co tělo dovolí“. Rodiče ženy – žijí ve stejném domě jako oni, cíleně se navštěvují u nich nebo u rodičů asi 1x týdně. Další setkávání – společné procházky rodičů se ženou a dětmi. Chodí, než se on vrací z práce. Zájmy – kreslení map, hud. nástroj. Přátelé: Starší generace – 1x za 14 dní se vídají s paní, která je starší /55 let/, na bohoslužebných setkáních, asi 1,5 hod. před a 1,5 hod. po setkání. *Komunikace i na dálku po internetu, seznámili se přes internet, kontaktní osoba, společný zájem, překladatelka.* Starší paní – 1x za tři týdny chodí navštěvovat známou paní, které je 80 let, chodí k ní s celou rodinou, asi na jednu hodinu. Každý týden se setkávají minimálně s jedním z přátel, s konkrétními lidmi méně často. Způsob života určuje rodina. Děti, 0, 2, 4 roky. Jeho rodiče – jsou tři sourozenci, jeden bratr žije u rodičů, 10 minut od nich, on i jeho druhý bratr žijí ve stejném domě s rodiči od žen.

DO6 – žena 30 let: Rodina – rodiče 55, 53 let, bratr 25 let, bydlí u rodičů, svobodný. Manžel, 30 let. Prarodiče, babička z otcovy strany 78 let, z matčiny strany babička zemřela v 60 letech /v jejích deseti letech/, děda v sedmdesáti letech. Toho znala asi do svých 25 let, vídali se minimálně 1x týdně, bydleli blízko sebe. Žije v menším městě, dojíždí každý den 1 hodinu za prací asi 60 km. Žije s manželem ve stejném činžovním domě jako její rodiče, s rodiči se vídají každý den podle situace. Společně jezdí na

dovolenou, s manželem pak zvlášť. Pracuje v laboratoři – VŠ zemědělská. Zájmy – nebývá na ně moc času, v létě kolo, čtení. Na kola jezdí se známými matky, ve věku rodičů, 5-10 lidí. Vídají se při větších akcích, oslavách, někdy při dovolených. Vídají se také se sourozenci rodičů, všichni okolo 50 let, oba rodiče ze tří dětí. Klasické návštěvy, např. o víkendu na kávu apod., nebo rodinné oslavy. Sourozenci rodičů žijí v okolí, nebo v hlavním městě, v rozsahu asi 100 km. Je jí v podstatě jedno, jestli to je starší nebo stejná generace. Když si s někým rozumí, nezáleží na tom, kolik mu je let.

Stáří – nemoci, moudrost, zkušenosti

Mládí – negativa – hloupost, nezkušenost, lehkovážnost, pozitiva – celý život před sebou, je co se učit, užívat si.

Senior – Něco míň než stáří, nevnímá nějakou věkovou hranici, „stírá se jí to“ se stáří. Stáří jí připadá drsnější.

Celkové shrnutí – rozhovory kategorie DO:

Čtyři z dotazovaných této kategorie jsou studující VŠ, mimo své bydliště; starší dotazovaní, do5-m30 a do6-ž30 /také VŠ vzdělání/ mají už vlastní rodinu, do5-m30 i tři děti, 0-4 roky. Všichni dotazovaní udržují vzájemné vztahy se svými rodiči případně prarodiči, se staršími generacemi mimo rodinu se ve většině případů stýkají pouze v dopravních prostředcích, s vyučujícími v rámci školy /do1-do4/, v sousedských vztazích /do4-ž25/ nebo v rámci praxe /do2-ž21, do3-622/. Do2-ž21 žila také s rodiči přítele /okolo 60 let/.

Do5-m30 se stýká s lidmi v generaci svých rodičů /okolo 55 let/ v rámci volného času, duchovních aktivit. Do6-ž30 se /mimo rodinné vztahy/ setkává jak s vrstevníky svých rodičů, se kterými mimo jiné jezdí i na společné dovolené, tak s vrstevníky svého bratra, který je o 5 let mladší. Ostatní dotazovaní tráví čas nejvíce se svou generací.

Do2-ž21 vnímá jako zásadní /nejzávažnější/ v rámci mezigenerační komunikace vztahy nejstarší a mladé generace – vnuků, prarodičů. Pět z dotazovaných zažilo alespoň po nějakou dobu blízký vztah s vlastními prarodiči /u do6-m30 nezaznamenáno/.

Na nejstarší generaci mají 3 z dotazovaných spíše negativní pohled /do2-ž21, do3-ž22, do4-ž25/, ke kterému řadí vzájemné nepochopení, nepochopení pro způsob života mladé generace, nepřizpůsobivost nebo přílišné zdůrazňování vlastních práv, vše jen ve věcech běžného kontaktu. Svě prarodiče vnímají tito dotazovaní v rámci starší generace obvykle jako zvláštní kategorii, mají k nim blízký vztah a ze skupiny seniorů je vyjímají /do2-ž21/. Je u nich však patrný i nadhled a schopnost vnímat individualitu každého /do3-ž22, do4-ž25/. u dalších tří dotazovaných /do1-m23, do5-m30, do6-m30/ převládá neutrální názor, myšlenka, kterou vyslovuje do1-m23: mezigenerační komunikaci nevnímá jako zvláštní skupinu vztahů, záleží na jednotlivcích, vztahy mohou být dobré i špatné, nedají se zobecnit. Pohled na komunikaci je spíše pozitivní: když si s někým rozumějí /do6-ž30/, nezáleží na tom, kolik je mu let.

4.1.3 Kategorie ŠK – starší školní věk

Použité rozhovory kategorie ŠK – tabulka:

Kategorie ŠK	Věk /15 – 19/	Počet
Ženy	<u>15, 16, 17, 18</u>	7
Muži	15, 17	2
Počet celkem	/15 – 18/ = věkové rozmezí	9

Tabulka č. 6: V tabulce je zaznamenán konkrétní věk a počet dotázaných u rozhovorů v kategorii ŠK. V této kategorii bylo celkem devět dotázaných, z toho 7 žen a 2 muži.

Zkrácený záznam rozhovorů – kategorie ŠK:

ŠK1 – žena, 18 let: Studuje střední školu. Otec 40, matka 38 let, Má 2 sourozence – sestra 20 studuje dálkově VŠ, pracuje, bratr 3 – „oživení rodiny“. Bydlí na vesnici. Vztahy s generací rodičů – 35-45 let, spíše kamarádské. Dále má 2 babičky, jedna žije 10 km od nich /asi 60 let, děda zemřel před 3 lety/. Obě mají podle ní dobré názory na dnešní dobu. Babička je podporuje v tom, co chtějí dělat, např. cestovat, je ráda, že se

vzdělávají, apd., oni ty možnosti neměli. Prarodiče žijící ve městě, asi 70 km, se kterými se vidí asi 1x za 14 dní, tři týdny. Žijí na chalupě, jezdí tam nebo oni k nim. Prababička, která žila poblíž, nedávno zemřela, bylo jí 86 let. Čtyři sourozenci, její děti, se o ni starali, střídali se každý den, žila u babiččiny sestry. Zájmy – dobrovolnická činnost /rozvojová pomoc/, jinak není moc času. V rodině spolu vycházejí dobře, i napříč generacemi, se staršími lidmi mimo rodinu se tolik nevidá, seniory potkává nejvíce v dopravních prostředcích nebo na ulici, ve vesnici. Generace prarodičů: Kteří je znají, udělají si o nich /mladých/ svůj názor /př. *to je hodná holka, ta nás pozdraví, když projde*/. Kteří je napomínají třeba v autobusech – myslí si, že jsou všichni stejní /mladá generace/, mají jedinou zálibu v tom kouřit, různě se poflakovat, že doma třeba neudělají žádnou práci, zajímají se jen o počítače apod. Těch „důchodců v autobuse“ zná nějaké množství, ale spíše se potkává s těmi, kteří je znají.

ŠK2 – žena 16 let: Bydlí v menším městě, 5-6000 obyvatel. Starší sestra 18 – dokončuje výuku, otec 47 – průmyslová sš, matka 39 – žije už déle než rok v zahraničí /pokojská v hotelu/, z matčiny strany od sestry 2 sestřenice a 1 bratranec, z otcovy strany 1 sestřenice a 1 bratranec. Prarodiče: babička /od matky/ 61, babička s dědou oba 73 /od otce/. Všichni žijí ve stejném městečku, blízko, asi 0,5 km od nich. „Jsou tam pohromadě“. Matka – přijíždí na svátky, o prázdninách, každý týden telefonuje, píše si dopisy. Doma je poznat, že jim chybí ženská ruka, snaží se. Sestra ještě doma, ale chystá se do společného bydlení s přítelem. Vidají se s babičkou a dědou z otcovy strany, kde mají i lepší rodinné vztahy. Každý víkend, tráví spolu asi 1-2 hodiny, navštíví se, popovídají, co se dělo přes týden, hlavně ve škole. Babička učitelka, děda pracoval na hranicích, v důchodu jsou od jejího dětství. Více než s rodinou a staršími se vidá s kamarády, když může, je venku s nimi. Zájmy: sportovní gymnastika, 7,5 let před odchodem do města. S generací rodičů se setkává jen při fotbale, kde jsou starší páni ve věku otce, generace prarodičů – děda a jemu podobní jí připadají jako „drbny“, s každým se zastaví, vyzvídají, někdy až příliš.

Mládí: Kamarádi, alkohol, „tráva“, sex, přátelství.

Stáří: Rodiče, .../neví/. Důchod, bydlení, dům, rodina, milenci/milenky.

Senior: Bolest – různé nemoci, smrt, /nic už ji nenapadá/, vnoučata.

ŠK3 – žena 15 let: Má 2 nevlastní bratry 30, 26 let – společná matka, s mladším vyrůstala, bere ho za vlastního. Žili na vesnici v domě. Když se otec rozešel s matkou, odstěhovali se do města, ale „směřují k tomu“ zase bydlet v domě. *Jsou prostě „vesničani takoví“, příroda a tak. Zůstala žít s otcem, ke kterému má bližší vztah, snaží se i kamarádsky, aby se nestyděla mu svěřit apod., za to je ráda.* Matka žije nyní s přítelem, jede k ní na hlavní události – Vánoce, svátek, narozeniny, když jde kolem, zastaví se. Kdysi tam bývala častěji, i každý víkend, teď méně. Jsou hodně v kontaktu s prarodiči, kteří bydlí asi 2 min., rodiče otce. Mají docela dobrý vztah, jezdí na výlety, společné dovolené, každou neděli je u nich na oběd, stavějí spolu složitá puzzle apod. Oslavy – Silvestr, Vánoce, Štědrý den u nich, tradičně k nim přijdou, večere, dárky, povídání. Témata – o škole, známky, o koních – společná vášeň s babičkou. Jak se má, co nového, někdy i hodně intimně. Ve vztahu k rodině je spokojená. /Samozřejmě by to někdy mohlo být lepší, bez hádek, nějaké kompromisy, ale jinak je takto za vše ráda/.
Zájmy – péče o koně, jízda na koních. *Názory + zkušenosti s pomocí seniorům.*

Mladí – krása, důvěra, pravdomluvnost /upřímnost/, naivita, hravost.

Stáří - /to by bylo horší/ - zkušenosti, stres, zestárnutí, „radši bude sedět doma a dívat se na TV nebo si číst, než třeba vyrazit někam s přáteli“.

Senior – spousta volného času, /dál neví/, ošetřovatelka, sice bohužel, ale zdravotní problémy.

ŠK4 – žena, 17 let: Má mladší sestru, 15 let, ta půjde na SŠ. Bydleli ve městě, před pěti lety se přestěhovali na venkov za otcovou prací v lese. Několik domů asi 1,5 km od vesnice. Tam chodili do školy, půl roku do konce páté třídy, pak dojíždění na ZŠ do města. Do města na gymnázium, bydlí na internátě. Nová zkušenost, dříve hodně fixovaná na rodiče. Hodně semknutá rodina, jezdili různě na výlety, na společnou dovolenou, navštěvovat o víkendech příbuzné. Nejvýznamnější vztahy jsou pro ni s babičkou /matkou matky – 60 let/, kterou často navštěvují, a nejmladším bratrem otce a jeho přítelkyní. S matčinými sestrami se baví, když přijdou, s mladší ráda, se starší ze slušnosti, docela si s nimi rozumí. Rodinné návštěvy – o svátcích, Velikonoce, poutě, víkend, o prázdninách, když mají dovolenou apod. Otec, 33 let, soukr. podnikatel, matka, 36 let, vedoucí v obchodě, oba SŠ. Asi nejvíce se baví se vzdálenou tetou /55

let/, kterou hodně navštěvuje asi rok, od doby, kdy jí zemřel manžel. Dříve k ní jezdili každý víkend, v době, kdy odešli z města se vztahy na nějakou dobu přerušily. Zájmy: psi – bojová plemena. Zpěv, tanec, hra na kytaru, V ZŠ ve sboru, s kytarou v menší skupině asi 6-7 děvčat. Chodí také do DpS, při programech, které tam pořádají s DM. Na kulturní akci tam byla asi 3-4x.

Mládí – tancování, volnost, přátelé

Stáří – nemocnice, víc volného času, moudrost

Senior – starý člověk, /neví/ - kdo už toho hodně prožil

ŠK5 – žena 16 let: Bydlí v menším městečku, teď je první rok na gymnáziu. S rodiči má hodně blízký vztah – i když se teď moc nevídají, v neděli mají vždy společnou večeři. Má starší sestru, 9 let, považuje ji za kamarádku, vždycky jí ve všem pomůže. Maminka je teď ve Vietnamu, takže jí docela chybí. Je její 2. nejlepší kamarádkou, i jí se hodně svěřuje, ne třeba o intimním životě, ale co jí trápí a podobně. Teď je s nimi sestřenice 22 let, která vaří a stará se o domácnost. Otec – 55, soukromý podnikatel, SŠ. Matka 42 let, barmanka, v domácnosti, SŠ. Rodiče žijí 20 let v ČR, potkali a vzali se tady. Prarodiče – babička z otcovy strany /68/ přijela do ČR loni, žije u strýce a má s ní také velmi dobrý vztah. o prázdninách u ní bývá asi dva týdny, během všedního týdne se vidí o víkendech. *Prarodiče z matčiny strany vídá asi jednou za čtyři roky na dva týdny /oba asi 78 let/.* Vztahy s rodinou – jsou u ní na prvním místě, vždycky v nich má oporu, ví, že se má kam vrátit a berou ji, jaká je, taková její jistota. Témata – rodiče hodně řeší její budoucnost, i se sestrou, jinak se baví o tom, na co přijde řeč. *Babička vypráví o svém dětství a podobně. Ráda ji poslouchá.* Kamarádky stejně staré, z rodiny bratrance, sestřenice. Starší generace – přátelé rodičů. Se seniory např. v DpS nepřichází do styku, kromě rodiny ani jinde. /Doplnění rozhovoru viz přílohy/.

Mládí – nespoutanost, puberta, kluci, alkohol, drogy, kouření...

Stáří – střední věk – moudří jsou, mají ve všem jasno, rodina, práce, jisté zaměstnání

Senior – v důchodu, vnoučata, nemusejí nic dělat.

ŠK6 – muž 15 let /V./: Studuje SŠ v městě, kde bydlí na internátě, s rodiči se vídají teď jen o víkendech, ale s mámou dříve pořád někam chodil, jezdil na kole a podobně. S ní

má dobré vztahy, i třeba na rockové koncerty chodí, tolerantní. Táta spíše přísnější, samotář, asi 40 let, chodí i samotný po procházkách v lese. Mladší bratr asi 12 let. Domů se obvykle těší na víkend. Bydlí na vesnici, asi 30 lidí. Za kulturou do města asi 30 km. Ve stejném bytovém domě žije také jeho babička asi 70 a prababička asi 90 let, obě stále aktivní a soběstačné, pořád „musejí něco dělat“. Asi 30 km bydlí otcův mladší bratr, který každý víkend pracuje s babičkou v lese. *Má 14letého přiženěného syna a malou dceru, se kterou má V. povinnost si hrát, když přijede, se starším chodí na ryby, hraje si s míčem apod.* Příbuzenstvo z matčiny strany na Moravě, kam jezdí, když jsou větší prázdniny. Prarodiče asi 60 let, aktivní, děda pracující, teta a strýc asi 40 let, jejich malé děti. S tetou má dobré vztahy. Zájmy: počítač, ryby, přátelé na internátě. Jiné generace – když si děda pozve domů nějaké přátele, vídají se docela často. Na ZŠ chodil na různé akce, hrál také 3x na srazu seniorů na kytaru. Je rád za svou rodinu /kde jsou zatím senioři aktivní a schopní/, protože se mu staří zdají být všichni „o brýlích, o hůlce“. Senioři potkával na srazech... nyní v MHD. /Doplnění rozhovoru viz přílohy/.

Mládí – sport /to ti starší už moc neprovozují/, škola, nabírání zkušeností

Stáří – 2 skupiny: Jedni jsou pořád ještě aktivní, snaží se zapojit do moderních záležitostí, sami budují, zahrádku mají apod. Druzí, co jenom polehávají doma, u TV, nechají si svými dětmi nosit různé prášky.

Senior – v důchodu; už jen „čekají, až to budou mít za sebou“. Lidé „uklizení“ v domovech důchodců, „neslyší, nevidí, nevědí nic“.

ŠK7 – muž 17 let: Rodina: Otec 46, matka 40 let a dva bratři 18, 15 let. /4 chlapi v rodině/. Zatím všichni prarodiče – od otce děda 76, babička 72 let, od matky děda 72, babička 68 let. Prarodiče v jejich a ve vedlejší vesnici, navštěvuje je, když je příležitost, jen tak tam většinou nejde. K otcovým rodičům chodil dříve na ZŠ každý den na obědy. Ze školy domů to má asi 100 km. Je rád doma, rád se vrací z internátu, je rád, že má kam. *Prostřední z bratrů, když přijede domů, vyčítají mu, že doma nic nedělá – mají hospodářství. Kluk z vesnice, když přišel do města, byla to pro něj hrůza, že nebude nic dělat. Člověk si zvykne, ale pořád je rád doma, něco udělá, je navyklý na režim vesnice.* Ve městě je druhý rok. Mezigenerační vztahy – příležitosti k setkání, ve vesnici např.

stavění máje. Velká rodina, otec je z devíti dětí, babička má 21 vnoučat. Scházejí se na návštěvách, rodinné akce – 2x za rok zabijačka /prarodiče z matčiny strany, strýc s tetou a jejich rodina/, tradiční, co se narodili. Z otcovy strany – opékání prasete celá rodina – na konci školního roku. Zájmy: hasičský sport, extraliga ČR, sedmičlenné družstvo, kde měli i padesátiletého. Drží při sobě, kamarádi většinou stejně staří. *Se staršími se baví někdy jen z úcty, když začnou hovor, i když má i 56letého kamaráda, kterému může věřit. Se staršími hlavní téma hasiči. Ve městě má dívku, jediný, komu se svěří se vším, smysluplný vztah.* Dříve jízda na koni. Motorcky – veteráni, hudba, zpěv, kytara. Na ZŠ 9 let zpěv ve sboru, s otcem chodí zpívat do kostela. /Doplnění rozhovoru viz přílohy/.

Senior – modernější slovo, nepoužívá ho, není v jeho slovníku. Ani se mu nelíbí. Nečeské, je Čech, mluví českým jazykem.

Stáří - /zažitější/ - moudrost, zkušenost.

Mládí – vyhodit si z kopýtka, člověk není vázaný.

ŠK8 – žena 18 let: Bydlí na vesnici v rodinném domku, 2 sourozenci, sestra 22, bratr 2,5 roku. Rodiče rozvedení, matka 40 let, SŠ, na mateřské dovolené, přítel 36, společně mají bratra. Otec /43/ žije s babičkou 3 km od nich. S babičkou z matčiny strany u nich ve vesnici se vidí „stále“, pokaždé, když přijede, hned ji jde pozdravit, oba prarodiče /66, 67 let/ bere jako rodiče, má je moc ráda. Hodně ji podporují, psychicky i finančně. S babičkou z otcovy strany se vidí spíše o svátcích, narozeninách, nebo jí tam jezdí s něčím pomoci. Manžel jí zemřel asi před dvěma lety, má starosti s otcem. V rodině – hodně blízký vztah má k babičce, dědovi, mamce – na stejné úrovni. Velmi ráda má bratra, stráví spolu hodně času, často je doma, pomáhá jim, hlavně s bratrem si pořád hraje, vrací se jí dětství. Přítel – má práci a rád fotí, jeho matka s tetou bydlí jinde, často je také u nich. Moc ho nevidí, přes týden ve městě, s ním má dobrý vztah. Vztahy mimo rodinu – hlavně s tetou – zdravotní problémy, té taky chodí často pomáhat, bydlí v garsonce, ale bude se stěhovat do bezbariérového bytu, čím je starší, je to horší, potřebuje místo. Ve městě při škole bydlela u tety a strýce, nerozuměli si, pak šla na internát. Mezi „svými lidmi“, stejné věkové kategorie, to je úplně jiné, je tam raději. Přítelova maminka, i ji má ráda. Zájmy – sport /kolektivní hry/. Dobrovolní hasiči, jezdí

na závody, už by měla běhat za ženy. Občas jíзда na koni, domácí zvířectvo. Ráda také chodí na zábavy, vytancovat se, hraje si s bratrem či se psem, počítač minimálně.

Mládí – volný čas, zábava, lepší pohyblivost

Stáří – horší fyzická kondice, větší klid, užívání vnoučat x větší bolestivost, smrt, důchod.

Senior – modlení, babička s dědou – ti jsou dobří. Mají na ně větší čas, víc si jich užijí, podporují je.

ŠK9 – žena, 15 let: Narodila se na vesnici – uzavřená komunita, všichni se tam znají. Teď žije ve městě – plno lidí, „pohoda“, tam zná nanejvýš svoji čtvrť, což bere jako výhodu. Tolik lidí ji nezastavuje, nepovídá s ní, nemusí tolik lidí zdravit. Asi 100 km od školy, velké město. Rodina – otec 45, matka nevlastní 34. Bratr 15 let – nevlastní od druhé mamky, bydlí s babičkou /56/, odstěhoval se, že se mu tam „nechtělo s nimi být“. Babička všechno dovolí, rodiče nedovolí nic. Matka – od jejich šesti let je pryč se sestrou, rodiče rozvedení. u soudu *jedna chtěla být u matky, jedna u otce*. Vztahy v rodině – s otcem dobré, s matkou jak kdy. Každý víkend je /s rodinou/ doma. Prarodiče – děda z otcovy strany, 70 let, s ním žije starší nevlastní bratr /24/, s vlastní rodinou. Vídají se na Vánoce, když přijedou. Babička z matčiny strany, u které žije bratr, se s rodinou nebaví. Vztahy s matkou teď – tolik ji nevidí, jen o víkendu, tak je klid. Teď čeká mamka miminko, takže se na něj těší. Ze starší generace se vídá se sousedem /68/ a jeho přítelkyní /67/, kteří za sebou „dojíždějí“ výtahem. ...S nimi si někdy povídá, spíše oni povídají, ona poslouchá. Znají se 8 let, chodí za nimi, když se potkají v domě, pozvou ji, občas i pánovi uvaří. Už je také starý, moc si neuvaří, vaří mu vnučka. Zájmy: čtení, pitva zvířat /tomu by se chtěla věnovat i v budoucnu/. Doma má kamarádku z dřívějšíka, vidí se 1x do měsíce, když má ona čas /nejede na chatu s rodiči/. Ve městě ve škole je raději, lepší kolektiv než dříve.

Mládí – nezávislost, lenost /to je pravda, jsme leniví/, nezkušenost, užívání života, veselost.

Stáří – Zkušenost, kterou oni nemají, drzost /*tu mají stejnou, i když nikdo by to do nich neřekl*. „*Nám to zakazují, ale oni to mají povolené, to pak není*

legrace, když to mají povolené“/, někteří odsouzení na pomoc druhého, vnoučata.

Senior – *vzpomínky /vzpomínají na staré časy/, špatná pohyblivost /fyzická neschopnost/, impotence, finanční vyčerpání /dnes je všechno drahé, alespoň léky tedy/.*

Celkové shrnutí – rozhovory kategorie ŠK:

Dotazovaní kategorie ŠK jsou prozatím silně vázáni na své rodinné prostředí. Všichni studují SŠ ve městě a ve všední dny bydlí v internátě. Většina dotazovaných žije na vesnici /šk1-ž18, šk6-m15, šk7-m17, šk8-ž18/ nebo v menším městě /šk2-ž16, šk5-ž16/, tři z dotazovaných dívek se během života přestěhovaly /šk3-ž15 z vesnice prozatím do města, šk9-ž15 z vesnice do města, šk4-ž17 z města na venkov/. Pouze šk9-ž15 žije /s rodinou/ ve velkém městě, *kde se cítí spokojenější než dříve na vesnici.*

Dva z dotazovaných zmiňují kromě rodinných vazeb také vlastní partnerský vztah /šk7-m17 ve městě při škole, šk8-ž18 často bývá také u matky přítele/.

V rodinách dotazovaných /s výjimkou tří/ převládá tradiční soužití v manželství. Šk3-ž15 žije po rozchodu rodičů s otcem a v blízkosti s jeho prarodiči, matku s přítelem navštěvuje na „hlavní události“; šk8-ž18 žije s matkou, jejím přítelem a sourozenci, otec žije u své matky; šk9-ž15 žije v rodině s otcem a nevlastní matkou, vlastní matku navštěvuje méně často, stejně starý nevlastní bratr žije u babičky. u dvou rodin dotazovaných /šk2-ž16, šk5-ž16/ žije v současnosti matka delší dobu v zahraničí.

V mezigeneračním kontaktu zmiňují dotazovaní nejčastěji blízký vztah k vlastní rodině a prarodičům /př. šk3-ž15, šk4-ž17, šk5-ž16, šk6-m15, šk8-ž18/, v několika případech se však objevují i mezigenerační vazby v širší rodině či mimo rodinu založené na sdílení zkušeností /šk4-ž17, šk9-ž15, šk7-m17/, a setkání se starší generací založené na pomoci nebo osobních aktivitách /šk3-ž15, šk4-ž17, šk6-m15, šk8-ž18/. Nejvíce dotazovaní zmiňují vzájemné setkávání na ulici /vesnice/ a v dopravních prostředcích /šk1,2,3...šk6,7,8/. Šk7-m17 dále na společných vesnických oslavách, nebo v prostředí dobrovolných hasičů, šk6-m15 se setkává také s přáteli svého dědy, šk2-ž16 s přáteli otce při fotbale. Šk5-ž16 se ze starší generace setkává pouze s přáteli rodičů.

Pohled seniorů na mladou generaci /z pohledu generace ŠK/: Výrazně zaznívá názor, že senioři posuzují mladou generaci někdy plošně na základě špatné zkušenosti, ...všichni stejní, nemají jiné zájmy než kouřit, poflakovat se, počítač, neudělají asi doma žádnou práci apod. /šk1/ Alkohol, drogy, nic nedělají užitečného, nepomáhají /šk8/, zřejmě mnoho termínů pro mladou generaci, nevzdělanci, drzouni apod., nepochopení, neporozumění /šk9/. Někteří z těchto dotazovaných pak dělí seniory na ty „kdo je znají, sami mají vnuky“ a zřejmě – „ostatní“. Ti, kteří je znají, posuzují je jinak, než ti, kteří je potkají v MHD /šk1/, jak kdo, kteří mají vnuky, vědí toho o nich víc, myslí si, že jsou mladí dobří lidé /šk8/. Další z dotazovaných /šk2, 3, šk4-6/ mají malou zkušenost ve střetu se starší generací nebo téma nebylo v rozhovoru rozvedeno. Šk7: Starší /v rodině/ nechápou mladou generaci, jejich zájmy apod. Nechápou ho, ale podporují ho v tom, co dělá.

4.1.5 Celkové shrnutí rozhovorů kategorie SEN, ZR se zřetelem na výzkumné otázky

V této kapitole jsou vyhodnoceny rozhovory kategorie SEN a ZR. Ostatní rozhovory jsou v práci zaznamenány jen ve zkrácené verzi a v přílohách. Komentář k rozhovorům všech kategorií je uveden v předchozích kapitolách.

Pro snadnější interpretaci dat byly **výzkumné otázky** upraveny do této konečné podoby, s ohledem na cíle práce:

1. Vyhledávají senioři komunikaci, vztahy s mladší generací a naopak /=generace navzájem/ nebo žijí jednotlivci spíše uzavřeni v okruhu svých vrstevníků? /Co pro ně mezigenerační vztahy znamenají, význam/.
2. Jak vnímají jedinci druhé generace, jaký mají na ně pohled. Jsou jejich dojmy a postoje spíše pozitivní, negativní – proč právě takové?
3. V jakých souvislostech se generace vzájemně setkávají? /Kdy, kde, jak často, příležitosti/ Mezigenerační kontakt v rámci rodiny.
4. Vytvářejí se mezigenerační vazby také jinde než v rodině? Mezigenerační kontakt mimo rodinu.

Výsledky se zřetelem k výzkumným otázkám – 1, 2: /R = blízké vazby v rodině!/

Otázka č. 1 /Kat. SEN, ZR/	Vyhledávají senioři komunikaci, vztahy s mladší generací a naopak Nebo žijí jednotlivci spíše uzavřeni v okruhu svých vrstevníků? ...
SEN1-Ž69	Komunikace v rodině – vazby se třemi rodinami dětí. /Vesnice/. R
SEN2-Ž84	Vztahy v rodině; otevřenost, kontakty – přátelé dětí, dobrovolnice. R
SEN3-Ž85	Vztahy jen v rámci rodiny! Vrstevníci – 1 konkrétní přítelkyně. R
SEN4-Ž86	1 z dcer v blízkosti. Vnuk! Dcera soc. prac. k aj konverzaci? R
SEN5-M77	Aktivní hudebník, U3V, kontakty v rodině – syn /3 synové/, bratr. R
SEN6-M69	Kontakty se synem, mladšími přáteli, přirozené. V rodině s vnuky. R
ZRB1-Ž63	Vazby v rodině, dcera a její přítelkyně, vnučka! Otevřená vztahům.R
ZRB2-M57	Vztahy v rodině! Jeho matka a dcera v jednom domě, návštěvy. R
ZRB3-M59	S mladší ani starší generací se nevidá. Přítelkyně + tel., v rodině. ID.
ZRB4-Ž63	Vztahy v rodině, vnuci – reciproční učení, aktivní zájmy, otevřená. R
ZRA1-M44	Přátelé napříč generacemi, otevřenost, význam vztahů obecně. R
ZRA2-Ž37	S jinými generacemi se nevidá, přátel mnoho nemá. Sama – 4 děti.

Otázka č. 2 /Kat. SEN, ZR/	Jak vnímají jedinci druhé generace, jaký mají na ně pohled. Jsou jejich dojmy a postoje spíše pozitivní, negativní – proč právě takové?
SEN1-Ž69	+ děti ve vesnici, + vnučky, – málo času, který mají.
SEN2-Ž84	Kladný vztah; legraci s nimi užít; dnes už mladým tolik nerozumí.
SEN3-Ž85	Zná jen své děti, které si chválí. Lidé horší než dřív – individuální.
SEN4-Ž86	Moc toho neví, jen vidí, jak jsou někdy sprostí, i TV program.
SEN5-M77	Gen. vnuků ovlivněna dobou, posun norem, úpád morálky.Možnosti.
SEN6-M69	Materiální pohled, lepší podmínky. Vývoj, technika – nic proti tomu.
ZRB1-Ž63	Každá generace jiná. Počítače; úcta se vytrácí. Vliv výchovy rodičů.
ZRB2-M57	Mladší gen. – nelíbí se mu. Chybí úcta k věcem, lidem; všeobecně.
ZRB3-M59	Mladí žijí jiným životem; technika, kariéra, vliv na vztahy. Neúcta.
ZRB4-Ž63	Mladé gen. fandí, hodná vnoučata, ráda vidí jejich aktivity,možnosti.
ZRA1-M44	Obecný pohled; úpád morálky. Starší gen.- nevadí mu,neobtěžují ho.
ZRA2-Ž37	Gen. rodičů – byla jiná doba, byty, práce, alespoň co říkají. Vesnice.

Výsledky se zřetelem k výzkumným otázkám – 3, 4:

Otázka č. 3	V jakých souvislostech se generace vzájemně setkávají?
/Kat. SEN, ZR/	Setkávání – mezigenerační kontakt v rámci rodiny.
SEN1-Ž69	Návštěvy vzájemné, děti/vnučky, nepravidelně, různě často. + tel.
SEN2-Ž84	Dobrý vztah má s dětmi, rodina i vnoučata ji navštěvují v DpS + tel.
SEN3-Ž85	1-2 x týdně návštěvy obou dcer, zetě, méně s vnoučaty. + tel.
SEN4-Ž86	3 dcery, návštěvy 1x t., 1 x m., ze zahr. tel. + dle možností. Vnuk tel.
SEN5-M77	Kontakty se synem – návštěvy, s bratrem – asi 1x za měsíc 3-4 dny.
SEN6-M69	Společný zájem s vnukem; hlídání vnuků /žena/; oslavy, na kávu ap.
ZRB1-Ž63	Vztahy s dcerou, vnučkou, důvěrně blízké. Rodiče nežijí, syn.
ZRB2-M57	Dcera doma; dcera, syn několikrát týdně domů, matka 76, návštěvy!
ZRB3-M59	S dcerami se stýkají, ale málo. „Mladí dneska nemají čas“; daleko.
ZRB4-Ž63	S rodinou dcery, 4 vnuci, vzájemné návštěvy, výpomoc; u syna tel.
ZRA1-M44	Rodina, dcery – společné výlety apod. Matka 82 let, v bytě, návštěvy.
ZRA2-Ž37	Švagrová – hlídání dětí /4, 2/. Synové. Prarodiče – do 12 let 1x týd.!

Otázka č. 4	Vytvářejí se mezigenerační vazby také jinde než v rodině?
/Kat. SEN, ZR/	Setkávání – mezigenerační kontakt mimo rodinu.
SEN1-Ž69	Ne, ani dříve během života. /Děti ve vesnici/. Přítelkyně– vrstevnice.
SEN2-Ž84	Dříve přátelé dětí; dobrovolnice z charity; dobrovolnice v DpS.
SEN3-Ž85	Jen v rodině i během života, ani v DpS kontakty nevyhledává.
SEN4-Ž86	Jen v rodině. Snad za ní bude chodit dcera soc. prac. k aj konverzaci.
SEN5-M77	Každá generace má svůj okruh přátel. Mladší přátelé. Sport. zájem.
SEN6-M69	Př. dcery přítele muzikanta – společné hraní. U3V, otevřený, aktivní.
ZRB1-Ž63	Vztahy nezávislejší na věku. Vrstevnice dcery na kávu, malé město.
ZRB2-M57	S mladší generací se kromě rodiny nevidá.
ZRB3-M59	S mladými by si neměl co říct; o drogách, pc... přetechnizovaný svět.
ZRB4-Ž63	Zájmové kroužky – jóga, U3V, TP, Angl. – lidé i jiných generací.
ZRA1-M44	Starší přátelé v restauraci, sportovní zájmy, napříč generacemi.
ZRA2-Ž37	Setkání s vrstevníky – na ulici ve městě apod. Jinak málo kontaktů.

4.1.6 Výsledky – celkové shrnutí, obecný pohled

V rámci výzkumného vzorku /který může být, vzhledem k náhodnému výběru a samostatnému rozhodnutí dotazovaných k účasti na výzkumu, relativně pozitivním vzorkem/ z výzkumu jednoznačně plyne, že velká většina mezigeneračních kontaktů se odehrává v rodině, kde podoba vztahů může být velmi různá, nicméně rodina funguje stále jako podpůrné prostředí a vzhledem k seniorům – vždy alespoň některé z dětí žije v blízkosti seniora, někdy za cenu stěhování jedné či druhé strany, a existuje zde oboustranná vazba.

Mimo prostor rodiny se mezigenerační kontakty odehrávají nejčastěji formálně v pracovním prostředí nebo v rámci osobních zájmů, které aktivní jedinci udržují nejméně do raného seniorského věku. V kategorii ZR byl u těchto zájmů a mezigeneračního kontaktu patrný v některých případech i motivační charakter vztahů.

Z hlediska pohledů generací na sebe navzájem vystupuje asi nejvýrazněji pohled seniorské generace na mladou populaci, srovnání hodnot a proměny doby; a také jeden z názorů, který tvrdí, že generace ve společnosti existují nezávisle na sobě, což neodpovídá jednomu ze základních principů, které jsou prosazovány v rámci společenské soudržnosti a vytvoření společnosti pro všechny generace na základě programu přípravy na stárnutí a podobně zaměřených mezinárodních programů.

Spíše pozitivní je obraz konkrétních mezigeneračních vztahů v generaci ŠK vzhledem ke generaci ZR a SEN, kde se objevoval i mezigenerační kontakt mimo rodinné prostředí založený na pomoci, nebo vzájemném předávání zkušeností /také z pohledu ZR/, v kategorii DO je u dvacetiletých /studujících/ jedinců patrný větší ústup k vlastní vrstevnické skupině a u třicetiletých opětovná silná orientace na rodinu, která je vůbec nejvíce zřejmá v kategorii ZR. /Kategorie SEN je z pohledu „rodinného zaměření“ vyvážená/. To odpovídá mimo jiné životním a vývojovým obdobím, ve kterých se dotazovaní právě nacházejí. Ve všech kategoriích se projevují výrazně také osobnostní charakteristiky dotazovaných v pohledu na vztahy a jejich význam obecně.

4.2 Diskuzní skupiny

4.2.1 Diskuzní skupina 1.

Skupina byla vedena v rámci kurzu trénování paměti, po jeho skončení, v klidné místnosti za účasti 5 členek, z nichž některé opustili skupinu dříve.⁶ Průběh diskuze byl písemně zaznamenáván moderátorem = výzkumníkem.

Členové skupiny č. 1:

- 1 – VŠ učitelka /exaktní vědy/, věk 60 let. Bydliště – hl. město. Rodina: manžel 68 let, děti 33, 32 let. Maminka – 84 let, žije samostatně asi 100 km od Prahy. Zájmy – četba, cestování, nyní i „cvičení mozku“. Velice aktivní, věcný a konkrétní projev, povzbuzuje skupinu i ji určitým způsobem vede.
- 2 – žena – věk 45 let, rodinný terapeut a lektor. Bydliště – malé město. Rodina: 2 dcery a manžel. Ze zájmů – sport, vysokohorská turistika. Ostatní informace nezjištěny. Zapojuje se do diskuze, vnímavá, naslouchá ostatním.
- 3 – všeobecná sestra, věk 50 let. OSVČ. /kurzy hubnutí, přednášky na zdr. témata pro zdravotní sestry nebo i seniory v rámci DpS; na téma výchova k rodičovství na školách 2.stupeň ZŠ, 1.-3. ročník SŠ/. Bydliště – město. Rodina – manžel, děti 27, 23 /synové/, 20 /dcera/. Rodiče – důchodci. Zájmy – „není čas“. Věřící, občas duchovní akce, pořady, přednášky. Aktivní, iniciativní, v diskusi otevřená.
- 4 – údaje nezjištěny, žena – věk cca 50 let, pracovník v zařízení pro seniory v hl. městě. Do diskuze se zapojuje jen krátce.

⁶ Skupinu tvořilo pět žen, čas setkání byl předem oznámen. Komunikace probíhala v klidném prostředí a byl pro ni dostatek prostoru, byla omezena pouze časem přítomných. V době od 16.20 do 16.30 hod. se účastnily pouze ženy 1 a 2. V době od 16.30 do 17.00 hod. byly ve skupině přítomny všechny ženy, žena č. 4 vstoupila do skupiny pouze krátce, spolu se ženou č. 1 skupinu opustila okolo 17.00 hod., zbylých třicet minut probíhal tedy rozhovor mezi ženami 2, 3 a 5. Žena č. 1 opustila skupinu v průběhu 2. tématu, ke třetímu tématu se vyjádřila.

5 – pečovatelka v domově důchodců, věk 38 let. Bydliště – na venkově. Rodina – 2 děti a manžel. V diskuzi spíše v pozadí, zapojuje se vždy krátce a věcně, více v závěru diskuze, kdy byl rozhovor dynamičtější.

M – moderátor/zapisovatel

Shrnutí diskuzní skupiny č. 1 – tabulka:

Téma 1 – Možnosti setkávání
<p>1. Setkávání – 1. – akce pro seniory – celoživotní vzdělávání, dopravní prostředky, rodina!, zaměstnání, dovolená – sport. 2. – Studenti na praxi, vrstevníci dcer, volnočasové aktivity /př.. vysokohorská turistika a příprava/ – různé věkové kategorie. 3,4,5 – obdobně, především rodina.</p> <p>2. Další události – /venčení psů/, školní besídky, besídky pro seniory – na vesnici, či v DpS: 1,5 velmi pozitivně, 3,4 – negativa – pozdní stáří, nezájem seniorů, hluk, vlastní režim. /demence/. 2 – neutrální pohled – př. z rodiny – zdravý x nemocný senior – různé prožívání stáří a společenských kontaktů.</p> <p>3. Vztahy a soužití v rodině – Obdobné zkušenosti s postupným zhoršováním zdravotního stavu u rodičů – 2,3. „Pasivní“ soužití s otcem v rodinném domě – 2. Návštěvy – setkání doma x v restauraci. Řeč především o rodičích – starší generaci. /Mladší – kontakt v zaměstnání, děti – „mimo domov“/.</p> <p>4. /Rodinná setkání jako společenská událost/ – vlastní zkušenost 1 – pocit, že se poslední dobou tento druh setkávání „rozmáhá“ – setkání jmenovců, rodin apd. Tisk, kolegyně. <i>Společenský otec</i> – 2.</p>
Téma 2 – Osobní názory, pohled na jiné generace
<p>1. Mladší generace má „ostřejší lokty“ – 4.5. 3 – fandí jim, hrozně jim to přeje. 2 – závidí jim to. 1-x 3 – výchova, zamlada neměla to sebevědomí, jaké by měla teď, a jaké mají mladí dnes. Podnikavost.</p> <p>2. /Úcta a respekt ke stárnoucím rodičům, moudrost starších/ – 3. Z osobní zkušenosti – vlastní negativa. 1 – souhlasí, všeobecně mít respekt ke starším lidem a jejich vědomostem, zkušenostem.</p> <p>3. Výchova, vzory v rodině a odpovědnost, ideál. – 3. Chybí vzory otců, mladí nemají zodpovědnost a ideál k založení rodiny. Pohodlnost – nevěle obětovat se pro dítě. Omezení, bavit se. 2,3,5 – shoda. 2,3,5 – stálá péče ze strany rodičů o dospělé děti – spolupodíl obou generací na těchto problémech. 2 – opačný pohled, vidí poučení u mladší generace /vlastní zkušenost/. Dříve tlak společnosti, někdy neuvážené vrhání se do manželství. 3 – možná i z toho plynoucí obava dnešní mladé generace.</p> <p>4. /Vývoj společnosti jde rychle kupředu/ – 2. Množství nových zkušeností, informací, možností. <i>Nevýhoda ve vývoji vztahů</i>. Myslí, že předchází dospěje s časem „k nějakému rozumnému středu“.</p> <p>5. V domovech důchodců velká degradace lidí. – 3. 2. Souhlasí – také v nemocnici /personál, neúcta/.</p> <p>6. Sociální zařízení jako DpS = rodinné prostředí. 4. – naopak, v DpS vzájemná úcta, důvěra, sdílení, nesouhlasí s předchozím. 5,1 – přidávají se, souhlasí, DpS = kvalitativně jiné vztahy, domov, rodina.</p>

Téma 3 – Význam mezigeneračních vztahů

- 1. Vzájemná motivace /demotivace/** – **1.** Brát si elán od mladých, učit se respektu ke starším. **3.** – Mladí dodávají elán. /Někdy však i uvědomění si vlastního stárnutí/. **5.** – Obdiv mladé, avšak bližší vztah má ke starší generaci. S mladou generací zcela odlišné zájmy apod. **2.** – s mladými srovnání, snaha dohnat, co ještě může. Stejně tak srovnání s aktivními seniory /70 let/, sportovci: **2** – motivace, snaha se jim vyrovnat, **3** – obdiv, vědomí, že sama už na velké sportovní výkony nestačí.
- 2. /Srovnání dnešního a dřívějšího způsobu života/** - **5.** Stabilita stáří – př.. „babička“ v DpS, spokojená se svým životem, přestože nikde daleko nebyla, celý život v jedné vesnici: **3.** – „moudrost stáří“. **2.** – někdy příliš mnoho možností, které se dnes lidem nabízejí.
- 3. Vzájemné učení se** – **3.** Názor, že děti už si jich tolik neváží, chytřejší, schopnější v některých věcech než oni. Př.. počítač, ji učil syn, ona pak zase svého otce: **2** – to, že jsou děti schopné učit své rodiče na počítačích, nevnímá jako problém. V jejich rodině si vzájemně předávají zkušenosti vnuci s dědečkem. /Počítač x technické záležitosti/. Tyto vztahy vnímá jako velmi dobré. **5** – souhlasí, že blíže k sobě mají dědeček a vnuci, ob generaci, podobná zkušenost i v DpS. **3** – *jejich rodina hodně materialisticky zaměřená, význam práce, vztahy v pozadí, v rámci generací odlišný způsob života.*

Celkové shrnutí skupiny č.1.

Velmi podnětná skupina s mnoha tématy, zároveň původně základ pro skupinu č. 2. **V části 1** vznikla dvě základní témata – setkávání, možnosti; a obecně přijímání vnějších podnětů seniory při zhoršujícím se zdravotním stavu. **V části 2** to byla průraznost a sebevědomí mladší generace a naopak zamyšlení nad její odpovědností /nezodpovědností/ a schopností či nezávislostí v partnerských vztazích; při zakládání rodiny. Ke starší generaci téma degradace lidství x důvěry a rodinného prostředí v DpS a obdobných zařízeních. **V části 3** se rozvinula debata v duchu shrnutí člena 1. – „stačit mladším“, brát si od nich elán; a najít respekt ke starším, uznání, motivace – být jako oni dnes. Pohled na seniory /i na sebe sama/ – možnosti ve stáří, možnosti komunikace s mladšími, v čem si udržet jejich úctu. Znalosti, technika a vzájemné „učení se“. Objevilo se téma rychlého vývoje společnosti i vztahů a také téma „stability“ ve stáří.

4.2.2 Diskuzní skupina 2.

Tato skupina byla pro přehlednost rozdělena na dvě části. V 60 minutách se věnovala nejdříve tématu setkávání v rámci rodiny /2a/. V další části se věnovala tématům podle základního schématu ostatních skupin /2b/. Obojí je zde uvedeno odděleně ve stručném shrnutí. Skupina byla vedena méně formálně, v bytě matky jednoho ze členů, základní rámec byl však určen. Členové skupiny se zčásti znali. Průběh diskuze byl písemně zaznamenáván moderátorem, kontrolně také nahráván. /Celou verzi části diskuze – setkávání v rámci rodiny lze nalézt v přílohách/.

Členové skupiny č. 2:

1. – Žena, 42 let, farmaceutický laborant. Rodina: manžel a tři děti – 15, 11, 7 let. Žijí v bytě 5+1, v hlavním městě. Rodiče – matka 62 let, otec, 67 let, /bratr 38 let - na vesnici, 2 děti/. Rodiče manžela. Zájmy: tanec, sport.
2. – Žena 45 let, systémový inženýr. Rodina: manžel a 3 děti – 14, 17, 20 let, studující. Žijí v bytě 3+1, v hlavním městě. Rodiče – otec 69 let, manželovi rodiče – oba 74 let. Zájmy: osobnostní rozvoj, krajina, meziprostor.
3. – Muž, 58 let, programátor. Rodina: dcera 26, syn – 29let. Žije v bytě 2+1 s dcerou, syn žije samostatně. Bratr + rodina, tchán + rodina. Zájmy: hudba aktivně, turistika, přátelé, umění pasivně.
4. – Muž, 53 let, programátor. Rodina: žena a 3 synové – 25, 23, 18 let, žijí v bytě, v hlavním městě. Rodiče – matka 88 let. Zájmy: sport, příroda, cestování, kultura.

Shrnutí diskuzní skupiny č. 2a – tabulka:

Téma = Možnosti setkávání v rámci rodiny + souvislosti
<p>1. Rodinná setkání jako společenská událost – Celá rodina se tradičně společně setkává: 1.,2. – 1x za rok se sejdou tři rodiny dětí prarodiče, který tradici zavedl. Doma. /1. Na podzim, asi 25 lidí. Asi jedna z mála rodin. 2. Po Vánocích, od jejího dětství, asi 40 lidí. Jako dítě to neměla ráda, dnes je to „úžasné“. 3. – setkávají se takto v hospodě, nejméně 2x ročně, sourozenci se svými partnery, asi 20 lidí. Myslí, že se baví napříč generacemi. 4. – Celá rodina se sejde výjimečně. Scházejí se jen s rodinou tchýně, přirozeně, na chatě, na Vánoce apod. <i>Před pěti lety chodila ještě tchýně i k nim.</i></p> <p>2. Návštěvy rodičů: 4. – Vždy navštěvovali matku, více sestru, nyní matka v ošetrovatelském domově</p>

poblíž svého bytu, v týdnu denně ji navštěvuje sestra, o víkendu se u ní střídají s bratrem, se kterým se vídají velmi málo. **3.** – Navštěvoval matku, i setkání, při kterém si není co říct, mu připadá důležité obzvláště pro starého člověka, kterému ubývá přátel. /4. Souhlasí, i matka pocítí, když by za ní více dní nebyli/. **1.,2.** Vzájemné návštěvy s rodiči doma, problematický kontakt. 1. – Rodiče by byli rádi, kdyby jezdili oni k nim, časově náročné. Jejich návštěvy jsou krátké, půl roku pak bývají na chatě. K rodičům /jejím i manžela/ jezdí asi 3x za rok. 2. – u rodičů manžela zavedené setkávání při oslavách u oslavence, manžel – pravidelné návštěvy rodičů 1x týdně, ona s ním asi 1x za měsíc. = Základní pravidla mezigen. vztahů. Rodiče raději přijímají návštěvu doma /horší chůze, psi/.

- 3. Vztahy prarodiče x vnuci:** Zmíněny okrajově. Vnuci mají obvykle své zájmy. **3. X 1.** Nerozumí tomu, proč nemají prarodiče větší zájem o vzájemné setkávání s vnuky. Na návštěvách jsou jen krátce. **2.** Na pravidelné návštěvy vnuci nechodí, prarodiče je sami nezvou, i když se ptají, proč neprijdou. **4.** Při návštěvách tchýně obvykle děti přijdou jen na chvíli, ke stolu, jinak více u počítačů. K malým dětem neměla tchýně vztah, postupně si k sobě cestu našli. Některý syn se k ní např. chodil učit, sdílení zážitků, společná návštěva filharmonie apod.
- 4. Rodiče se sami neozvou, čekají na kontakt: 1.,2.** Společná zkušenost, rodiče čekají na kontakt z jejich strany: 1. Tchýně jim nikdy do ničeho nemluví, to je ráda, avšak sami se rodiče neozývají. Sestra 2. matce volá pravidelně každý den, což ona očekává. 4. Též jeho žena volá matce každý den.
- 5. Autonomie rodičů: 1. Viz bod 3.** Rodiče stále soběstační. Neví, zda jim vadí či nevadí, že se tak málo stýkají. **2.** Matka byla hodně aktivní, měla druhého muže, působila samostatným dojmem. Přesto občas zavolala, proč jí nevolá. Setkávají se někdy i po náhodné domluvě ve městě v kavárně. *Otec podruhé ženatý s mladou ženou, 69 let, věk si nepřipouští, udržuje mladou mysl.* **3.** Zdá se mu, že dokud nejsou rodiče osamocení a jsou zdraví, není třeba se zas tolik /a násilím/ stýkat. **4.** Vždy se mu zdálo, že jeho matka jejich návštěvy nepotřebuje. Nikdy si však nestěžovala, nevyjadřovala své potřeby; nebránila se jim, ale nepřijímala s výraznou radostí dárky, ani květiny. 3. Těžká otázka, jak moc rodiče potřebují setkávání a péči v situaci, kdy jsou ještě samostatní... 4. Souhlasí.
- 6. /Vztahy se sourozenci, vzájemná výpomoc s dětmi/** - zmiňuje 4., sestra žije bez partnera, děti u ní bývaly v létě, vzájemná pozvání.
- 7. Cílené pěstování vztahů s vlastními dětmi: 3.** Pravidelné setkávání se mu v dnešní době připadá jako velký problém, proměna společnosti. 1.,4. Souhlasí – jiné vnímání času, „dá se užít lépe“. **2.** Zatím je „doma“, s dětmi mají pravidelně vyhrazené odpoledne v pátek, kdy si povídají, hrají hry apod., totéž při společných dovolených, je to pro ni vzácné. **4** – Když potřebují s dětmi o něčem pohovořit, scházejí se nejlépe v čajovně /žena/, nebo v noci doma /on/, když je klid. **1.** Snaží se každému věnovat individuálně 20 min. po příchodu ze školy. i kolem půlnoci, často ji to nebaví, nezajímá, ale přijde jí to důležité. Probírají jejich témata!, /ne, co zajímá ji na dětech/.
- 8. Zabývat se tématy druhých: 3.** Měl tuto zkušenost se svou babičkou, která se zabývala jejich tématy už jen proto, aby měli o čem mluvit, rádi k ní chodili. V mezigeneračním kontaktu preferuje

lehká, univerzální témata, kde nehrozí konflikt. /Př.. četba, hudba, apod./ **2.** Zmiňuje, že syn odchází namísto, aby se pouštěl do vážné debaty s otcem a přidal svůj názor, který ji zajímá. **4.** Nevěří třeba tomu, že by ho přesvědčil, zbytečný konflikt. *Jeho bratr s otcem se takto rád hádal, různost povah.*

3. Učit se nové věci, vzdělávat se, udržovat tak nezbytně! Krok s mladou generací. /Př.. technika/.

9. Děti doma x z domu: 3. – zásadní změna, po odchodu syna dříve 1-2x týdně, nyní 1-2x měsíčně. Dříve doma pravidelné společné večere. Komunikace přes sms, hledat možnosti apod. **4.** Záleží na povaze, vůli najít si čas pohromadě. **1. 2.** – X, viz bod 7.

Celkové shrnutí skupiny č. 2a

Tato skupina se věnovala především mezigeneračnímu setkávání v rámci rodiny. /Další témata jsou krátce shrnuta níže/. Žijící rodiče členů jsou s výjimkou 4 stále soběstační, člene 1 není jasná míra /konkrétně/ jejich zájmu o mezigenerační kontakt. Člen 3 zdůrazňuje význam cíleného pěstování vztahů s mladší generací a věnování se jejich zájmům či tématům, aby se udržela komunikace a vazby, které s přibývajícím věkem pro něj nabývají na hodnotě. Tři ze členů /1-3/ se pravidelně jedenkrát nebo i vícekrát za rok setkávají organizovaně v rámci širší rodiny. Členové skupiny /1,2,4/ udržují vztahy se svými rodiči, i když spíše v malé míře, nikde nejde např. o přímé rodinné soužití. Rodiče 1 a 2 mají stále vlastní partnerské vztahy. Více času tráví zřejmě celá tato skupina se svými vrstevníky. Jezdí také na společné akce, kde se objevuje i mladá generace. Vztahy mezi generací prarodičů a vnuků jsou u této skupiny řídké, zdají se být většinou spíše neutrální, nebo zde panuje nezájem jedné či druhé strany. /Toto téma však nebylo mezi členy v rámci diskuzní skupiny hlouběji zkoumáno/.

Shrnutí diskuzní skupiny č. 2b – tabulka:

Téma 1 – Možnosti setkávání

- 1. Mimo rodinu – 1.- 4 .** Turistický /společenský/ klub. **2.** – v práci: **4.** – v pracovní rovině jiné role. **3.** V práci po počátečním ostychu navázání komunikace, ztratí se věkový rozdíl. **1.** Ráda se stýká se spolužáky syna, mládež, inteligentní, zasměje se s nimi, popovídá. **2.** Klub orientačního běhu, společné téma: **3.** Souhlasí, vodácký klub, nezáleží na věku. **3.** Jiné zájmy, náhodně – viz Téma 3.
- 2. Vazby s mladšími?: 4.** Hodně saturované turistickým klubem. **3.** Možná nastane změna, až budou mít děti vlastní rodiny. **4.** Zatím je to stále tak, že jsou každý se svou generací. Mají styčné body, což je dobře. Stále ale rozdíl mezi generacemi, drží každá více spolu. Oceňuje, když někdo mladší

přijede na akci i sám, bez toho, že by tam byl někdo z mladších. 3. Zda by jel s mladými – váhá, zda by to s nimi zvládal. Zatím stále mladí jezdí s nimi /sportovní a poznávací akce/, je to pro ně lákavé.

Téma 2 – Osobní názory, pohled na druhé generace.

- 1. Jiné generace:** 1. Nemá pocit, že by jí někdo z prarodičů dal nějakou moudrost. 4. Nevidí rozdíly ve způsobu života se změnou času. Irituje ho, jak se chovají mladí lidé v mhd, po ulicích – kouří, sprostí, drogy. To ale není celá generace, navíc to asi bylo i za nich, ale nevnímali to tak. Nemá pocit, že je generace v zásadě jiná. Potřeba provokovat u mladých stále. Jiné podmínky, více cestujících apod. 3. Souhlasí. 1.,2. Souhlasí, generační konflikty a negativní pohled starých na mladé byl stále. 3. Mládež nevychovaná, kazí mravy – nesmysl, viz ekonomická kriminalita, to nejsou „teenageri“, ani mladí. Změna není generační, ale celospolečenská, mění se všichni.
- 2. Změna s dobou:** 3. Kdyby dříve měli mladí tytéž možnosti, chovali by se stejně jako dnes. V zásadě jsou lidé stejní /co se týče mravnosti apod./ jen ovlivnění životními podmínkami. 4. Souhlasí. Př. soužití dětí/rodičů za války, v 50. letech zcela jiné než dnes. 2. Mnohem méně fyzické práce než dříve: 1.,3. Souhlasí. 3. Více času, čas se uvolnil všem. Práce v domácnosti obecně ubylo, nenutil děti doma do práce: 1. Jen teoreticky více času. Prakticky méně, čas jinak trávený, př. více kulturních akcí. 2. Mnohem více informací, které je nutno vstřebat během dne. 4. Souhlasí. 3. Schopnost čas využívat. 2. Facebook, cokoli virtuálního vnímá jako trénink způsobu myšlení: 3. Souhlasí. Email, pomáhá přidávat k běžným vztahům. 4. Email, písemně, řešili i některé zásadní rodinné vztahy.

Téma 3 – Význam mezigeneračních vztahů

- 1. Kontinuita života:** 1. Př. 1x za 2 měsíce jezdí za sousedkou z chaty do DpS, má ji spojenou se svým dětstvím. Ostatní tam sledují, kdo přišel, nepřišel. 3. Trvalost vztahů, viz bod 5.
- 2. Ztráta významů, proměna doby / Podoby rodiny:** 4. Změny doby jdou rychleji než dříve, překračují generace. Dříve ještě generace dožila po svém, dnes už za nich se vše mění a musí se snažit stíhat /významné změny způsobu života/. 1. V určité době při starostech o děti by si přála mít maminku doma k pomoci, to myslí, že se vytratilo. i jako stará by si to přála. V domě, ulici apod. /“Cikánská rodina“/: 4. Dříve bylo samozřejmé, že rodina, příp. obec se postará o rodiče. 3. Každá rodina si to tak může zařídit. 4. „Rozstěhování“ rodin vidí jako velký posun i za jejich generace. 3. Jestli společné vícegenerační bydlení není příliš velká bariéra pro vztahy. Idyla, která má i své negativy. /Př. „rovnání hrnků, skládání cích“ po svém způsobu/. Nevýhody = odůvodnění se stěhovat od sebe. 4. Závisí na vztazích v rodině, vzdálenosti, individuální! 3. Masivní rozdíl, rodina stále častěji daleko rozestá po světě. 4. Nevýhoda pro staré, kteří s tím nemohou nic dělat.
- 3. Vzájemné obohacování:** 4. Člověk by se neměl vydělovat, škoda být odříznut ke své generaci, všechny generace si mohou něco dát navzájem. Od každé lze něco přijímat.
- 4. Naplňování potřeb:** 2. Potřeba být někomu užitečný, někam patřit, čím je člověk starší, tím více =

hl. význam vztahů v rodině.

- 5. Změna významů s věkem: 3.** Malé děti – komunikace nutná pro jejich výchovu. Důležité hodně pro staré lidi – osamocení, které narůstá. Ztráta blízkých. Mít komu říct: „a pamatuješ...“. V sousedství, stejné zájmy apod., nemusí to být nutně jen rodina. Trvalost vztahů: S bývalou spolužačkou chodí navštěvovat učitelku francouzštiny, pravidelně 1x za rok, setkání i s jejím manželem.

Celkové shrnutí skupiny č. 2b

V části 1 jsou zmíněna „mimorodinná“ setkání s jinou generací především v rámci zájmových aktivit, v práci. Později v tématu 3 se však u dvou členů objevují také pravidelné návštěvy vyplývající z kontaktů během života /sousedství, učitel-žák/.

V části 2 se členové skupiny víceméně shodují na myšlence, že způsob života lidí je ovlivněn celkovými podmínkami a proměnami doby, a že mimo těchto vlivů nejsou u generací po sobě následujících významné generační rozdíly. „Generační konflikty a negativní pohled starých na mladé byl stále“. **i v části 3** členové zmínili proměnu doby, v souvislosti se změnou významů tradičních rodinných vazeb či společného soužití. Další významy /vztahů/ určené dotazovanými bychom mohli nazvat vzájemným obohacováním a naplňováním určitých potřeb, např. potřeby někam patřit, v průběhu vlastního věku být součástí rodiny /výchova, zázemí/, ale i dalších trvalých vztahů.

4.2.3 Diskuzní skupina 3.

Tato skupina byla vedena v rámci vlakového výzkumu, její členové se vzájemně znali, neměli vztah k tazateli, vraceli se z týdenního společného cyklistického pobytu. Dva ze členů byli manželé. Diskuze trvala přibližně 65 minut, včetně uvedení do tématu.

Členové skupiny č. 3:

1 – žena, 50 let, vzdělání VŠ, učitelka, bydliště – vesnice. Zájmy: sport, malování, četba, vaření. Rodina: manžel /50/, syn /19/ - žije s ní, dcera – studium v zahraničí, od 19 let „z domu“. Další rodina: bratr /47/ s rodinou, tchýně /73/ zemřela, matka /67/. S otcem nevyrostala, zemřel /73/ před 5 lety.

- 2 – muž, 47 let, vzdělání SŠ, obchodník, bydliště – bytový dům ve větším městě. Zájmy: motocyklový sport, cykloturistika. Rodina: manželka /43/, syn /23/, dcera /19/ - žijí všichni společně. Další rodina: tchýně /70/ v důchodu, rodiče – matka zemřela před třinácti lety /65/, otec před čtyřmi lety /84/.
- 3 – muž, 47 let, vzdělání SŠ, novinář, bydliště – město. Zájmy: cyklistika, závody silničních motocyklů, pes. Rodina: Žije sám. Manželka /47/, děti /24, 22, 20/, žijí jednotlivě. Další rodina: matka /68/, sestra /44/, nevlastní bratr /46/ - vídají se 1x za rok, učitel. Otec – zemřel před třinácti lety /62/.
- 4 – žena, 43 let, vzdělání SŠ, signalistka, bydliště – menší město, byt v pronájmu. Zájmy: všeobecné – pes, turistika, kolo, knihy, kino, divadlo. Rodina: Žije sama se psem, vdaná, manžel sám /47/. Děti /24, 22, 20/ - mají vlastní rodiny. Další rodina: matka /75/ - žije sama, sourozenci – 45, 43 let, mají vlastní rodiny. Vztah mají vřelý, vídají se 2-3x do roka. Otec zemřel před dvaceti lety /53/.

Shrnutí diskuzní skupiny č. 3 – tabulka:

<p>Téma 1 – Možnosti setkávání</p> <p>1. Soužití v rámci rodiny: 1. Děti už s nimi většinou společně nebydlí. 3.,4. Vídají se 3x v měsíci, jednotlivě s rodinami dětí, po vzájemné dohodě. <i>Vnučka půl roku</i>. Celá rodina asi 3-4x v roce při oslavách apod. 2. S manželkou a dětmi téměř každý den, tráví spolu asi 1 hodinu denně, každý má své zájmy, práci. V blízkosti žije tchýně, se kterou mají vzájemně dobré vztahy /setkání asi 1-2x týdně/.</p> <p>2. Mimo rodinu: 1.-4. S mladší gen. v práci. 2. – obecné příležitosti, nic významného. Spolužáci dcery. 3. Příležitosti k setkání: hospoda, koncerty – kluby pro mladé, motocyklové závody. 1. Pravidelně k nim přicházejí spolužáci syna – /ona/ každý den vaří. 5-6 nejbližších zná, i jejich názory, povídají si, zkoušejí u nich s kapelou. 4. S mladší gen. jen v práci. 2,3,4 – se starší generací téměř jen v rodině /rodiče, tchýně/, sami už se jí přibližují. 1. Se starší gen. v turistickém oddíle, kde je nejmladší /lidé nad 60 let/, společné oslavy apod. Žije nyní v zahraničí. Bývalí sousedé /nad 60/, blízký vztah dříve s babičkou /+73/.</p>
<p>Téma 2 – Osobní názory, pohled na jiné generace</p> <p>1. Vzácné rady kolegům: 1. V práci v podstatě nejstarší, diskuze o životě, „vzácné rady“. 3. Mladí v práci: Tendence paušalizovat celou skupinu / v člověku zažité/, když přijde do práce někdo nový mladý, vnitřně s tím bojuje – spíše profesní záležitost /<i>nespokojenost s přístupem, způsoby</i></p>

mladých: nezkušenost? – 4, nenechat si poradit – 2,4, prvotní nadšení? – 1, přehnané ambice? – 3, jednoduché konflikty – 3/. 1 – opačná zkušenost, mladí si žádají rady, vděční za tipy. Závisí na prostředí, profesi. 4 – souhlasí /zdravotnictví x žurnalistika – předávání zkušeností/.

- 2. Mladí – pozitivní pohled: 4** – osobní názory veskrze dobré, „mladí je mladí“. **2** – Sami nebyli lepší. **3** – snaha nebagatelizovat, ve všech generacích si dovede najít lidi, se kterými má dobrý vztah, snaží se o to.
- 3. Mladí – negativa: 3** – povrchnost. *Ví, že na to vždy staří nadávají. 2,4,1 – souhlasí /více forma než obsah; sama měla starosti např. s módou v 15, 20 letech; svou rodinu přitom nebere v potaz/.*
- 4. Mladší či starší přátelé: 4** – Je ráda, že nemá dvacetiletou kamarádku, dcera jí stačí. Mladší kamarádka z práce /35 let/, mladší by už měla tendenci moc radit: **1** – Je to i těžší udržovat vztah s mladým člověkem. **3** – Chtěl by mladšího kamaráda, ale také by ho musel „poslouchat“ /≠být poslušný/.
- 5. Souhrn – 2: Mladší generace** se mu jeví mnohem flexibilnější než jejich, schopnost rychleji vstřebat změny apod. Ovšem zjednodušené vidění světa, černobílý pohled. Něco je špatně – tedy a priori pro celou generaci, nehledají důvody proč, nemají zkušenosti. **3** – souhlasí. **2 – starší lidé:** /z práce, tchýně a okolí/ – větší strach z budoucnosti, obecně na ně nyní příliš rychlé změny, i v globální otevřenosti. Menší průbojnost, spoléhání se spíše na sociální jistoty. Sám se bojí, že brzy tento strach bude mít.

Téma 3 – Význam mezigeneračních vztahů

- 1. Vztahy s lidmi obecně – 2.** Např. v profesi jsou pro něj významné, jakékoliv. /Každý člověk je jedinečný, stejně tak každý životní věk, různé pohledy na život/. Ani nad mladou generací nemůže „lámat hůl“ či je moralizovat. **3.** Mezigenerační vazby = zásadní téma v mezilidských vztazích. Dnes a před dvaceti lety by byly odpovědi výzkumu dle něj podobné, co se týká mezigeneračních vztahů: **1.** Nesouhlasí, myslí, že vztahy s dětmi se změnilly /posunuly/, také názory mladých; vlivy výchovy apod.
- 2. Od každé generace něco: 2.** Nevyhýbá se setkání s žádnou generací, každý mu může něco přinést:
4. Souhlasí. Největší význam pro ni mají vztahy s rodinou a vrstevníky. **1.** Z mladší generace člověk mimo jiné čerpá humor a elán. **3.** Řekl by, že nedává přednost svým vrstevníkům, ale lidem, kteří mají podobné zájmy, pohled na kulturu apod., aby si s nimi měl co říct.

Celkové shrnutí skupiny č. 3

Názorově a aktivitou členů poměrně vyvážená skupina. Členové 2 a 4 mají mezigenerační vazby spíše v rámci rodiny, u členů 1 a 3 se objevují i další kontakty a otevřené názory. **V části 1** shrnuli členové způsoby setkávání s jinými generacemi, z mladší generace se stýkají se svými dětmi případně jejich spolužáky /1,2/, všichni také s kolegy v práci. 3 se s mladou generací setkává i v rámci svých zájmů a volného času. Se starší generací se mimo rodinu setkává jen členka 1 a to v klubu turistů nebo s bývalými sousedy, ostatní se shodují na tom, že už se sami věkem přibližují nejstarší generaci a starších tak „ubývá“. **V části 2** se objevilo téma konfliktu generací v práci, naopak 1 zmínila dobré vztahy s mladými kolegy. Kromě toho členové sdílejí v podstatě pozitivní pohled na mladou generaci: sami nebyli lepší; vztahy lze navázat napříč generacemi apod. Člen 2 zmiňuje větší flexibilitu. Členka 1 dodává, že udržovat vztah s mladým člověkem je obtížnější, také členka 3 je ráda, že nemá kamarádku mladší 35 let, měla by asi tendenci jí příliš radit. Jako negativa mládí zmiňují členové povrchnost, nezkušenost, zjednodušené a černobílé vidění světa. Ke starší gen. člen 2 připojuje strach z budoucnosti a příliš rychlých změn, ze strany seniorů, spoléhání se na sociální jistoty. **V části 3** byl zmíněn obecný význam vztahů, vztahy mezi generacemi členem 3 pojaty jako zásadní téma, které se s dobou nemění. Vzájemné sdílení zkušeností. Vztahy s rodinou a vrstevníky x s lidmi podobných zájmů.

4.2.4 Diskuzní skupina 4.

Diskuze č. 4 proběhla v Ústavu sociální péče, účastnilo se jí pět členů, z nichž jedna členka se do diskuze zapojila jen jako pozorovatel s vlastním závěrečným komentářem. Diskuze se účastnila také sociální pracovnice, která asistovala při vyplňování osobních dat nebo při komunikaci ztížené následkem smyslové poruchy. Diskuze trvala přibližně 75 min. včetně uvedení do tématu, vlastní diskuze asi 45 min.

Členové skupiny č. 4:

- 1** – žena, 76 let, vyučená, vyšivačka, bydliště – menší město. Zájmy: všeobecné, ruční práce. Rodina: žije sama, matka zemřela v 95, otec v 70 letech. 3 sourozenci /73, 79, bratr zemřel – 50/. Z přátel kamarádka stejně stará, se kterou už se nestýkají.
- 2** – žena, 87 let, vzdělání VOŠ, ekonomka ve stavebním podniku, bydliště – menší město. Zájmy: rodina, čtení, luštění křížovek, ruční práce. Rodina: Manžel o deset let starší, zemřel před dvaceti lety, 4 synové /67, 65, 63, 58/, velmi šťastné manželství. Další rodina, přátelé: rodina švagra – s jeho dětmi se stále stýkají s celou rodinou; rodina bratra; stejně stará kamarádka a její dcera.
- 3** – muž, 74 let, vzdělání SŠ, lesní dělník, bydliště – vesnice. Zájmy – četba, společnost, procházky /toulky/. Rodina: manželka /54/, 4 synové /24, 45, 50, 55/, 2 dcery /48, 51/. Další rodina: 3 bratři. S rodinou se nestýká kromě nejmladšího syna.
- 4** – žena – 60 let, vzdělání ZŠ, textilní dělnice, bydliště – menší město. Zájmy: celosvětové dění, mezilidské vztahy, dějiny, studium Bible. Rodina: synové /38, 40/, otec /80/, matka /77/, bez partnera. Další rodina: starší tety, strýcové.
- 5** – Příhlížející. Žena, 84 let, vzdělání ZŠ, výrobní dělnice, bydliště – vesnice. Zájmy: dříve ruční práce, vyšívání. Rodina: 6 sourozenců – nestýkají se /občas během života/. 5 dětí, syn – 1 vnuk /6/ muž zemřel, mladší než ona.

Shrnutí diskuzní skupiny č. 4 – tabulka:

Téma 1 – Možnosti setkávání
<p>1. Setkávání v rámci rodiny: 2 – s celou rodinou /42 lidí/ o narozeninových oslavách a podobných příležitostech, společně asi na dva dny. S mladší gen. se jinde neseťkává, synové, vnuci, pravnuci ji navštěvují. 4 – asi 1x za 2 měsíce se vídá s jedním synem, s druhým si více telefonují. 3 – stýká se jen s nejmladším synem, jezdí za ním, občas on k němu na víkend. 1 – Vlastní rodinu neměla, stýká se s bratrem /1x týdně/, švagrovou a dětmi, 2-3x v roce 3 týdny u sestry na chalupě.</p> <p>2. Soužití, návštěvy: 4 – <i>Kromě rodiny se setkávají mezi sebou. 2 – Chodí za ní všechny bývalé spolupracovnice v práci – kamarádky, dozví se, co je nového ve městě, kdo se komu narodil, kdo zemřel, vzpomínky na práci. 1 – témata: jak žijí, co je trápí, co dělají. u sestry též rodinná témata. 4 – finance.</i></p>

Téma 2 – Osobní názory, pohled na jiné generace

- 1. Mladší generace: 2** – má dobrý názor na mladou generaci v rodině. Všichni se dobře učí, studují, má radost, když jsou spokojeni, zdraví.
- 2. Starší generace srovnání:** V mladém věku to měli těžší, než mladí lidé dnes?: **2, 3** – mladí mají více učení, dříve měli daleko víc práce. / Mladí, když nemají peníze, dostanou podporu či je živí rodiče, jsou zabezpečeni, i když nepracují. **4** – pochopení pro mladé, i dnes to mají těžké, př. chtějí se osamostatnit, jediná možnost hypotéka na byt apod. **1** – Nepracují a jsou zabezpečení... záleží, jak to kdo má, někdo lehčí, někdo těžší, je to různé... Dříve více tělesné práce, /na studia nebyl čas, ani prostředky/ – 1,2,4,5. *Práce není, všeobecně, nejen pro mladé lidi, krize – 1,2: 3 – dříve měli políčko, pořad měli práci, co dělat. Dnes, co jim jiného zbývá než podpora nebo snaha práci shánět. 2 – nebo ani mladí nechtějí pracovat. 4 – nebo nechtějí práci, která je málo placená, v rodinách se zadlužují apod. ...Velké mezigenerační rozdíly – př. počítače – 4: 2 – souhlasí. /I když na počítači by se naučila/.*
- 3. Případy, kdy si mladí přijdou pro důchod rodiče do DpS – 2:** 3,4 ano, připojují se. Starosti si mladí nepřipouštějí, jako oni.
- 4. Srovnání s generací jejich rodičů: 4** – mladí dnes nejsou tak obětaví v práci, dívají se jen na to, kolik vydělají. Jejich rodiče vydrželi hodně: **2** – souhlasí, cení houževnatost a píli svých rodičů, to pomalu ubývá. **1** – souhlasí, chtěli něco dokázat. **4** – dnes větší důraz na hmotářství /materialismus/. **3** – nesouhlasí, přinesla to dnes mladým doba, změnu způsobu života /neví, jak by to řekl/.
- 5. Pochopení pro mladé: 2** – Mladší, rozhodně nejsou horší lidé než dřív: **1,3** – souhlasí. **3** – změny v tom, co jim přináší doba. **4** – souhlasí, že mladí se snaží zvládat svou životní roli, dělají, co mohou. *Př. studenti ve vlaku, finanční nároky na studium apod. , také je to pro ně náročné.*
- 6. Jiné vnímání věku svým pohledem a pohledem druhé generace: 2** – Myslí, že mladí jinak nesou svou situaci, než to vnímají oni, a naopak – mladí jinak vidí stáří, než ho oni vnímají, prožívají. Když byli mladí, také viděli jinak stáří, než jak ho teď sami prožívají. Mladí si to tak neuvědomí, čím je starší, zkušenější, tím víc ví „co a proč“. **1,4** – souhlasí.
- 7. Přijetí stáří: 1** – a když to vyjde pro nic /co a proč/, jen negativní pohled /na vlastní stáří/, nebaví to všechny kolem: **4** – souhlasí, někteří staří lidé jsou zatrpklí. **3** – souhlasí, nemá pořád přšet. **2** – někdo má takovou povahu, že vše je špatné, někdo se naopak těší na každou drobnost a je spokojený, optimista.

Téma 3 – Význam mezigeneračních vztahů + shrnutí názorů

- 1. Sdílení: 4** – Komunikace mezi lidmi důležitá, informace, možnost si vzájemně pomoci. ...Je ráda, že její děti zvládají starost o rodinu, že se jim to daří, snaží se. **2** – Souhlasí – a že jsou zdraví. ...S mladými žijí, všechny radosti, maturitu, zkoušky na VŠ, vše prožívají s nimi, od 1. Třídy.

Vnímá to jako velké plus do života /prožitky s dětmi/. **3** – Myslí, že by se měli starší stýkat hodně s mladými.

- 2. Pokračování, návaznost života:** **1** – také je obdivují /staří mladé/, co se snaží, co dokáží. **4** – Život funguje a „cvrká to, žije to“. **2** – Život jde dál.
- 3. Život v rámci rodiny x v ÚSP:** **3** – Mladí by neměli dávat staré lidi do DD. Kdo je schopný, měl by zůstat doma. *Uvažuje, zda by to zvládal, mladí říkají, že co by dělal doma, byl by celý den sám.* Je mu tady dobře, je spokojený, ale doma je doma. **4** – oponuje mu. **1** – Její sestra říká, kdo má rodinu, měla by se o něj postarat, nesouhlasí s ní. */Zda by chtěla být v rodině – neumí si to představit/.* **2** – Také nesouhlasí. Každý nemocný člověk přinese do rodiny spoustu problémů, zátěže, může i mladou rodinu nechtěně rozházet. Myslí, že je dobře, když začaly ústavy soc. péče. Nechtěla by být doma, je spokojená. **1** – *Když vidí stáří, jak někdy lidé „scházejí“, že se např. ani neorientují, nerada by obtěžovala, až bude starší /např. v rodině/.* **3** – souhlasí, nechce obtěžovat mladé, co by měli nějakou přítěž.
- 4. Možnost srovnání /živ. Motivace/:** **1**- Stáří lepší než mládí, mají dnes zabezpečení, že je o ně postaráno. **3** – důležité se stýkat hodně navzájem – aby si člověk nepřipouštěl tolik stáří, mezi mladými. ...Neví, jaký mají náhled mladí na ně. Př. někdo chce mít rodiče doma, někdo zase ne.

Celkové shrnutí skupiny č. 4

Členové skupiny žijí nyní v rámci sociální instituce, v menší či větší míře se stýkají s rodinou, částí rodiny či přáteli. Srovnávají mladou a svou generaci, generaci svých rodičů. Konstatují, že mladí lidé dříve měli více fyzické práce, kdežto dnes častěji studují; na generační otázky se dívají s nadhledem, objevují se názory z více stran i pochopení pro starosti mladých většinou skrze vlastní rodinu. Členové skupiny /především 1,2,4/ spoluprožívají životní události svých dětí a vnuků, sdílejí s nimi jejich starosti, radosti, což má pro ně výslovný význam /př. členka 2/. Členové skupiny se shodují na tom, že jsou spokojeni v ÚSP a nechtěli by být za své momentální či pozdější situace na obtíž v rodině. Výjimku tvoří člen 3, který by žil rád u svého syna, kterého jako jediného z rodiny navštěvuje. Není si však jist, zda by to byl schopen zvládat, stejně tak jeho syn. Zastává také názor, že by se staří měli hodně stýkat s mladými, aby si tolik nepřipouštěli vlastní věk. Na tom, že jsou vděční za možnost sociální péče, se shodují obecně všichni členové.

4.3 Anketa

Anketa je použita jako doplňková technika, data byla sbírána prostřednictvím psaného anketního listu a jeho internetové podoby rozesílané v menší míře prostřednictvím e-mailu. Sběr psaných dotazníků probíhal mimo jiné ve dvou Domovech pro seniory, Domově s pečovatelskou službou a Domově mládeže. Anketa spočívala v sepsání několika pozitivních/negativních asociací ke sloům stáří, mládí, senior. /Schéma anketního listu viz příloha/. Zde jsou uvedeny souhrny nejčastějších asociací v jednotlivých kategoriích a komentář, pro srovnání též průměrný věk nebo počet dotazovaných. K jednotlivým výrazům mělo připadat 3-5 asociací v pozitivním a negativním významu.

4.3.1 Výsledky ankety – kategorie ŠK

Věk a počet odpovídajících na anketu v kategorii ŠK – tabulka:

Kategorie ŠK	Ženy	Muži	Celkem
Počet	44	21	65
Věk	15 – 19 let	15 – 19 let	15 – 19 let
Průměrný věk	17,2 let	17,2 let	17,2 let

Tabulka č. 7: Počet anketních odpovědí v kategorii ŠK byl celkem 65, z toho 44 odpovídajících žen, 21 mužů ve věku od 15 do 19 let. Průměrný věk všech dotazovaných vychází shodně 17,2 let u skupiny žen i mužů = dívek i chlapců.

Anketa – shrnutí, kategorie ŠK:

Přibližný celkový počet asociací v kategorii ŠK byl: **STÁŘÍ** pozitivní cca **53**, negativní cca **78**. **MLÁDÍ** pozitivní cca **99**, negativní cca **99**. **SENIOR** pozitivní cca **85**, negativní cca **106**. Vidíme, že v kolonce mládí je celkový počet pozitivních a negativních asociací vyvážený, zatímco u druhých dvou termínů je více negativ. *Jedná se o pestrost nápadů, kde není zahrnuta shoda u jednotlivých asociací a absolutní počet odpovědí. Ten je u všech tří termínů /pozitivních + negativních/ relativně vyrovnaný a naopak všude alespoň mírně převažují pozitiva. **Odpovědi celkem: STÁŘÍ***

pozitivní cca 171, negativní cca 163. **MLÁDÍ** pozitivní cca 199, negativní cca 175. **SENIOR** pozitivní cca 172, negativní cca 170. Průměrný počet asociací na jednoho dotázaného je tedy obvykle 2.6, u pozitiv mládí je to 3.0; u negativ stáří 2.5. /U necelé poloviny anketních odpovědí – 29/65 – byly alespoň u některého z výrazů méně než tři asociace, započítány byly však i tyto odpovědi/.

ŠK – anketa, nejčastější asociace: **STÁŘÍ pozitivní:** 22 – zkušenosti; volno, volný čas. 12 – důchod. 8 – vnoučata; rodina; klid, domácí klid. 4 – peníze; moudrost. **negativní:** 30 – nemoci. 9 – starosti. 8 – blízká smrt. 6 – nezaměstnanost, málo pracovních příležitostí, práce 5 – omezenost fyzická, omezená pohyblivost. **MLÁDÍ pozitivní:** 14 – zábava. 10 – užívání; sex /častý, kvalitní/. 9 – volnost. 6 – bezstarostnost, bez starostí. 5 – láska; život před sebou; kamarádi. **negativní:** 10 – závislost na rodičích /+ poslouchání rodičů, poslouchání, vázanost na rodiče, hlídání od rodičů, problémy s rodiči/; 9 – škola, /problémy ve škole, se školou/. 8 – učení; drogy. 6 – nezkušenost /nedostatek živ. zkušeností/; málo peněz. 5 – nerozumnost. 4 – málo zkušeností; povinnosti; starosti. **SENIOR pozitivní:** 16 – důchod /+ důchodce, pobírá důchod, penze/. 14 – vnoučata. 13 – volný čas. 9 – volný čas na záliby /koníčky, na ryby/. 7 – hobby, koníčky. 5 – moudrost; zkušenost. 3 – *životní klid*; vzpomínky; starost ostatních /blízkých, větší zájem od rodiny/ **negativní:** 12 – nemoc; 7 – závislost na druhých /ostatních, odkázání na pomoc druhých/; 5 – stáří; domov důchodců; samota. 4 – zapomnětlivost, zapomínání; smrt. 3 – nemohoucnost; prostata; osamělost. **Ostatní asociace v celkovém shrnutí viz příloha.**

ŠK – Anketa komentář: Výsledky ankety jsou zde uvedeny pro srovnání a doplnění, v anketních odpovědích se neobjevily významné ani neočekávané fenomény.

V **pozitivním** významu **STÁŘÍ** převažuje klid a rodina /8/, volnost /22/, důchod /12/, zkušenosti /22/. Objevují se /2/ koníčky, vyprávění dětem, odpočinek i práce. Mezi pozitivy jsou také peníze /4/ a moudrost /4/. Nejčastějšími **negativy** stáří v kategorii ŠK jsou: nemoci /30/, starosti /9/, blízkost smrti /8/; v porovnání málo časté jsou ke stáří asociace jako samota /2/ či závislost /1/. Najdeme zde i asociace svědčící o dalším

pohledu vzhledem k seniorskému věku – př. málo pracovních příležitostí /6/, ztráta image /1/. Objevují se čistě záporné projevy /1/ jako nabručenost, časté výkyvy nálad, ignorance, protivnost, povýšenost, lakota, lži. V jednom případě je tady i vztažení k vlastní osobě – kdy budu důchodce. *Jednotlivé asociace ke STÁŘÍ jsou velmi pestré od skutečných pozitiv po negativa vnímaná jako pozitiva /př. senilnost – pozitivum stáří/, od kladně vnímané seberealizace v práci a vybudované kariéry – majetek, zajištěnost, postavení, přes pozitiva jako jsou výlety, slevy a výhody, sport, až po lenošení, TV a postel. Objevily se i kladné vlastnosti přisouzené stáří jako trpělivost, moudrost, či samostatnost, které mohou být dotyčnými brány jako pozitivum v případě, že se u staršího člověka projeví /= nemusejí být nutně stereotypními předpoklady stáří/.*

Na prvním místě **pozitiv MLÁDÍ** v kategorii ŠK je zábava /14/, následuje ji užívání a sex /10/, volnost /9/, bezstarostnost /6/, láska, kamarádství a otevřená budoucnost /5/. Odpovídající nejčastější **negativa** jsou závislost na rodičích /10/, škola /9/, učení, drogy /8/, nezkušenost a málo peněz /6/, nerozumnost /5/, povinnosti, starosti /4/. K vlastnímu věku zaujímá v asociacích kategorie ŠK relativně kritický objektivní postoj, nejružnějších pohledů je mnoho v záporném i kladném směru.

Některé zajímavé asociace můžeme nalézt u slova **SENIOR** – př. člověk starší než starý /2/. Častěji než u stáří se tento termín pojí s důchodem /16/, vnoučaty /14/ a volným časem /13/ - na záliby /9/ a koníčky /7/; opět se objevuje moudrost a zkušenost /5/. Vzpomínky, životní klid /3/, volnost, odpočinek /2/ apd. Je zde i zcela pozitivní výseč asociací /1/ - př. *duševní vyrovnanost; nadhled; samostatnost; „mladý věk“; práce – když baví; chuť do života; jakákoliv zájmová činnost; /hlídají děti; vaří; můžu si dodělat vzdělání.* Celkově je u tohoto pojmu výrazně větší pestrost nápadů než u slova stáří /-60/. Vzhledem k množství odlišných asociací je možné jak velmi různé chápání tohoto pojmu, tak i rozvíjení dalších asociací ke stáří. Mezi **negativy** se u slova senior objevuje častěji závislost na druhých /7/, větší shoda je také u domova důchodců /5/, samoty /5/ + osamělosti /3/, a obecně u stáří /5/. Vzhledem k množství – pestrosti všech asociací se zdá být pohled mladých poměrně realistický, zdravě kritický a vnímavý, nelze ho však na tomto základě zobecnit.

4.3.2 Výsledky ankety – kategorie SEN

V této kategorii probíhal sběr ankety mimo jiné ve dvou Domovech pro seniory a domově s pečovatelskou službou. Zde byla anketa sbírána v přímém kontaktu, z praktických důvodů v mnoha případech zapisována tazatelem. Asociace jsou jen zřídka jednoslovné a ve srovnání s kategorií ŠK měla častěji význam i jejich posloupnost, některé byly proto rozříděny do tématických celků a zapsány doslovně i v rámci těchto celků. Př. **děti** /hodné děti kdo má, nemusí se stáří bát; děti – vnoučata/. Zde jsou ve shrnutí sepsány jak nejčastější asociace, tak vyvozené tématické celky. Soupis všech asociací kategorie SEN je k nalezení v příloze.

Rozdíl mezi počtem asociací/nápadů a absolutním počtem odpovědí není v této kategorii přesně vyhodnocen, nebyl zde však tak výrazný jako v kategorii ŠK. Počty asociací jsou přibližné. Kurzívou jsou vyznačeny asociace, které jsou použity u jiného celku a tedy zmíněny dvakrát, v celkovém součtu jsou počítány jednou. Výrazné tématické celky jsou označeny velkými písmeny. /Př. POZITIVNÍ NÁHLED/.

Věk a počet odpovídajících na anketu v kategorii SEN – tabulka:

Kategorie SEN	Ženy	Muži	Celkem
Počet	55	5	60
Věk	67 – 88 let	74 – 86 let	67 – 88 let
Průměrný věk	74,4 let	81,8 let	75,05 let

Tabulka č. 8: Celkový počet dotázaných u ankety v kategorii SEN byl 60, z čehož bylo 55 žen ve věku 67-88 let a pouze 5 mužů ve věku 74-86 let. Věkový průměr odpovídajících mužů byl o 7,4 roku vyšší než u žen, průměrný věk celkem byl 75 let.

Anketa – shrnutí, kategorie SEN:

Přibližný celkový počet asociací v kategorii SEN byl: **STÁŘÍ** pozitivní cca **97**, negativní cca **94**. **MLÁDÍ** pozitivní cca **112**, negativní cca **68**. **SENIOR** pozitivní cca **72**, negativní cca **61**. V součtu asociací se jedná víceméně o **absolutní počet všech asociací**. Ve srovnání s počtem konkrétních nápadů v kategorii ŠK by byl také proto

počet asociací v kategorii SEN vždy vyšší /53-97, 78-94, 99-112, 99-68, 85-72, 106-61/, ve srovnání s absolutním počtem asociací v kategorii ŠK by byl výrazně nižší /171-97, 163-94, 199-112, 175-68, 172-72, 170-61/, což je však dáno také rozdílným způsobem odpovědí a jejich vyhodnocení. Průměrný počet započtených asociací na jednoho dotázaného je ve skupině SEN 1.6 u asociací týkající se stáří, 1.9 u pozitiv a 1.1 u negativ mládí, 1.2 u pozitiv a 1.0 u negativ výrazu senior, jde pouze o relativní pestrost nápadů.

SEN – anketa: nejčastější asociace + komentář: V pozitivech STÁŘÍ jsou nejčastější asociace k dětem a vnoučatům /13/. V pozitivním náhledu na stáří /10/ lze nalézt jak konstatování spokojenosti /Př. *Nikdy se neměl tak jako teď, za cenu toho, že už je starý*/, tak snahu překonávat obtíže či postoj vyrovnání se stářím /Př. *mládí už se nevrátí, člověk musí být spokojený s tím, co je*/. Z pohledu adaptace na stáří lze nahlížet i na ostatní asociace. /6/ dotazovaných vyjádřilo spokojenost s možností pobytu v DpS. /5/ dotazovaných pozitivně neodpovědělo. Další asociace se týkaly např. zdraví /6/, práce a pracovního vyžití /5/, významu rodiny /3/ nebo klidu a pohody /5/. V negativech STÁŘÍ převažuje stejně jako u kategorie ŠK zdraví /15/ a nemoci /14/. Také pocit omezení /8/ ve smyslu menší pohyblivosti apd., ale např. /1/ i časového omezení /starost o vnoučata/. Blížkost smrti v kategorii ŠK zde nahrazuje smrt blízkého /7/. Pozitivní náhled z předchozích pozitiv zastupuje negativní náhled /8/, často související opět se zdravotním stavem. Objevuje se také „kritika do vlastních řad“ /4/: Př. stále nadávají a nevidí nic pozitivního. Samota či závislost se výslovně neobjevují, jednotlivě např. v podobě strachu z nemocničního režimu, nebo jako opuštěnost. Z asociací jednoho jedince jsou zde také: Jednání s lidmi / Nedůstojnost; Neštěstí; Utrpení člověka; i neosobní Někdy lidé trpí. Stáří v TV: nezdá se jí, že je to, jak oni říkají; Ztráta motivace něco dělat. Prázdná kolonka se objevila ve dvou případech. V pozitivech MLÁDÍ převažují výrazně vzpomínky na vlastní mládí /více než 30/, výslovně zde také jako vzpomínky /3/. Obecné charakteristiky mládí: rychlé – odvážné aj. jsou zde v šesti případech /6/. Je tu obecná radost /4/, i „subjektivní“ VZTAH KE STÁŘÍ /3/: Př. dokáží se i sblížit se starými. Objevují se možnosti, zdraví, krása; jednotlivě pohoda,

šťěstí, krásno, rozpuok, ideál, pohyb, aktivity, vzdělání, bezstarostnost, i slušné vystupování. Negativa MLÁDÍ jsou opět nejčastěji spojována s vlastním mládím /25/, dobou za války, i jinými politickými událostmi, objevuje se mezi nimi i zdraví /4/ či ztráta blízkého /5/. V /11/ případech se objevuje kritika mládí, ať už přímá /5/ - př. zbytečné sebevědomí; ničeho si neváží; hrubší, než byli oni; neuvažují dopředu; tak mírněná slovem někdy /3/ nebo ne všichni /2/ Př. ne všichni, ale většina je těch výrostků. V kritickém duchu je i srovnání /2/ se starší generací v mladém věku – př. dneska mladí úplně jiní – řekla by až moc nároční, či „moralizování“ /3/ - Aby si mladí lidé mládí vážili. Žijí rychle, nejsou rádi, že jsou mladí a zdraví, berou opiáty apod. Nedostatek zkušeností /5/ už může platit pro mládí obecně. /5/ seniorů si mládí nespojilo s ničím negativním, /2/ výslovně Nic nenapadalo; nebo negativem bylo to, že Mládí je pryč /2/, Uteklo jako voda /3/. V jednotlivostech se objevily drogy a „pití“, Smutek – zklamání – žal, či Zbrklost. Asociací k výrazu **SENIOR** bylo méně, v /8/ případech se rovnal stáří. Ve /4/ se k němu dotyční hlásili – př. To jsme my! nebo bilancovali /3/: byli mladí, teď jsou staří – normální život; Něco už si senior zažil, teď čeká, co bude dál. Prázdná kolonka se objevila ve třech případech /3/, 3x také dotyčného výslovně Nic nenapadalo – v pozitivním významu slova. Ve /4/ případech se objevila pozitivní spojitost s důchodem, také jako čas na koníčky. Ve čtyřech dalších případech zde byly aktivity /2/ nebo volný čas /2/. 3 seniori považovali za pozitivní, že nemusejí nic dělat, /2/ si považovali svého zdraví. V jednotlivých asociacích se objevil například také Milý člověk nebo kladné přijetí výrazu senior: Už jsme v tom třetím věku. /DpS zní lépe než DD/. Jeden člověk nevěděl, co výraz znamená. u negativ slova senior se naopak nepřijetí výrazu objevilo ve /3/ případech: Př. To se dřív neříkalo, co to má být, seniori! Prázdná kolonka se u negativ objevila v /11/ případech, nevím v /8/. Mnoho dalších negativních asociací může být opět rozvinutím asociací ke stáří. Byly rozděleny pod skupiny Adaptace na stáří /5/, zdraví /9/, osobní /10/ asociace, vztažené k vlastní osobě - př. složitá situace, černé myšlenky; a neosobní /5/ - př. nevrly člověk; Když není zdraví, senior je chudák, ztratí o vše zájem. Opět se objevila kritika – Př. Radí, až jsou protivní, Nesnaží s pochopit mladé; několikrát bylo zmíněno plynutí času

/5/, v jednom případě u dětí, které nemají čas na rodiče. Osamělost, opuštění lidé ve /3/ případech.

Anketa – kategorie SEN, ŠK, srovnání:

Ve srovnání kategorií ŠK a SEN můžeme pozorovat odlišné asociace a tedy rozdílnost hodnot v pozitivním významu **mládí**. Lze srovnávat hodnoty, které senioři spojují s vlastním mládím, pozitivní asociace jsou v kategorii SEN výrazně častější k vlastnímu mládí než k mládí obecně. To platí i pro negativa mládí, kde je však výrazně objevuje také kritika dnešních mladých v obecné rovině. Negativa mládí v kategorii ŠK byla také /logicky/ vztažena nejvíce k vlastnímu mládí. u negativ stáří – nejčastějších asociací je v kategorii SEN i ŠK velká shoda, což můžeme interpretovat tak, že obecně je stáří vnímáno spíše negativně a negativa stáří jsou oběma generacím stejně známá. *Vzhledem k tomu, že pozitiva stáří se naproti tomu výrazně liší a jsou odvozena spíše od subjektivního pohledu,* může jít také o subjektivní přejímání zkušenosti generace prarodičů. V pozitivech stáří jsou v kategorii ŠK výrazně nejčastějšími asociacemi volnost a zkušenosti /22/, dále důchod /12/, klid a rodina /8/, v generaci SEN jsou nejčastější asociace k dětem či vnoučatům /13/, okolo pěti asociací má dále možnost pobytu v DpS, zdraví, práce nebo pracovní vyžití, klid a pohoda. *Vnoučata se v kategorii ŠK objevila více až u výrazu senior /14/.* Pojem **senior** byl v kategorii SEN vnímán spíše pozitivně nebo neutrálně, relativně mnoho kolonek v negativním významu zůstalo bez odpovědi, což však může znamenat i nepoužívání tohoto pojmu. V kategorii ŠK je výrazně větší množství asociací, nejčastější se v porovnání se stářím mírně liší. V kategorii ŠK je výrazná shoda u asociací důchod, volný čas a vnoučata /která se vůbec nedostala mezi nejčastější asociace k výrazu stáří/. Obě kategorie se shodují v asociacích s důchodem /cca 4, 5/, u obou lze nalézt čistě pozitivní charakteristiky seniora. V kategorii SEN je také v jednom případě neznalost tohoto pojmu, ve třech případech jeho nepřijetí či negativní hodnocení.

5. DISKUZE

Jako problém ve výzkumu se ukázala být jeho nekonkrétnost nebo širě jeho zaměření. Vzhledem k poměrně neurčitě stanoveným cílům bylo technicky náročné zpracovat sebraná data do ucelené podoby tak, aby z nich vyplývala některá konkrétní fakta. Výsledky, ke kterým výzkum vedl, se zdají být přesto zajímavé. Snahou bylo ponechat nashromážděná data v podobě co nejvíce původní, aby byla pokud možno minimálně subjektivně zredukována. V případě rozhovorů nebylo vzhledem k rozsahu práce možné zachovat jejich celé znění, v rámci výsledků je tedy zaznamenána pouze jejich zkrácená verze, jejich doplnění je uvedeno v přílohách.

Zde můžeme zmínit některá témata, která z práce vyplývají jako zásadní; těmi jsou ve shrnutí např. *ageismus* a stereotypní postoje vůči druhým generacím ve společnosti; *programy* podpory zdravého stárnutí, kvality života ve stáří a jejich obecné důsledky /v mezigeneračních vztazích/; *projevy zájmu* o mezigenerační setkávání ze strany různých generací a způsoby kontaktů; *rodinné soužití* a adaptace seniorů ve stáří. Dalšími tématy, která se mezigenerační otázky dotýkají by mohly být: „*informační revoluce*“ a její dopad na vztahy; /otázka osobní autonomie/; *význam* osobního setkání, praktické zkušenosti se stářím či *mediální obraz* stáří a stárnutí.

Prvním tématem je ageismus, negativní postoje a zažitá stereotypy, které se týkají stárnutí a stáří. V odborné literatuře jsou v současnosti zmiňovány jak přímo, v negativním významu – působení ageistických postojů ve společnosti /Tošnerová, Kalvach/, tak ve významu obecných snah, které směřují k překonání těchto postojů /Kalvach, Gruss/. Existují výzkumy, které se projevům ageismu ve společnosti věnují důkladně /př. Vidovičová, 2004/. Vidovičová zmiňuje mimo jiné pojem demografická panika a na výzkumu ukazuje, že čtvrtina i více mladých lidí si myslí, že senioři žijí na úkor mladé generace /a téměř polovina respondentů střední generace vnímá seniory jako „chronické stěžovatele“/. Tento fakt je zajímavý k zamyšlení, podíváme-li se na něj zjednodušeně pohledem seniora, který si je vědom své celoživotní těžké práce, hodnot, které vytvářel, a které nyní ztrácí, srovnává je s hodnotami mladé generace a zároveň si může připadat nedocenen. Vlastní pohled seniorů na stáří je dalším velkým tématem.

Je třeba zmínit připomínku P. Kalvacha, který ke stereotypům ve vnímání staré generace přidává též opačné: Věkové předsudky mladých vůči starým je třeba doplnit předsudky starých vůči mladým, neboť ani ty nejsou vzácné. Podle teorie dekategoriace se předsudky zmírňují, pokud se rozšíří možnosti sociálního kontaktu mezi jedinci nebo konfliktními skupinami /Kalvach, 2004/. To je v našem výzkumu částečně patrné u skupiny ŠK, kde je v rámci výzkumného vzorku poměrně velmi častý blízký osobní kontakt se starší generací /obvykle s generací prarodičů, i mimo rodinné prostředí/. Viz kapitola výsledky. Pokud se objeví stereotypní pohledy, nelze vždy jasně oddělit, jak píše také Petřková /2004/ v rámci výzkumné sondy u středoškoláků /Mladí o stáří/, zda podceňující či odmítavé výroky vztahující se k seniorům, zde i k mladé generaci, jsou podloženy konkrétními životními zkušenostmi, nebo zda jde o reprodukci převyprávěných stereotypů. Na základě výzkumu se domnívám, že se osobní zkušenosti a zažitá stereotypy vzájemně umocňují, negativní pohledy generací se připojují navíc. Ať už dotyčný stereotypní názory přijímá nebo ne, je si jich vědom /viz kategorie ŠK – generace seniorů o generaci ŠK/. Vliv ageismu na identitu jedinců není dosud vyjasněn, zahraniční studie jej však spíše popírají /Sýkorová, 2007/.

V našem výzkumu se zřídka objevují čistě negativní názory. Projevy negativních stereotypů lze však v některých odpovědích nalézt /Př. ZR1-M44: *Starší generace – těžko paušalizovat. ...nemá žádný vyhraněný názor, nevadí mu, neobtěžují ho. ZRB3-M59: S mladými by si neměli dnes co říct, o čem by se bavili – o drogách, o těch on nic neví/.* Domnívám se, že otázka negativně působících stereotypů ve společnosti je stále aktuální, přestože nejméně v rovině teorie je znatelný velký posun ve smyslu chápání stárnutí jako celoživotního souvislého procesu s otevřenými možnostmi od raného až do pozdního stáří, jak je to vnímáno i z pohledu některých účastníků výzkumu.

Do jaké míry je negativní pohled na stáří zakořeněný ve společnosti, do jaké míry negativní postoj, který mají někteří senioři ke stáří jako takovému, ovlivňuje „klima ve společnosti“ a do jaké míry objektivní potíže, okolnosti celého jejich života, zda je to jejich způsob adaptace na stáří: *i když lze obecně souhlasit s tím, že staří lidé jsou méně zdraví než mladí a zejména v oblasti tělesné u nich převládají ztráty, neměli by být objektem diskriminace. Mají nárok na úctu, respekt, neboť jsou stejně jako*

ostatní dospělí plnohodnotnými bytostmi. Měli by si toho však být vědomi také senioři, kteří sami často přispívají k vytváření a udržování negativních stereotypů tím, že svými projevy nevytvářejí obraz sebevědomé vitální skupiny /Petřková, 2004/. V našem výzkumu se objevují jak /mladší/ senioři, kteří prožívají vlastní stáří aktivně a v relativní spokojenosti, tak takoví, kteří jej vnímají silně negativně, často i vzhledem ke zhoršenému zdraví, což se projevuje například v některých anketních odpovědích /viz výsledky ankety kat. Sen – NEGATIVNÍ POHLED/. To odpovídá protikladným gerontosociologickým konceptům, kterými jsou teorie aktivity a teorie disengagement /Sýkorová, 2007/. Sýkorová dále zmiňuje /v rámci výsledků výzkumu Moravskoslezské studie/ že „Vztah a střetávání autonomie a sociálních vazeb je zakotven v samotné podstatě zvládání stárnutí a stáří.“ Což znamená, že autonomie a vztahy jsou dvěma doplňujícími se protilehlými tématy /Sýkorová, 2007/ a způsob prožívání vlastní autonomie versus vztahů může s celkovým pocitem spokojenosti ve stáří také souviset.

Jak píše Klevetová /2002/ mnoho dnešních seniorů prožilo těžká životní období v době války, komunismu. Ani adaptace na dnešní dobu pro ně není v mnohém snadná. V rozhovorech se někdy objevily i výslovné křivdy, kterých jsou si senioři ve svém životě vědomi a nadále se s nimi vyrovnávají /Př. sen4-ž86/. Výzkumy potvrzují, že pocit životní spokojenosti či nespokojenosti ve stáří směřuje ke stabilitě, jak píše Štílec /2004/, myslím, že je tedy otázkou, do jaké míry jsou negativní projevy seniorů odrazem postupného stavu společnosti a do jaké míry by je častější vyjádření pochopení a přijetí ze strany mladé generace pomohlo zmírnit. *Jisté je, že zájem o věkovou diskriminaci zvyšuje citlivost vůči sociální spravedlnosti v moderních společnostech a pomáhá tvořit společnost přátelskou ke každému věku /Vidovičová, 2004/.*

Existují národní i mezinárodní programy, které zohledňují populační stárnutí jako jev, se kterým je nutno počítat nejen v ekonomickém měřítku, a mají mimo jiné za cíl podporu aktivního stárnutí a kvality života ve stáří, využití zkušeností a potenciálu starších lidí. /Kvalita života ve stáří: Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012, Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí a stáří/. Tyto programy v sobě zahrnují i mezigenerační solidaritu, podporu mezigeneračních vztahů a spolupráce, která má přispět k rozvoji společnosti pro všechny generace. Vznikají

iniciativy zaměřené na zlepšení kvality života, rozšíření možností, dostupnosti informací seniorům /př. internetové kurzy pro seniory, programy trénování paměti, univerzity třetího věku viz přílohy/, které mohou vést ke zvýšení sebehodnocení seniorů, zlepšení kognitivních schopností, k účinné komunikaci, seberealizaci atp., avšak obvykle se nezaměřují cíleně na podporu mezigenerační komunikace a interakce. Tamara Tošnerová /2009/ zmiňuje internetový kurz pro seniory v Rakousku /1999/ vedený středoškolskými studenty, se zaznamenanými pozitivními důsledky nejen pro seniory, ale také pro studenty. Sýkorová zdůrazňuje význam silných emočních vazeb a vztahů v rámci rodinného soužití v souvislosti s pocitem životního uspokojení, oproti formálním vztahům, zvláště v rámci věkově segregovaných institucí, jejichž pozitivní význam byl zpochybněn v rámci výzkumu založeném na teorii aktivity /„*upravená verze teorie aktivity tak koriguje přesvědčení o vysoké univerzalitě potřeby vysoké úrovně sociální aktivity seniorů*“/ /Sýkorová, 2007/.

Knihy Dany Sýkorové /2007/ Autonomie ve stáří, kapitoly z gerontosociologie, ve které mimo jiné popisuje důkladně výsledky rozsáhlé kvalitativní studie na téma autonomie ve stáří, strategie jejího zachování, prováděné v Moravskoslezském kraji /2004/, sloužila jako nejdůležitější srovnávací materiál k našemu výzkumu. Mnoho závěrů výzkumu se kryje s výsledky i v našem výzkumném vzorku, některé zde proto uvedu. Sýkorová zmiňuje sociální integraci, která může mít ve stáří podobu bohaté sociální angažovanosti v neformálních sociálních sítích /viz otec článku 1 v 1. diskuzní skupině, či sen6-m69/; dobrovolné samoty „introvertních“ seniorů /sen3-ž85/, či nedobrovolné osamělosti /sen4-ž86?/. *i generaci ZR by bylo možné takto rozdělit, 3 z dotazovaných jsou velmi otevřeni vztahům nejen v rodině, ale napříč generacemi i mimo ni /př. zra-m44/, 2 žijí částečně v nedobrovolné samotě /zrb-ž37, zrb3-m59/ a částečně pro rodinu, a 1 dotazovaný /zrb2-m57/ žije pevně zasazen ve své rodině.*

V rámci rodiny se jedinci v mezigeneračním kontaktu obvykle věnují běžným, nekonfliktním tématům, a poskytují si vzájemnou podporu. /Sýkorová, 2007/.

Sýkorová /2007/ se připojuje k mnoha předchozím studiím s výsledky výzkumu Moravskoslezské studie, která potvrzuje poměrně značnou frekvenci kontaktů seniorů s blízkými příbuznými či přáteli, relativně příznivé hodnocení vzájemných vztahů

a důležitost, kterou sociálním vazbám s významnými druhými starší lidé připisují. V našem úzkém výzkumu se potvrzuje význam, který mají pro seniory rodinné vztahy, vazba k rodině /i jejich relativní spokojenost v rámci rodinných vztahů/, ve skupině seniorů 2 dotazované, jejichž blízké kontakty jsou téměř výhradně s rodinou, 2 mladší senioři /69, 77/, udržují také další společenské kontakty v rámci svých zájmů, 1 dotazovaná, která ráda využívá příležitostí i ke kontaktům mimo rodinu, avšak její zázemí je také nejvíce v rodině, a 1 seniorka, jejíž rodinné kontakty nejsou tak časté, jak by si sama přála a vztahy v rámci DpS ji neuspokojují. /Tento postoj může však konkrétně zde být i součástí adaptace na prostředí DpS, ve kterém v době rozhovoru dotazovaná pobývala krátce/. Někteří dotazovaní v našem výzkumu se zmiňují i o nedostatečné četnosti vztahů v rámci rodiny /Př. diskuzní skupina 2a/.

Ve výsledcích výzkumu /Autonomie seniorů, strategie jejího zachování/, Sýkorová také zmiňuje jako velmi výrazný princip nevměšování se do záležitostí druhých, tj. respektovat jejich autonomii /Sýkorová, 2007/. Tento princip se objevil v našem výzkumu například jako výrazný požadavek u kategorie ŠK obecně vzhledem ke generaci prarodičů, což je dáno zřejmě nejen vývojovým obdobím.

Sýkorová /2007/ také shrnuje: *Senioři připisují zásadní význam primárním sociálním vazbám, kontakty a vztahy s dospělými dětmi, jejich rodinami a přáteli mají tendenci rozvíjet, s ostatními lidmi naopak redukovat. Aktivně tedy regulují sociální kontakty a vztahy podle kritéria „vlastní versus cizí“. Osvědčují schopnost vybrat si vyhovující sociální prostředí. Kontakty s nejbližšími příbuznými však nejde zcela svobodně selektovat, vzhledem k vysoké míře intimity a silné citové spjatosti, která je charakterizuje. Ve výzkumném vzorku kategorie SEN více případů kontaktů udržovaných i mimo rodinné prostředí, naopak jsou zde alespoň dva případy senierek, které se přistěhovaly do jiného kraje za jedním z dětí a volily tak své prostředí zároveň s určitým omezením /př. sen4-ž86, která se čerstvě adaptovala v DpS ve městě dcery/. Aktivita a vlastní rozhodovací schopnost ovlivňovat svůj život směrem k co větší spokojenosti i ve stáří se objevuje už v kategorii ZR.*

Z našeho výzkumu plyne, že jednotlivé generace navzájem, s výjimkou rodinných blízkých vazeb, se setkávají relativně řídko a tyto kontakty jsou často obecné

a málo určující. Pokud se odehrávají /mimo pracovní prostředí/, je to buďto ze zájmu jednotlivců o tento kontakt nebo v rámci společných koníčků, osobních aktivit. V rodině i mimo ni se mezigenerační soužití /a způsoby kontaktů/ může lišit také podle místa bydlení. Pavlíková a Herová /2005/ v krátkém výstupu výzkumu *Pohled seniorů na rodinnou soudržnost, příbuzenskou výpomoc* konstatují, že na venkově jsou tradičně vzájemné vztahy mezi lidmi užší, těsnější, více osobní, také proto, že vedle sebe žijí ve většině případů rodinní příslušníci, příbuzní. To dokládají i na odpovědích respondentů v kategorii seniorů, jejichž děti a příbuzní žijí nejčastěji ve stejné obci, případně okrese jako dotázaný a shrnují názor většiny respondentů, který zní, že staří lidé by měli zůstat v obci, kde žijí a jsou zvyklí, prioritně se o ně mají starat nejbližší příbuzní, popřípadě sousedé, pak stát. Podobné názory zaznívaly v kategorii ŠK, kde byla mimo jiné velká většina dotazovaných z prostředí vesnice a generační soudržnost se u této kategorie v konkrétních případech projevovala. Domnívám se, že například vzhledem k seniorům je podpora ze strany rodiny v prostředí vesnice značná a mezigenerační kontakt zde může být intenzivnější /viz Di2a – téma návštěv rodičů a časová náročnost/.

Vzhledem k náhodnému výběru a samostatné volbě dotazovaných k účasti na výzkumu se dá předpokládat častější sklon k extroverzi a menší míra nespokojenosti v rámci mezigeneračních vztahů, než tomu může být ve skutečnosti.

V diskuzní skupině č. 2a se objevilo také téma formálního nezájmu o kontakt s prarodiči ze strany nejmladší generace. Zajímavá zde byla také zmínka, ve které vnuk odcházel z debaty o závažnějších tématech a vyhýbal se tak konfliktům se staršími členy v rodině. Redukce témat je zřejmá u mezigeneračních vztahů ve všech případech.

Domnívám se, že hledat, objevovat témata mladší generace a „držet s ní krok“ může být jedním z významných motivačních prvků pro seniory i populaci v kategorii ZR, jak se objevilo například v diskuzních skupinách.

Ve srovnání s vyhodnocenou anketou v našem výzkumu můžeme zmínit krátký výstup Anny Petřkové z výzkumné sondy u středoškoláků, založené na dotazníku „Co víme a co si myslíme o stáří“. Z vyhodnocení dotazníku vynímám hodnoty, které určili studenti jako nejdůležitější pro starého člověka: byla jimi na prvním místě rodina, dále dobré vztahy s druhými, sociální podpora, zdraví a materiální hodnoty /peníze, bydlení,

jídlo/. Autorka uvádí srovnání s hodnotovými žebříčky seniorů a dospělých dětí, /Loučková, 2004/, kde na prvním místě byl zájem o vlastní zdraví, následovala rodina /nejbližší okolí a přátelé, úspěch v povolání/. Vzhledem k věku má zdraví pro studenty nižší hodnotu než pro seniory; v potřebách seniorů však studenti mimo jiné kladou důraz na sociální oporu poskytovanou rodinou, což dle autorky svědčí o uvědomování si významu mezigeneračních vazeb a solidarity. /Petřková, 2004/. Odlišnost asociací se v naší anketě projevila u pozitiv stáří, u negativ stáří byla naopak vzácná shoda u nemocí a starostí, v kategorii ŠK se ojediněle objevily také termíny jako ztráta image, nebo ztráta pracovních příležitostí.

Hodnotové kategorie seniorů a dospělých dětí u Loučkové /2004/ jsou uvedeny v pořadí: dobré zdraví, spokojený partnerský vztah, šťastné děti a vnoučata, dobří přátelé, úspěch v povolání, které jsem vykonával/a, příjemný život v dostatku, duchovně orientovaný život /nalezení smyslu života, pochopení sebe, náboženství, zachování dobrého svědomí/, tvůrčí činnosti, získávání informace o světě, práce pro druhé, společnost, vlastní majetek, v několika případech /3 senioři/ byl hodnotou zájem o sport. Výzkumu se účastnilo 317 seniorů. V hierarchii hodnot odpovídající běžné populaci mladších věkových kategorií, kterou uváděla Rendlová /2002/ bylo zdraví na pořadí hodnot na třetím místě. /Loučková, 2004/.

6. ZÁVĚR

V úvodu práce byly stanoveny dva základní cíle a výzkumné otázky /viz kapitola 2.1 a 2.2/, které byly pro potřeby výzkumu v průběhu práce dvakrát modifikovány, stále s ohledem na cíl práce a základní téma. Poprvé to bylo u diskuzních skupin, kde základní schéma /a později i interpretace dat v rámci výsledků/ vycházelo ze tří okruhů: možnosti setkávání; osobní názory; význam mezigeneračních vztahů. V rámci interpretace výsledků rozhovorů byly výzkumné otázky upraveny do konečné podoby /viz kapitola 4.1.5/, jejich okruhy se nadále týkaly: významu vztahů a míry mezigeneračního kontaktu; pohledu na druhé generace a okolnostem, které ho utvářejí; mezigeneračním kontaktům v rodině; a mezigeneračním kontaktům mimo rodinu.

V případě rozhovorů i diskuzních skupin vytvářeli v rámci základních témat obsah rozhovoru vždy sami účastníci výzkumu, díky tomu je možné pozorovat také rozdíly vytvořených obsahů v průběhu věkového vývoje.

Základní cíle výzkumu byly splněny ve smyslu částečného zmapování této oblasti vztahů. V rámci diskuze byly vysloveny některé domněnky, které se výzkumu týkají, nicméně mnoho výsledných obsahů ve srovnání jednotlivých kategorií by bylo možné interpretovat více způsoby, vzhledem k často mnohoznačným projevům jak jednotlivých dotazovaných v rámci kategorie, tak kategorie jako celku. Jedná se tedy spíše o sociologicko-psychologickou sondu v oblasti mezigeneračních vztahů.

Z výzkumu nebylo možno stanovit jasně testovatelné hypotézy.

Ze současného stavu a zčásti i z prováděného výzkumu plyne, že význam mezigeneračních vazeb a komunikace může být v přímém kontaktu jak pro samotné seniory ve smyslu integrace ve společnosti, možnosti srovnání, předání zkušeností, učení se novým věcem, překonávání bariér, prospektivního pohledu na život v rámci aktivního stárnutí; tak pro všechny generace ve smyslu přípravy na vlastní stáří a odbourávání negativních stereotypů v přístupu k seniorům a jiným generacím nejen v osobní, ale i ve společenské rovině.

Práce může být využita jako podklad pro další výzkum v této oblasti. Ve zdravotně sociální praxi by bylo možné některé poznatky výzkumu využít při plánování programů a aktivit zaměřených na rodinu, seniory nebo mezigenerační vztahy.

V mezigeneračních vztazích se ve výzkumu potvrzuje především orientace na rodinu, a to nejen u seniorské generace, objevují se však i případy mezigeneračních kontaktů mimo rodinné prostředí. Bylo by možné zjišťovat zájem o prohlubování či rozšiřování také této oblasti vztahů, která není vždy samozřejmou. u čtyř ze šesti seniorů ve výzkumném vzorku /dvou mužů a dvou žen/ se objevil naznačený zájem i o tuto formu komunikace. u dalších generací se podobný kontakt objevil spíše v jednotlivých případech, asi nejvíce u kategorie ŠK /viz diskuze/.

Zároveň se na výzkumném vzorku ukazuje, že mezigenerační kontakt probíhá i v rámci rodiny někdy v poměrně omezené míře a stává se, že mezi některými generacemi je víceméně formální a jen velmi všeobecný. Dalším námětem by mohlo být, zda a jakou formou je možné tento kontakt užitečně podporovat.

Ať se mezigenerační vztahy odehrávají kdekoliv a v jakékoliv míře, důležitá je především jejich kvalita a prožitek, který přinášejí zúčastněným.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ABELN, Reinhard – KNER, Anton. *Jak se vyrovnám se stářím?* Vydání 1. v KN. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. 72 s. ISBN 80-7192-005-3.

ADAMCZYK-TOBIASZ, Beata. Psychosocial Resources in the Beginning of Old Age as Predictors of Healthy Ageing. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Vydání 1. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s. 154-173. ISBN 80-7326-026-3.

BALTES, Paul, B. Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: Mezi pokrokem a důstojností. In *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Vydání 1. Praha: Portál, 2009. s. 11-25. ISBN 978-80-7367-605-6.

BUMBÁLEK, Milan. Stáří a osamělost. In *Schola gerontologica*. Vydání 1. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 314 s. ISBN 80-210-3838-1.

ČORNANIČOVÁ, Rozália. Kvalita života v séniu. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s. 143-153. ISBN 80-7326-026-3.

DASS, Ram. *Stále tady: přijímání stárnutí, změn a smrti*. Praha: Pragma, 2002. 200 s. ISBN 80-7205-882-7.

DESSAINTOVÁ, Marie – Paule. *Nezačínajte stárnout!* Vydání 1. Praha: Portál, 1999. 231 s. ISBN 80-7178-255-6.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Vydání 3., dotisk. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

DUŠEK, Jiří. Hlavní medicínské problémy u starých lidí. In *Vybrané kapitoly z psychologie a medicíny pro zdravotníky pracující se seniory*. Vydání 1. Brno: NCO NZO, 2006. 67 s. ISBN 80-7013-436-4.

GRUSS, Peter. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Vydání 1. Praha: Portál, 2009. 222 s. ISBN 978-80-7367-605-6.

HAVLÍK, Josef – PAPÁČEK, Bohumír. Přidat život rokům, které byly přidány životu aneb úvaha o významu komunikace pro aktivní stárnutí. In *Sborník II. mezinárodní konference Problematika – generace 50+*. České Budějovice: JČU – Zdravotně sociální fakulta, LEDAX, IZPE, 2005. s. 27-31. ISBN 80-7040-821-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vydání 1. Praha: Panorama, 1989. 416 s. ISBN 80-7038-158-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vydání 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HOLMEROVÁ, Iva – JURAŠKOVÁ, Božena – ZIKMUNDOVÁ, Květa. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. GEMA, 2002. Za podpory MZČR.

HOLSBOER, Florian. Stařecká onemocnění: vrozená dispozice, nebo způsob života? In *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Vydání 1. Praha: Portál, 2009. s. 95-116. ISBN 978-80-7367-605-6.

HUBÍK, Stanislav. Zrychlující se změny a izolace seniorů. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s. 29-38. ISBN 80-7326-026-3.

JAROŠOVÁ, Darja. Senioři v domácí péči – zdravotní a sociální charakteristiky. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s.190-195. ISBN 80-7326-026-3.

KALVACH, Zdeněk a kol. Geriatrické syndromy a geriatrický pacient. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. 336 s. ISBN 978-80-247-2490-4.

KALVACH, Zdeněk a kol. *Geriatric a gerontologie*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2004. 864 s. ISBN 80-247-0548-6.

KALVACH, Zdeněk a kol. *Úvod do gerontologie a geriatric /integrovaný text pro interdisciplinární studium/. 1. díl, gerontologie obecná a aplikovaná*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 1997. 190 s. ISBN 80-7184-366-0.

KLEVETOVÁ, Dana – DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2008. 208 s. ISBN 978-80-247-2169-9.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Vybrané aspekty života seniorů*. České Budějovice: JČU – Zemědělská fakulta, 2003. 76 s. ISBN 80-7040-641-0.

KOVAL, Štefan. *Antropologický rozmer epidemiologie staroby*. Vydání 1. Košice: PonT, 2001. 178 s. ISBN 80-967611-3-7.

KOZLOVÁ, Lucie – KUBELOVÁ, Veronika. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. Vydání 2. České Budějovice: JČU – Zdravotně sociální fakulta, 2009. 55 s. ISBN 978-80-7394-155-0.

LANGMEIER, Josef – KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vydání 2., aktualizované. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LAVIČKA, F. – ZAVÁZALOVÁ, H. – ZIKMUNDOVÁ, K. Problematika mezigeneračního soužití a vztahů. In *Sborník kongresu VIII. Gerontologické dny Ostrava*. Ostrava: Dům techniky Ostrava, s.r.o., 2004. s. 82-87.

LORMAN, Jan. Existuje diskriminace a zneužívání seniorů v ČR? In *Postavení a diskriminace seniorů v ČR: Sborník z mezinárodní konference, kterou uspořádalo MPSV ve spolupráci s ČGGS v rámci XI. celostátního gerontologického kongresu: v Hr. Králové dne 25.11.2005*. Vydání 1. Praha: MPSV, 2005. ISBN 80-86878-52-X.

LOUČKOVÁ, Ivana. Hodnoty a hodnotové hierarchie seniorů. In *Sborník konference generace 50 plus v České republice, Třeboň, 21.10.2004*. Jihočeská univerzita – Zdravotně sociální fakulta a Ledax s.r.o., 2004. s. 21-27. ISBN 80-7040-720-4.

MINIBERGEROVÁ, Lenka – DUŠEK, Jiří. *Vybrané kapitoly z psychologie medicíny pro zdravotníky pracující se seniory*. Vydání 1. Brno: NCO NZO, 2006. 67 s. ISBN 80-7013-436-4.

MORGAN, L., David. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Vydání 2. Boskovice: Sdružení SCAN, Nakladatelství Albert – František Šalé, 2001. 104 s. ISBN 80-85834-77-4.

MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Kvalita života ve stáří. Národní program na stárnutí na období let 2008 až 2012*. Praha: MPSV, 2008. ISBN 978-80-86878-65-2.

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Vydání 1. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 180 s. ISBN 80-210-3345-2.

MÜHLPACHR, Pavel. *Schola gerontologica*. Vydání 1. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 314 s. ISBN 80-210-3838-1.

OUDOVÁ, Drahomíra. *Vybraná témata z vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, Univerzita Hradec Králové, 2003. 99 s. ISBN 80-7041-018-3.

PAVLÍKOVÁ, Gabriela – HEROVÁ, Irena. Pohled seniorů na rodinnou soudržnost, příbuzenskou výpomoc. In *Sborník II. mezinárodní konference Problematika – generace 50+*. České Budějovice: JČU – Zdravotně sociální fakulta, LEDAX, IZPE, 2005. s. 36-41. ISBN 80-7040-821-9.

PETŘKOVÁ, Anna. Mládí o stáří: několik postřehů z výzkumné sondy u středoškoláků. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s.72-77. ISBN 80-7326-026-3.

PICHAUD, Clément – THAREAUOVÁ, Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. Vydání 1. Praha: Portál, 1998. 160 s. ISBN 80-7178-184-3.

REMR, Jiří. Základní rozhodovací dichotomie při poskytování rodinné pomoci seniorům. In *Sborník II. mezinárodní konference Problematika – generace 50+*. České Budějovice: JČU – Zdravotně sociální fakulta, LEDAX, IZPE, 2005. s. 69-73. ISBN 80-7040-821-9.

ROIZEN, Michael – STEPHENSONOVÁ, Elisabeth Anne. *Biologické hodiny. Jste tak mladí, jak můžete být?* Rybka Publishers, 2000. Vydání 1. Praha: Rybka Publishers, 2000. 367 s. ISBN 80-86182-17-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vydání 2. Praha: Portál, 2006. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Vydání 1. Praha: Portál, 1999. 319 s. ISBN 80-7178-274-2.

SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří*. Vydání 1. Praha: Sociologické Nakladatelství, 2007. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

SÝKOROVÁ, Dana – CHYTIL, Oldřich /Eds./. *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Vydání 1. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. 324 s. ISBN 80-7326-026-3.

SÝKOROVÁ, Dana. Autonomie očima seniorů. In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Vydání 1. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s. 93-105. ISBN 80-7326-026-3.

ŠTILEC, Miroslav. *Program aktivního stylu života pro seniory*. Vydání 1. Praha: Portál, 2004. 136 s. ISBN 80-7178-920-8.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Vydání 1. Brno: Computer press, 2009. 239 s. ISBN 978-80-251-2104-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II., Dospělost a stáří*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VELEMÍNSKÝ, Miloš a kol. *Klinická propedeutika*. Vydání 5. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Č. Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2005. 144 s. ISBN 80-7040-837-5.

VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory, příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing, 2007. 96 s. ISBN 978-80-247-2170-5.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. Autonomie a věková diskriminace: Ohrožení nebo výzva? In *Autonomie ve stáří, strategie jejího zachování*. Vydání 1. Ostrava: ZSF Ostravské univerzity v Ostravě, ALBERT, 2004. s. 61-71. ISBN 80-7326-026-3.

VURM, Vladimír. Generace 50 plus ve stárnoucí Evropě. In *Sborník II. mezinárodní konference Problematika – generace 50+*. České Budějovice: JČU – Zdravotně sociální fakulta, LEDAX, IZPE, 2005. s. 5-9. ISBN 80-7040-821-9.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

AGEISMUS

GENERACE

INTERAKCE, KOMUNIKACE

KVALITA ŽIVOTA

9. PŘÍLOHY

- 1. Příklad teorie selektivní optimalizace s kompenzací /Baltes, 2009/**
- 2. Základní okruhy pro rozhovory**
- 3. Schéma anketního listu**
- 4. Schéma diskuzních skupin**
+ stručný dotazník k diskuzním skupinám pro získání osobních dat.
- 5. Doplnění rozhovorů v kategoriích SEN, ZR, DO a ŠK – výběry rozhovorů.**
- 6. Plné znění diskuzních skupin č. 1, 3, 4, 2a.**
- 7. Plné znění anketních odpovědí – asociací v kategoriích ŠK a SEN.**

9. PŘÍLOHY

- 1. Příklad teorie selektivní optimalizace s kompenzací /Baltes, 2009/**
- 2. Základní okruhy pro rozhovory**
- 3. Schéma anketního listu**
- 4. Schéma diskuzních skupin**
+ stručný dotazník k diskuzním skupinám pro získání osobních dat.
- 5. Doplnění rozhovorů v kategoriích SEN, ZR, DO a ŠK – výběry rozhovorů.**
- 6. Plné znění diskuzních skupin č. 1, 3, 4, 2a.**
- 7. Plné znění anketních odpovědí – asociací v kategoriích ŠK a SEN.**

PŘÍLOHA č. 1

Příklad teorie selektivní optimalizace s kompenzací:

Příklad teorie selektivní optimalizace s kompenzací /viz Baltes, 2009/: Citace výpovědi osmdesátiletého pianisty Rubinsteina. Uvádí tři důvody, jak je možné, že zůstal i v tak pokročilém věku výborným koncertním pianistou: interpretuje jen málo skladeb /příklad **selekce**/, častěji je cvičí /příklad **optimalizace**/, kromě toho využívá velkých kontrastů v rychlosti hraní, aby hra vypadala svižnější, než ve svém věku skutečně dokáže předvést /příklad **kompenzace**/.

PŘÍLOHA č. 2

Základní okruhy pro rozhovory:

- **osobní data** – věk, vzdělání, povolání, bydliště, osobní zájmy.
- **rodina** – členové rodiny, kontakty v rámci rodiny, vztahy a jejich význam
- **vzdálenější rodina, přátelé**
- **mezigenerační setkávání a vazby mimo rodinu**
- **osobní názory, pohled na druhé generace** věkově starší / mladší

- **význam mezigeneračních kontaktů**
- **pohled druhých generací na mou vlastní**
- **/druhé generace v mém věku – představa/**

PŘÍLOHA Č. 3

Schéma anketního listu

ANKETA:

Napište prosím 3-5 slov, asociací, které vás napadnou při slovech

Stáří – pozitivní / negativní

Mládí – pozitivní / negativní

Senior – pozitivní / negativní

PŘÍLOHA Č. 4

Schéma diskuzních skupin

+ stručný dotazník k diskuzním skupinám pro získání osobních dat.

PŘÍLOHA Č. 5

Doplnění rozhovorů v kategoriích SEN, ZR, DO a ŠK

Výběr rozhovorů – se zřetelem k výzkumným otázkám:

Kategorie SEN – senioři:

SEN1-Ž69, SEN2-Ž84, SEN3-Ž85, SEN4-Ž86, SEN5-M77, SEN6-M69,

SEN1 – žena 69:

Vnučky „už starší“ /střední věk/, pracují, jedna má už také rodinu, „moc času nemají“. Jedna je maličká, jeden rok. Rodiny žijí ve třech větších městech v různé vzdálenosti. Navštěvují se vzájemně, příležitostně přijíždějí na návštěvu děti nebo vnučky k ní, nepravidelně, různě často.

Nyní bydlí už sama v domku po rodičích, věnuje se zahrádce, jiné zájmy moc nemá, ráda čte, luští křížovky, občas se podívá na něco v televizi, vídá se s přítelkyněmi, s těmi se scházejí, spíše se svojí generací. Pohled na mladší generaci dnes: Zmiňuje „víc té elektroniky“, oni měli víc pohybu, víc byli venku, dnes /mladí, děti/ sedí u počítačů... „Vesnice jim mládne“, když tam jezdili dříve na prázdniny k rodičům, bylo tam „pusto“. Teď tam žijí mladé rodiny, děti tam „capají nožičkami“, to je krásné.

Celkově po zdravotní stránce je na tom dobře, přesto říká, že život o samotě „vcelku nezvládá“, a už se těší, že mladí přijedou žít k ní a „převzou to tam“. Jedna z mladých rodin se k tomu chystá.

S mladší generací se nevidala, „jenom tak v té rodině“, s dětmi a vnučaty se vídají, navštěvují, vzájemně. Kdyby měla možnost se více setkávat s mladší generací i mimo svou rodinu - „určitě by jim měla co sdělit“, ale takto každá generace má svoje, řeší si svoje, v podstatě „žije si každá pro sebe“.

SEN2-ž84: DpS.

Kamarádka jí zemřela, další už nechtěla. Dobrý vztah má s dětmi, ale jak říká, „také všechno jim nemůže říct“, myšleno všelijaké zdravotní problémy. Není třeba, aby ona jim přidělovala starosti, mají „svých starostí dost“. Rodina i vnučata ji navštěvují v DpS.

Měla vztah i k vrstevníkům svých dětí – kamarádi dětí. „Vyšli jsme s každým, zasmáli jsme se, udělali legraci“, na to si ráda vzpomíná.

Co pro ni vztahy s dětmi znamenají: „Kdyby je vůbec neměla, třeba by jí to ani nepřišlo. Ale když je měla a neměla by je mít, nedovede si to představit. Každý večer si volají, navzájem, pořád ve styku, „nechce to zařít“, ale mají se rádi, vzájemně všichni. „Jiné nemám, než to, co je tady“.

...Každý den za ní přicházela děvčata z charity s obědem, popovídaly u kafe, svěřovaly se. Na to ráda vzpomíná. ...Zpočátku za ní chodily i do DpS, i teď někdy zavolají. Ne tak jako dřív, ale nějaký kontakt pořád mají. Mají už jinou práci, jiné starosti.

V DpS je opravdu spokojená, protože jsou tam lidi, které by jinak neměla. Stačí jí, když jde do haly, popovídá, třeba i o ničem, ale ráda. Chodila sem za ní také dobrovolnice, pravidelně, nyní studuje v Praze, také jí občas zavolá a zůstaly v kontaktu.

I teď má ráda mladší generace, jako dřív, nějakou legraci s nimi užít, ale „člověk už mladým tolik nerozumí, už mají jiné názory. Povídání s cizími lidmi všeobecně o ničem, povídá se a nic z toho“.

Pohled na mladou generaci – „Co se dnes děje s mladou generací, to oni neměli. Za války, jiné zájmy, kouření, ty jiné drogy, to tenkrát nebylo“. Popisuje jejich mládí a zábavu. Nedá se srovnávat generace, to nese všechno doba. Jak ty „holky, kluci, to kouření, drogy a to všechno.“ „Tenkrát jsme to neměli, oni zas nemají, co bylo za nás“.

SEN3-Ž85: DpS.

Vnučka vdaná v zámoří, 33 let, volá každý týden. Dcery – návštěvy každý týden 1-2 krát obě dvě. Zeť s vnučkou, u kterých bydlela, pravidelně každou neděli na návštěvu, i druhý zeť. S vnučaty nejsou už tolik v kontaktu. Vnuk pracuje v jiném městě, přijde dvakrát do měsíce, všichni chodí do DpS na návštěvu, i telefonem v kontaktu. Další vnučata studují, vnučka, vnuk VŠ, jeden už po skončení VŠ. Všechny děti „chytré, hodné“, nestěžuje si.

Spokojená není, ale „co se dá dělat.“ S mužem nebyli moc společenštlí, měli svoje zájmy, ty jim vcelku zůstaly, muž dnes už špatně mluví, hodně spí. Žijí každý v jiném bytě v rámci DpS, navštěvuje ho.

U dcery byla s bydlením spokojená, pak byla ale po úraze se zlomeninami v nemocnici... V domě měla samostatný pokoj a koupelnu, stejně jako v DpS. I tam je to vcelku dobré. Čte knížky, dívá se na televizi, když byly děti malé, ruční práce, teď už neplete a ruční práce nedělá.

Nezná jinou generaci, nežli svoje děti, které si chválí. Myslí si, že lidé jsou horší, než byli, ale znovu to závisí na jednotlivých lidech. V DpS jde do společnosti jen na snídani, na oběd, na večeři, jinak je v pokoji. Na společné programy moc nechodí, ani když jsou větší programy. Každý má jiné zájmy, má ráda divadla... Teď byl v DpS program, sestřičky ji lákaly, ať přijde, ne že by byla nešťastná, že tam byla, ale nemusela by tam být.

Smutno jí není, má známou v původním bydlišti, které zavolá, i sem za ní jezdí. Celkově myslí, že jsou lidé horší, ale jinak s nimi nepříjde příliš do styku. Sestřičky jsou hodné, nemůže si stěžovat /jen na konkrétní některou/. Udělají, co mají, obdivují květiny, zeť nepříjde bez kytice.

Bydlí s paní, které je „103 let“, ležící, nemluví. Samotné je jí tady dobře, není jí tu smutno, v pokoji je spokojená. Televizi pustí až večer, přes den čte detektivky apd. Ven chodí s dcerou, když přijde, podle počasí, jinak zůstanou u kávy. Chodí nakupovat do obchodu ovoce apod. Sama by mohla jít taky, ale nechodí. Sedne si na balkón, počítá auta, která přejedou, po 300 už jí to nebaví. Čte, spí, lehne si chvíli po obědě, k večeru si pustí televizi.

Jezdí k dceři, kde je zahrada, má tam svůj pokoj v přízemí, ale byla by tam sama. Vnuci v Praze, v zahraničí, přijedou příležitostně, při oslavách, kdy jí do domu přivezou, odvezou.

S přáteli od dětí se nesetkávala, jediné, když přišli známí například na oslavu. Od vnoučat z vrstevníků už nezná nikoho. Děti hodné, nic nefetují, alespoň o tom neví, tak „o nic nejde.“

SEN4-Ž86:

Sen4-ž86 hovořila věcně a bez emocí, její život hodně ovlivnily dějinné události.

3 dcery, 1 v zahraničí, VŠ vzdělané, 66, 61, 57 let.

Má 6 vnuků, všichni v ČR. 1 zaměstnaný v Německu, 2. na Moravě bez zaměstnání, 3. na Moravě studující, 4. v Praze. 2 vnučky, obě v zahraničí, dětská lékařka, inženýrka.

Kontakty: Nejmladší dcera se o ni stará, telefonuje, navštěvuje ji – kdy má čas, 1 x týdně, lékař a vše potřebné, nákup, pár slov prohodí a tak, „ta má moc práce, ta má furt kalup.“ Dcera z Moravy jezdí asi 1x za měsíc. V zahraničí u dcery byla dvakrát, teď přijede vnučka „ukázat manžela.“ Nejstarší vnučka, když byla služebně v Rakousku, zastavila se u ní, na jaře.

Během rozhovoru telefon od vnuka. „Jediný vnuk, který opravdu má zájem o babičku.“ Telefonuje občas, může lacino volat, tak občas zavolá. Přijede jedenkrát za rok, když má cestu ze zahraničí, kam jezdí pracovat. Může v DpS přespat, tak tam byl naposledy 2 dni a 2 noci, „chodil po městě chvíli,“ 29 let, pilný, snaživý.

S rodinou jak žili – tatínek měl advokátní kancelář, děti „špatný původ“. I dcera, aby mohla na medicínu, musela jít do fabriky na rok svářet. „Holky se chtěly učit,“ tak jim dali vzdělání. V práci jí nadávali, že „chodí ošustěná“, „honili koruny“, ale zvládli to. Nebylo to jednoduché, ale holky na to vzpomínají.

Zájmy, přátelé – Přátelé měli „známé“, ale jinak žili jako rodina. Ze známých teď už hodně zemřelo. Kamarádka, spolužačka, spolupracovníci... „Právě lidi odcházejí, to je život“.

Zájmy – měla ráda opery, chodila do Sokola jako žačka, pak Sokoly zavřeli, popravili. Četla ráda, přiměřeně věku, dodnes čte.

Mladé generace: „Moc toho neví“, jenom vidí, jak jsou někdy sprostí. I TV program, jak je sprostý a násilný. To jí vadí. „Kdyby si uvědomili, kam to s dětmi povede, když se jen na to dívají...“ „Nebo když jdou ze školy, pijí pivo z flašky..., pak se diví, kde ty děti třeba skončí. Třeba na drogách, když se o ně neumí starat, škola to nezmůže.“

Co z těch dětí vyrostě. Ničeho se nebojí, jenom, když můžou okrádat.

O vztazích v rámci DpS: Jak je spokojená s tím, jak žije teď – Musí to brát, jak to je. Je v DpS čerstvě, je to zatím takové, „všelijaké“. Ráda by se tam s někým seznámila, přátelila, s kým by mohla občas popovídat, ale není tolik s kým. Někdy zajde jen tak do vestibulu, že by se tam dala s někým do řeči, ale lidé chodí kolem nevšimavě, „nemají chuť se bavit.“ Často taky už mají každý své – ke stáří, co se vyjeví negativního, není tak snadné navazovat kontakty jako dřív.

Teď je domluvená, že snad za ní bude chodit dcera jedné pracovnice, která byla 2 roky v zahraničí, povídat si anglicky. Byla by ráda, kdyby za ní někdo chodil nebo se měla víc s kým přátelit, ale „zas někomu nutit se nebude.“ Říci si někomu ze zaměstnanců, znají obyvatele, to zas si myslí, že nejsou až tolik „exponovaní“, že by jí to nabízeli. /Sama by za nimi nešla/.

SEN5-M77:

Aktivní hudebník, hraní v kavárnách, na oslavách, průvodech. Nejvíce času strávil v zaměstnání, rodina to všechno „odskákala“. Aby řekl pravdu, „to rodinné pouto držela manželka.“ Zájmy: hudba, příroda, učení, práce, kutilství.

Synové /55, 51, 47/, 5 vnuků. 55 – rozvedený, 2 děti z prvního manželství, žena také 2, 1 dítě s novou ženou. 51 – také rozvedený, 2 děti z prvního manželství, 1 dítě s druhého, i teď rozvedený, 47 – VŠ, svatba na jiném kontinentu, žije se ženou v Čechách. Má také o 6 let mladšího bratra, asi 250 km, za kterým jezdí 1x za měsíc na 3-4 dny, někdy déle. Se syny se vidají při návštěvách. Vzhledem k zaneprázdněnosti v DpS ještě nebyli, jen s tím, který bydlí blízko, se navštěvují pravidelně asi 2x měsíčně. Někdy přijde syn na návštěvu, vnuk chodí poblíž do školy, tak se také zastaví. Synové, kteří mají děti, bydlí daleko.

V Dps 4 roky, /“vynikající péče po všech stránkách, jídlo, zdrav. péče“/.

Pohled na „nejmladší generaci“ – svých vnuků: Narodila se, řekl by do „obrozenecké doby“. Z hlediska morálního to není doba. „Ze západu k nám přicházejí věci, které ničí morálku člověka, krutost, násilí, znevažování nejen věcí, ale člověka. Honba za korunou, která ničí lidské vztahy.“ To se mu nelíbí. Tím pádem roste i zločinnost, všechno je dělané chaoticky. Posun norem – ještě za první republiky, když přišla na

vesnici dívka ve dvaceti letech do jiného stavu, rodina by se málem měla odstěhovat, dneska málem odsouzená, pokud ve dvaceti letech bude nezkušená. Vývoj ve všem.

Rozlet po světě – můžou se podívat, kam chtějí, pokud na to mají.

Vztahy: Význam vztahů by měl být základní. Nejen v rodině. Celospolečenské vztahy se odrážejí i v rodině. Dříve byla soudržnost v rodině. Dnes se „rozlétnou“ a v tom zmatku, honbě za majetkem, ani na sebe nemají čas. Vztahy narušené, i tou ekonomikou, nejsou dobré. Vztahy přirozené – s někým si pohovoříte, máte o čem, ale někdo je uzavřený, nebaví se, nebo zaměřený na nějaká nízká témata... A lidé v tom věku, když už jsou „nahlodaní různými nemocemi“, i duševními kolikrát, není to lehké navázat vztahy.

Stáří – konec mládí, ale může být také hezké, nesmí se člověk nechat zviklat tím, že už tady dlouho nebude. Před pár lety dělal veletoč, dnes už to nejde, ale smířil se s tím. Utěšovat se tím, že ještě druzí jsou na tom hůř /i když je to smutné/, tak se stáří musí brát, smát se nad tím, lomit rukama a plakat nemá cenu. **Mládí** – to se na to stáří můžete těšit. **Senior** – důstojné oslovení, v každém případě. Důchodce – říkal si ve středním věku „tam že by nešel, mezi báby, dědky.“ Domov seniorů, to zní hrdě. Nejsem dědek, bába, důchodce, jsem „senior“ – to zní hrdě. Cítí mezi tím podstatný rozdíl. Sice ne prakticky, ale teoreticky to působí „na duši člověka“.

SEN6 – muž, 69 let

Má 3 děti, 43, 34, 30, sedm vnoučat. Po odchodu do důchodu tráví čas od dubna do října na chalupě, do důchodu odešel letos. Nejstarší vnuk 23 let má stejnou profesi jako on, jezdí za ním na chalupu, vychází s ním velmi dobře, žádné „mezigenerační třenice“ mezi nimi nejsou.

Setkávání v rámci rodiny – dcera žije v hlavním městě, manželka také, dvakrát týdně hlídá vnoučata, vidí je každý týden. Syn žije ve vesnici, tam jezdí asi 4x do roka na celý den. Vídají se s vnoučaty tak často jako rodiče jeho ženy, ona si to tak přeje. „Komunikace tam je“, vídají se na oslavách, většinou se spojí svátky a narozeniny vnoučat, během měsíce k nim jedou na návštěvu a slaví to společně. Když jede do města, zastaví se u nich – to jsou ale krátké návštěvy, na hodinu na kávu, to ani

nepočítá. Se starším synem se potkávají pravidelně každou neděli při společném zájmu /dřívější profesi/, vztah už je „slabší“.

Generace dětí – několik let pracoval v zahraničí, mladší syn za ním jezdil s partou spolužáků, užil si s nimi, o prázdninách je tam měl pořad. Zná pár kamarádů od dcery, od nejstaršího syna nezná nikoho.

Názor na mladší generace – vývoj jde dopředu, třetí nejstarší vnuk sedmiletý teď půjde do školy – když je u počítače, co u něj vidí, sám nezvládá. Ale když je s ním na chalupě, musí ho „tahat do lesa“, sám by nešel. Vývoj jde dopředu, nemá proti tomu nic. Mladí žijí úplně jiným stylem. Dalšímu vnukovi, bratrovi, jsou dva roky, u toho to nedopustí, aby zakrněl u počítače. Bude to umět, ale bude chodit do lesa, už teď chodí. Do výchovy jinak dětem nemluví.

Jejich generace ve věku jeho dětí – nelze srovnávat. Když se oženil, neměli kde bydlet, všechno si museli našetřit. Dcera se vdávala, dostala byt, syn peníze na dům, takže to bylo jiné. Význam vztahů v rodině – nekomentuje.

Myslí si, že každá generace má svůj okruh přátel a těžko se prolíná do jiných generací. Chystá se na schůzku s kamarády, každý z nich má jinou profesi, scházejí se čtyřikrát do roka. Bydleli společně v jednom domě, což byla zajímavá doba. Jim je okolo 55 let, je z nich nejstarší.

Letos je to poprvé, co bude na chalupě, tak ještě neví, jaké to bude. Manželka je městská holka, na chalupu nechce, za třicet let, co se znají, byla dvakrát v lese.

Stáří – mluví-li o sobě, je spokojený. Spokojené stáří. Má důchod, manželka má také slušný důchod, mají malý byt v osobním vlastnictví. Důchodci, že se mají špatně, on se nemá špatně. Je v kondici, žil sportovní život. Má řadu přátel v zahraničí, dvakrát ročně jezdí on za nimi, dvakrát ročně oni sem, vídají se při sportu a v hostinci. **Mladí** – myslí, že alespoň jeho děti se mají dobře a jsou spokojené. Od mladšího syna k narozeninám dostal skútr, aby mohl na chalupě jezdit do sousední vesnice do obchodu. **Senior** – neví, od jaké věkové hranice se používá to slovo, pořád se ještě za seniora nepovažuje. Asi od té „sedmdesátky“, když už pak se jezdí v tramvaji zadarmo. Ještě jezdí na koni, ještě není senior – a ještě dlouho nebude.

Kategorie ZR – zralý věk:

ZRA1-M44, ZRA2-Ž37, ZRB1-Ž63, ZRB2-M57, ZRB3-M59, ZRB4-Ž63

ZRA1 – muž, 44 let

Pracuje jako městský strážník, družka je v domácnosti. Vztahy v rodině dobré.

Další rodina – maminka 82 let, ve stejném městě, žije v bytě se psem. 3 bratři, střídají se u ní v návštěvách, „neustále obklopená“ péčí od synů. Všichni synové ve stejném městě, navzájem se vídají sporadicky, mají své rodiny. Když je volno, je s dcerami, starší bývá často doma u učení, přes týden ve škole. O víkendech jezdí na výlety apod., tráví společně čas. Zájmy – plavání, hokej, šachy, dříve aktivní sportovec.

Přátele má ve své věkové kategorii, ale i starší, v důchodovém věku, i mladší, o generaci dřív. „Když se jedná o komunikaci, na věku nezáleží, pokud si máte s kým co říct.“ Přátelé v práci, sousedé, v restauraci, kam chodí – seznámí se při různých příležitostech. „Pokud není člověk uzavřený, seznámí se všude.“ Kamarád vezme syna na tenis, jede se podívat s dcerou apod. S každým si má o čem povídat, s každým jiný okruh. S důchodci – co doma, rodina, jaké má problémy... Se svou generací se baví o současných věcech, co se děje ve sportu, v politice.

Dcera se vídá s babičkami, babička přijede tam, i jezdí ona k ní. Babička od matky /75/ žije v domově důchodců, tam jsou vztahy přerušené – bývalá tchýně.

Starší generace – stará škola, daleko zodpovědnější. Mladší generace – poměrně dost nezodpovědná, v přístupu k životu, druhým lidem, hazardu – se zdravím, počítačové hry, výherní automaty, větší konzumace alkoholu – celkově upadlá morálka. Jeho vlastní generace – zcela jiná, žili v jiném období, co platilo pro ně, už neplatí. Generace před ním, po nich – zcela rozdílné. Vlastní generaci těžko hodnotit – něco mezi tím. Nedá se zobecnit.

Když má člověk rodinu, měl by se chovat zodpovědně, on se o to snaží, ale také jsou lidé, kteří ve stejném věku hazardují, rozvádějí se... Rodinu bere jako základ, čeho by měl člověk dosáhnout, nejpodstatnější, co by měl člověk mít, co má smysl, bez rodiny je člověk sám. Rodina je určité zázemí, určitý „deštník“. Rozvodů je dnes moc, 50 % ve velkých městech, děti poznamenané, vliv na jejich chování v životě, přístup k životu. Konzervativní hodnoty postupně ustupují jinému myšlení. Nevěří, že se nějaká

morálka vrátí. Upadne morálka, stane se něco a zas se začne znovu. Společnost je v morálním úpadku, který se nedá mapovat. Vliv na děti, které to berou jako normu a dál se morální krize bude prohlubovat.

Děti si neváží ničeho. Věcí, dovolené... majetkové záležitosti, vztahy – v partách, pokud nedělají sport nějaký apod. Žijí pouličním životem – vztahy mají mezi sebou, sídlištní záležitosti – sociálně slabší – záleží na skupině. Celá generace není úplně stejná. Ti, co něco dělají, mají šanci se prosadit, něco dokázat, i motivaci. Na sídlišti vidí ty skupinky, které mají zájmy jiné: alkohol, lehké drogy... hluk, sprostí.

Porušovat pravidla je dnes norma, jiná doba, určitá nesvoboda, ale lidé si představují svobodu jako anarchii bez pravidel, pravá svoboda je právo a odpovědnost.

Starší generace – těžko paušalizovat. Někteří lidé, kteří mají prostředky, užívají si života, cestují... Kdo prostředky nemá, přežívá, jak se dá. Jsou už umírnění, určité životní úkoly mají už splněné, tráví odpočinek podle svých možností, nemá žádný vyhraněný názor, nevadí mu, neobtěžují ho. Myslí si, že je dnes špatná péče o důchodce. Málo domovů důchodců, některé nedostupné. Dlouhodobý problém už od komunismu, společnost nemá o seniory zájem. *Měla by to nahradit domácí péče – děti se starají na oplátku o své rodiče. Funguje to tak v normálních státech, kde není upadlá morálka. U nás se rodiče starají o děti, pak, když nemůžou, dají je do DD. Je spousta slušných samozřejmě, ale spousta takových, kteří se nemají kam vrátit. Péče státu o seniory naprosto nedostatečná.*

Společnost stárne – myslí si, že do budoucna se tento problém ještě více prohloubí. Pokud nenastane změna – v myšlení politiků, v myšlení lidí. „Stárneme všichni, takže je to naše budoucnost.“ Je třeba působit na děti – rodiče výchovnou cestou. Aby děti pochopily, že také budou staří a starat se o své rodiče je normální věc, ne něco, co je otravuje a překáží jim.

Jeho zkušenost se stárnutím, DpS – otec zemřel náhle, matka na svůj věk relativně zdravá.

Maminka – má své přátele, rodinu, cvičí, je duševně vitální, k tomu má psy, postupně už třetího.

Veřejnoprávní akademie s maturitou /veř. pořádek, psychologie, právo...atp./.
Proto má více úhlů pohledu, díky zkušenostem má šanci dívat se na věci z různých stran.

Každý člověk je individualita, má jiné schopnosti, možnosti, vzdělání, uznává různé hodnoty, i vztahy jsou individuální. Sociální vnímání světa každého jedince je věc morálky, pýchy, povahy... potřeby každého člověka jsou různé. Nedá se paušalizovat.

Důležitý přístup státu. Jejich generace se o sebe postará. Starost státu potřebují senioři, děti – i když rodiny často nefungují apod. Institut rodiny – dřív to bylo dobře, sňatek uzavřený v kostele měl mnohem větší hodnotu, nebylo tolik rozvodů, svazky jiné.

ZRA2-Ž37 – viz kapitola Výsledky.

ZRB1-Ž63:

Největší význam pro ni má mít kolem sebe lidi, které má ráda, kterých si váží. Proto je ráda, že má hezký vztah s dětmi, dcera ji má ráda... Mladí „ji mají k tomu“, aby o sebe dbala, aby se namalovala..., ne aby šetřila pro ně a dávala jim peníze, ale aby se starala i o sebe. ...Když potkáte na ulici někoho starého upraveného, je to lepší, než když o sebe nedbá.

Co se týká generací – kamarádky všechny chodí rády k ní, rády tam přijdou. Co jí vadí na mladší generaci, ale za to nemůžou – že rodiče se o ně nestarají, kompenzují to finančně. Dneska si děti rády užívají, ale nemají to hlavní, přístup rodičů, lásku, výchovu, kompenzují to penězi. Na doučování k ní chodí děti jejich známých. I dnes se dá s dětmi pěkně mluvit, takže myslí, že komunikace nezávisí na věku, ale jestli se dokáže člověk vcítit do života a myšlení mladších lidí. Když učila, chodily k ní děti na radu i ve vážných věcech /např. v rodině/, měly k ní důvěru. Dcera má osmiletou holčičku /a dvojčátka 1,5 roku/ – nejlepší kamarádka, „pořád“ je u ní, někdy jdou třeba večer na tajný výlet. Jdou uličkami, které ještě neznají, nebo vezmou kolo, jedou na půl dne na výlet, dobroty vezmou. Hodně jí vadí, jak lidé pořád nařikají. Že se tím sami týrají, počítají, kolik berou prášků, konzultují si to s druhými.

Její vrstevníci – hodně známých a výborných přátel má z města, kde žila 12 let. Musí mít pevnou telefonní linku, minimálně 2x za týden jí někdo volá. Po sedmé hodině

volání zdarma, chápe to tak, jakoby spolu seděli u kávy a povídají si. V malém městě, kde žije teď, zná „každého“. Buďto ho učila, chodila s ním do školy, nebo je to její příbuzný.

Zájmy – celý život hráli divadlo, zpívali, po revoluci to trochu přestalo, zpívala v souboru, teď už jen v kostele, žádný soubor tam není. Zahrada, 9 arů, luštění křížovek – každý den musí. Osmiletá vnučka už luští také. Dřív pletla, háčkovala, vyšívala, dnes už to není moderní, komu by pletla, když to nikdo nenosí.

Mladší generace – Řekla by, že jsou šikovnější na věci, jako jsou počítače apod. Každá generace spojená s něčím, co se dělá, co je zvykem, ale řekla by, že základy slušnosti se dnes moc nenosí jako dřív. Dnes „babka stará, ať si brkne“, úcta se vytrácí. Vnímá to ale jako chybu jejich generace, že k tomu mladé nevedou.

Vnímá to tak, že každá generace je jiná, myslí, že jí nijak nepřísluší, aby to zlehčovala, zas ty děti jsou v něčem jiné. Generace jejího dědečka – také pití, pití/automaty, dnes i tehdy. Každá generace má i mínusy, ale vždycky je něco dobrého proti tomu.

Doba dřív daná tím, že „nic nebylo“, rodiče hodně šetřili, žili skromněji, kdyby žila dneska jako oni, daleko víc by ušetřila. U ní vzhledem ke generaci jejich dětí je šetrnost pořád ještě větší, šetrnost ubývá, standard je daleko vyšší a v tom vidí rozdíl asi jediný.

ZRB2–M57:

Význam vztahů – moc nejsou vztahy žádné. Dříve jak sousedské vztahy, všechny byly lepší, to se také všechno likviduje, vztahy lidské, neví proč. To i dříve, na vesnicích se lidé znali, už se to pomalu všechno vytrácí, sousedské vztahy. Jedině, když má někdo nějaké zájmové činnosti, když se setkají /rybáři, zahrádkáři, ptáčkaři/ mezi sebou. Když někdo chodí do hospody, tak se vídají, ale kdo nechodí do hospody... /tak ne/. Dřív chodili i do kina a někam /po zábavě/, dneska nechodí. Není čas, ani finance. Všechno je hodně drahé. Pro někoho ne, kdo je zajištěný.

ZRB3–M59:

Srovnání dnešní mladé a jejich generace – nedá se vůbec srovnávat. Když byl mladý, přišel domů, musel nasekat trávu, nakrmit zvířectvo, králíky... rodiče v zemědělství, celý den. Zahrádky, kde se pracovalo přes víkend, učení nějaké. Sportovali, v zimě hokej, v létě fotbal, volejbal občas. Od 18 let byl v práci, pak na vojně, pak se oženil. Jejich děti – vyrůstaly ve městě. Když občas někoho potká, desetileté dítě má zájem jenom o počítač. Nic dnes nemusejí, nemají jiné povinnosti, než učení, někde si občas uklidit. Počítače nebyly, za jejich éry, byli rádi, když bylo rádio. Dnes vychovaní v dívání se na TV, do počítače, úplně jiný život. Vliv na vztahy – S čím se většinou setkal, je neúcta ke starým lidem. S tím se setkává dennodenně. Nejen u 20/30 letých, ale i u 12/13 letých. Nikdy by si dříve nedovolili, co si oni dovolí ke starým lidem.

Generace ve věku 20/30 let – nejde „házet všechny do jednoho pytle“. Dneska většinou se kouká na to vybudovat si kariéru, pak teprve si založit rodinu, vidí dnes vzájemné vztahy jako velmi špatné.

V dnešní době člověk neví, co ho potká. Divná doba, všichni se honí za penězi. ...Každou chvíli to je slyšet v rádiu. Kde někdo napadne babičku 80 letou, nikdy by si to dřív nedovolili na staršího člověka. Neví dneska, jak je to vychovávané /děti/. Má bohužel pocit, že to není výchova z rodin, ale je to hlavně ve školách, z kolektivů. Vidí to třeba v MHD. Někde hází papíry a tak, když jim chce člověk něco říct a je jich víc, i by ho napadli.

S mladými by si neměli dnes co říct, o čem by se bavili – o drogách, o těch on nic neví. Když něco zaslechne z těch témat, nemá o nich potuchu. Debaty o počítačích, o emailech, je to pro něj přetechnizovaný svět. Sám nemá chuť se technikou zabývat. Po letech se nechal přemluvit, že má mobilní telefon, dodnes ho to mrzí.

Se vztahy v životě sám je spokojený. Po pěti, šesti letech potká někoho, s kým třeba dřív pracoval, tak se zastaví, popovídá, starší lidé si mají vždycky o čem povídat. /Starší člověk po 60. roce/. Aby se přiznal, neví, jaké to má každý člověk, ale sám má už radši opravdu klid. Za mládí drobní zemědělci. Politika ho nezajímá, zajímá se o zdraví, o

přítelkyni, občas s dětmi, že se sejde, a jinak – jak se to žije dneska, už každý svým životem.

Myslí si, že pomoci se tomu nedá, že to jde s dobou. Myslí, že jsou rodiny, kde jsou dobré vztahy, a pak, a to je asi většina, kde vztahy dobré nejsou. Co tak slyší – například po smrti rodičů neměli dohady o pozůstalost, dnes slyší, že si třeba ani sourozenci neumí rozdělit majetek.

ZRB4-Ž63:

S vnuky se vídá podle příležitosti. „Záleží ,co se děje.“ Zvou se v sobotu na oběd, když byli malí, často je hlídala nebo brala někam, oni ji... „Nejčastěji obědy, nebo výpomoc, když se stěhovalo apd., na koncert spolu zajdou, e-maily, telefony. Nejdéle za dva dny si volají, i se zetěm, mají dobrý vztah. Nebydlí daleko, teď jí dali starší kolo, tak k nim jezdila na kole.

Přátelé, se všemi o všem, na kurzech apod., nemá zvlášť blízké přátele. Sousedé v domě, asi 200 lidí – je předsedou družstva – komunikace s nimi, rekonstrukce...

„Sama nemám co říct. Chytím se toho, když druzí komunikují, ale nemám jim co dát.“ Dnešní mladá generace: Fandí jim! „Mám děti, vnoučata strašně hodný, ty, co se s nimi kamarádí taky, zahřeje mě, když vidím jejich aktivity, zájmy, jaké mají, možnosti“ zná spíš tyhle děti, je ráda, když se snaží, když mají aktivity. Většina slušných, ti co se pohybují venku, fetují...apod. to je menšina.

Sama dává dětem příklad, že se můžou učit i ve stáří atp. „Vidíte, babička – je schopná se s vámi o tom bavit“. /Snaží se udržet s nimi řeč a zůstat komunikovat/. Technika: Počítače jejich generaci minuly, 90% z nich s nimi neumí.

Kategorie DO – střední dospělost:

DO1-M23, DO2-Ž21, DO3-Ž22, DO4-M30, DO5-Ž30, DO6-Ž25.

DO1-M23:

Rodina – otec 50, matka 43 a bratr 21 let. Prarodiče – babička 65 let. Vidají se v rámci možností docela často. Dále má tetu /37/, sestra matky, žije ve stejném městě

jako babička... Jedna sestřenice žije poblíž, má svou rodinu, práci, malou dceru. Asi jednou za tři měsíce se vidají s bratranci od tety, docela často. Buďto na návštěvě – jedno odpoledne, nebo jdou společně někam na zábavu, na přespání, když jedou něco zařídit apod. ...Často se také vidali s dědou a tetou z matčiny strany. Teta i strýc už po smrti, setkávají se ještě s matčíným bratrancem, 35 let.

Jaké konflikty ho napadají – bývají vidět, příběhy z médií. Stereotyp, kdy stařec nadává malému hulvátovi, že se chová nepřístojně. To je stále vidět, taková lidé jsou pořád. Myslí, že je to problém lidí, ne generací. Má pár přátel, kteří už mají rodinu, sám ji ještě neplánuje, s přítelkyní, domlouvou, že při studiu ne, až při nějakém společném bydlení časem. Představa o generaci rodičů v jejich věku – má fotografii z té doby – generace ovlivněná tím, že nemohli dělat, co chtěli. Určitě se chtěli nějak bavit, realizovat, myšlení je pořád stejné, jen měli omezené prostředky, jak toho mohli dosáhnout. V generaci rodičů byl jiný pohled na rodinu – své matce se narodil ve dvaceti letech, to si moc představit nedokáže. Rodiče studovali, matka dostudovala, měla ho za studií, i proto byli často u babičky. Napadá ho někdy, co lidé /40, 50 let/ v životě dělali. Obzvlášť u bezdomovců – jaké okolnosti k tomu vedly, že skončili na ulici.

DO2-Ž21:

Názor na starší generace: Prarodiče – Během praxe chodila k seniorům, vztah si k nim nenašla, byly tam „nepříjemné babky“, když se jim něco nelíbilo, chovaly se nepřiměřeně... Myslí, že ne asi všichni, ale že jsou zapšklí, říkají si, ti mladí lidé, jak jsou neslušní apod. Rodiče – ekonomicky aktivní, střední vrstva, ti, co se starají... má na ně neutrální názor, ne nijak vyhraněný. Starší tvrdí, že mladí jsou úplně jiní, než když oni byli mladí. To je možná pravda, ale hlavně kvůli době. Doba byla jiná. Neexistovaly drogy, nebyly tak viditelné, dnes je to všude, sex atp. Myslí, že jinak v jádru byli stejní. Co říkají, že je mládež dnes neslušná apod., je hloupost.

Sama by se v seniorském věku snažila být aktivní, nesedět doma a dívat se z okna, nebýt „zapšklý senior“. Asi to mají těžké. Deprese, konečnost života, není to lehké období. Doma ve městě jsou senioři „hrozni“. Například v autobuse, když chtějí

pustit sednout na své místo. Ví, že nejsou takoví všichni, ale nevidí je v dobrém světle. Její děda s babičkou nejsou téměř doma, jezdí pořád na chatu, na zahrádku, děda sám chatu postavil. Nepřipouštět si moc stáří, být aktivní, vidět za sebou nějaké výsledky, aby „po nás něco zbylo“ v dětech; něco dokázat, vybudovat.

Čas tráví jen se svojí generací. Charakteristika jejich generace – „užívat si“. Když to porovná s matkou – všichni hned po škole pracovali, matka šla hned po SŠ pracovat, nebo „byla nucená“. Rodiče také „odmítají“ studium, nehodnotí jej nijak vysoko, raději by ji viděli pracovat, hodnotí to podle sebe. Dnešní „studující“ generace si užívá. Ze SŠ má i spolužačky, které už mají rodinu a děti, žijí a uvažují úplně jinak.

Význam vztahů se starší generací – dávají jí rady, mají oprávnění jí radit, jsou rozumní, člověk si bere od nich příklad, z jejich života, jak žili, žijí. Bavily ji příběhy ze života, z války apod., které jim vyprávěla babička. Asi ty vztahy musejí být, aby si člověk uvědomil, jaké to tehdy bylo, rozdíl mezi minulou dobou, aby se vyvaroval toho, co bylo, aby se poučil z chyb. Bylo to dřív těžší. ...Babičku s dědou většinou poslechne. Spíš než matku. Podvědomě ví, že jsou starší, zkušenější, že toho ví víc.

DO3-Ž22:

Názor na starší generaci – těžké ho zobecnit. Lidé i diametrálně odlišní. Myslí, že mnoho lidí je hodně ovlivněno minulou dobou, mají některé nezdravé návyky a myšlení ovlivněné dobou. Příklad „každý bohatý je zloděj“ – vnímají to tak, že kdo je bohatý, obohacuje se na jiných, nepřipouštějí, že může být i schopný, dělat víc než ostatní apod. *Vnímá tak například i boj o poplatky ve zdravotnictví, srovnává se zkušeností ze zahraničí, kde spoluúčast na zdravotnictví je mnohonásobně vyšší.* Názor má utvořený z toho, kdy poslouchá své prarodiče, jejich známé občas na návštěvě, rozhovory v autobusech na cestě apod. Lidé své názory „vypouštějí“.

Senioři, které potkává na ulici, jí připadají až agresivní. Jsou už „strašně nazlobení“ na mladé, kteří podle nich nežijí tak, jak by měli, a mají jiné hodnoty, které oni plně nerespektují.

Plošně s tím podle ní „těžko něco dělat“. Otázka individuálního přístupu, každý se musí nad tím /nad vztahy, nad tímto tématem/ zamyslet sám. ...Možná by v tom

/směru/ byl příjemnější mezigenerační dialog. Řada dětí se podle ní nebaví se svými rodiči 40/70 let. Mezi vnoučaty a rodiči to začíná – děti si zakládají své rodiny, tak se /starým/ rodičům automaticky tolik nevěnují, myslí, že tam se četnost kontaktů dost snižuje.

Vztah k vlastní generaci – je možná více konzumní, než lidé dřív – „vydělávat víc peněz a tím to končí“. Tím myslí, že se možná odlišují od předešlých generací. Rozdíly mezi ní a prarodiči v jejich věku – myslí, že se od nich nutně očekávalo, že budou zakládat rodiny, mít děti, být svobodná v jejím věku bylo nemyslitelné, důraz hodně na rodinu.

DO4-Ž25:

Rodičovská generace – žila asi jinak než oni teď, určitě to musí nějak cítit /proměnu doby/. Nevýhoda pro člověka, který je strnulejší. Pro lidi, kteří byli zvyklí na starý režim, to musí být velká změna. Je větší problém postavit se „na vlastní nohy“.

Generace prarodičů – nepřizpůsobivost, velké změny jsou u jejich generace ještě citelnější, má pocit, že někde „zamrzli“, nesmířili se, nechtějí přijmout novou dobu. Na mnoha starých lidech je to vidět, že se buďto uzavírají, trápí je to, nebo jsou protivní.

Jejich babička naopak – jde s dobou, je uvědomělá, ví, co může a využívá toho. Neslyší od ní – tehdy to bylo tak a dnes je to jiné. Druhá babička je klasická babička, která žila celý život stejně, *pro rodinu*, nějakou aktivitu navíc má jen díky tomu, že se angažuje otec a jeho rodina - díky tomu třeba jede do lázní, na dovolenou. Rodina jí naplňuje potřeby, které si nestačila užít dříve, děda se nestaral o to, že by i žena mohla mít nějaké potřeby. Druhá babička je aktivní, vyvíjí sama iniciativu, a ostatní lidé se pak jenom díky tomu přidají.

Generace rodičů – s nimi člověk nejvíc jedná – školitelé, profesori – od nich čerpá informace, zkušenosti, měly by to být vzory, chápe je jako vzory. S některými vychází velice dobře a v podstatě jsou to její přátelé, v některých případech jsou vztahy dané nějakou povinností, postavením, ale i v rámci této komunikace má vytvořené dobré vztahy.

Komunikační témata v rodině – společné zážitky, vzpomínkové /jak to bylo tenkrát/, i aktuální věci – děda hodně „žije politikou“, to je téma na hraně, děda musí mít vždycky pravdu, takže se o ní raději ani nezačínají bavit. Nenapadá ji nic, o čem by nemohli mluvit. S tetou, strýcem – mohou zajít na kávu, popovídat si, i o problémech v rodině – funguje tam docela velká důvěra. *Má v podstatě i blíže k lidem tohoto věku, než k lidem svého věku.* Vyhovuje jí tato komunikace. Vzhlíží k nim jako ke vzorům, může od nich čerpat zkušenosti, ráda se učí od lidí. Raději, než by četla nějaké instrukce, zajde za někým, o kom ví, že si určitou situaci prošel.

Generace prarodičů – ve městě žije v bytě, většina lidí z domu, které potkává, jsou důchodci, což je „šílené“. Jsou to slušní lidé, chová se k nim s úctou, běžně, ale vidí, že se často tito lidé starají víc, než by bylo potřeba /například u ní dvakrát zvoní starší pán, aby jí vysvětlil, co má dělat s kolem, nebere ohledy na to, že má právě práci apod./. Kontakt s touto generací – sousedé, babička. Neumí si představit, že by sebrala sousedku, vzala ji na kávu a povídaly si, neví o čem by si mohly povídat. S babičkou je to jiné, rozhodující je to, že se znají, témata předem daná, o čem se mohou bavit, co je spojuje. Setkání s cizí „babčou“ – záleží na situaci, kde by se setkaly v danou chvíli, co by je spojilo, že by měly potenciál se začít o něčem bavit.

Babička „akční“ z matčiny strany /75 let/ – jezdí na kole doteď, učí se jezdit na mopedu, který dostala od syna.

Prarodiče v jejich věku – je to pro ni doba skoro nepředstavitelná. Lidé měli životní priority postavené úplně jinak než dnes, vše bylo víc „nalajnované“, určené. Muž měl lepší nebo horší zaměstnání, od toho se odvíjel chod rodiny. Žena byla v domácnosti a pomáhala s výchovou, živiteli rodiny.

Možnosti jsou dnes takové, že lidé si to někdy ani neuvědomují. Dřív museli žít v určitých podmínkách, v rodině, aby teprve měli určité možnosti. */Možná právě proto je pro tuto generaci obtížné přijímat novoty této doby. Neumějí nebo nechtějí novoty přijímat. Babička z matčiny strany, ta naopak je ráda, že může nové věci a možnosti objevovat/.* „Jsou akční nebo nejsou akční“ – asi podle toho, jak kvalitní mají život a jestli chtějí, nebo ne. Jestli uznají, že mají zapotřebí vkládat energii do něčeho nového, nebo se budou raději držet svého osvědčeného. Závisí to podle ní na „stupni

uvědomění“, jestli chtějí nebo ne. Vybočit ze zajetých kolejí a zkusit něco nového, než na co byli zvyklí, nebo zajímat se o to, že to jde i jinak, než to dělali oni. Rozhodující je, jestli mají někoho, kdo jim to rád ukáže, kdo je to naučí, nebo je nějak navede. *Kvalitní život – jestli byly uspokojeny nějaké potřeby, to, po čem toužili během života.* Uvědomit si, jakou kvalitu života mohu mít sám pro sebe. Myslí si, že dnes by mohli lidé myslet více na sebe než dřív.

Dříve byla rozhodující dobrá práce, živitel rodiny, žena byla „u plotny“. Lidé neměli čas dělat si své koníčky, zájmy. Buď si to nemohli dovolit, nebo to nebylo, nebo to nebylo zvykem – např. u ženy v domácnosti. Kvůli času – jeden musel živit rodinu, druhý se musel starat o chod rodiny, to oběma zabralo veškerou náplň života. Dnes, kdy je spousta ulehčujících zařízení, přístrojů, člověk ušetří mnoho času – najednou má čas, i ty možnosti, které předtím třeba neměl.

DO5-M30:

Vztahy s rodinou – s rodiči ženy by se „mohli vídat“ i více, ale mají jiné aktivity, vidí se doma. Plánované návštěvy nemají, pravidelné, ohlásí se jen předem, náhodně. S vlastními rodiči mu to /četnost návštěv/ „technicky vzato“ stačí /= v rámci možností/.

Známí – množství známých mají dostatečné, lidé stejných zájmů, žijí ale často daleko a nedá se s nimi být tak často. Starší generace – mají aktivní známé okolo padesáti let – spojené s cestováním /př. bohoslužebná setkání v jiném městě, přicházejí tam i lidé, kterým už odrostly děti/, mají možnost být v kontaktu i s lidmi ve věku rodičů.

Názor na starší generace – dnes mnoho smíšených manželství, bydlení ve více státech, cestování do jiných zemí apod., myslí si, že život tehdy /dříve/ byl *stabilnější*. Manželství jeho rodičů – od doby, co se vzali, bydlí pořád v jednom místě, pracují na jednom místě, stýkali se se stejnými lidmi. Oproti rodičům se oni setkávají s větším množstvím lidí, kteří se více mění /odcházejí, stěhují se apod./ S rodiči nemají společné zájmy, s maminkou maximálně cestopisné knížky. S lidmi o generaci starší se i dříve vídali, ale ne tak, aby spolu trávili delší společný čas.

Mají desetiletou neteř, v okolí mají i rodiny se stejně starými dětmi, navštěvují se jednotlivě o víkendech. O prázdninách, o dovolené bývají se svou rodinou a obvykle ještě s někým dalším, někdo z přátel jede s nimi. Obvykle nejedou s jinými „rodinami“ /jedou s jednotlivými lidmi/, to je ale jen náhodné, závislé na domluvě.

Význam vztahů – pro něj znamenají „smysl existence“, aby nebyla „nuda“.

DO6-Ž30:

Témata hovoru – Teta má malá vnoučata – povídají si o vnoučatech, dále zážitky, kde kdo byl, co se komu přihodilo. Nebo o škole dětí – bratranců /20-30 let/.

Vlastní generace – vídají se podle času, o víkendu, jedou společně na vodu na řeku, vzájemné návštěvy, posezení na zahradě. Bratrance – asi z poloviny mají rodiny a děti.

S rodiči a jejich generací vycházejí dobře, jinak by se nenavštěvovali – někdy je to poučné, někdy zábavné, také podle situace, kde se sejdou. Mají své historky, když byli v jejich věku apod. Rozdíl v době – jací byli rodiče v jejich věku, neví. Možná byli trochu upjatější, konkrétně manželství bylo asi těžší. Byl větší požadavek na to, aby se lidé brali, například dnes, když žena otěhotní, každému je jedno, jestli je vdaná nebo ne, tehdy se musela vdát. V práci ani jinde se s generací rodičů příliš nevidá. Spolupracovníci v práci spíše vrstevníci.

Generace prarodičů – funguje to podle ní víceméně skoro stejně /jako u generace rodičů/. Zнала rodiče jen z otcovy strany, sešli se, popovídali, děda chodil moc rád na ryby, byl muzikant, vyprávěli od té muziky, od zábav, co se dělo.

Co je sbližuje s rodiči – s otcem mají „společnou“ práci, s matkou spíš zájmy. Kamarádky – kromě dvou už mají všechny děti, s dětmi se setkávají určitě víc než dřív.

Význam vztahů – Je jí v podstatě jedno, jestli to je starší nebo stejná generace, když si s někým rozumí. ...Myslí, že člověk vidí mnohem větší rozdíly, když je mu okolo 20 let, to jí přišli všichni hrozně staří. Záleží, kde člověk je – jestli má pocit, že se blíží generaci svých rodičů. Když je s bratrovými známými, samozřejmě si připadá mladší. Například nějaká společná akce, grilování apod. *Když je člověk s mladšími, je to*

takové živější, vymýšlejí ještě hlouposti, se staršími je to klidnější, že si člověk spíš popovídá.

Má-li někoho, s kým si rozuměla v generaci rodičů – spíš z příbuzných. Kdyby měla přijít do kontaktu s někým cizím starším, přistupovala by k tomu s respektem /záleží jak ke komu – př. k bezdomovcům/. Celkově má ke generaci rodičů spíše kladný vztah.

Kategorie ŠK – starší školní věk:

ŠK1-Ž18, ŠK2-Ž16, ŠK3-Ž15, ŠK4-Ž17, ŠK5-Ž16, ŠK6-M15,

ŠK7-M17, ŠK8-Ž18, ŠK9-Ž15

ŠK1-Ž18:

Znájí od rodičů – rozdílné věkové hranice 30-50 let. Generace jejich rodičů – Bavi se i s jejich kamarády, „berou je hodně“, i si s nimi mají co říct. V létě jezdí na dovolenou, v zimě společně s rodinou na hory /o víkendu na stříbrné svatbě, narozeniny otce apd/. *Zájmy rodičů – různé rekreační sporty, často s otcem v zimě na hory, v létě na kole, procházky... Spousta vrstevníků nejezdí třeba tak s rodiči, ona s nimi na dovolenou také nejede, ale takhle ráda, asi 3x za sezónu. V létě někam s kamarády, brigády.*

Přes týden s přáteli se vídají různě, záleží, jak mají čas, jak s kým. Se svojí generací bývá v sobotu večer, zbytek víkendu s rodiči, bratrem, zvířaty, hospodářství.

Témata hovorů – o životě – co ve škole, na praxi, v práci, co udělali, postavili, sestra, jak jí to jde ve škole apd. Všední hovory o životě.

Generace prarodičů – „někteří jsou hodně v pohodě, že se dá s nimi i mluvit“. Někteří, kteří je napomínají třeba v autobusech – myslí si, že jsou všichni stejní, hází je všechny do jednoho pytle. Ti, kteří je neznají. Ti, kteří je znají, už si o nich udělají svůj názor – třeba babičky z vesnice – „to je hodná holka, ta nás pozdraví, když projde...“

Příklad: Všichni důchodci, když si vyjeli do města, napomínali je, že jsou namačkaní v autobuse, mysleli, že je tam dál ještě místo... Ve vlaku otevřít okýnko – nadávají, že na ně fouká – ale to chápe, když třeba mají něco s ušima, „to patří k věku, to asi budeme všichni takoví“.

O minulosti – povídají spíše s babičkou /než s někým cizím/, o komunismu, něco z dějin. /fronty na banány na Vánoce, telefon měli bohatí na vesnici, auta vůbec, když se někomu něco stalo, šlo se k nim, vezli je třeba hasiči do nemocnice.../

Prarodiče: Ve vztazích – dřív se asi víc vídali /ve společnosti/, „na čajích třeba“.
„Na čajích“ – setkání na vesnici, i se spolužáky dřívějšími... Myslí, že to, že jsou velká rodina, vídají se, je už dnes taková rarita, že se tomu spíš lidé diví.

1x za měsíc je u nich zábava pro seniory – končí se asi v devět hodin, také jsou za to rádi, jezdí tam hodně lidí. Normálně by se neviděli, tím, že jedou „na seniorku“, tak se vidí. Tancují, popíjejí, odpoledne s živou hudbou. Vesnice asi 550 obyv., zavedené, každý měsíc. Aktivity seniorů – babičky se scházejí na lavičce, večer v létě, chlapi chodí do hospody, na karty.

Programy pro seniory /mezigenerační/ – U lidí, kteří se znají, by možná fungovaly, ale jinak spousta lidí, mladých, dnes nerozumí těm důchodcům a oni jim, mají jiné zájmy.

ŠK2-Ž16:

V rodině – děda a taková ti v jeho věku jí připadají jako drbny, s každým, s kým se vidí, zastaví a promluví. Když člověka potkají, ptají se vždycky co a jak a jak je, vyzvídají. Někdy až tak vlezlí, chtějí vědět někdy až moc. Teď se tomu naštěstí vyhýbá, když je ve městě. Potkávají se venku – potkává staré lidi, paní staré, „starší“, aby nebyla ošklivá – vždycky ji zastaví a chtějí popovídat. Jestli neví něco jiného, co oni neví, jak jí to jde ve škole, co ona, co mamka.

S generací rodičů se vídá jedině na fotbale – když chodí, tam jsou ti pánové starší, jak táta, jinak v tom věku moc lidí nepotkává. Ve městě ven moc nechodí, spíš je na internátě. Raději si přečte nějakou knížku, časopis nebo něco dělá, než by šla ven. S generací rodičů se moc nebaví, vidí je občas, a to je vše. Popovídá si s nimi spíš vždycky tatka.

Prarodiče v jejich věku: byli spíš doma, měli něco jako statek, krávy. Znali se odmala, chodili spolu do školy, *měli hliněné podlahy a museli doma dělat hodně práce. Děda třeba oral pole a narodilo se mu tam jednou tele... S babičkou, když jezdili za*

prababičkou, povídali si, jak se báli mít tátu, že by vůbec nebyl na světě, měla problém s porodem... Když byli větší, dělali hlouposti, také hlídala něčí dvojčata, atp.

Obě prababičky ještě žijící, matky babička bydlí společně se svojí dcerou. Za ní chodí, je tam taková sama, nikdo skoro za ní nezajde, tak za ní jde někdy pouklidit... atp. *Vypráví třeba o cestě do Rumunska, jaké to tam bylo kruté... Když byla menší, znala hodně dětských písniček, tak si spolu zpívaly. Už je to teď s ní horší, babička zapomíná, začíná mít sklerózu.*

Vztah k ní: Má ji ráda, hodně lidí z jejich rodiny ji rádo nemá. Když člověk ví, co si s ní má povídat, dokáže si s ní povídat úplně normálně. Oni spíš jsou takoví zákeřní, že řeknou no, babka, ta zase něco vyvede... někdy si vymýšlí, že ji tam okradou, že jí tam všechno prohledali apd. /ona je to pravda, že jí to tam prohledali/, takže někdy je to takové „složitější“ s ní.

2. prababička: Tu už neviděla hodně dlouho. Bydlí na Moravě, daleko, nemají se tam jak dostat, ona je teď na internátě, taťka věčně v práci. Bydlí sama, už jí taky zemřel manžel, je jí asi 94 let – už taková starší, stará se o sebe sama, akorát si nechá vždy dovézet jídlo, noviny si nechává donést. Kousek od ní bydlí dcera /sestra babičky/, takže za ní chodí.

Programy mezigenerační: Myslí si, že by to šlo, někdy nějaké životní zkušenosti, poučky nebo rady do života, že by se předávaly, co a jak. Klidně by i měla do toho chut' – kdyby jí někdo chtěl poradit, co má dělat, co by nemusela dělat...atp.

Zkušenost s jinou generací moc nemá, je spíš „takový ten typ, co se baví s lidmi svého věku“, s kamarády, ostatní lidi tolik „nemusí mít“.

S babičkou a dědou z tátovy strany se vídají – mají lepší vztahy než s prarodiči matky. Vídají se každý víkend, tráví spolu tak 1-2 hodiny, navštíví se, popovídají – jak bylo ve škole hlavně, co se dělo přes týden. O sestře, o psovi, o zvířectvu, o zvířata se stará sestra, o psa babička, už je to i její mazlíček. S dědou se moc nebaví. On je takový „nervák“, vždycky se rozčílí, taky kvůli zvířatům, nebo kvůli sestře, když zjistí, že nebyla ve škole.

ŠK3-Ž15:

Bratři – se starším se nevidá asi od svých 10 let, kdy šel na VŠ, a pak už se nevrátil, s matkou se nemají rádi. Mladší – má přítelkyni, která je jako její kamarádka, takže se znají, navštěvují, mají společné zájmy. Bydlí kousek od města v domku, někdy jedou oni k nim. Někdy přijedou na závody, když je nějaké výročí, vezmou je do restaurace, v kině několikrát byli společně a podobně.

Prarodiče celkově poměrně zdraví. Zná i babičky a dědy od kamarádek, kteří jsou na tom o hodně hůř. Asi měsíc po tom, co řekli babičce, že mohla umřít, prateř zemřel manžel, to bylo dost takové smutné období – „ale nějak /jsme/ se z toho vydrápali“.

Názor na starší generace: Nevadí jí starší lidé, někteří lidi se jich štítí. Kdyby byl někde blízko DpS, tak by tam i klidně chodila pomáhat, není ten typ namyšlených lidí, kteří by řekli no, starej, to ne. Když se o sebe ještě jakž takž starají, alespoň minimálně, že vypadají trochu k světu, tak jí nevadí. Je ale strašné, když si k ní ve vlaku přisedne nějaký „dědula“, smrdí od potu, alkoholu, ještě je třeba dotěrný, pořád se na něco ptá... Oni si chtějí pořád povídat, normální je mlčet /při cestě/. Zná spoustu seniorů, kteří o sebe dbají.

V DpS, když mají zdravotní problémy, to je o něčem jiném. *U nich to moc není, ale byla tak pomáhat v jednom domě pro bezdomovce, to ji příliš nezaujalo. Neví, jestli je nehází do stejného pytle, ale připadali jí, že si za to můžou sami. Pivo, víno, začarovaný kruh.* Proto raději pomáhá seniorům, protože ti za to nemůžou. Pomáhala paní s Alzheimerovou chorobou, byla to známá matčiny kamarádky. Chodily se tam s kamarádkou podívat, zkontrolovat ji, jestli je v pořádku, něco jí uvařit. Dokud to nebylo ještě tak špatné, že musela jít do domova, několikrát ji i hledali, když zabloudila. Inteligentní, VŠ profesorka, co nemoc s člověkem udělá, to je hrozné. Nosily jí nákupy, nebo jí pomáhaly. Pak zatím neměly nikoho, kdo by to potřeboval.

Ovlivnilo to asi hodně její pohled na staré lidi. Přeci jenom o tom číst nebo slyšet a prožít to, je něco jináčího. V nemocnici se potkala třeba se seniorem kolem 70 let, bez obou nohou. Celý život ty nohy měl a najednou si zvykat na úplně jiný svět. Jinak se moc neseťkávala s takovými případy. Spíš kamarádka, jejíž matka je sociální

pracovnice, takže k tomu mají blíž. Ale ti pomáhají zase spíš v dětských domovech. *Další kamarádku má v DD. /Jsou to chudáci, ale taky si za to často můžou sami, hlavně v pastácích. Nemá dobrý pocit z toho tam pomáhat/. To už raději těm seniorům, přečíst knížku apd., kteří to ocení a mají z toho radost.*

Babička, někdy má takovou náladu, že ona má jediná pravdu a ostatní lžou, i když se pak třeba ukáže, že pravdu nemá, to je pak lepší se přizpůsobit, ale to má každý svoje. Jinak ji má ráda a nedovede si představit, že by tu najednou nebyla, asi by to bylo těžké, také pro tátu, ten je tam každý den, takže by to asi hodně ranilo všechny. Děda – mají rádi křížovky, takže spolu „křížují“, miluje hlavolamy, snažil se ji naučit šachy. Je hodně tichý, většinou se proto baví spíš s babičkou, ale jinak je hodně hodný, škádlí ji vždycky známkami ve škole. *Je takový zkrátka tichý, že sedí v křesle, luští si a to je jeho, a také je domácí kutil.*

Mimo rodinu – se známými prarodičů se moc nevidá, asi 2x byla u kamarádky babičky ze školy. Prateta – dědova sestra, byli na jejich sedmdesátinách, tam jezdí občas na dovolenou, z města pryč, na týden, na dva.

Většinou, když jede domů, tak je hned u táty, přecijen ten táta jí chybí. Jinak by „ve škole“ byla i půl roku. /O velkých prázdninách to zas bude dlouhé, ale to je vždycky/. SMS, telefon, to není stejné, jako když je doma, není to, jako když jste s tou osobou někde na kafi a povídáte si. To je jinačí. Lepší je zkrátka ten reálný svět, zažít to na vlastní kůži.

ŠK4-Ž17:

Na dovolené – 1x společně s mladším bratrem otce, s matky mladší sestrou byli jedenkrát kempovat – teď už mají malé děti a nemají tolik času.

Teta – „kulturně, chováním“ na lepší úrovni, její názor má pro ni velkou váhu. Témata – škola, budoucnost, co by chtěla dělat, rodinné vztahy. Teta je hodně starší, zkušenější, ráda si vyslechne její názor, poslouchá vlastně její rady. *Říká, že v ní vidí někoho prvního z rodiny, kdo chce něco dokázat, hodně jí věří. Asi má nějakou další rodinu, ale tu ona nezná. Vidají se u ní, bydlí asi 10 minut od jejich rodného města. Žije sama, manžel jí zemřel asi před rokem. Maminka dědy z otcovy strany měla bratra –*

tety manžel. Když se přestěhovali, dlouho se neviděli, teď od gymnázia se s ní začala zase hodně stýkat /2. rok/. V budoucnosti by chtěla dělat diplomacii.

Prarodiče mají jen menší zdravotní problémy, babička energická, temperamentní žena. Čas u nich – povídání, co je nového, chodí cvičit psa nebo hrají karty, společenské hry, dříve tam bývala i celé letní prázdniny, teď má brigádu, tak jen měsíc. Nejvýznamnější vztahy pro ni jsou asi s babičkou a nejmladším strýcem a jeho přítelkyní.

Otec je hodně mladý, měl ji v 17 letech, takže takový „nevybouřený“. Intimní věci řeší s matkou, budoucnost s otcem. Teď mají psa, i o psovi hodně mluví.

Jiné generace mimo rodinu – chodí do DpS – při programech, které se tam pořádají s DM. Když je nějaká kulturní akce, byla tam asi 3x, 4x. Něco jim tam zahrají, zazpívají – oni jsou rádi za ty písničky, vždycky zpívají, vzpomínají, dobré je to, docela fajn.

Mezigenerační programy – proti seniorům nic nemá, zná některé, od kterých by si nechala radit, aby jí vyprávěli, nebo by se od nich i učila... ale zná také takové, kteří si myslí, že jsou nejchytřejší, a mají názory, že ta naše mládež – že jsou to jen feťáci a podobně. Sama by na takový program by asi nešla.

Vidí je u DpS, když se procházejí, odpočívají, jen tak. Působí na ni nemocně a staře, že už to je na nich znát. Ale zas, když jim tam hrají, zpívají, tak úplně ožijí, je to na nich vidět, ten rytmus – že se zas na chvíli vrátí do toho mládí.

*Proč by nešla do DpS u jiné příležitosti – nezámem. Ráda si poslechne, co bylo, ale že by tam chodila a učila se například něco od nich... má své koníčky. Kdyby řekli, jestli by jim nepomohli s něčím, to by i šla, pomoci klidně. Ale jinak ne. *Jakou pomoc má na mysli* – něco uklidit, přestěhovat, při nějaké akci pomoci s výzdobou, programem, s plánováním apod.*

Další zkušenost se stářím: nemocnice – děda byl v nemocnici, strýc – měl Alzheimerovu chorobu /manžel tety/. Jak na ni působí prostředí v DpS – osamocení, samota – lidé by měli být s rodinou, těmi, kdo je má rád, a ne tam s nemocnými. Nikdy by své rodiče nedala do DpS, raději by jim třeba koupila domeček, zahrádku, aby byli tam.

Starší generace v jejím věku – trávili asi hodně času venku, s kamarády, ne třeba u počítače, měli hodně her. Líp se seznamovali než oni, chodili ven, na výlety, akce... oni se seznamují hodně přes internet, icq, telefon. Doba jejich rodičů – za komunismu myslí, že to byla hodně tvrdá doba, neměli možnost cestovat, jídlo... pokrok od revoluce strašně rychlý.

Přátelé – hodně se rozešli po školách, hlavně v rodném městě i ve městě, kde je teď. Teď našla například na internetu dva staré kamarády, docela příjemné setkání, že si ji ještě pamatují.

ŠK5-Ž16:

Babička – 68 let, na prázdninách bývá u ní asi 2 týdny, bydlí v hl. městě u strýce. Když je ve škole, jsou spolu o víkendech.

Rodiče – hodně probírají její budoucnost, aby měla dobrou práci, dohadují se, čím chce být, jaká práce je dobrá. Jsou také hodně přísní, nechtějí slyšet třeba, že by měla nějakého chlapce a o podobných věcech, jsou hodně nároční ve známkách apod. Nepovídají si o tom, kdo se jí líbí, kdyby šla s někým ven, neřekla by jim to. Nechtějí, aby chodila někam do nočních barů, chodí tam, ale oni to neví. Asi 1x za měsíc, když se jí chce, jinak tam moc nechodí. Hodně doma, se sestrou, na počítači, nebo chodí ven s kamarádkami, to smí. O vztazích ani s babičkou se nebaví, když se něco stane, buďto to řekne otci, nebo kamarádkám. Mezi Vietnamci, když by měla chlapce, říká se, že je to neslušné apod., táta má dobrou pověst, zasedá ve Vietnamské radě. Spolubydlící má oproti ní úplně opačný život. Například jí stačí, když řekne, v kolik hodin bude doma /např. do 12 hod./.

Pohled na starší generaci – myslí, že měli těžší život než teď, otcova rodina ve Vietnamu byla hodně chudá, když se chtěl ženit, odhodlal se odjet sem, aby vydělal vlastní peníze a založil si rodinu. Udělal to, založil rodinu, našel si vlastní dům. Matka – musela se starat jako dítě o menší sourozence, pomáhala na poli, doma vařila apod.

Mezigenerační programy – Myslí, že v dnešní době má mládež úplně jiné zájmy, někdo by se určitě našel, ale bylo by asi hodně málo zájemců, bylo by to dobré pro seniory.

ŠK6-M15:

Rodina: O dvě patra níž bydlí babička z otcovy strany, děda už nežije. Chodí k ní, když jsou rodiče naštvaní, nebo se k ní jde najíst, když mají nějaké nedobré jídlo. Babička – asi 70, moc aktivní, pořád něco musí dělat. Už v důchodu, ale doma pořád „něco kutí“, ještě pracuje v lese, kácí stromy, má králíky, slepice, o které se stará s prababičkou, ta bydlí vedle ní, všichni v jednom bytovém domě. Prababička – hodně stará, ale také jako babička pořád něco „musí dělat“. Je jí asi „90 let“, vyměňovala si žárovku, vaří, má staré osvědčené recepty, tak u ní rád jí. Strýc – bratr otce, bydlí asi 30 km od nich a teta, oba asi 36 let, dvě děti, s nimi má dobré vztahy. Příbuzenstvo z matčiny strany – Děda od matky 60 let má firmu, babička už nechodí do práce, výborně vaří. Děda je kutil, má zahradu, velký sad, o všechno se stará, všechno dělá sám. Teta, se kterou má dobré vztahy, matčina sestra, vdaná, asi 40 let je jí i strýci. Často je u dědy. Význam vztahů – domů se těší na víkend, ale ne vždycky – teď byla např. ve škole schůzka rodičů. Táta by ho rád bral všude s sebou, jenže ho nebaví to, co jeho, chodí po lese a hledá vše možné. Od pěti do pěti, to by S. tak dlouho nevydržel. V lese i pracuje. Matka – chce, aby jí všechno ukázal, všechno naučil. Bratr už je větší, tak má víc času na sebe, chce, aby jí S. naučil na počítači – různé moderní věci, na koncerty, aby ji bral. Nevadí mu to, má takovou „dobrou mámu“. Ostatní mámy to nedělají. Sedí doma, ptají se dětí, kam jdou, jeho máma jde třeba s ním. Když nechce, aby šla, tak nejde.

S kamarády – doma nikam nechodí, protože tam žádní nejsou, jen bratr. Je rád, že je teď na internátě, doma byl jen u počítače, nic jiného se „dělat nedalo“. Zájmy – chodil na ryby, *staral se i o rybník jako porybný, majitel tam téměř nejezdil*. Ve městě zná hlavně svou třídu, pak několik dalších lidí, od spolubydlícího, se kterým se znají třináct let, ze ZŠ.

Jiné generace – když si děda pozve domů nějakého kamaráda, vídají se docela často. Na ZŠ byl oblíbenec učitelů, protože chodil na všelijaké akce, například na srazu seniorů hrál na kytaru. Za rodinu je docela rád za tu, co má, protože to vidí tak, že teď staří jsou... /neví, jak by to řekl/, o brýlích, o hůlce. Jeho prarodiče jsou lepší – ti brýle

ani hůlku nepotřebují. Nebo děda je docela dobrý „přes počítače“ a to se vidí málo seniorů, co umí s počítačem.

Senioři – kde se s nimi setkává: na akcích, kam chodíval – v DpS, pak v MHD. *Nastoupí nějaká stařenka, ještě jí musí pomáhat, aby vůbec nastoupila... spoustu prášků polykají, to jeho prarodiče ne. Pijí přírodní sirupy, to je taky léčivé a lepší. Myslí si, že lidé mohou ovlivnit svůj zdravotní stav.* Akce pro seniory – bývalé učitelky v důchodu, které se znají dál s kolegyněmi. Vedli kroužek pro seniory – cvičení – tam byl asi třikrát, hrál na kytaru, vymýšlel pro ně nějaké aktivity. Jeho názor – bylo to dobré. „Ulil se ze školy“, a ještě měl pochvaly všelijaké, co zbylo – nějaké dobroty si směl vzít.

Pocit z akcí – bylo to docela veselé, chodil tam rád. Lidí tam bývalo okolo 30.

Témata hovoru – Děda z matčiny strany – zkušený životem, rozdává zkušenosti pořád. Ve škole, co má dělat, jak se tvářit... nebo na kytaru vždycky nějaké nové figle ukáže. S babičkou se spíše vykládá, co bylo, jak se měl, jestli se nechce nechat ostříhat. Pak se ho snaží naučit různé její recepty... to je dobrá věc. To neznamená jen vařit, ale dobře vařit. *Vídají se poměrně dost často, asi polovinu velkých prázdnin a jinak každou příležitost, na Vánoce, Velikonoce, Silvestra, jsou pořád tam, jen na májku je doma.* Témata – rodiče se vyptávají asi nejvíc na školu, to nemá rád. A pak na kytaru – co teď má za skupinu, písničky nějaké aby hrál. */Na májku teď bude moct hrát pro celou ves/.*

Rodiče v jejich věku - doba – myslí, že to bylo lepší. Nebyly počítače, TV neměl každý, tak se tolik nesesedlo, víc se běhalo venku. Víc se žilo na vesnicích, každý měl králíky, slepice, krávy – i táta s rodinou.

Pohled seniorů na ně – Vidí je jako nějaké výrostky, chuligány, jenom kritizují, myslí si, že sami byli lepší: „Ta dnešní mládež“. To ho docela štve, protože si myslí, že o moc lepší nebyli.

ŠK7-M17:

Čas o víkendu doma: nají se, jde ven, s rodinou se vidí až u večere, jak kdy, jde za kamarády. S celou rodinou se vidí buď v sobotu nebo v neděli. Starší bratr má své zájmy, ale skoro každý víkend je doma, pořád vesnický – někam s traktorem, někde něco pomoci a tak. Mladší je spíš počítačový, klidně celý víkend stráví u počítače.

Prarodiče – matčini u nich ve vesnici, tam se moc nedostane, raději je s kamarády. Z tátovy strany – ve vedlejší vesnici, také takové – když tam člověk nejede s rodiči nebo něco nepotřebuje, nejde tam. Dříve bydleli všichni v jejich domě.

Hasičský sport – drží spolu, každý za každého, musejí na sebe spoléhat. Na zábavě, kdyby se měli s někým poprat, má se člověk na koho spolehnout. V týmu měli loni i padesátiletého, který s nimi také běhal, vztahy jsou dobré, co může pro ně udělat.

Když si povídá se starší generací, 50 let apod.: Vyslechne si je, řekne jim svůj názor, ale není to stejné, jako když se baví s někým ve svém věku nebo s kamarády. Starší člověk chce navázat konverzaci, dát se do řeči. I když téma třeba člověku nepadne, nebo je pro něj směšné, nebo téma „zakopané“, že ho nebaví, z úcty ke starším se s ním přesto baví. Nebo také - s kamarádem se dá polemizovat, se starším je to jiné. Podle toho, jaké je téma. Když se o něm nechce bavit, raději to „odkýve“, než by se pustil do další debaty. Se starším člověkem by se mohl prořeknout, říct něco, co nechtěl, a cítil by se trapně. Záleží, jak s kým.

I když jde mít třeba padesátiletého kamaráda, to pak nezáleží na věku. Když je to s kamarádem, třeba ho to i víc baví ten hovor /se starším/. Má totiž vlastně za kamaráda asi 56letého, řekl by, že je to dobrý kamarád, že mu může věřit, všechno mu říct. Sice nemá velké vzdělání, ale má už prožito. Život má prožitý, takže poradí, ví, co už od života očekávat – nebo co si sám prožil v jeho věku. Zná se s ním dva roky a je s ním veselo, jako s normálním klukem /ve stejném věku/. Baví se o všem. Co se děje, vždycky poradí, jak by co dělal.

Témata – se staršími – hlavní téma hasiči, začíná sezóna, všichni tím zaslepení, hodně do toho zapálení. Také ho to baví, nevyčerpatelné téma. Doma – *co se dělalo – o ničem, když přijede a práce už je udělaná, zbytečné téma. Ale zase vyplnění času, aby řeč nestála.* Komu se svěří se vším je jen jedna osoba, dívka, se kterou chodí ve městě, má pocit, že už to je smysluplný vztah, s ní si řeknou všechno. Prarodiče – ptají se na školu – škola také věčné téma. Baví se o zvířatech, děda má psa, babička vypráví jen sama, to se člověk dozví věci.

Z otcovy strany prarodiče bydlí 5 km, chodil tam do školy, v sobotu tam občas jeli s otcem s něčím pomoci. Z matčiny strany, tam chodil nerad, nelákalo ho to tam,

teď už tam jde rád. Za nimi se chodí, i když něco chybí v dílně, chodí si tam půjčovat nářadí, traktor, apod.

Příležitosti k setkání – ve vesnici – např. na stavění máje, stejný počet co mladých je tam starých, těch „dědků“, tak i k nim člověk sedne, popovídá, i o hloupostech třeba – při nějaké vesnické sešlosti. Na povídání ani není jindy čas. Když chce člověk s někým popovídat, jde za vrstevníky – posedí, povyprávějí.

Zájmy: hasiči, jezdil na koni, motorky – veteráni + kutilství, to patří k tomu, protože už se díly neseženou, ani opraváři. /Sám si je postavit, za pomoci tátů, kamarádů/. ...Hudba, zpěv, s otcem z hudební rodiny chodí zpívat do kostela, do kostela chodí v rodině z obou stran.

Pohled starší generace na ně – řekl by, že je vidí, že jsou /nevi/ - jiná doba. Nechápu někdy ani, co dělají, jít například někam na zábavu, celý večer poslouchat hlasitou hudbu. Ani v těch hasičích ho v rodině moc nechápu, proč tam jezdí, když stejně občas nevyhrají. Nechápu ho, ale podporují ho v tom.

Prarodiče – vychovaný v úctě k nim, dívá se na ně jako na rozumné lidi, něco v životě dokázali, někam to dotáhli. Hlavní úcta ke starším. Z otcovy strany – babička má dost vnoučat, nebyli nikdy rozmazlovaní, brali oba s bratrem stejně. Z matčiny strany 6 vnoučat – na každého mají svůj názor, že si i zapamatují, kdo je kdo, zařadí si je. ...Vkládají do vnoučat určité naděje, které se splní nebo nesplní, budou rádi, i když se nesplní, co můžou říct, život běží dál.

Celkově generace – Myslí, že všichni jsou na tom stejně. Někdy těžší vztahy mezi dětmi a rodiči, prarodiči, individuální, ale řekl by, že hodně lidí na prarodiče hledí s úctou. Nedovede to posoudit, ale myslí, že ano.

Na vesnicích každý každého zná, rozdíl ve vztazích, všichni se zdraví, vztahy na vesnici jsou podle něj rozhodně lepší než ve městě. Sice jdou klepy po vesnici, ale to patří k tomu. Vyrůstá tak celý život, víc mu to vyhovuje. Ani na vesnici se lidé moc nepotkávají, převážně starší generace, kteří se potkají, když jdou nakoupit, ale prohodí tak slovo o počasí.

Řekl by, že ve městě nemají k těm starším lidem takový vztah jako na vesnici /bába, šmajdá, měla by jít do domova důchodců/. Na vesnici by je do domova důchodců

tak někdo nedal, nechají toho člověka raději dožít ve svém. Prarodiče – v jednom domě s rodiči, ale též jsou tam přes den sami. Mají svůj řád, kterým se řídí, musejí mít to své, co mají zažité, ten svůj baráček. Když se o ně lidé nemohou starat, je lepší je dát do domova důchodců, když ty možnosti jsou, místo, aby se hádali. Ale v rodině ví, že by rodiče žádný bratr, ani on, nenechal jít do domova důchodců. Vidí to i na otci, dostal dům a raději se odstěhoval do vedlejší vesnice, nechal tam rodiče žít. Domov důchodců v jejich rodině je určitě nepřipustný, „neexistuje“.

Rodiče v jejich věku – Doba byla sice jiná, ale hlouposti někdy dělali možná i větší /na zábavě, když se někdo popral, příklad/. Řekl by, že byli leckdy i horší než oni teď. Prarodiče také. *Doba byla určitě těžší než teď, než mají oni. Dnešní doba – „línější“, raději všude autem, než by došel pěšky...Neměli dříve sice na vybranou, ale myslí, že byli i pracovitější.*

ŠK8-Ž18:

Prarodiče z matčiny strany – hodně ji podporují, psychicky i finančně. Ty má „strašně moc ráda“, neumí si to bez nich vůbec představit. Matky otec – hodně pracuje pro obec, jezdí do lesa, zaměstnaný, babička tam také jezdila pracovat. Otcova maminka – starší, cítí to na sobě, s ní je to horší. Nebyla by cesta zatím, aby nebrečela, tak ji jezdí s mamkou psychicky podpořit. Už má menší sílu, tak jí tam chodí i pomáhat. Otec 43. Pořád hledá lepší práci, hodně peněz dá na alkohol, takže babička si s ním hodně „užije“. Často pláče, pořád vidí všude dědu, do toho otec. Pohled na jiné generace: Rodiče – hodně nadávají na děti, ale přitom si je sami vychovali nebo byli také takoví. Důchodci – hodně je jich jakoby hypochondrů, že si nemoci vlastně vymýšlejí... Většiny starých lidí jí je líto, v MHD, když je nikdo nepustí, kdekoliv kde jsou a už nemůžou, táhnou třeba těžké tašky do schodů. Rodiče – hodně lidí utrácí peníze za zbytečné věci. Př. bohatí – raději, než by dávali peníze na sbírky apod., neváží si peněz, pořád něco kupují.

Pohled jiných generací na ně: Starší lidé – hlavně děti, že jsou samý alkohol, drogy, že nic nedělají užitečného, nepracují, nepomáhají. V něčem mají pravdu. V něčem ale dělají z komára velblouda, jednou je vidí, jak něco špatného dělají, a už si

myslí, že to dělají pořád. Jak kteří. Ti, co mají vnuky, pravnuky, ví toho o nich víc, myslí si, že jsou dobří lidi. Ti ostatní, kteří je nemají, už jenom od pohledu /je soudí/, vidí jakého mají otce apod. Třeba vědí, že je to nějaký neřád, tak už budou děti po něm. Tak to u nich je. Někdo je úplná kopie tatínka, u někoho je to naopak, to se nedá vůbec porovnávat.

Babičky – jak se vyptávají, jak starostlivě, starají se o to, o co nemají, a slyší jenom to, co chtějí /tak co, už máš kluka?/ Také hodně lidí, kteří chodí do kostela každý týden a pořád pomlouvají /„báby, drby“/. Do kostela chodila dřív, teď už jen o velkých svátcích.

Zájmy – Ráda si hraje s bratrem nebo se psem, počítač, to vůbec. /Občas email, ale že by hrála nějaké hry, jak je někdo závislý, to vůbec nechápe, úplné maření času.

Dřívější doby, rozdily – neměli takové možnosti jako oni dnes /počítače/, neměli možnost takového nákupu, vyráběli si třeba hračky, pomeranče na Vánoce neměli... Libila se jí ta doba, jak jí děda popisoval. Chodilo se na pole, s krávami do lesa, vlasy podle hrnce, sestříhlá ofínka... Komunismus – to bylo asi horší. Když jim brali statky například. Tvrdší podmínky, neměli čas hrát si s dětmi, ty musely dělat hlavně do školy. Pomáhat, pracovat doma, uklízet, chodit povinně do hudebky na nějaký nástroj /za její mamky/. Měli většinou zvířectvo... Stoprocentně nechodili tolik na zábavy a do hospody jako teď. V tom věku, bylo to asi úplně něco jiného /zábavy/. Matku už pouštěli, ale malování natajno po cestě apod. Myslí si, že ti, co zažili dobu dřív, jsou víc samostatní, že nejsou jak dnes ti lidi někteří... O minulosti – povídání babičky, rodičů, ze školy, od kamarádů. Hlavně z vyprávění a z fotek /babiček/.

Témata hovoru – Co se dělo ve škole, na praxi, babičkám vlastně toho říká o hodně víc, než třeba matce. /Jak toho víc zažili, víc toho pochopí, než matka/. Víc toho ví i o její práci. S dědou si povídají, jaké jsou odlišnosti, co bylo dřív, v praxi. Co je doma nového, co se dělo za celý týden. Když jde od nich, tak už všechno ví.

ŠK9-Ž15:

O víkendu – celý víkend je doma, v pátek přijdou z práce a užívá si je /rodinu/. Nanejvýš jde ven se psem. Společně jdou do bazénu, nebo se psem, užít si... do parku.

Ze starší generace se vidá se sousedem /68/ a jeho přítelkyní /67/. „Chodí spolu“, neví, jak se tomu říká u těch starých lidí. ...Mají dobré zážitky, „tak zažili toho víc než my“, poučují apod. Bydlí ve stejném domě, ale každý v jiném bytě, takže za sebou „dojíždějí“ /výtahem/, paní už by nedošla, jí samotné to dá práci vyjít.

Témata doma – škola, kluci hlavně – oba vždycky chtějí vědět /rodiče/..., když to podají tak, že si chtějí popovídat, je i ráda. „Drby“, co se dělo /během týdne/. S kamarádkou se baví i o pitvě, když může. */Vrstevníci se jí posmívají, nechápou, jak někdo může pitvat zvířata/.*

Pohled na jiné generace: Rodiče – mají ještě chuť do života. Většina jsou „ožralové“, pobudové, koho potkává, nejvíc je takových v jejich věku. Vraždy, znásilnění v TV – věk typický pro tyto „chvilkové úlety“. Staří lidé – inteligentní, zažili hodně věcí, hodně toho ví, poučí mladší. Myslí, že je lepší je nechat, ať si těmi chybami projdou taky, ale když poučí, alespoň něco. *Tak to dělá i táta, stále do všeho mluví. Myslí si /ona/, že člověk udělá ještě větší chybu, protože poučení nevezme vážně, takže je z toho větší problém, než kdyby je nepoučili.* Většina starých je namyšlená, myslí, že všechno vědí nebo že jsou něco víc, když toho víc zažili. Ona myslí, že jsou si všichni rovni, alespoň v něčem.

Pohled starší generace na ně – asi dlouhý seznam: nevzdělanci, drzouni, to je slovo, co si myslí. Určitě to špatné. Oni je nemají moc v lásce, neví, jak by to řekla. Spíš je starší generace nechápe a nepochopí. Co pozitivního – myslí, že nic, podle její představy. I když našly by se výjimky, ale asi ne. Když se chlubí, to jedině. To naše vnučka, hodná, pilná, ta to někam dotáhne.

Rozdíl v době – Jiný režim, měli jiné možnosti, než mají oni teď, nebo měli i v době jejich rodičů. Neměli tolik vymožeností, proto byli tak mírní, nemohli tolik vyvádět. I když to tak taky není – co děda vyprávěl, jak kdysi vyváděl... Myslí, že tehdy měli /většina normálních dětí/ větší úctu. Individuální.

Mezigenerační setkávání – Kdyby je k tomu někdo „dokopal“, možná by si i porozuměli, zjistili by, že byli také takoví v jejich věku, měli stejné zájmy apod. Vidí to pozitivně – záleží na výběru starších a mladších /protivného dědka nebo protivného kluka, pokud tam někdo strčí.../.

PŘÍLOHA Č. 10

Plné znění diskuzních skupin č. 1, 3, 4, 2a.

Diskuzní skupina 1.

Členové diskuzní skupiny č. 1:

- 1 – VŠ učitelka /exaktní vědy/, věk 60 let. Bydliště – hl. město. Rodina: manžel 68 let, děti 33, 32 let. Maminka – 84 let, žije samostatně asi 100 km od Prahy. Zájmy – četba, cestování, nyní i „cvičení mozku“.
- 2 – žena – věk 45 let, rodinný terapeut a lektor. Bydliště – malé město. Rodina: 2 dcery a manžel. Ze zájmů – sport, vysokohorská turistika. Ostatní informace nezjištěny.
- 3 – všeobecná sestra, věk 50 let. OSVČ. /kurzy hubnutí, přednášky na zdr. témata pro zdravotní sestry nebo i seniory v rámci DpS, přednášky na téma výchova k rodičovství na školách 2.stupeň ZŠ, 1.-3. ročník SŠ/. Bydliště – město. Rodina – manžel, děti 27, 23 /synové/, 20 /dcera/. Rodiče – důchodci. Zájmy – „není čas“. Věřící, občas duchovní akce, pořady, přednášky.
- 4 – údaje nezjištěny, žena – věk cca 50 let, pracovník v zařízení pro seniory v hl. městě. Do diskuze se zapojuje jen krátce.
- 5 – pečovatelka v domově důchodců, věk 38 let. Bydliště – na venkově. Rodina – 2 děti a manžel.

M – moderátor/zapisovatel

Průběh diskuzní skupiny č. 1:

1. MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /15 min./:

- 1 – Jako **možnosti setkávání s jinými generacemi** zmiňuje akce pro seniory v rámci celoživotního vzdělávání, dopravní prostředky, rodinu /...“samozřejmě kromě rodiny“/. Uvádí, že pracuje s mladými lidmi, ale to je vlastně zaměstnání /*tento postoj rozvedený později.../*.
- 2 – *Pracovně se setkává se studenty, kteří k nim chodí na praxi. S vrstevníky dcer /24, 20 let/. Aktivně – je součástí skupiny lidí, se kterými „chodí na hory“, vysokohorská turistika, vícedenní přechody hor, věkově i profesně různorodé. Věkové rozmezí 61*

– 30 let. Setkávání také v tělocvičně, posilovně, v rámci přípravy na vysokohorské přechody, věkový „mix“, věkové rozdíly se tam „smývají“.

1 – Připojuje: *Na dovolené – tam je vzdělání různé, vyšší, střední, generace různé, setkávání při sportu. Vlastní děti má už „mimo dům“. /S jejich vrstevníky se tudíž nestýká/.*

2 – V rámci rodiny – říká, že zde není v *aktivním kontaktu*, otec je „doma“, bydlí s nimi v rodinném domě, širší rodina přichází za ním domů, přátelé. **1** - *krátká reakce do jaké míry je nebo není kontakt aktivní, v případě, že rodič žije s nimi.*

1 – *Souhlasí, v jejich rodině se objevují cílená rodinná setkávání – široká rodina, /otec ze sedmi sourozenců/. 3. generace se tam přirozeně setkává i s mladší generací, která by některé členy vzdálené rodiny ani neznala. Soudí, že se to teď „docela rozmáhá“, má na mysli podobné příležitosti i v jiných rodinách. M* – Ptá se, odkud **1** nabývá tento dojem, konkrétní příklad.

1 – *Odpovídá, že tento dojem má z tisku, ze zpráv, kde se častěji objevují různá setkání rodáků, setkání lidí stejného příjmení a podobné příležitosti. Ze svého okolí zná 2 kolegyně, které mají velkou rodinu a podobná setkání se u nich také konají, př. i celodenní setkání o 100 lidech.*

1 – Další podněty - Při venčení psů!! Školní besídky... i na vesnici, zmiňuje například vystoupení pro seniory, škola a školka připraví program – setkání mnoha generací... *úžasná atmosféra, připravené pásmo, proslov starosty, zábava, pohoštění, všichni se navzájem baví po celou dobu /kromě dětí, které rodiče po vystoupení odvezou/.*

5 – připojuje se, že podobný průběh mají tyto besídky i v domovech pro seniory.

3 – Dodává, že v domovech pro seniory jsou někdy lidé „i hodně starší“, kterým se často ani nechce jít „dolů“ děti poslouchat /besídky se zúčastnit/, jdou, pokud je tam občerstvení, ne že by je ty „děti tolik zajímaly“, to ne.

4 – Připojuje svou zkušenost z domova pro seniory – zmiňuje konkrétní klientku ve stacionáři a obecně to, že si lidé s demencemi stěžují, že tam děti přišly, jsou nespokojení s touto situací. Souhlasně přikyvuje, přitakává při dalším rozvedení tohoto tématu. **3** - Starší lidé slyší víc „basy“ než my, proto jim vadí hluk, celkově si často přejí mít už svůj klid, svůj režim, ve kterém nechtějí být rušeni... **1** –

Dotazuje se, zda se senioři v těchto zařízeních setkávají alespoň mezi sebou, při společných akcích, odpoledních čajích a podobně. /V rámci diskuze zůstává bez odezvy/.

2 – Připojuje stejnou zkušenost z rodiny, od svých rodičů. Maminka byla dlouhodobě nemocná /měla bolesti, psychicky „nebyla v pořádku“/, děti ji rušily, neměla ráda ani společenské akce, oslavy, chtěla mít klid, uzavírala se do sebe, tatínek byl pravý opak, měl rád společnost. Vidí tady rozdíl mezi zdravým a nemocným seniorem /obecně podle ní/. Tatínek relativně zdravý, aktivní, i s vnoučaty lecos rozebírá, *od smrti ženy /asi půl roku/ aktivně vyhledává ve větší míře širší rodinu a společenské kontakty, staré známé, je společenský člověk.*

3 – *maminka má diabetes mellitus, celkově „v myšlení zhoršená“, hluk jí činí problém... 2 připojuje také to, když věci nezůstanou na svém místě... 3 souhlasí, ano, maminka má už předem tři dny trauma, když mají /rodina/ přijít k ní na návštěvu, po setkání neví, kde co má, a podobně.*

2, 3 – shodují se, že jiná je situace, pokud mají jít někam do restaurace, *když je to pro seniora „bez starostí“*, taková situace je mnohem klidnější, *seniorem vítaná.*

3 – maminka má hrozné sny, vše „hodně prožívá“, pokračování prožitků. **M** – Vrací se k tématu příležitostí k mezigeneračnímu setkávání:

1 – učí na VŠ, mluví o akt./pas. kontaktu, o kterém už se zmínila, v osobním kontaktu se cítí být omezena svou profesí, postavením. *Zvláště u nižších ročníků, kde je třeba nastolit určitý řád a kázeň, u vyšších ročníků už poněkud větší možnost osobního kontaktu, v komunikaci uvádí konkrétně například „jaký byl hokej, zda představení stálo za to a podobně“, stále na osobní úrovni pouze všeobecné kontakty. Komunikace mezi učitelem a žákem závisí také na přístupu k práci /žákově/, kladný vztah, motivace – komunikace přátelštější... atd.*

2. OSOBNÍ NÁZORY – POHLED NA JINÉ GENERACE /15 MIN./

5 – mladší generace má „ostřejší lokty“. **4** – souhlasí, k tématu dále nemá názor, nevyjadřuje se.

3 – Uvědomila si při přednášce prof. Křivohlavého, že se k mamince někdy chová netrpělivě, *někdy snaha i donutit ji dělat něco, co sama nechce, chtělo by to asi, aby si to uvědomovali víc /děti ve vztahu ke stárnoucím rodičům/, více respektu, více si uvědomovat, co jim nejde a na druhou stranu k nim mít respekt, úctu, vzhlížet k nim, tu zkušenost, že mají, až dnes si uvědomuje ve svém věku, co „za moudrost“ měla její babička, když mluvila, přitom obyčejná žena, z venkova... 1 – souhlasí, na besedách si to uvědomuje /celoživotní vzdělávání/, tam mohou být všichni například vysokoškolsky vzdělání..., /vzájemně se neznají, respekt k sobě musejí udržovat/.*

3 – v Domovech důchodců velká degradace lidí.

2 – nejen v DD. I v nemocnicích, maminka nemocná ležela na interně, nemají na ně čas.../pracovníci na nemocné/, „ví, že jsou vyčerpaní, vyhořelí“ /omlouvá je tím/, ale ta úcta tam není, „říkají jim babi, dědo“...

4 – přidává se – naopak v DD si senioři přejí, aby jim zaměstnanci tykali. *Vědí hodně o sobě navzájem, vyprávějí si životní události, vzájemná důvěra, sdílení... /Se vši úctou, nesouhlasí/.*

3, 1 – přidávají se, souhlasí se 4. S tím, že to už jsou kvalitativně jiné vztahy, to je „rodina“ /míněn

DpS/. 3 – často i říkají, já už... jsem víc doma tady. Na Vánoce někdy raději zůstanou tam, než by jeli nakrátko domů a jen se tam otočili.

1 se krátce loučí, odchází ze skupiny, jak předem ohlašovala, předtím odpovídá stručně na otázku k poslednímu tématu.

3 – mladým fandí, dobře, že mají „ty lokty“, jenom dobře, aby se v té konkurenci někam dostali, hrozně jim to přeje. 2 – závidí jim to.

3 – mnoho že je určitě ve výchově, ona že za mlada „neměla to sebevědomí“, *které už teď by měla, ví co by chtěla, tenkrát to nevěděla...* Přednášky ve školách – je jí líto, že nemají děti vzory otců, zbabělí, nemají odpovědnost, nemají vzory rodiny, nechtějí se ženit, mít zodpovědnost nad rodinou, protože se „toho bojí“, nemají ideál. Mnoho i vzniklých manželství, které to nedokáží překonat... /mladí/ nemají

pak sílu se ani brát – hrozná chyba, měli by mít „ty ideály a snažit se je naplnit“. **5**, **2** komentují řečené:

- 5** – Pokud mají u rodičů, co potřebují, maminka jim „navolí, vypere, vyžehlí“... **2** – mladí žijí spolu, bydlí spolu, dál si ale nechají vařit, pečovat o sebe.
- 3** – není to chyba jen jejich, ale i těch rodičů. Spolupodílení se na těchto problémech.
- 2, 3, 5** – shodují se na této myšlence.
- 3** – *vidí v tom pohodlnost. Aby pro ně „nebyla hranice mít děti“ - myslí tím situaci, kdy mladí lidé uhýbají před rodičovstvím, stále by chtěli přenášet odpovědnost na někoho dalšího.*
- 5** – ne pohodlnost, to je pro ně omezení. Nemůžou chodit za zábavou, oni když chtějí do restaurace, manželka, aby byla doma... apd.
- 3** – souhlasí stále - pohodlnost, sobectví, nechci se „obětovat pro to děcko“, chci si užívat.
- 2** – opačný extrém v jejich mládí, hned se brali – museli /tlak společnosti/, takže se neuváženě nezodpovědně vrhají do vztahu v nezralém věku. Př. VŠ studentka bez bytu, otěhotněla... Hlavní věc studium, ani roli matky ani studentky nemožno plnit pořádně. *Myslí si, že to dospěje k nějakému rozumnému středu /≠během doby/. Příklad má ve svých dcerách, které dostudovaly, plánují, berou se, až když mají zaměstnání, zajištění, myslí rozumně, vše plánují postupně a dle jejího názoru si užívají v tom životě vše, k čemu mají možnost. ...*
- 3** – vrací se k předchozímu - /Mladí/ vidí jejich chyby /rodičů/, možná i proto je ten extrém – nechtějí se brát, nevidí jistotu těch vztahů.
- 2** – vývoj rychle kupředu, obrovské množství *nových zkušeností, informací... rozvádí toto dále.*
- M** – připojuje otázku, zda v jejich věku byli lépe „zajištění“, než mladí lidé dnes. Zda i v tom nevidí rozdíly.
- 3** – zajištění – málokdo byl zajištěný i za jejich doby. Hodně lidí bydlelo zpočátku u rodičů, nebylo možné tak snadno sehnat byt, dnes jsou byty drahé, ale je možné je získat.
- 2, 3** – názor, že co se týká zajištění mladých lidí se situace významně nezměnila.

3. VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ /15 MIN./

M – klade 1 shrnující otázku na hlavní význam mezigeneračních vztahů, kdyby ho měla zdůraznit:

- 1** – odpovídá stručně – *od mladých si brát elán, nutit sama sebe jim stačit. Přístup ke starým - že už taky něco dokázali, že „furt ještě můžou“, aby byla ještě „lepší, nesmí je podceňovat“!*
- 3** – *vidí význam v tom, že mladí lidé dodávají elán. Nerada a nechtěně se setkává v práci s čím dál mladšími lidmi – připadá si, že patří k nim a vůbec si neuvědomuje, že je o půl generace starší. Občas nastane situace, kdy ji něco překvapí, a uvědomí si, že nemá už ten elán, není už všeho tak schopná, např. kolegové v práci se jezdí potápět, toho se už „bojí, že by to nezvládla“ – podle toho poznává, že je starší a vadí jí to.*
- 5** – *V práci tři kolegyně mladší o 10 let – mají úplně jiné zájmy. Odlišná hudba, koníčky.. obdivuje mladou, ale spíš „táhne ke starší generaci“.*
- 3** – *Také obdivuje mladou /generaci/, ráda by se jí ještě přiblížila, ale „někde už to nejde“.*
/sport – i když zná lidi, kteří i v tom věku jsou na tom líp – než ona/ - Pozn. Odpoledne vyjádřila 3 nepokrytě svůj obdiv k lektorce kurzů, která na sebe prozradila, že je matkou šesti dětí, a také svůj věk, nad kterým 3 užasla.
- 2** – *Má naopak pocit, že má pořád šanci něco dohnat z toho, co nedělala dřív... Jen občas na horách ji něco „zastaví“. Například, když jí někdo začne vykat – v prostředí, kde je pro ni zvykem, že si všichni tykají. Ráda /na věk/ zapomíná, pouští se do spousty aktivit, včetně třeba potápění... ale pak ji občas něco zarazí. /Zmiňuje konkrétní situaci, kdy měla pocit při výstupu po řetězech, že ji mladí lidé pozorují/vidí jinak, než ona sama sebe vnímá – má na mysli zřejmě svou kondici, o které sama nepochybuje, a jejich vnitřní nenápadnou obavu, jestli bude vše v pořádku i při tak náročném výstupu/.*
- 3** – *Dodává k rozdílu ve vnímání tohoto stavu, že i pět let je znát. Že ve 45 letech „ji to ještě nenapadlo“, jako by to „šlo rychleji“, uvědomování si toho věku.*

- 2 – z kontaktu se staršími... Na hory jezdí také velká skupina starších lidí, než je ona. Dodává jí sílu, že jsou tam i starší lidé. Ze stejného hlediska, všichni tito ve věku okolo 70 let, hodně schopní, šli spolu s nimi stejně celou vysokohorskou trasu, zvládali ji bez potíží. Pohled, že už závěr života nemusí být jen nemoc a starost, ale další aktivita a stálé možnosti...
- 3 – vidí, že i starší někteří jsou lepší než ona teď, bere si z nich příklad, obdivuje je. Stejně i mladších si váží.
- 5 – Kdyby měla porovnat - třeba „babička v DD“, „nikdy nikde nebyla“, z vesnice, kolik toho ví, tolik si toho váží, prožila život klidně, v místě, spokojeně /usměvavá, jak babička z pohádky/...
- 3 – to je ta „moudrost toho stáří, že ti lidi jsou spokojení. /nikdy nikde nebyla, nic nezažila, jednodušší život/
- 5 – souhlasí, i ten život byl jednodušší, podle toho, co vykládají /v DpS/. Cestování tenkrát nebylo, žili v místě, měli svoji „kravku“, neměli tolik možností, přesto byli spokojeni.
- 3 – mohlo to být také proto, nemuselo, že si ani nedovedli představit, co by mohlo být, tak to museli brát, jak to bylo...
- 2 – na nás naopak je možná moc těch možností 3 – i v obchodech, oblečení a podobně...
- 5 – někteří ale i ty možnosti mají, znají a stejně po nich netouží, nemají tu potřebu. /Ani na svém tehdejším životě by nic neměnili/. Lidé v DpS podle její zkušenosti.
- 2 – zas pro někoho je to určitá nutnost v dnešní době /př. technika – internet, mobilní telefon/
- 5 – souhlasí. Do něčeho tě nutí doba vyloženě, to je pravda /telefon, email/ - ale když ho teď má vybitý, též se bez něj obejde...
- 3 – co vidí už teď jako problém a bude asi pořád větší, že jejich děti jsou schopnější, chytřejší, než byli oni, že rodičů si jako malá dlouho vážila – toho, že jsou chytřejší, schopnější, mají přehled...
- 2 – přidává se, že pro ni naopak „neměli ty zkušenosti, neměli tu vážnost, když byla mladá /v „pubertě“/.
- 3 – myslí si, že jejich děti si jich už tolik neváží, cítí, že jsou chytřejší, schopnější v něčem než oni, ona se například „musela“ od syna učit na počítači... Zas ale ona teď na druhou stranu učí svého tatínka...
- 2 – ano, rodiče děti jsou schopné učit na počítačích, ale nevidí to jako problém. U nich v rodině děti učí jejího tatínka na počítači – počítačová hra, internet, naopak on se vyzná v technice, jak zacházet s auty /automechanika.../ učí zpět je.
- 3 – oponuje, že to je znalost, které oni v určitém věku dosáhnou také a ta vážnost se možná ztratí.

- M** – připojuje, že některé určité znalosti v oboru jsou opravdu zkušenosti s věkem a mohou být vážené po celý život.
- 2** – kluci /prasynovci od sestry - 8,16,18/ třeba také řeknou „Ale dědo, jaktože to nechápeš, teď jsem Ti to vysvětloval“, ale vzápětí titíž přijdou se zeptat zpět na jiný problém.
- 5** – blíž k sobě mají určité dědeček a vnuci ob generaci, než matka a dcera, syn a otec, vidí to stejně tak i v DpS, že třeba vnuci chodí spíš navštěvovat dědečky a mají k sobě silný vzájemný vztah.
- 2** – souhlasí, také si tak rozuměli vnuci s dědou, ob generaci vidí vztahy jako „hodně dobré“.
- 3** – *bylo by to takto ideální, ale u nich v rodině to tak třeba nebylo. Materialisticky založená rodina, význam měla hodně práce, vztahy v pozadí... i teď žije jinak než děti a jejich manželky.*

Volný závěr skupiny. Skupina se uzavírá vzhledem k pokročilému času a volně se rozchází, M děkuje všem účastníkům skupiny, shrnuje poslední závěry a loučí se.

Diskuzní skupina 3.

Členové diskuzní skupiny č. 3:

- 1** – žena, 50 let, vzdělání VŠ, učitelka, bydliště – vesnice. Zájmy: sport, malování, četba, vaření. Rodina: manžel /50/, syn /19/ - žije s ní, dcera – studium v zahraničí, od 19 let „z domu“. Další rodina: bratr /47/ s rodinou, tchýně /73/ zemřela, matka /67/. S otcem nevyrostala, zemřel /73/ před 5 lety.
- 2** – muž, 47 let, vzdělání SŠ, obchodník, bydliště – bytový dům ve větším městě. Zájmy: motocyklový sport, cykloturistika. Rodina: manželka /43/, syn /23/, dcera /19/ - žijí všichni společně. Další rodina: tchýně /70/ v důchodu, rodiče – matka zemřela před třinácti lety /65/, otec zemřel před čtyřmi lety /84/.
- 3** – muž, 47 let, vzdělání SŠ, novinář, bydliště – město. Zájmy: cyklistika, závody silničních motocyklů, pes. Rodina: Žije sám. Manželka /47/, děti /24, 22, 20/, žijí

jednotlivě. Další rodina: matka /68/, sestra /44/, nevlastní bratr /46/ - vídají se 1x za rok, učitel. Otec – zemřel před třinácti lety /62/.

- 4 – žena, 47 let, vzdělání SŠ, signalistka, bydliště – menší město, byt v pronájmu. Zájmy: všeobecné, pes, turistika, kolo, knihy, kino, divadlo. Rodina: Žije sama se psem, vdaná, manžel sám /47/. Děti /24, 22, 20/ - mají vlastní rodiny. Další rodina: matka /75/ - žije sama, sourozenci – 45, 43 let, mají vlastní rodiny. Vztah mají vřelý, vídají se 2-3x do roka. Otec – zemřel před dvaceti lety /53/.

Průběh diskuzní skupiny č. 3:

1. MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /15 MIN./

Setkávání s dětmi, rodiči – v rámci rodiny, i jinde.

1 – děti jsou u nás už většinou z domu – ptá se ostatních, jak často se vídají.

3 – vídají se 3x v měsíci, 1x týdně s jednotlivými dětmi. Celá rodina – se všemi dětmi - při oslavách, narozeninách, 3-4x v roce.

2 – vidí se téměř každý den, 1-2x za týden se může setkat s tchýní – bydlí o dva vchody vedle, chodí k nim. Žije sama – vdova v důchodu, „pomáhá druhým“, oni to respektují – mají vzájemně dobré vztahy. 1, 4 potvrzují, nekonfliktní. Příležitosti k setkání – obecné, nic významného, v rodině spolu stráví asi 1 hodinu denně, každý má záliby, práci...

3 – Setkávání v hospodě, na koncertech, motocyklových závodech, v práci.

2 – přidává se, v práci.

1 – S mladší generací – vídají se se spolužáky syna, pravidelně přicházejí, protože /ona/ každý den vaří. Pět až šest nejbližších přátel zná, když přijdou, baví se s nimi. Zná se s nimi, zná jejich názory. Mají také kapelu, chodí i s nástroji.

4 – s mladší generací se setkává jenom v práci.

1 – V práci to samé, je tam v podstatě nejstarší, ostatní 26, 27 – o generaci mladší. Při snídani „diskuze o životě, vzácné rady“.

1 – Se starší generací se setkává v turistickém oddíle, kde je naopak nejmladší. Jsou tam lidé od 60 let výš. Jezdí „na vandry“, do hor, do vinných sklípků, společně slaví vánoční svátky, různé další příležitosti – žije nyní v zahraničí. Bude se stěhovat sem /za manželovou prací/.

2 – U dcery je to podobné, má spoustu kamarádů, některé z nich zná, znali se třeba i někteří jejich rodiče. /1 – souhlasí/. Se spolužáky od syna se skoro nestýkají – jen na motocyklových závodech. V práci má také o generaci mladší spolupracovníky. Jinak se s mladší generací moc nestýká, sportovní oddíly, kroužky, ani strany nenavštěvuje. = „Přes děti, přes jejich rodiny, přes práci“.

3 – Chodí na koncerty, i do klubů pro mladé. S těmi se nekamarádí, ale v motocyklovém týmu mají mladší jezdce, než jsou oni – mechanik, jezdec – o jednu generaci mladší a „podřízení“, řídí je. Je to pro něj každodenní problém, nejen generační, ale i v hodnotovém žebříčku na závodech /“neposlouchají“/. S vrstevníky od dětí se nestýkají /jen nedávno viděl v klubu kamarádka od dcery, moc se mu líbila/. 4 – manželka – tu by tedy ráda viděla, jaký má vkus.

4 – S mladými se stýkají jen v práci, jen pracovně, jinak ne. Jejich názory respektuje, nic proti nim nemá. Kromě dětí nikoho o generaci mladšího /více/ nezná. S dětmi se navštěvují 1x týdně, navzájem, po vzájemné dohodě. Má nyní půlroční vnučku.

3 – Se starší generací se stýkají asi méně než s mladší, nikdo /takový/ v práci, ani na závodech.

1 – Jsou v kontaktu také s bývalými sousedy /přes 60 let/. Velkou vazbu měla ještě s babičkou, která zemřela asi před deseti lety /73 let/.

3, 4 – se starší generací se stýkají jen v rodině – rodiče.

2 – Ze starší generace se stýká jen s tchýní.

3 – Už se „věkem tlačí ke starší generaci“, takže starších ubývá. *To je u nich už problém.*

2. OSOBNÍ NÁZORY – POHLED NA JINÉ GENERACE /15 MIN./

4 – Osobní názory veskrze dobré – „mládí je mládí“.

2 – Nebyli lepší, než jsou oni dnes.

3 – Snaží se nebagatelizovat, v mladší i ve starší generaci si najde dost lidí, se kterými má dobrý vztah... někdy to moc nejde, ale snaží se o to.

4 – Na druhou stranu je ráda, že nemá kamarádku, které je 20 let. Nechybí jí to, dcera jí stačí. Má mladší kamarádku z práce, které je 35 – to zas ano, ale nechtěla by mladší kamarádku. To nepotřebuje, měla by tendenci moc jí radit.

1 – Je to i těžší /udržovat vztah s mladším člověkem/.

3 – Chtěl by mladšího kamaráda, musel by ho ale „poslouchat“.

3 – Proč to nejde? V člověku je zažité, že paušalizuje celou skulinu lidí /př. když přijde do práce někdo nový, mladý/, musí to sám v sobě „překonávat“, sám v sobě s tím každý bojuje. *V práci spíše profesní záležitost, mladí mají velké ideály – ne ideály – myslí, že všechno dělají dobře, přitom to není pravda. Jsou výjimky, ale to je pak něco mezi „šplháním“ a „všechno hned“ ... dlouho jim trvá, než se v nich uklidní to, co mají v sobě zkraje práce. 1 – prvotní nadšení? 3 – nastávají jednoduché konflikty. 4 – nezkušenost? 3 – přehnaně ambiciózní? 4, 2 – nenechají si poradit.*

1 – má spíše opačnou zkušenost. Mladí /v práci/ žádají o radu, jsou vděční za tipy. Záleží, kde se člověk pohybuje. S mladými v tom směru nemá problém. /Př. mladí „civilkáři“/.

4 – v pečovatelství, zdravotnictví je to určitě jiné /předávání zkušeností, než např. v žurnalistice/.

3 – mladí /v práci/ nemají žádné životní zkušenosti, nepamatují komunisty ani nic z té doby, ale jejich práce to vyžaduje. Dostávají neadekvátní úkoly dříve, než ty zkušenosti získají v základní práci. Nezkušenost mu nevadí. Ale neadekvátnost úkolu – když o tom nic neví.

2 – Mladší považuje za mnohem flexibilnější, rychlejší, než jsou oni, rychle se učí, jsou schopni rychleji vstřebat změny apod. Svět ale vidí mnohem jednodušeji, než jaký ve skutečnosti je. Mají černobílý pohled na svět, něco je „špatně“, tak a priori pro celou generaci – nehledají důvody proč, nemají zkušenosti. 3 – souhlasí.

2 – Starší lidé – mají větší strach z budoucnosti než oni, změny jsou na ně moc rychlé – obecně /technika, počítače, i v globální otevřenosti – proč by se měli starat o průtrž mračen v Karibiku/. Bojí se, že sám tento strach brzy bude mít. Zná je jen z práce, pak tchýně a její okolí. Tak, jak je vnímá, nejsou už tak průbojní, nemají tendenci se víc „rvát o ten život“, spoléhají spíše na sociální jistoty.

3. VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ /15 MIN./

2 – Je společenský člověk, také se tím živí, takže jakýmkoliv vztahům s lidmi se musí věnovat, vztahy s lidmi pro něj význam určitě mají – obrovský.

3 – *Ještě k mladé generaci – vadila mu vždy povrchnost. Je pro ně důležitější mít svůj telefon, značkové oblečení... než něco vědět, znát, číst apod. Ví, že na to vždy starší „nadávají“.*

4 – *Souhlasí, v 15 i ve 30 letech měla sama tyhle starosti.*

2 – *Je pro ně /pro mladé/ důležitější forma, než obsah, souhlasí.*

1 – *Také souhlasí – je to tak u mnoha lidí – zúženě na svou rodinu to „nesmí brát“.*

4 – *Je to tak i u nich v rodině /mladí zaměření na vnější, povrchní záležitosti/.*

2 – Má tři způsoby, jak se dívá na lidi. 1. dojem, co si myslí po několika větách, a co si pak myslí po několika letech – vnímá, jestli se první dojem změnil/nezměnil. – Aby člověk věděl, proč se chovat tak nebo jinak – utvářet si názory. Jestli je mladší nebo starší, může se na ostatní dívat jinak, „jinýma očima“, ale každý je jiný, každý člověk je jedinečný.

Když je někdo ze starší generace, drží si určitý odstup, aby na něj neměl větší vliv apod. Mladší generace – nemůže nad nimi „lázat hůl“ nebo je moralizovat.

3 – Vnímá to jako zásadní téma /v mezilidských vztazích/, myslí si, že kdyby se takové výzkumy posbíraly před 20 lety, že by výsledek byl stejný, že by odpovědi byly podobné – co se týká mezigeneračních vztahů.

1 – Nesouhlasí, myslí, že vztahy s dětmi se s dobou posunuly, děti mají na ně dnes jiné názory, /což má/ různé vlivy. /Změny ve výchově apod./

2 – Nejraději se setkává s vrstevníky, ale nevyhýbá se setkání s jakoukoliv generací, každý mu může něco přinést.

4 – Souhlasí. Největší význam pro ni mají vztahy s vlastní rodinou a vrstevníky, s kolegy v práci je jen v běžném kontaktu.

1 – Z mladší generace člověk kromě jiného čerpá humor a elán.

3 – Řekl by, že nedává přednost svým vrstevníkům, ale lidem, kteří mají podobné zájmy, pohled na kulturu, aby si měl s nimi co říct.

Diskuzní skupina 4.

Členové diskuzní skupiny č.4:

- 1** – žena, 76 let, vyučená, vyšivačka, bydliště – menší město. Zájmy: všeobecné, ruční práce. Rodina: žije sama, matka zemřela v 95, otec v 70 letech. 3 sourozenci /73, 79, bratr zemřel – 50/. Sestra, bratr, z přátel kamarádka stejně stará, se kterou už se nestýkají.
- 2** – žena, 87 let, vzdělání VOŠ, ekonomka ve stavebním podniku, bydliště – menší město. Zájmy: rodina, čtení, luštění křížovek, ruční práce. Rodina: Manžel o deset let starší, zemřel před dvaceti lety, 4 synové /67, 65, 63, 58/, velmi šťastné manželství. Další rodina, přátelé: rodina švagra – s jeho dětmi se stále stýkají s celou rodinou; stejně stará kamarádka a její dcera.
- 3** – muž, 74 let, vzdělání SŠ, lesní dělník, bydliště – vesnice. Zájmy – četba, společnost, procházky /toulky/. Rodina: manželka /54/, 4 synové /24, 45, 50, 55/, 2 dcery /48, 51/. Další rodina: 3 bratři.
- 4** – žena – 60 let, vzdělání ZŠ, textilní dělnice, bydliště – menší město. Zájmy: celosvětové dění, mezilidské vztahy, dějiny, studium Bible. Rodina: synové /38, 40/, otec /80/, matka /77/, bez partnera. Další rodina: starší tety, strýcové.
- 5** – Přihlížející. Žena, 84 let, vzdělání ZŠ, výrobní dělnice, bydliště – vesnice. Zájmy: dříve ruční práce, vyšívání. Rodina: 6 sourozenců – nestýkají se /občas během života/. 5 dětí, syn – 1 vnuk /6/ muž zemřel, mladší než ona.

Průběh diskuzní skupiny č. 4:

1. MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /15 MIN./

- 2** – s celou rodinou – 42 lidí, se stýkají o narozeninových oslavách a podobných příležitostech, bývají spolu 1-2 dny. S mladší generací se jinde nesetkává. Dále má kamarádku /87/, 1x za 14 dní ji k ní doveze syn, popovídají si. Synové, vnuci, pravnuci ji navštěvují.
- 4** – Vídá se se synem, asi 1x za 2 měsíce – proberou nejnmutnější, co je trápí, o co usilují. Druhý syn bydlí daleko, nevidají se často. Má rodinu, starosti, práci, tak víkend mají na odpočinek.

Telefonují si, asi 1x týdně, 1x za 14 dní.

- 3 – S rodinou se nestýká, jen s nejmladším synem, syn jezdí za ním, občas on k němu na víkend. S manželkou se nestýká vůbec.
- 1 – Setkává se se sestrou – asi 2-3x v roce, 3 týdny u sestry na chatě na dovolené, s bratrem – častější kontakt – přijede asi 1x týdně, švagrovou a jejich dětmi – chodí také oni za ní. Vlastní rodinu neměla.
- 4 – Komunikace mezi lidmi důležitá, lidé o sobě vzájemně něco ví, důležité, když si lidé pomáhají, i tady /v zařízení/ mají možnost k tomu si navzájem pomoci – někomu něco koupit, pomoci do umývárny apod.
- 4 – Kromě rodiny – stýkají se mezi sebou na oddělení.
- 2 – Často návštěvy – chodí za ní všechna bývalá děvčata – bývalé spolupracovnice v práci – kamarádky – dozví se, co je nového. Co je nového ve městě, komu se kdo narodil, kdo zemřel, vzpomínky na práci...
- 4 – finanční problémy se také diskutují /s rodinou/.
- 1 – témata: jak žijí, co je trápí, co dělají. Když jde k sestře – též rodinná témata.

2. OSOBNÍ NÁZORY – POHLED NA JINÉ GENERACE /15 MIN./

- 2 – Má dobrý názor na mladší generaci /v rodině/ - všichni se dobře učí, studují, nejmladší právnická na VŠ. Má radost, když jsou spokojení, zdraví.
Starší generace – má ještě bratra, který žije, byli tři /švagrová, bratr chodí za ní na návštěvy/.
V jejich době v mladém věku – měli to těžší. Dnes mají více učení, ale práce měli mnohem víc.
- 4 – Dnes to mají mladí také těžké. Př. Jsem mladá, rodiče mají byt, auto, chci se osamostatnit, jediná cesta, jak získat byt je hypotéka – dluhy, problémy s financemi, zaměstnáním... Nechtěla by být dnes mladá ani za nic, i když jako mladá to také měla těžké.
- 3 – Myslí si, že to dnes mají mladí lidé lehčí. Když nemají peníze, dostanou podporu nebo je živí rodiče, jsou zabezpečeni, i když nepracují.

1 – Nepracují a jsou zabezpečeni... záleží, jak to kdo má, někdo lehčí, někdo těžší, je to různé.

2 – Někdy jsou rodiče dětí v domově /pro seniory/ a děti přijedou, když mají výplatu /důchodu/ - to není její případ, ale jsou takoví. 3, 4 – souhlasí. Starosti si mladí nepřipouští, tak jako my.

1 – Dříve víc tělesné práce, na studia nebyl ani čas, ani prostředky na učení...

2 – nebo chtěli studovat a nesměli... 1 – ani nebyly takové školy.

4 – Dnes trend, že mladí lidé hodně studují, oni byli víc pracovně zatíženi. Dnes rodiče chtějí, aby se mladí učili, 1 – aby měli nějakou školu. 1,2 – ano, bylo víc práce.

3 – Pro mladé lidi není ani práce – v porovnání když byla starší generace mladší – dřív měli políčko, pořád měli co dělat, měli práci. Dnes práce není, co jim jiného zbývá.

1 – podpora 3 – nebo si něco vymyslet. Syn – v podniku, po stavbách na 2,3 dni apod. *Má školu, ale nechytá se. Peníze si vydělá po brigádách, pojištění si platí sám.*

1, 2 – celosvětový odbyt není, míň práce, krize, propouští se, práce není všeobecně.

2 – nebo ani mladí lidi nechtějí dělat.

4 – nebo mladí lidi nechtějí dělat práci, která je málo placená, fungují jako rodiny, jsou zadlužení... to pak dělají nějakí důchodci.

4 – Velký rozdíl mezigenerační. Mladá generace – počítače – na úřadech se všude pracuje na počítačích, starší generace – počítačové analfabeti, naznačí počítače, nejsou ani schopní se to naučit, ona by se to určitě nenaučila. 2 – to ona ano. Ale souhlasí.

Starší generace – srovnání:

4 – Její rodiče, jak jsou „udřeni“, vydrželi hodně, dnes mladí lidi nechtějí se dřít, nejsou tak obětaví v té práci, dívají se jen na to, kolik vydělají. "

2 – Její tatínek byl velice aktivní, byl v USA, několik patentů má uznaných, chystají se mu udělat v muzeu vzpomínku s fotografiemi... - cení si jejich houževnatost, pílí, neúnavnost – to pomalinku ubývá. 1 – souhlasí – chtěli něco dokázat. 4 – stateční byli.

Proč to ubývá: 4 – větší důraz na hmotářství /materialismus/.

- 3 – Nesouhlasí s tím, přinesla to dnes mladým doba. Neví, jak by to řekl.
- 2 – Nepřinese všechno doba.
- 1 – *Co člověk na světě může, když je smrtelný a stejně všechno zahyne... Všechno na nic. Jste ráda na světě a proč...*
- 2 – mladší – rozhodně nejsou horší lidé než dřív. 1 – souhlasí, 3 – souhlasí /jeho myšlenka/ - *co přináší doba*. 4 – Také souhlasí – že mladí se snaží zvládat svoji životní roli, dělají co můžou.
- 4 – Na „studiu Bible“ viděla i studenty po cestě, co mají dojíždění, těžké tašky na víkend domů, finanční nároky na studium apod. Taky je to pro ně náročné.
- 2 – Myslí si, že mladí to jinak nesou než oni to vnímají a naopak. Mladí jinak vidí stáří, než ho vnímají, prožívají oni. Když byli mladí, viděli jinak stáří, než ho teď prožívají. Mladý si to tak neuvědomí, čím je starší, tím zkušenější, tím víc ví „co a proč“. 1, 4 – souhlasí.
- 1 – a když to vyjde pro nic /co a proč/ - tak to nebaví všechny kolem a oni myslí, že ne /jen negativní pohled/.
- 4 – souhlasí, někteří staří lidé jen zatrpklí. 3 – souhlasí, nemá pořád přšet.
- 2 – Někdo má takovou povahu, všechno je špatné, nic mu nechutná, někdo naopak se těší na každou drobnost, má nějakou záminku a je spokojený, optimista.

3. VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ /15 MIN./

- 4 – Je ráda, že její děti zvládají starost o rodinu, že se jim to daří zvládat, snaží se.
- 2 – a že jsou zdraví. 4 – Když jsou zdraví, je to ještě větší radost.
- 2 – S mladými žijí taky – mají každou radost, když udělá maturitu, zkoušky, jde na VŠ, všechno to prožívají s nimi, od 1. třídy. Vnímá to jako velké plus do života /prožitek s dětmi navíc/.
- 3 – Myslí, že by se měli starší stýkat hodně s mladými.
- 1 – Reakce: Taky je obdivují /*staří mladé*/, co se snaží, co dokážou.
- 4 – Život funguje a „cvrká to, žije to“. 2 – Život jde dál /*pokračování života, návaznost*/.

- 3 – Mladí by neměli staré lidi strkat do DD, měli by zůstat doma, kdo je schopný...
On by své zvládnul, polívku si uvařil... Mladí mu říkají, že co by dělal doma, byl by celý den sám...
- 4 – Co byste dělal doma, tady máte péči, je tu dobře.
- 3 – Je mu tady dobře, je spokojený, ale doma je doma.
- 1 – Její sestra říká – kdo má rodinu, rodina se má o něj postarat. Nesouhlasí s tím.
- 2 – Také nesouhlasí – každý nemocný člověk do rodiny přinese spoustu problémů, zátěže, kolikrát i mladou rodinu nechtě rozhází, takže myslí, že to je dobře, když začaly tyto ústavy sociální péče. Nechtěla by být doma, je spokojená.
- 1 – *Jestli by chtěla být v rodině* – to si neumí představit.
- 3 – Když je na víkend doma, syn ho posadí do obýváku k TV – má tam místnost sám pro sebe – „bud' si tady, ven si běž, kdy chceš“... Syn není ženatý, ale má družku – ta mu věří víc, myslí, že by mohl být u nich, pustí ho ven. Syn mu nevěří, bojí se, že by nezamknul, nevypnul elektřinu apod. Neví, možná ho syn zná víc, než družka... Bojí se o elektřinu apod.
- 2 – Když jste doma, spěcháte zase sem... 3 – To říká i syn.
- 4 – Nejdůležitější, že není válka, v zemích, kde je válka, staří, děti, středního věku se zabíjejí, dobře, že tady není válka – kvůli chamtivosti, nenávisti...
- 2 – Důležité hlavně zdraví, než člověk zemře, aby zemřel naráz.
- 1 – Stáří lepší než mládí, mají dnes zabezpečení, že se dnes o ně postarají.
- 3 – Důležité stýkat se hodně navzájem, ať to jsou staří, mladí... aby si člověk připadal, že nemá ty léta, co má, nepřipouštěl si tolik stáří, mezi mladými.
- 1 – Když se vidíte /ve stáří/ - jak scházejí, že se pak nemusejí už ani vyznat /orientovat/, nerada by nějak obtěžovala, až bude starší, /kdyby byla třeba v rodině/. - Je to hrozné se pak na sebe dívat.
- 3 – Souhlasí, nechce obtěžovat mladé – co by měli nějakou přítěž.
- 2 – Když se na sebe ráno podíváte, řeknete si „neznám tě, ale umyji tě.“
- 3 – Neví, jaký mají náhled mladí na ně. Někdo chce mít rodiče doma, někdo zas ne. /nedívat se hned po ránu do zrcadla/.

5 – Kdo je chytrý, má dnes všechno. Dříve jen práce, práce, na nějaké řeči nebyl vůbec čas. Shrnuje svůj život, kdy od dětství pracovala po službách na statcích, na Slovensku, kde se narodila, na Ukrajině, v Maďarsku i v Čechách. Později pracovala v Čechách „ve fabrice“. Se sourozenci se často nevidala, děti za ní chodí, jeden pracuje v té samé fabrice, celý život hlavně práce.

Diskuzní skupina 2a

Členové diskuzní skupiny č. 2a:

1. – Žena, 42 let, farmaceutický laborant. Rodina: manžel a tři děti – 15, 11, 7 let. Žijí v bytě 5+1, v hlavním městě. Rodiče – matka 62 let, otec, 67 let, /bratr 38 let - na vesnici, 2 děti/. Rodiče manžela. Zájmy: tanec, sport.
2. – Žena 45 let, systémový inženýr. Rodina: manžel a 3 děti – 14, 17, 20 let, studující. Žijí v bytě 3+1, v hlavním městě. Rodiče – otec 69 let, manželovi rodiče – oba 74 let. Zájmy: osobnostní rozvoj, krajina, meziprostor.
3. – Muž, 58 let, programátor. Rodina: dcera 26, syn – 29let. Žije v bytě 2+1 s dcerou, syn žije samostatně. Rodiče a žena nežijí, bratr + rodina, tchán + rodina. Zájmy: hudba aktivně, turistika, přátelé, umění pasivně.
4. – Muž, 53 let, programátor. Rodina: žena a 3 synové – 25, 23, 18 let, žijí v bytě, v hlavním městě. Rodiče – otec zemřel, matka 88 let. Zájmy: sport, příroda, cestování, kultura.

Průběh diskuze č. 2a:

1. MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /15 min./:

J: Asi jako jedna z mála rodin dělají to, že se společně scházejí v určité datum všechny tři rodiny, děti jejího dědy, který to zavedl jako tradici, pův. na jeho narozeniny. Vždycky chtěl, aby na jeho narozeniny se všechny tři děti s jejich rodinami u nich sešly. Pokračují v tradici i po dědově smrti, sourozenci se navzájem střídají a scházejí dále,

zvou vždycky celou tu širokou rodinu. Když to mělo letos vyjít na její matku, která už je z podobných příležitostí nervózní, vzala to na sebe ona. Dnes už je to pro ni příjemné, setkat se jednou za rok se všemi tetami a sestřenicemi, se kterými se v běžných rodinách vídají akorát na svatbě a na pohřbu.

T: Na jaké datum to dělají?

J: Původně okolo Mikuláše na dědovy narozeniny, když už měli malé děti, přesunuli kvůli Mikuláši datum na listopad. „Už se nejezdí na chalupy, ještě ne na hory“. Je to příjemné. Ne že by se s těmi lidmi musela vídat jednou za čas, opravdu má bratrance, sestřenice, se kterými si nemá co říct. Protože je mezi nimi nějaký věkový rozdíl a žijí každý úplně jinak. Ale pak má třeba manželku svého bratrance, se kterou si opravdu rozumí, bydlí poblíž a stýkají se během roku.

M: Venku nebo doma? **J:** Doma. Protože to je v listopadu, tak vždycky u někoho doma. Schází se jich asi tak pětadvacet. To jsou opravdu ty tři děti a jejich nejbližší rodiny.

T: Také to mají v rodině, také to zavedl nějaký prarodič, a tři děti, které byly ve věku jejich rodičů... se začaly takhle scházet. Schází se vždycky na Vánoce. Je to spojené s tombolou, je to po Vánocích, takže se tam nosí věci, které nikdo třeba nevyužije, třeba nevyužitá dárky. To je docela lákadlo pro děti, jinak jí to jako dítě moc nebavilo taky, ale teď, když je starší, je to „úžasné“. Ale je jich tam tak čtyřicet minimálně, protože každé to dítě mělo několik dětí, což jsou oni, a ty děti už mají zase svoje děti, takže skupina tak 40 lidí. /Je to úžasné/.

J: Kde se scházejí?

T: Sestra i bratranec mají oba velké byty, a celá rodina vyšla také z velkého bytu, takže se to také tak různě cyklí, nějak se vždycky dohodnou, dva měsíce předtím, u koho budou, to není problém. Mají to i tak, že každý donese nějaký typ občerstvení. Jeden má nápoje, jeden cukroví... prostě se pohoštění složí z těch příspěvků, takže s tím ten člověk /hostitel/ nemá moc práce ani náklady... jenom musí byt trochu přizpůsobit, ale je to dobré!

M: Jak tam tráví čas? Jenom povídají... nebo i s těmi dětmi. Se svými nebo spíš každá generace „pro sebe“, zvlášť.

T: Asi spíš se baví s lidmi, kteří věkově jsou jí blíží, takže sestřenice a bratrance, děti tam mají taky určitou skupinu svojí, přiměřeně věku, takže se tam většinou nějak zabaví. Spíš s těmi jinými než s těmi, se kterými se běžně setkává. Pozoruje, že její muž, tam - ne že by tam nerad chodil – bývá vždycky kratší dobu, a tihleti přiřazení a přivdání, je třeba to tolik nebaví.

J: Souhlasí. **T:** Takže někdy přemýšlí, jak to adaptovat... ale je to tak dobrovolné, takže kdo tam nechce, nepřijde.

E: *Čím to je, že by to ty přiřazené nemělo bavit, to mu přijde zvláštní...*

T: *Ona zas tomu rozumí, protože to je ta rodina, /nějaký kořenový základ/ ta to založila, tam se všichni znají. „A teď si vezmi, že se přiřeniš do rodiny“, kde se zná třeba třicet lidí.. Její muž si třeba špatně pamatuje tváře a říká, že doteďka neví, kdo je kdo. **J:** Ano, a je to, tím že to je jednou za rok, předpokládá... **T:** Ano, jednou za rok, takže on /muž/ se v tom neorientuje, jednak je introvert, takže se hůř s někým začne bavit, když ho nezná, což je většina těch lidí tam.*

E: To je dost jasný důvod... Oni když mají tyhle setkání, vždycky je dělali, jako rodinné, tak žena se bavila vždycky se všemi velmi ráda, protože byla prostě taková. Jejich dcera taky, ta prostě s tím nemá žádný problém... přijde mu, že se stejně nebaví o věcech „rodinných“, jaké má kdo jméno nebo jak je ti kdo příjemný nebo nepříjemný, ale o takových obecných...

Z: *Také jak je to křížem přes ty generace... Myslí, že dcera E. taky nemá problém se s nimi bavit... /s jejich generací/*

E: Setkávají se v hospodě, aby to bylo jednodušší... Scházejí se častěji, nejmíň dvakrát ročně.

J: a taky tihle sourozenci... **E:** u nich je to zkrátka rodina H. Tak je to postavené. On tam třeba nevodí svého švagra, bratra ženy, to už je moc, ten už se nezve. Prostě H. holky, co se narodily jako H. tam chodí i později se svými partnery, /ale manžela své ženy už tam třeba nevezme/.

E: Bývá jich tam tak dvacet. Sourozenci jeho táty a jejich sourozenci, rozvětvené rodiny. Každý s dětmi – s přiřazenými, partnery... Dvakrát ročně se schází. Myslí, že se baví napříč generacemi. V hospodě je to jiné, tam si vždycky přisedne člověk

k někomu, popovídá, zas poposedne jinam... **Z:** Nemůže někam zalézt do kouta, jak se to dělá třeba v tom bytě...

Z: Oni tedy žádné takové setkání skoro nikdy nedělali. Byly výjimky, například když jeho neteř měla osmnáctiny, tak se sešli u bratra v jeho domě, s tím že pozval ještě další rodinu – ale že by se sešli takto dohromady jako sourozenci, to bylo velice výjimečné. Jednou se sešli někde.. jen oni čtyři, pak na těch narozeninách, možná ještě na nějaké svatbě, spíš výjimečně.

Scházejí se s rodinou tchýně, kam chodili hlavně na Vánoce, i s nimi jezdili na chatu, to bylo takové přirozené. S jeho rodiči – táta už dlouho nežije a máma – navštěvovali ji vždycky, teď ji tedy navštěvuje mnohem častěji, protože je /blízko svého bytu/ v ošetrovatelském domově a tam za ní chodí opravdu pravidelně tak jednou týdně. Kdežto, když bydlela v bytě, tak měl takový pocit, že je docela samostatná a že je „v pohodě“, což ona je, ona nikdy neříkala... že je smutná, že je sama, že potřebuje někoho, to nikdy jakoby neřekla, takže je to tak. Když nebyl ten tlak... a sestra za ní chodila poměrně často... Teď je to takové, že sestra za ní chodí přes týden každý den, a tak aby měla alespoň o víkendu volno, střídají se tam vždycky v neděli s bratrem. S bratrem se též vidí strašně málo. Jeho žena o setkání s nimi nějak nestojí, což je vzájemné.

E: přitakává. To u nich také bylo, jeho matka neměla ráda bratra otce, takže celá léta se nevidali, až potom, když to převzali spíš do rukou oni /mladí/.

Z: To není, že by mu vadila... ale radši pojede někam se svými kamarády, než proč by se musel bavit zrovna s bratrem. **J:** Souhlasí, to je ono.

Z: Trochu lepší vztahy mají se sestrou, která je sama a děti vždycky mívala na starost třeba přes léto, to bylo perfektní. Tam k ní jezdili na chaloupku a oni /rodiče/ tam taky byli. Oni ji zase pozvali občas k nim domů... Je fakt, že taková velká rodinná setkání tedy z jejich rodiny nezná.

E: malá rodinná, to je možná důležitější.. hlavně pro ty staré lidi, oni to tak nepocít'ují, protože mají spoustu kamarádů. Jsou neustále v pohybu, ale myslí si, že třeba generace jejich rodičů už je v tom správném věku, kdy už to pak není jednoduché... kamarádi buď nejsou, nebo nejsou pohybliví, nebo prostě se nestýkají...

Z: Třeba ta jeho máma, ona si dost málo pamatuje. Ona skutečně si nepamatuje, jestli tam byl včera a nebo nebyl. Dneska mu zrovna říká, už jsem tě dlouho neviděla a byl jsem tam minulý týden, nebo řekne, že sestru dlouho neviděla a ví, že tam byla včera. Ale zase někdy třeba mu řekne – to je dobře, že tam za ní furt někdo chodí, že ví, že tam není sama. Takže jí to utkví. a vždycky říká, jestli nemáte čas, tak nechod'te, to si nedělejte násilí, nemusíte, kdyby se vám to nehodilo, tak nemusíte... Taky je fakt, že když třeba byla taková situace, že tam třeba dva tři dni nikdo nešel, vůbec to nepoznala, když je to tři dni, to ona si nevšimne. Ale kdyby tam třeba čtrnáct dní nikdo nepřišel, tak už to asi začne na ní doléhat, že tam je vlastně sama. a třeba tchýně, ta je na tom asi dost závislá, aby ten kontakt měla. Víceméně to chce, aby jí žena každý den volala, vždycky s ní promluvila, aby tam za ní chodili.

E: Chodí někdo z vašich rodičů k vám domů nebo navštěvujete všichni je?

Z: To záleží na tom stavu. Dřív to bylo, že chodili, dřív se to tak střídalo. Aspoň s tou tchýní. Máma, to už je dlouho, co je nepohyblivá, aby dojela sama k nim, to už je tak deset let. To tchýně třeba ještě před pěti lety, když ještě žil tchán, tak tam jezdili, teď už se jí taky nechce. Je jí 77 asi nebo tak nějak.

T: Ona má diametrálně jinou rodinu, ze které ona pochází, a tu, kterou má její muž, v rodině jejího muže jeden nějaký pradědeček, který byl továrník, zavedl takové praktiky, které se drží. Takže tam se vždycky na všechny narozeniny a svátky tradičně navštěvuje vždycky ten, kdo slaví. To se drží doteď, takže jestli mají jejich děti nebo i oni nějaké výročí, tak automaticky se předpokládá, že je pozvou, oni takhle jsou zvyklí. Drží to tak, protože její muž tyhle věci považuje za základní pravidla... vztahů generací. a to samé, když už rodiče něco slaví, zase se předpokládá, že tam přijdou oni, celá rodina i s dětmi - vyjádří to, že o ně mají zájem. Její muž kromě se tam kromě toho snaží jednou za týden chodit, k rodičům, i jen tak je navštívit, to se taky u nich zavedlo za toho dědečka, že v rodině vždycky o víkendu ti mladí navštěvovali rodiče. Ona se tomu dost často vyhne, „nemusí“ se toho účastnit, když to není s nějakou oslavou, spíš jen tak přátelské posezení... nebaví ji to, každý týden, když tam její muž vypráví to svoje... **J:** To je hrozná ztráta času?!

T: a ještě on vždycky povídá hlavně sám a moc ani ty rodiče nenechá říct, co je zajímavá,

takže poslouchat ho... „to má doma“. Ale zas rozumí tomu, že pro něj je to vzácné, oni mají jenom jednoho syna... Ale jinak si myslí, že je docela dobře, že tohleto mají zavedené. Ta babička třeba... „Moje maminka“ – to trauma moje je v tom, že maminka vždycky zavolá „jako, že mi nevoláš?!“ a ona jí řekla – vždyť mi kdykoliv zavolej, já si s tebou ráda popovídám... Ale neměla pocit, že jí musí pravidelně volat. Protože ona byla hodně aktivní, měla druhého muže, /působila dojem.../ vůbec nebyla doma skoro... ale občas zavolala a řekla, jako, že mi nevoláš. a tak pochopila, že asi třeba to, co dělá její sestra, že jí volá, ona jí volá i denně, takže to třeba jí chybí. /Takto jsem to nedělala/. Ale tady ti rodiče od jejího muže – občas babička říká, jako, že ty děti vaše k nám nechodí. Protože chodí tam ten manžel a jenom, když jsou ty oslavy, tak všichni, ty děti tam /běžně/ nechodí... a T. jí říká: Tak babičko, tak jim zavolejte, vždyť oni rádi třeba přijdou si sednout, popovídat, zavolejte. Oni nevolají. Sami nevolají, prostě čekají, až ten kontakt přijde z druhé strany.

J: To mám já problém taky s „tchánovými“. Mají taky jedináčka, manžel je jedináček, a oni jsou, co jsou v důchodu, víc jak půl roku na chalupě. Tam někde... Jenomže oni, když odjíždějí v dubnu a vracejí se v listopadu, a přes těch pár měsíců, co jsou ve městě, tak taky: neozvou se, a když chce, aby přišli tak je to takové – a nechcete přijít?! Tak oni přijdou, jsou tam tak ty dvě hodiny, a zase utíkají domů. /Když se jí to nezdá, tak řeknou/: No tak přijďte vy. Jenomže oni si neuvědomují, že jich je pět. Oni než se tam doberou, to je prostě „časový luxus“!! Pro ni je příjemnější, když oni dva, důchodci, přijdou, i třeba ve všední den, večer, odpoledne, když děti přijdou ze školy, popovídají, vidí se, vypijí kafe, jdou domů. Oni když tam mají jít /rodina/, tak je to pro ně „celý den ztracený“. a bydlí kousek, ještě autobus jim jede pomalu od domu k domu. Tak ona to prostě nechápe. Teď schválně zkoušela... zkrátka když sama nezavolá, tak oni ten telefon taky nezvednou. a to /mají upc a tam, když si voláš, to je čtyři hodiny zadarmo.../ není o penězích, že by teda chudáci důchodci neměli na to zvednout telefon... Ne, tam taky. Oni čekají, až jestli se ozvu... to je taky věc, tomu opravdu nerozumí!!

M: a nemají třeba oni takovou „úctu“, aby jim nezasahovali do jejich času nebo aby je doma nerušili...

J: To ona říkala horem dolem, několikrát!!, že prostě /nemusí mít obavy/... Tchýně je taková hodně, že se drží zpátky, to je právě příjemné! Proto jsem říkala snacha-tchýně, že ona opravdu nikdy do ničeho nemluvila. i když si myslela něco, určitě si myslela, ale nikdy to není taková ta rýpavá tchýně.

Z: a když už tam třeba jdete, tak je to tam „v pohodě“, ty děti jsou tam v klidu nebo tam nějak otravují, v tom si myslím, že může být problém, že ty děti tam nemají co dělat...

J: Ono všichni, tak my tam přijdeme, a nemáme tam co, no.

Z: U nás bylo třeba to, že tchýně když přišla, tak děti ji přišli slušně pozdravit a pak honem zalezli ke svým počítačům a podobně, a takže oni byli spokojení, ale jí to tak přišlo, že se jí málo věnují. Tak vždycky jsme je museli lákat na nějaké zákusky a takové, aby se sešli u stolu aspoň na chvíli tam pobyli. To teda hlavně třeba Š. Je mu líto toho času, že tam má něco rozdělaného...

T: Př. z minulé skupiny, že už rodiče ti starší třeba mají svůj komfort a nechtějí nikoho zvát, tak jak vnímá ty rodiče manžela, ti naopak preferují, když se chodí k nim. a u nich si /ona/ myslí - v té rodině, že rádi pozvou dalšího příbuzného, ale neradi /chodí někam oni/. Jsou na to zvyklí, takže k nim třeba chodí na ty oslavy apod., ale je jim příjemnější, když tam chodí oni /mladí k nim/. To ví, a už i celkově tomu rozumí, babička i hůř chodí a mají dva psy...

T: ...Tady je to možná trochu odlišné od jiných rodin, ale oni, když jdou k nám, tak psy neberou. Ani jsme to nezakázali, ale prostě se to nějak nedělalo u nich asi, takže ti psi tam s nimi nejsou. Takže oni jdou taky brzo domů, ale důvod je, že psi se musí vyvenčit a žrát apd. Je to spíš kvůli dědečkovi, babička je taková, že ta by to tak neřešila, ale dědeček bez psů...Vždycky ty vztahy jsou různě poznamenané něčím, pak se to někde promítne, tak tady je to do těch psů.

E: *Přijde mu to takové, že dokud jsou rodiče takoví, že nejsou třeba osamocení, mají zájmy apod., tak není třeba tlačit na pilu nebo se zas tak moc stýkat...*

J: *Jenomže já tchánovým vůbec „nevidím pod kůži“. Jak mám poznat, jestli jim to vadí nebo nevadí. /To že se tak málo navštěvují/. Já osobně být takhle stará - vždyť jiná vnoučata nemají, mít nebudou, ... a jsou půl roku pryč.*

Z: To je různé, to je třeba to, co žena nikdy nemohla pochopit, že moje máma o ty naše návštěvy – nemůžu říct, že nestojí o návštěvy nebo nestála, to ne, ale zdálo se, že to nepotřebuje. Ona vlastně nikdy nic od nás nechtěla. Nechtěla dárky třeba, abychom jí přinesli. Vůbec jí to nic neříkalo. My jsme jí přinesli nějaké dárky k narozeninám, ona ze slušnosti si je vzala, ale potom, když jsem přišel sám za ní, zase mi je dala zpátky, říkala, že ona to nechce, že to nepotřebuje, ať si to odnesu. A tohle třeba žena, ne že by to nezvládla, ona se s tím taky nějak smířila, ale pořád tomu nerozumí a myslí si, že třeba to je jenom taková póza, že to ještě pořád musí nějak zkoušet. A nebo kytky. Máma opravdu ty kytky – tady pěstovala pár nějakých trvalek, ale – když jí člověk přinesl řezanou kytku, tak nevyhodila jí, ale prostě, myslím si, že jí to nějakou velkou radost neudělalo. a teď stejně pořád, když žena za ní jde, tak jí musí nějakou kytku přinést, protože si myslí, že to k tomu patří. Protože ona je má ráda, její máma taky je skutečně potěšená, když jí člověk přinese sebemenší kytičku, tak.../se tím řídí/.

E: Ale tak když jsou ještě oba dva nebo když mají psa, třeba tam není ještě tolik deficit těch blízkých nebo spřízněných. Ale když jsou spolu ti partneři, tak je to úplně jiné. Já si třeba pamatuji, že moje matka, když tam člověk přišel a nevěděl, co si s ní povídat, nebo ona moc nevěděla, co si povídat „s tebou“, tak stejně si myslím, že to potřebovala. I takové to „to víš, tak já jsem zas byl u matky, ona zas nic nevyprávěla“ ... že to i tak bylo dobře. Vždycky chodily babičky k nám, od té doby, co byly děti malé, to prostě chodily za dětmi... ale to pak najednou ztratí ten /působ/... jak říká Z., když ty děti řeknou ahoj a pak odejdou k počítačům. Pak už to zbyde na tobě, protože tam je holt ta zátěž té komunikace...

/T: Oni ti psi nemluví.../

T: Já třeba chodím moc ráda k těm rodičům mého muže. Protože mám zas ten komfort jít tam vlastně, kdy chci. Ono zas těch oslav není tolik, oni jsou jenom dva... tak je to dobré, já mám spoustu zážitků a je to zajímavá, protože oni zase mají ten život stereotypní... takže já tam jdu docela ráda, že jim vyprávím, taky se mi podaří mého muže občas zatlačit s těmi jeho obvyklými řečmi o práci a tak, tak mi to docela přijde příjemné. Ale není to asi zatím tolik potřeba, to máš pravdu. Oni jsou jak říkáš, dva

spolu, mají psy, relativně zdravotně nějak tak obstojně... takže to není takové ještě rizikové. Já mám dobré, že můj tatínek je podruhé ženatý a jeho paní je o dva roky starší než já, takže tam je to vystarané... a ono to udrží i toho chlapa, /to asi tady znáte ty případy.../ mladistvě trochu naladěného, takže tatínek, jemu je teda 69, věk si nepřipouští... ani ho nikdy nebral /vážně/ ...

Takže ona vlastně zatím nepoznala nějaký... jediné u své babičky, která měla alzheimerovu chorobu. To pro ni byla jediná zkušenost, kdy byla nějak v ohrožení...

E: *Mě zrovna tohle téma tak zajímavé nepřijde. Protože když už je to takové, že opravdu tu péči vyžaduje, tak v podstatě jen řešíš problém, jestli jsi schopná to se sourozenci nebo s příbuznými zajistit vlastními silami nebo jestli je to na nějaké ústavní zařízení. Což je taky hezké téma, ale v podstatě je to něco jiného.*

Mně přijde zajímavé na tom, když jsou soběstační, třeba ti staří rodiče, a teď /je otázka/, jestli to tak moc potřebují, myslím si, že ano, a jak to teda zařídit. Protože to už není ten tlak na tebe. Když víš, že ona potřebuje, abys tam zaběhla uvařit v poledne, tak se k tomu nějak dokopeš, ale když ten tlak není...

Z: *To jo, to je přesně to... M:* *Jak často chodíte za rodiči...*

T: *Tak manžel tam chodí fakt pravidelně každý týden, většinou v sobotu nebo v neděli. Já tam bývám tak jednou za měsíc.*

J: *To my k manželovým rodičům jdeme tak třikrát za rok. K našim taky tak. Protože já mám takový problém, že když my tam přijdeme, tak co tam jako máme dělat. Já si tam sednu, dostanu kafe, dostanu ten koláč, mně je tam dobře... jo, já nemusím ...to je právě to - když máš ty narozeniny, tak bych byla ráda, kdyby mě někdo někam pozval. Aby mě uvařil, „přines“, odnes“, a ne, když někdo přijde k nám a já tam kmitám, jak fretka...*

Z: *Ale někdo to zase dělá rád, někdo zase rád někoho pozve.*

E: *To víš, že jo... Například u mě, my máme tu obývací kuchyň, tak u nás to byla vždycky radost...*

J: *Právě, to záleží, jak máš zařízený byt...*

E: *Musíš říct mužovi, ať to přestaví, že to není vhodné pro návštěvy rodičů...*

T: Já jsem třeba udělala narozeniny v pizzerii, ještě s takovým koutem pro děti, to jsem hledala dlouho, protože přesně tohleto nemám ráda, když máš hosty v tom obýváku...protože všechno nenachystá člověk dopředu.

E: *Takové to pravidelné každotýdenní setkávání se, mně to přijde, že to je velkej problém, fakt! Protože ta společnost dospěla někam úplně jinam, než byla před padesáti nebo sto lety...*

Z, J: *Ano... /ten čas, no.../ **Z:** Ten čas ti připadá, že se dá užít líp...*

E: *a teď tvým dětem to taky takhle bude připadat. Třeba za patnáct let, až to budeš potřebovat.*

/Z: *Už dneska jim to tak připadá/.*

J: *Já si myslím, že je docela příjemné, a to dělám třeba s mojí mámou, že já jsem někde, ona je někde a dáme si třeba kafe. Je to takové operativní. To je i výhoda těch mobilů, že kolikrát si řeknu, tak teď mám dvě hodiny času, tak zkusím zavolat...*

E: *No, tak bychom si měli to začít takhle s těma svýma dětma začít pěstovat...*

J: *Začít si vychovávat... **E:** To, co teď si vychováš, to budeš mít, že...*

E: *Tak asi bysme měli se svými dětmi si začít dávat rande v kavárnách..., /no to se nesměj/.*

/T: *tak já jsem doma, žejo **E:** Já taky, ale to nebude napořád.../*

Z: *To je fakt, když žena si chce se synem pohovořit, to je tak jednou za půl roku, tak opravdu se scházejí v čajovně, protože doma jindy na to ten klid není... vždycky tě tam něco ruší.*

J: *ano, furt tam někdo je... **Z:** furt tam něco ruší. a nebo to musí být někdy pozdě v noci... to já si třeba s klukama někdy pozdě v noci „pokecám“, ale to třeba žena už dávno spí. Prostě pro ni to není. Když už oni mají konečně náladu někdy v jednu hodinu třeba „dát whisky“ nebo něco... pak můžeme povídat do rána. Já už pak taky odpadávám, myslím na to ráno, to oni ne, jim je to jedno že...*

Je fakt, že taková příležitost se sejít někde, kde nic jiného nemůžeš, než věnovat se sobě navzájem, je dobrá, no...

E: Tak bysme si to měli tak nějak cíleně s těmi svými dětmi pěstovat, ne?

T: ...To je dobré samozřejmě s těmi dětmi, my na to taky máme takové „pátky na pokec“ tomu říkáme, tatínek není doma v pátek /pracuje v Praze/... tak máme skoro vždycky volný večer. a nebo třeba jenom s někým z nich... třeba někdo kouká na tv a někdo povídá a probíráme, tak já dost vím zatím naštěstí, co oni dělají a co se tak ten týden mohlo zajímavého udát... .. ale je fakt, že když potom už budou buď bydlet jinde... Pak se nám osvědčilo, když třeba jezdíme na hory nebo prostě jsme „mimo“ organizovaně. Tam se teda hodně věcí probere...

E: To mu přijde, že u něj moc ne. Děti s ním tedy jednou na víkendy, jenže „tam se to rozplyne“. **Z:** Jenže to nejdete sami

T: Jenomže my jo... my jsme zvyklí jezdit sami! Letos poprvé jsme byli... /někde s nějakou společností... na Silvestra/ v Rokytnici u známé a protože my jsme zvyklí, když máme ten svůj pokoj, že tam něco hrajeme a máme tam tyhle ty večery.. a pro ni to bylo úplně nepředstavitelné, ona pořád mě lákala do těch „dospělých“, že tam budeme řešit nějaké „jiné věci“ a já jsem říkala – pro mě je to tak vzácné, že mám ty děti tady všechny s sebou, že chci být s nimi... /já se dozvím nejvíc takhle...není televize, není počítač, je třeba o čem mluvit... ale to je vzácné pro mě hodně! Většinou se to daří líp mimo domov, ale doma taky ty pátky fungují „bez tatínka“ protože tatínek tam jinak pouští všechny ty počítače, televize...

E: Já myslím, že je důležité se najít. Najít si nějak sílu zabývat se tématy těch druhých. Někoho mít na to, abys ses sama vypovídala je samozřejmě taky důležité, ale pro tyhle ty vztahy je potřeba hlavně ty jejich témata... Já jsem se to u dětí vždycky snažil dělat tak, že jsem četl knížky, co čtou oni, což teda u toho kluka to jde, i když některé ty komiksy byly hodně blbé... nebo ty kovbojky, ale to my chlapi vydejcháme, ale když došlo u dcery na červenou knihovnu, to musím říct, že jsem fakt nemohl. To naštěstí nevydrželo moc dlouho, stejně tak do kina i na film, na který bych nikdy nešel, tak třeba protože vím, že oni o tom mluví, tak na to jít, abych o tom mohl s nimi povídat.

Tohle uměla třeba moje babička, která se dožila asi 91, a bývala úžasná v tom, že si dovedla s námi povídat o věcech, které pro ni už byly vyloženě „out“, to jí opravdu

móda mladá v sedmdesáti nemusela zajímat. Ale ona prostě se o tom byla schopná bavit, udržovala se myslím taky uměle, aby jí to zajímalo, tak vlastně měla vždycky to téma a třeba žena k ní chodila vždycky strašně ráda s ní popovídat a my jsme tam se cítili vždycky všichni dobře, protože prostě babička nevykládala svoje staré bolístky nebo jak je ten svět hrozný, tak jak my bohužel často to už teď děláme, ale prostě mluvila o těch blbostech našich. Tak proto si já říkám, že je důležité s těmi svými dětmi se snažit udržet ty jejich témata. i když někdy jsou fakt hrozná. Jenom čistě účelově, aby se bylo o čem bavit.

T: Ted' ti musím vstoupit do toho. Já mám ted' čerstvý zážitek se synem a nerozumím tomu úplně. K nám občas, když přijdou rodiče mého muže, tak můj muž je takový, že všechno ví a podobně... a můj syn, je mu 20 a je poměrně dost vzdělaný tady v tom i v tom světovém dění, prostě má přehled řekla bych docela kvalitní... a on, když tatínek začne něco mluvit, tak on odejde. On mi potom řekne, já to nebudu poslouchat, ale říct taky nic – „ani nebudu nic říkat“. Takže mě mrzí, že ty témata se tam občas taková nadhodí, ale ve chvíli, kdy se tatínek rozhovoří a má svůj názor, tak ten náš H. prostě neřekne nic, co by tam i se hodilo, protože to jsou ti mladí lidi, kteří vidí ty věci jinak, ale ne. On odejde a prostě... nic.

M: Co konkrétně za témata... T: Tak třeba politiku, ted' zrovna...cosi

E: Ale ony jsou asi opravdu vhodnější ta plytká témata.

T: Myslíš, že bysme to měli nahrazovat nějakým počasím... D: To určitě, no...

J: To je nekonfliktní... S: No asi jo, no, ale tak ono to někdy tak vyplyne...

E: To jako vykládat té babičce o tom, že ta ekonomika není tak špatná, když ona nemůže vyjít s důchodem, to je prostě blbé..., /musíš mluvit o blbostech/

T: Ale ona se někdy zeptá... samozřejmě už to nechte všechno a nesleduje, nebo se v tom nevyzná, a ted', jestli ji zajímá ten názor těch ostatních, těch mladších... a pak to dopadá, jak!

E: Já mám tedy zkušenost, že je lepší z toho vycouvat. Tady z těch vážnějších témat. Raději o blbostech. Co v televizi a tak... Jde o to opravdu, aby si lidi povídali, ne aby to bylo „o něčem“, aby se poučili, vzdělávali, srovnali názory!

T: To já bych ale měla sledovat tyhlety seriály nebo nějaké tyhle šílené soutěže...

E: Pokud máš nějakého takového příbuzného... /**T:** no babička to všechno sleduje.../ tak si myslím, že bys měla se v tom snažit alespoň minimálně orientovat, jinak si pak nebude o čem povídat. ...S tou mojí matkou, taky jsem si s ní pak těžko měl, /co říct/. Tak já jsem znal její kamarády trošku, tak jsem se vždycky ptala a co ten, a co ten... to bylo bezvadné, pak na psa samozřejmě, to se člověk taky zeptal, a tu tv, když já ji nemám, tak to jsem byl dost handicapovaný.

J: To jsou velmi křehké vztahy...

E: Opravdu asi musíš hledat tyhlety.

T: Nakupování, kolik stojí co v kauflandu a kde, to už je pro mě úplně nejdramatičtější téma, tak možná ty seriály, to bych jednou za půl roku mohla rozsvítit... Ne, to je pravda, že ty témata, to je asi dobré.

E: Ano, ty nekonfliktní, protože opravdu ty asi stojíš o to, pochybuji, že ne, když jsi tady, abys s nimi nějak vycházela, aby to bylo lepší, aby oni se líp cítili. Tak se s nimi nebudeš přeci hádat o politice.

T: No ne, já ne, ale kdyby ten syn tam aspoň řekl, co si myslí...

E: To on asi správně cítí, že by se s tím tátou pořád hádal. /**T:** To je pravda../

Z: nevěří asi tomu, že by ho /přesvědčil/, že by byl ochotný s ním třeba diskutovat... nevím, už se třeba asi někdy „spálil“... někdy zase jsou takoví diskutéři – rádi se pohádají... brácha se třeba taky s tátou pořád o něčem hádal. O muzice, táta byl na tu dechovku a nesnesl cokoliv jiného. Špatná hudba, tak pořád se o to přeli a mě to taky nebavilo, nějak jsem do toho nevstupoval...

E: Což o to, když bydlí doma spolu a trochu se hádají, tak je to dobré, ale když je to už na úrovni těch návštěv, tak to mi přijde, že není k ničemu, abych já přišel k bráchovi, dvě hodiny jsme se hádali a já pak zase šel domů... to fakt nemá cenu.

Z: To musí být jedině, že tě to těší, že to oba těší... že přijdou, už se na to těší, jak se zase o to pohádají.

T: a vy to takhle nemáte?

E: My se vidáme málo poměrně, když nepočítám, že se sejdeme na nějaké akci.

M: Teď jste mluvili o tématech rozdílných – Jak vidíte třeba techniku?

E: *To je trošku problém...Z:* ---

J: ...Když mi muž vypráví něco ze svého zaměstnání... tak je to mhm mhm... a syn, to samé. Já a počítač, to umím zapnout vypnout, a tuhle jsem tam na něco koukala, četla jsem si tam nějakou poštu, udělala se mi tam přes obrazovku nějaká tabulka, já jsem ji nemohla zrušit, tak jsem na něj volala, on přišel, poťukal, napravil a říkal ...hele mami, mě už to fakt s tebou nebaví. u nás ve škole probíhá kurz pro seniory, já ti to domluvím, jo? Byla jsem na schůzce rodičů, říkala jsem to paní ředitelce, tak se zasmála...

T: No, jasné a jdeš tam? **J:**...No, vzali by mě, jenomže já nemám čas...Bohužel ještě nejsem v té době, abych se mohla v pět hodin sebrat a jít se naučit, jak... aspoň, kdybych uměla odepsat...

Z: Tak to bys měla do toho kurzu asi jít tedy..., to se ti hodí ještě.

E: To sice nesouvisí možná tak s těmi mezigeneračními vztahy, ale já mám zkušenost takovou jednu s mojí matkou... ta už, co se techniky týče, nebyla schopná zvládnout ani věci, které jsou pro ten život nezbytné. Když jsme jí koupili telefon, takové to „utržené sluchátko“, tak to už bylo za hranicí jejích možností se s tím naučit.

J: To zvládám.

E: Ale pozor, že, teď! to ještě zvládáš... *a to bylo hloupé, protože už se s ní ani nedalo volat. Zkusili jsme i mobil, mobil vypínala, jenom, když ti chtěla volat, ho zapnula, to není k ničemu. a utržené sluchátko, když ho měla ležet ve vidlici, zvedla ho, zmáčkla zvedněte, zastavila to a zase bylo po telefonování.* To pro mě je velké poučení, protože jsem jí to vysvětloval pětkrát, namaloval jsem jí obrázky, nic platné. a proto myslím, že to není až tak moc generační problém tohle – *každý z nás by měl o sebe pečovat alespoň tak, aby se z něj nestal ten „neživotaschopný jedinec“.* Ty si dneska nenajdeš čas na to, abys šla do kurzu, jak odepsat na email, a tím si řežeš větev pod sebou, protože za dvacet let budeš z tohoto mít strašné trauma a tvé děti taky, protože o tebe nepůjde pečovat. Jeden bude žít v Anglii, druhý v Austrálii, a oni si s tebou nebudou moct ani psát, protože ty jsi teď! si nenašla čas na kurz ve škole pro seniory. a není pravda, že ho nemáš, máš ho, jenom si to nejsi schopná zorganizovat. **J:** *No dobrá, tak já půjdu/. Takže by měl opravdu každý o sebe pečovat, a výmluva, že na to nemám kdy, protože to*

jsou hlouposti, to je právě nesmysl. Hlouposti to nejsou. Není pravda, že brouzdání po internetu je hloupost, i když tam hledáš hlouposti. Je to neustálé vzdělávání, bez kterého budeš za dvacet let jako bez života. Správně tě ty děti k tomu strkají. Protože oni to sice nevědí, ale cítí, že to bez toho nejde. Ještě stále si můžeš koupit ledničku v obchodě, ale z cvičných důvodů už by sis ji měla koupit přes internet. ...

PŘÍLOHA Č. 11

Plné znění anketních odpovědí – asociací v kategoriích ŠK a SEN

Anketní odpovědi – Kategorie ŠK:

STÁŘÍ POZITIVNÍ: 22 – zkušenosti; volno, volný čas. 12 – důchod. 8 – vnoučata; rodina; klid, domácí klid. 4 – peníze; moudrost 2 – koníčky; vyprávění; děti; odpočinek; práce; zralost, znalost, rozumnost; inteligence; senilnost; skleróza; „přechod“; 1 – *životní vyrovnanost, vyspělé a moudré rozhodování; sport; lenošení, TV, postel; chuť do života, veselost, radost, milovat rodinu; výhody – slevy a přednost, sednout v autobuse, můžu říct sebevětší hloupost; každý si dělá, co chce; majetek, zajištěnost, kariéra, dosažená kariéra, vybudované postavení, ukončení pracovní schopnosti; autorita; příprava na pobírání důchodu, kratší pracovní doba; volnost, výlety, čas cestovat; trpělivost, samostatnost, spolehlivost, /jistý sex/, rady do života, hodná babička. /cca 53/* **NEGATIVNÍ:** 30 – nemoci. 9 – starosti. 8 – blízká smrt. 6 – nezaměstnanost, málo pracovních příležitostí, práce 5 – omezenost fyzická, omezená pohyblivost. 4 – smrt; nemohoucnost; neschopnost; vrásky; bolest; zodpovědnost; povinnosti. 3 – skleróza; zapomínání, zapomnětlivost; nuda; stereotypní život, každý den stejný. 2 – stáří, věk, stárnutí; bolesti kloubů; pomalí; únava; samota. 1 – NEMOCI – onemocnění, náchylnost k nemocem, zdravotní problémy, více nemocí. VĚK – sklonek života, končí život, už se tolik věcí neprožije. VZHLED – horší vzhled, ochablost, seschllost, postava, šedivění. 1- *důchodci; chudoba; demence; protivnost; protivný; povýšený; „přechod“; ztráta image; závislost na někom; méně spolehlivý; tvrdohlavost; protivní cestující; viagra; domov důchodců; nízký důchod; kdy budu důchodce; již si nic pořádně neužiji; senilnost; nemít čas, málo času na sebe;*

*namyšlenost; ignorance; zchátralost; opuštěnost; časté výkyvy nálad; starosti o potomky svých potomků; kouření; vzteklost; malý důchod ve vysokém věku; méně chodí; pouto k rodině; zloba; nabručenost; řeší peníze /komu co odkázat/; klid; nízké sebevědomí; lakota; lži; neznalost doby. /cca 78/. **MLÁDÍ POZITIVNÍ:** 14 – zábava. 10 – užívání; sex /častý, kvalitní/. 9 – volnost. 6 – bezstarostnost, bez starostí. 5 – láska; život před sebou; kamarádi. 4 – zdraví; alkohol; dostatek energie, „energetičnost“; možnosti, neomezené možnosti; budoucnost /plány do budoucna, možnost vybrat si budoucnost/. 3 – krása; radost ze života; nezávislost; svoboda; nejlepší léta života; radost; aktivita; škola; studium; děti; poznávání, chuť poznávat. 2 – mnoho přátel; přátelé/přátelství; síla; sexuální výdrž, vytrvalost; drogy, sex a rock'n'roll; drogy; cestování; mít rád; vzdělání; vitalita. 1 – *stěhování rybiček s panem H.; bezstarostný život; vyhlídky na život; souložení; řidičské oprávnění; schopnost se rychle učit; učenlivost; nemít zodpovědnost; vědomosti; možnost stále nových zážitků; chození na zábavy; první lásky; miluje změnu; akčnost; žádná zátěžová práce; hledání vlastního stylu – hudby, oblékání; chtít vše vyzkoušet; myšlení; pružnost; sport; zvýšená hybnost; zdravotní stav; příprava na potomky; soběstačnost; kreativita; chytrost; můžu si užívat života; zábava s přáteli; člověk vše prožívá naplno; holkám to ještě sluší; pohyb; možnost studování; můžu vše dělat; věk; nic neřeší; více času na zájmy; do patnácti let nemůžeme být trestaní; užívání si nejlepších let; holky; pivo; chladná hlava; těšení na věci, které budou nebo by mohly být; nové zkušenosti; nerozumnost; více pracovních příležitostí; spousta času; svěžest; zážitky; dobrodružství; elán do života; sranda; průšvihy; možnost si užít zábavy; hodně jídla + alkohol; nepracuji; lenošení; kariéra; sebevědomí; nekonečné šance; veselost; hravost. /cca 99/**

NEGATIVNÍ: 10 – závislost na rodičích /+ poslouchání rodičů, poslouchání, vázanost na rodiče, hlídání od rodičů, problémy s rodiči/; 9 – škola, problémy ve škole, se školou. 8 – učení; drogy. 6 – nezkušenost /nedostatek život. zkušeností/; málo peněz. 5 – nerozumnost. 4 – málo zkušeností; povinnosti; starosti. 3 – práce; rozchody, rozvody; alkohol. 2 – studium; vzdělání; závislost; binec /dělat binec/; bezhlavost; nerozvážnost; lenost; rychle uteče, utíká; nerozumnost – dělání bláznivých věcí, zkoušení nových věcí; málo možností; neustálé vzdělávání. 1 – *alkoholismus; zkoušení drogy; rychlé zkažení;*

*předvádění se; chování /parta/; výměna partnerů na úkor dětí; bez práce; bez peněz; chlast; cigarety; dospívání a odkázání sama na sebe; nové životní zkoušky; práce; náladovost; puberta; problémy s láskou, zapadnutím do party; „velký frmol“; akce, disko – vyčerpávající; vulgarita; přelétavost; neznalost; odsuzování dospělých; největší pracovní – psychické i fyzické vyčerpání; nekázeň; hlouposti; nerozvážnost; tvrdohlavost; snadná ovlivnitelnost; blbost-nezkušenost; strach ze všeho; násilí; týrání; gamblerství; drzý; agresivní; překračování mezí; neochotní; málo času na zájmy; dluhy; potíže v kolektivu; cigarety; chyby; zranitelnost; vnější vliv; musím se řídit pravidly; slovní zásoba; nesnášenlivost; moc učení a nároků; uhry; zodpovědnost; větší náchylnost k závislostem /drogy, alkohol/; neví, co chtějí; postavení; nebezpečí; plnoletost; peníze; řešení zbytečností; málo znalostí; méně znalostí ze života; paličatost; hádky; závistivost; malá autorita; nesamostatnost; nedostatečný hlas k okolí; nevědomost; unáhlenost; citová nestálost. /cca 99/ **SENIOR POZITIVNÍ:** 16 – důchod /+ důchodce, pobírá důchod, penze/. 14 – vnoučata. 13 – volný čas. 9 – volný čas na záliby /koníčky, na ryby/ 7 – hobby, koníčky 5 – moudrost; zkušenost. 3 – životní klid; vzpomínky; starost ostatních /blízkých, větší zájem od rodiny/ 2 – volno; volnost; bez starostí /celkem žádné/; bez práce /nuda/; bezstarostnost; peníze /peníze za nic/; svoboda; rozvaha; pohoda; cestování /možnost víc cestovat/; odpočinek; nicnedělání, věnování se koníčkům. 1 – pejsek; nechodí do práce; moudří; dostává rozum; impotence /Ž/; 0 antikoncepce; žádná menstruace; mít rád; pečovatelská péče v domově důchodců; autorita; žádné zátěžové práce; slevy; přednost sezení v MHD; gratis MHD; /když mu něco „ulítne“, nikdo ho za to nesekýruje/; čas jen pro sebe a své známé; rozdávačnost; dobrota; vyprávění; vrací se do dětství; usedlost /ohledně vztahu/; příběhy; duševní vyrovnanost; nadhled; samostatnost; „mladý věk“; práce – když baví; chuť do života; jakákoliv zájmová činnost; hlídají děti; vaří; výlety, kde se nakupují nepotřebné věci za spoustu peněz; můžu si dodělat vzdělání; hodní – nerozčíli se; pomáhavý; záliby; sálová kopaná; trávit víc času na chatě; kultura; televize; stáří; noviny; užívat si života /vnoučata, koníčky/; užívání si vnoučat; má se o co opřít – hůlka; zabezpečení od státu – důchod; děti/vnoučata; děti; mohou předávat zkušenosti; zkušenosti ze života; péče jak o batole; důchodní plat; manžel; rodina; aktivity /čas/; víc*

času na „lovení bab“; *pobývají v přírodě.* /cca 85/ **NEGATIVNÍ:** 12 – nemoc; 7 – závislost na druhých /ostatních, odkázání na pomoc druhých/; 5 – stáří; domov důchodců; samota. 4 – zapomnětlivost, zapomínání; smrt. 3 – nemohoucnost; prostata; osamělost. 2 – nevrlost; viagra /nutnost viagry/; nuda; únava; lenost; lži; náchylnost /větší náchylnost k nemocem/; bolesti zad; bolesti kloubů; bolesti zad/kloubů; málo/méně možností; NIC /= prázdná kolonka/; bolest; práce – musí pracovat; člověk starší než ve stáří /více starý než starý/; osamělost; zdravotní problémy/potíže; inkontinence; pomalý; věk; nervozita; vrásky; malá pohyblivost /nepohyblivost/; má to jisté – čekání na smrtáka, na smrt. 1 – *stáří a nemoci; nevrlý; ubytování v domově důchodců; mrzutost; nepřijemnost; výčitky svědomí; senilita; nepoužitelný /při namáhavé práci/; televize; nedostatek pohybu; umírání; důchodce; bez práce; špatné klouby; nemoci – zrak, klouby atd.; špatný sluch a zrak; pomalá chůze; časté návštěvy lékaře; málo peněz v zaměstnání i v důchodu; nejsou akční /neumějí se odvázet/; zásadovost; deprese; málo pracovních příležitostí; vrásky /fyzické i psychické/; odchod z práce; bolest vzpomínek; odsuzování sebe sama za věci, jež nelze vzít zpět; staré dítě; odstrčenost; zesměšňování; už ne tak velká volnost; opotřebované zdraví; penze; možné bolesti; nerozhodnost; zchátralost; opuštěnost; nepochopení; stres; bolest-nemoc-smrt; málo času; změna životního stylu vstupem do důchodu; vztek kvůli vráskám a šedinám; sepisování závěti; příprava na smrt /sebekritické chování/; zpomalenost; vymyšlení, jak otrávit mladé; pořád si stěžují; chůze o holi; věk-nemoc-penize; peníze; vyšší riziko onemocnění; plynutí životem; neschopnost; šedivost; pohybový aparát kolabuje; slabá imunita; ztráta pružnosti a krásy /Ž/; většinou už nemají co dělat, už nic od života neočekávají; neznalost doby; strach ze smrti; protivný; vzhled; postava; aktivita; náladovost; starosti; lakota; netrpělivost; osamělí-smutní-nemluvní. /cca 106/*

Anketní odpovědi – Kategorie SEN:

STÁŘÍ POZITIVNÍ: 13 – DĚTI/VNOUČATA: děti /2/; vnoučata /2/; tři dcery – mají však na ni málo času; hodné děti kdo má, nemusí se stáří bát; Děti-vnoučata; *Pěkné stáří* – vnuci, kteří ji milují a ona je, takže se dá stáří snést; Děti, rodina, vnuci, pravnuci; 4 děti, 6 vnoučat; Návštěvy dětí; radost z návštěvy dcery; *dvě dcery, které s ní chodí na*

procházky..; **10** – POZITIVNÍ NÁHLED: Musí se člověk smířit; Stáří je pro ni lepší než říkají /ale pro někoho, kdo to prožívá, také to nemusí být dobré/; Stará je, ale necítí se na to; Co přijde to přijde, na DD se těší, úděl starého člověka; Člověk by byl radši mladší, to už se nevrátí, tak musí být spokojený s tím, co je; Nikdy se neměl tak jako teď, za cenu toho, že už je starý; pozitivní vztah k životu; Snaha překonávat potíže; Stáří si nepřipouští; Člověk už má starosti za sebou, děti už velké, těší se s vnoučaty;

9 – DpS /SPOKOJENOST/: *V pohodě* v penzionu; V DpS že jsou zabezpečeni – takhle v těch domovech; V DpS je šťastná. *Že tady své stáří prožívá, v klidu a pohodě* /že o sebe mají postaráno, uvařeno, stáří v DpS v klidu/; Spokojená v DpS, to jí vyhovuje; *Že je v DpS spokojená; Člověk sám – je rád, že se o něj někdo stará, péči mají dobrou, má svůj klid; Dokud jsou pohyblivé - procházky, dobrá organizace, vlídné sestry v DpS; Spokojená v DpS /dobrá péče, dobře se o ně starají/; Že jsem v domově seniorů;* **6** – ZDRAVÍ: Když je člověk zdravý, jde to, když nemocný, je to horší; Když je jí líp, dobrá nálada; Zdraví poměrně v pořádku, už to lepší nebude, prostě stáří, nestěžuje si; jen to zdraví, aby bylo; Pokud je zdraví – výborné /stáří/; Aby byla zdravá a ještě to vydrželo **5** – ZAMĚSTNÁNÍ/DŮCHOD: Nechodím do práce; Mají zabezpečený důchod; Nezávislost na zaměstnání, není strach o zaměstnání; Není třeba chodit do práce /obsluhování, druhým na obtíž/; Jistý důchod; **5** – STÁŘÍ adj.: klidné, vyrovnané; zatím dobré; pěkné stáří; Někdy pěkné, někdy bolestné; někdy pěkné, někdy špatné;

5 – KLID, POHODA: klid – ve městě, policajti, kteří hlídají; *v pohodě v penzionu;* dožít v klidu, dobré vztahy /straší pořad, aby člověk rychle zemřel/; Klid, pohoda; *stáří v DpS v klidu a pohodě.* **5** – NIC /= bez odpovědi; **2** – nic ji nenapadá/ **4** – PRÁCE: ráda je doma, květiny, 10 let ještě zaměstnaná při důchodu /když vaří, peče, v pohodě, když 2 dny nemá co dělat, je jí to dlouhé/; pracovní vyžití; Radost z práce, pletení; vaření, domácnost – to jí vše baví. **3** – SPOKOJENOST: nyní jsem spokojena; Se stářím spokojená, snáší ho docela dobře. Akorát má špatný zrak, ale bere to, jak to je; Dvě dcery, které se střídají každý týden v různé dny, chodí s ní na procházky ven, spokojená se stářím; **3** – HODNÁ RODINA /pocit dobré rodiny; radost z rodiny/. **2** – postarat se o sebe /dokud tady bude, aby se mohla o sebe postarat, nebýt někomu na obtíž/ **2** – VZPOMÍNKY: vzpomínky na mládí; vzpomínky na mládí – dovolené u moře každý

rok 1 – Dům se sourozenci – bydlí společně; Kamarádky, návštěvy, dcera; Šťastné manželství, dříve velké plány – turistika; Rozvážnost, úcta; Pomáhají mladým; Pohled stáří; Nadhled, zkušenosti; Sousedské vztahy, poradit mladým, přenášet zkušenosti, vychovávat; Není nejhůř, ale příbuzní nechápou, že mohou dopadnout hůř; Aby člověk mohl tancovat; Dopisy; Bydlení, milí lidé, přátelé; Někdo ještě ve stáří studuje, dělá si školy /na to už by nebyla, nesmí si ale naříkat/; Vyrovnaná; *Představovala si stáří krásné. Že pojede tam, kde nebyla – leckams se pak dostali, ale to už byl člověk starý a nebylo to ono /stáří si člověk maloval krásné, ale skutek utek/ - bráno pozitivně. /cca 97/*

STÁŘÍ NEGATIVNÍ: 15 – ZDRAVÍ: operace očí; špatná chůze, sešlost, stáří; Porucha zdraví; 2 – Špatná pohyblivost /to člověka irituje/; Ke stáří všechny nemoci a věci se shromáždí najednou, člověk musí být opatrný; Špatná chůze, zdraví; Jiné potíže, nemoci, ne taková pohyblivost, hodně léků; *Je bolestivé / smrt ženy / tělesné trauma / neuskutečněné plány; Ne všichni staří lidé mají štěstí, že jsou mobilní; Zdravotní újmy; Těžká cukrovka s komplikacemi / potíže / problémy zdravotní – sama; Dieta / cukrovka / nemoc chodit / bolest nohou; Věčně nemocná / operace kyčle, aby jí to šlapalo; nemožnost chodit...; Už ledacos /jako třeba zdraví/ tak neslouží. 14 – Nemoci /nemoc; nemoci – moře moc; hrozná nemoc, kterým se nejde vyhnout, ani pokud dodržujete životosprávu, přirozené; nemoci si nepřipouští...; jsou i v mládí; Hlavně, aby *nemoc* netrápila.../.*

8 – POCIT OMEZENÍ: Omezená, už člověk na všechno nestačí; hůř se všechno dělá, člověk je pomalejší; vnoučata – neměla čas na osobní život; Už nestihnu tolik jako v mládí; Co je platné, že je „mladá“ /70/, když nemůže na nohy; Hrozná věc – nemůžete dělat, co chcete, např. jít ven, když je horké slunce; *nemožnost chodit /20 let v obchodě – radost/; špatná pohyblivost – to člověka irituje. 8 – NEGATIVNÍ NÁHLED:* Aby se dožila a tenhle svět opustila, protože se jí nelíbí, už se vším skončila; *Špatná chůze, zdraví, „otrávená“*, nemá se pro co radovat; Stáří nestojí vůbec za nic, neveselé zážitky, vytopený byt v penzionu; Stojí za starou belu, mládí bylo dobré, stáří se musí holt vydržet; *Jiné potíže, nemoci, ne taková pohyblivost, hodně léků*, stáří by nemělo být; *Vůbec se jí stáří nelíbí / všechno jí bolí, bolesti / dieta nepomáhá, často špatné vaření – nedietní /v DpS/; Otrava, pořád něco člověka pronásleduje; Nemoci / samota / málo peněz / stáří je tady. 7 – SMRT BLÍZKÉHO:* Smrt syna před 1,5 rokem /

*někdy lidé trpí; Smrt manžela; Moje rodina vymřela, i moje děti; Skon blízkého; Smrt manžela před 26 lety před důchodem, nejhorší rána; Smrt manžela, všech sourozenců; Ztráta partnera; 5 – Je bolestivé /jenom bolesti; někdy bolestivé; nemoci, bolesti; všechno bolí, bolesti/. 4 –KRITIKA DO VLASTNÍCH ŘAD: Kritizují mladé, nepřizpůsobují se, zatrpklí; Stále nadávají a nevidí nic pozitivního; Kouření, hrubé jednání, stranit se společnosti; Práce v nemocnici – ti se naotravují; 4 – děti /Strach o děti; Děti daleko; Neporozumění od dětí; Starost o děti a vnoučata / 3 – DPS: Někdy není pěkné / vyrovnat se s tím, že je v DpS; Nepředstavovala si, že bude někdy v DD nebo že ve 45 letech ovdoví, trochu moc brzy; Strach z nemocničního režimu. 2 – NIC /=prázdná kolonka/; NIC – nemyslí na nic takového. 2 – Chybí jí /pohyb mezi lidmi; práce, když má práci, je jí dobře/. 1 – Stáří v TV: nezdá se jí, že je to, jak oni říkají; Ztráta motivace něco dělat; Někdy bolestivé / neví; Smrt manžela / bezcílý život / nerozhodnost; Když jí není dobře, nemá náladu / děti daleko; Politici, kteří nejraději by jim vzali i důchody; Počasí, potopy, strach o děti; Chybí jí pohyb mezi lidmi / jednání s lidmi / nedůstojnost; Někdy není pěkné /stáří/; Opuštěnost / rychle uteklo mládí; To, že není práce pro vnuky – to je doba; Ubíhající čas; Člověk starý – jako fakt; Jednou je to tak, podruhé tak /někdy nechcete ani vylézt, jindy byste šla až na kraj světa/; Práce v nemocnici – ti se naotravují / neporozumění od dětí; Neštěstí; Utrpení člověka / hrozná nemoc, kterým se nejde vyhnout i pokud dodržíte životosprávu, přirozené; Hlavně, aby nemoc netrápila, dokud o ní nevíme, tak pohoda; Nemoci si nepřipouští, snaží se jim předcházet a moc o tom nemluvit; Starost, porucha zdraví, ztráta partnera; Smrt syna... Někdy lidé trpí. /cca 94/ **MLÁDÍ POZITIVNÍ: 30 – VZPOMÍNKY NA VLASTNÍ MLÁDÍ:** Příroda – les; S kamarádkami; Dovolená v Benátkách; 4 – tanec, tancování; Chut' do života; Dobré /člověk mladý, bavil se, po válce tancování, našli si chlapce každý a žili spolu celý život, 3 děti, celkem se vyvedly, takže je spokojená/; Milování – počestné; Plány; Tanec; Tramp; Poklidný život; Samá práce, dřina, ale moc ráda na něj vzpomíná /volejbal, v máji v kapli zpívali májové písně, v zimě na ledě, při té dřině všem bylo krásné to mládí/; Celkem dobré; Krásné vzpomínky, bratři, rodiče, tančení, moc hezké mládí, pěkné manželství; Zábavy, na které se těšili; 2 – sport /sportování/; Lyžování; Atletika; Hry; Nejlepší roky života do 20, 25 let /bezstarostné/;*

*Narození syna, Chození po zábavách; Dobré mládí – veletřhy, chalupa; Pěkné oblečení; tancování, tanec; Ve 20 svatba /47 vdova/. /5/ – RODINA: bratři, rodiče, pěkné manželství; 3 sourozenci – veselo v rodině; Klidná rodina, která ji měla ráda, pořád se scházeli – dost dlouhou dobu; Dobrý hodný muž, pracovitá maminka; Hodní rodiče, sourozenci. /8/ – PĚKNÉ MLÁDÍ: bylo pěkné; mládí pěkné – zábava, mládenci; bylo pěkné /rodina, matka s otcem, chata, nebyly problémy, starosti/; pěkné – vyrůstala na horách; mládí pěkné – život v radosti; mládí pěkné – ráda vzpomíná, manželství, *dvě hodné dcery* /i to špatné bylo pěkné, to si člověk považuje až na stará kolena/; někdy pěkné /někdy bolestné/; pěkný čas – bylo dobře; /3/ – KRÁSNÉ: Krásné – řeka, pořád u vody, klukovské hry, do 15 let pak škola; Bylo krásné – *vzpomínky*, na hrušky, kamarády...; Je krásné, vzpomíná na ně. 7 – DĚTI: 3 – tři děti /hodné; celkem se vyvedly/; dvě děti nadané; děti; dvě hodné dcery. 6 – POZITIVA: rychlé – odvážné; průbojnost; elán; chuť do života; odvaha /*veselí, krása*/; podnikavost – má rád mladé lidi, podnikavé. 4 – radost. 3 – vzpomínky; 3 – nic = prázdná kolonka. 3 – NEG. POZITIVUM: hezké, když máte rodiče, můžete s nimi žít; mládí je hezké /ve srovnání se stářím, když jste starý, je všechno „v pytlí“/; /někteří nejsou ani vypočítaví/; 2 – VZTAH KE STÁŘÍ: pomohou starým; dokáží se i sblížit se starými; 2 – možnosti /velké/; veselí; zdraví; krása; bezstarostnost; cestování. 1 – pohoda; štěstí; veselost; krásno; rozpuk; ideál; oslavy na náměstí; vzdělání; věk; láska; pohyb, aktivity; krásné, když ho dokáže člověk dobře využít; chytří lidé; hezké, když je slušné chování; něco, co si člověk představuje jen jako krásno; člověk zdrav, všechno si tolik nebere /jiný život, nedá se porovnávat/; nekouřit, vzdělávat se, sportovat; slušně vystupovat, užívat si osobní svobody; aby bylo zdraví; hezčí život, bezstarostnost, člověk celkem zdravý; hodný hezký šikovný chlapec; kolo; motorka; krásné ale krátké – měla si ho víc vážit; můžu vše; šťastné a veselé /cca 112/. **MLÁDÍ NEGATIVNÍ: 25 – VLASTNÍ MLÁDÍ:** VÁLKA /5/: válka /*vše všelijaké, nejhorší doba. Matka sama, otec u partyzánů, ona v Něm.*/; Internát, válka; Vzpomínky na válku; Kruté doby za války, nejistota /*doba tehdy, stres – rodiče*/; Válka, práce doma, hospodářství, skromný život, 6 dětí – sourozenců, školy pozavírané. /3 její děti – také se musejí samy starat – ve smyslu také to nemají lehké/. ZTRÁTA BLÍZKÉHO /5/: 2 – Smrt dítěte, Ztráta syna; 2x vdova, 3.*

druh zemřel před 2 lety; 2 – Smrt maminky; Smrt maminky v 17 letech. RODIČE /4/: /pěkné/, horší s rodiči; s matkou bez otce; nevlastní matka, nerada vzpomíná; ZDRAVÍ /4/: matka těžce nemocná; jako dítě hodně nemocná; hodně nemocná, těžká operace; problémy s kyčlemi – od narození; Ztráta ruky po úraze, učit se znovu všechno znovu; DOBA /4/: Mládí moc pěkné neměli /*před válkou, strach o tátu*/; politické události – všechny se jí dotýkaly /*komunismus, fašismus, demokracie*/; představy úplně jiné, než byla skutečnost /*př. zavřená škola, kam měla jít*/; v mládí krutý život - válka, bída, hlad /*to už dnes neexistuje, takže toho si člověk musí vážit. Jiný život, nedá se porovnávat*/; OSTATNÍ /4/: Pěšky do školy; Nezaměstnanost, chudoba; Neměla dobré mládí /*maminka rozvedená, 2 děti, nezaměstnanost, hodně chudé mládí, měla se lépe, když se vdala – dnes mládí úplně jiní...*/; Rozvod. **11** – KRITIKA MLÁDÍ: PŘÍMÁ /5/: Zbytečně sebevědomí; Neuvažují dopředu / Hrubší, než byli oni / Více pozornosti ke starým lidem; Neváží si ničeho; Mladí nejsou dobří /*bábo uхни, nepřekáže, smích*/. NĚKDY /3/: Někdy vulgární; Někdy necitlivé ke stáří / riskují; Mohli by být někdy k seniorům ohleduplnější NE VŠICHNI /2/: Nevšímavost – když se něco děje se starými lidmi /*ale nejsou všichni takoví*/; Mladí už horší – ne všichni, ale většina je těch výrostků. /*Nechtěla už by být mladá*/. SROVNÁNÍ /2/: Mladí neukázněni, vulgární, neuvědomí si, že také jednou budou staří. /*chovali se jinak ke starým než mladí teď, ale měli jinou morálku, nedá se srovnávat, jiný svět*/; Dneska mladí úplně jiní – řekla by až moc náročni /*tak to vidí aspoň ona. Myslí, že málokterí mladí rodičům pak poslouží za to všechno, co pro ně dělají*/. **3** – MORALITA: Nefetovat, nelumpačit, nehrát, nekrást, nebýt v asociálních skupinách; Aby si mladí lidé mládí vážili / lidé žijí rychle – většina, neváží si – berou opiáty apd. / nejsou rádi, že jsou mladí a zdraví / berou vše na lehkou váhu a mládí strašně rychle uteče; určitá slušnost ke stáří – myslet i na vlastní stáří a aby bylo za námi něco vidět. **5** – Nedostatek zkušeností; *Skoro žádná zkušenost; Žádné zkušenosti; Nezkoušenost / Agresivita; Málo zkušeností / Peněz; 5* – Nic /= prázdná kolonka/; **2** – Nic ji nenapadá; mládí je pryč /+ *negativa stáří*/. **3** – Uplynulo, Uteklo jako voda, /+*jiné starosti – oblékání, se školou /nerada se učila*/. **2** – Mládí je pryč /2 *zuby vypadlé, nemůže pořádně mluvit a nic dělat – vše je pryč, zvyklá na společnost, nemá nic. Vzpomínky – Němci ji připravili o otce, komunisté o dceru – válka,*

komunismus/; **1** – Malé sebevědomí, Ostýchavost; Drogy, Pití; Smutek – zklamání – žal; Zbrkllost; Divoké, nerozumné, riskování; Když si ho mladí neváží; Starosti – aby dožili na stáří, důchod. /cca 68/ **SENIOR POZITIVNÍ** /+ **neutrální**/: **8** = stáří /*stáří* – místo aby řekli, že jste staří, řeknou vám senior; Totéž jako stáří/. **7** – DpS: *Stáří*, domov pro seniory /“seniorský barák“/; Penzion – spokojenost; penzion pro seniory; senioři – aby je nechali ještě v pohodě dožít v DpS; To je to stáří / To si vybrala, že je v DpS /doma už by se o ni nikdo nemohl starat, člověk už je stár, nepohyblivý, takže je rád, když se o něj někdo stará/; Ráda, že je to tak, jak je /v DpS/; Bydlení v DpS – všichni tady, líbí se jí tady. **4** – SEBEDEFINICE: To jsem /To jsme my!; Její věk, *stáří*; To jsme všichni my staří, jsme senioři, tak to je. **3** – BILANCE: Normální život – byli mladí, teď jsou staří; Není mladý ani starý, prostřední – svoje už si zažil, čeká, co bude dál; 3/4 života má za sebou, takhle má zázemí / prožil všechno hezké a teď tráví stáří – vnoučata – dobré, chytré, pěkné...; **3** – starý člověk /starý člověk, *stáří*/. **3** – nic /= prázdná kolonka/. **3** – nic ji nenapadá /nenapadá; nevím/. **4** – Důchod, důchodce: Čekání na důchod; Důchod / Čas na koničky; = důchodce / v 60 letech do důchodu – sport, kolo, spokojenost / Když je zdrav, je to dobré. **2** – Aktivita, kde se snaží zúčastňovat, pokud to jde /Pletení, práce s počítačem, ruční keramika/. **2** – Volný čas; Hodně volného času. **3** – Nemuset: Nemusí už do práce; Může cokoliv, nemusí nic; Nemusím nic dělat. **2** – Zdraví: Váží si, že může chodit; Dokud jde chodit a trochu myslet, tak je to dobré. **1** – Už jsme staré = *stáří*; *Stáří*, *Starý člověk*; *Starý člověk* / *Důchodce* / *Odpočinek* / *Důchod* / *Nemusí už do práce*; Jsem zdravá, stará; Už je člověk starý, někdo má stáří příjemné /a někdo je chudák/; Milý člověk; /*Není nejhůř, ale příbuzní nechápou, že mohou dopadnout hůř*; Teprve tápou, ale myslí, že najdou správnou cestu/; Chápe své bližní, dovede odpouštět, modlí se za své; Potřeba mít přátele, přátelské prostředí, nebýt s nikým pohádaný; Zbytek života, který si musíte umět udělat, aby byl dobrý, pokud to jde /musí si z toho člověk vybírat to dobré, nemyslet na to horší, nesmí člověk myslet dopředu/; Klidné; Bydlí dobře, péče dobrá /88 let/; Malá vnoučata – 8, chce tu ještě být; Všem starým lidem – dožít v dobré pohodě /podle sebe/; Není stáří; Život pěkný v práci, cestování – vzpomínky; Pěkně zní, než by si někdo řekl starý člověk / Už jsme v tom třetím věku. /DpS zní lépe než DD/;

Když přijede dechové, zahrají, přijde na jiné myšlenky; Jsou i případy v DpS, že se dají dohromady, drží se za ruce a to je hezké; Ještě neprožili nic takového jako my / Starý dědeček a babička; Pracovitost – radost; *Senior je různý – chudý, studovaný, velký důchod – ale ti nechodí asi do DpS*; Být asertivní, komunikovat, pomáhat sousedům, užívat důchodu; Na dnešní poměry spíš pozitivní, každý má jistotu důchodu; Neví, co to je; Jsem tu spokojena; Spokojené stáří – štěstí a zdraví celé rodiny. /cca 72/ **SENIOR NEGATIVNÍ: 11** – Nic /= prázdná kolonka/. **8** – nevím. **10** – OSOBNÍ: Starosti, aby se dostala do DpS; Smrt Manžela; Složitá situace / Neduhy / Kdy jak to skončí / Černé myšlenky; *Nemoci*, zhoršování, hrůza z toho, kdyby zůstala ležet; ADAPTACE /5/: Aby „rychle zemřela“; Mizerné vaření, nesnaží se vyjít vstříc, nevyhovění starým lidem / Každý chce jen vydělávat na stáří; Nic na tom radostného, je třeba nepoddávat se tomu a bojovat s tím; Smutné, po takovém pestrém životě už ten závěr se jí nelíbí – „nedá se nic dělat“; Už to není ono, /není to už manželství, Musí to člověk brát už jinak, mají každý své manýry/; Člověk by si neměl připustit negativní stránky – někdy to nejde. **9** – ZDRAVÍ: *Nepohyblivost* / Zdraví chybuje / Není už tak bystrý; Neduhy, *Osamělost*, Stesk; Horší nemoc / *Opuštění lidí*; *Nemoc* / *Finance*; *Nemohoucí člověk*; Stáří / *Nemohoucnost* / *Nemoce* / Obávání se stáří / Upoutání na lůžko; Chodím o holích. **5** – NEOSOBNÍ: Nevrlý člověk; Jak se děti nestarají o rodiče /smutné; Už tak pěkný není, stáří už vůbec ne; Když už jen leží staří dědkové, každý stáří prožívá jinak; Když není zdraví, senior je chudák, ztratí o vše zájem; **5** – VLASTNÍ KRITIKA: Stranit se kolektivu / Neobtěžovat sousedy svou osobou / Nebýt vůči jiným protivný; Radí, až jsou protivní / Nekritický; Nesnaží se pochopit mladé. **5** – ČAS: Čekat na dobu, kdy si pro vás přijde s kosou; Málo času; Věk se krátí / Strach z bezmocnosti; *Mladí – málo času na rodiče*; Přišlo moc brzy / smutné stáří. **3** – POJEM: To si teď vymysleli něco; Nijaký výraz – lepší dědeček, babička, zas ne dědek a bába /babča/; To se dřív neříkalo, co to má být, senioři. **3** – FINANCE /Na svou generaci nemůže říct nic, pokud má pravidelné finance; Malý důchod. **3** – *Osamělost* /*Opuštění lidí*, *Mladí – málo času na rodiče*/; **2** – *Nemohoucnost*; *Nepohyblivost*. **1** - Vše možné; To už je člověk stár, *nepohyblivý* / takže je rád, když se o něj někdo stará; Ubývá sil / a stáří / příprava na odchod; Nerudnost. /cca 61/

DISKUZE – MEZIGENERACE:

1 – MOŽNOSTI SETKÁVÁNÍ /20 MIN./

- **V RODINĚ** – setkávání s dětmi, rodiči, členy rodiny

Jakým způsobem se vzájemně setkáváte, při jakých příležitostech

Kolik času spolu trávíte, jak často

- **MIMO RODINU** – vzájemné setkávání s mladší / starší generací.

Jakým způsobem se setkáváte, při jakých příležitostech

Kolik času spolu trávíte, jak často

2 – OSOBNÍ NÁZORY – POHLED NA JINÉ GENERACE /20 MIN./

- **VZTAH KE STARŠÍ GENERACI – GEN. RODIČŮ**

- **VZTAH K MLADŠÍ GENERACI – GEN. DĚTÍ / VNUKŮ**

- **Jaký je Váš celkový pohled na ně – PROČ – z čeho vychází**

- **Vaše generace v jejich věku /dětí/, jejich generace ve Vašem věku /rodiče/**

- v čem vidíte/nevidíte/ rozdíly - vztahy, způsob života – PROČ

3 – VÝZNAM MEZIGENERAČNÍCH VZTAHŮ /20 MIN./

- **Má pro Vás setkávání s jinými generacemi význam - JAKÝ, PROČ**

Gen. dětí, gen. rodičů / Pozitivní, negativní zkušenosti

- **Měli byste zájem setkávat se vzájemně více než teď – ANO/NE – PROČ**

- **Měli byste zájem setkávat se vzájemně méně než teď – ANO/NE - PROČ**

- **Co Vám přináší setkání: - s mladšími generacemi**

- se starší generací

- s vrstevníky

NAPIŠTE PROSÍM:

SVŮJ VĚK –

POHLAVÍ – žena, muž

/POVOLÁNÍ/ -

VZDĚLÁNÍ - /ZŠ, SŠ, VŠ, .../ -

BYDLIŠTĚ – /město/vesnice/

ZÁJMY -

ČLENY V RODINĚ - /partner, děti, rodiče/ + jejich věk

DALŠÍ RODINA, PŘÁTELÉ /zvláště pokud k někomu máte bližší vztah/ + věk

NAPIŠTE PROSÍM PRVNÍCH 3 – 5 SLOV/ASOCIACÍ, KTERÉ VÁS NAPADNOU PŘI SLOVECH:

STÁŘÍ – pozitivní -

- negativní -

MLÁDÍ – pozitivní -

- negativní -

SENIOR – pozitivní -

- negativní -